T.C
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ZORDUN SABİR'İN "ANAYURT" ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
MAIMAITI ANNIWAN

Niğde
Aralık, 2016

T.C
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ZORDUN SABİR'İN "ANAYURT" ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
MAIMAITI ANNIWAN

Danışman: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özgür AY

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ramis KARABULUT

Niğde
Aralık, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "*Zordun Sabir'in 'Anayurt' Romanı Üzerine Bir İnceleme*" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.
09 /12/2016

(İmza)

Maimaiti ANNIWAN

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Hikmet KORAŞ danışmanlığında MAİMAİTİ ANNİWAN tarafından hazırlanan "Zordun Sabir'in Anayurt Romanı Üzerine Bir İnceleme" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 09/12/2016

JÜRİ :

Danışman : Prof. Dr. Hikmet KORAŞ ....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özgür AY ....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ramis KARABULUT ....

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun .... Tarih ve .... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

1980'li yıllardan sonra gelişen Uygur romancılığının en nadir eserlerinden birisi Zordun Sabir'in *Anayurt* romanıdır. Romanda Çin'deki Uygurların 1940'lı yıllarda Milliyetçi Çin yönetimine karşı yaptıkları özgürlük mücadeleleri anlatılmaktadır. Romanın şahıs kadrosunda sadece Uygur kahramanları değil, Tatar, Kazak, Kırgız, Özbek, hatta Rus kahramanlar da yer almaktadır. Dolayısıyla *Anayurt* romanı sadece Uygur Türklerini değil tüm Türk dünyasını ilgilendiren bir romandır. Ayrıca, söz konusu roman çağdaş Uygur edebiyatında en çok ilgi gören, hakkında en çok konuşulan ve yazılan romanlardan birisi olma özelliği taşımaktadır. Bu romanın incelenmesi, tanıtılması, diğer Türk lehçelerine aktarılması acil bir ihtiyaç ve önem arz eder. Bu gerekçeyle *Anayurt* romanı üzerinde bir araştırma yapmaya, bu romanı Türkiye Türkçesine kazandırmaya çalıştık.

Tezimiz "Giriş" hariç iki bölümden oluşmaktadır. "Giriş" te Uygurların kimliği ve siyasî tarihi, çağdaş Uygur edebiyatındaki roman türü ve tarihî romanların geçmişi hakkında genel bilgi verilmiştir.

Tezimizin Birinci Bölümü'nde yazarın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Zordun Sabir, üslubu ve yeteneğiyle Uygur edebiyatında birçok başarılara imza atan bir yazardır. Çok sayıda hikâye ve romanı vardır. Hikâye ve romanlarında Uygur Türklerinin toplumsal çatışmaları ve sorunları anlatılmaktadır. Tarihî romanı *Anayurt*, onun en başarılı ve son eserlerinden birisi sayılır. Tezimizin bu bölümünde ayrıca yazar ve eserleri üzerinde Uygur bölgesinde yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Böylece ele aldığımız konunun önemi, kapsamı ve derinliği hakkında bir fikir verilmiştir.

Tezimizin İkinci Bölümü'nde ise *Anayurt* romanı muhteva yönünden incelenmiştir. Bu bölümde roman "zihniyet", "yapı", "olay örgüsü", "bakış açısı", "şahıs kadrosu", "zaman", "mekân", "tema", "dil ve anlatım" bakımından ele alınmıştır. Ayrıca yaptığımız incelemenin ışığında Anayurt romanının büyük başarısının nedenleri yorumlanmıştır.

Tezimizin ek bölümünde Anayurt romanında adı geçen tarihî şahısların fotoğrafı, doğum ve ölüm tarihî verildi. Bununla romanın şahıs kadrosu dâhilindeki tarihî şahsiyetler daha net, somut, gerçek bir şekilde gösterilmiş oldu.

Çalışmanın tüm aşamalarında bana destek olan danışmanım Prof. Dr. Hikmet Koraş'a burada ne kadar teşekkür etsem azdır. Onun cesaretlendirmesi, teşvik etmesi, gerekli yardımlarda bulunmasıyla çalışmamı bu aşamaya getirebildim. Ayrıca roman incelemesinde kaynaklar öneren Yrd. Doç. Dr. Ramis Karabulut'a teşekkür etmeyi borç bilirim. Üç ciltlik bu romanı Türkiye Türkçesine aktarmam ve tez çalışmalarım sürecinde hep yanımda olan, çocuklarıma bakarak bana büyük imkânlar sunan sevgili eşime teşekkür ederim. Bütün bu süreçte bana bilgilerini, önerilerini, deneyimlerini ve kaynaklarını benimle paylaşan meslektaşlarıma ve arkadaşlarıma da şükranlarımı ifade etmek isterim.

Niğde, 2016

Maimaiti ANNIWAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ZORDUN SABİR'İN "ANAYURT" ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

MAIMAITI ANNİWAN
Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ
Aralık 2016, 157 sayfa

Zordun Sabir, Çağdaş Uygur edebiyatının önde gelen isimlerindendir. *Anayurt,* onun en ünlü tarihî romanıdır. Bu romanda 1942-1949 yılları arasında yaşanan Üç Vilayet İnkılabı konu edilmiştir. Üç Vilayet İnkılabı dönemine ait mücadeleler/savaşlar, dramatik olaylar, kahramanlık ve aşk hikâyeleri yer alan bu romanda, dönemin insan tipleri, yaşam tarzı, düşünceleri, uyanışları, tarihin dönüm noktasındaki tercihleri, görüş ayrılıkları, inkılabın zaferinden sonra nasıl mağlubiyete uğradıkları destansı bir ifade tarzı ile okuyucuya verilir. Romanda fona yerleştirilen bireylerin geçmişi, zaman diliminde geçen vakalar 10 yıla sığdırılır.

Eserde zamanındaki Rusya ve Çin'in politik, kültürel baskıları, bundan büyük ölçüde etkilenen Uygur, Kazak, Kırgız, Tatar, Özbek gibi Türk boylarının sosyal-politik durumu anlatılır.

Anahtar Kelimeler*:* Zordun Sabir, Tarihî roman, Üç Vilayet İnkılabı

ABSTRACT

MASTER THESIS

A STUDY ABOUT ZORDUN SABİR'S NOVEL“ THE HOMELAND”

MAIMAITI ANNIWAN

Turkish Language and Literary Administration

Supervisor: Prof. Dr. Hikmet KORAŞ

December 2016, 157 pages

Zordun Sabir is one of the leading names of modern Uyghur literature. His novel *Anayurt* (The Homeland) is the most important historical novel. In this novel has been subject the revolution of Three Provincial which left a deep mark in recent Uyghur history in the years between 1942-1949. The straggles/battles, dramatic events, heroism and love stories in the period of the revolution of three provincial are located in this novel, has been expression with epically those lifestyle, thoughts, awakening of the types of people, their preferences at the turning point of the history, differences of opinion, how to suffered the defeat following the victory of the revolution. The novel includes the background of those individuals and the cases of revolution in the 10 years.

Furthermore the novel explanations the political and cultural repression of Russia and China, how to influence Turkish tribes: Uyghur, Kazakh, Kyrgyz, Tatar, Uzbek’s social-political situation and culture.

Key Words: Zordun Sabir, Historical Novel, the Revolution of Three Provincial

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ .... **İ**

ÖZET .... **İİİ**

ABSTRACT .... **İV**

İÇİNDEKİLER .... **V**

KISALTMALAR .... **Vİİ**

GİRİŞ **1**

1. UYGURLARIN KİMLİĞİ VE SİYASİ TARİHİNE KISACA BAKIŞ 1
2. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATINDA ROMAN 7
3. UYGUR TARİHÎ ROMANCILIĞINA GENEL BAKIŞ 10

I. BİRİNCİ BÖLÜM **15**

I.1. YAZARIN HAYATI EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ **15**

I.1.1. ZORDUN SABİR'İN HAYATI 15
I.1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ 20
I.1.3. ESERLERİ 25
I.1.3.1. Hikâyeleri *25*
I.1.3.2. Romanları *27*
I.1.3.2.1. Yazarın Geçmişi ve Romanındaki Etkisi 28
I.1.3.3. Makaleleri ve Gazete yazıları *36*
I.1.3.4. Hatıraları *36*
I.1.3.5. Akademik Yazıları *37*
I.1.3.6. Başka Dillere Çevrilmiş Eserleri *37*
I.1.3.7. Zordun Sabir'in Çince Yayınlanan Kitapları *38*

I.2. ZORDUN SABİR HAKKINDA YAZILANLAR **38**

I.2.1. ZORDUN SABİR VE ESERLERİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR 38
I.2.1.1. Zordun Sabir ve Eserleriyle İlgili Kitaplar *39*
I.2.1.2. Zordun Sabir ve Eserleriyle ilgili Makaleler *39*
I.2.1.2.1. Uygurca Makaleler 39
I.2.1.2.2. Çince Makaleler 44
I.2.2. ZORDUN SABİR'LE İLGİLİ YAZILAN ANILAR VE YAPILAN RÖPORTAJLAR 45
I.2.2.1. Uygurca Yazılar ve Röportajlar *45*
I.2.2.2. Çince Yazılar ve Röportajlar *47*

II. İKİNCİ BÖLÜM **48**

II. "ANAYURT" ROMANININ İNCELENMESİ **48**

II.1. ZİHNİYET 48
II.2. YAPI 50
II.2.1. Romanın Künyesi ve Anayurt Romanının Uygur Edebiyatındaki Yeri 51
II.2.1.1. Romanın Özeti 52
II.2.2. Olay Örgüsü 62
II.2.3. Bakış Açısı ve Anlatıcı 67
II.2.4. Şahıs Kadrosu 75
II.2.4.1. Başkişi 78
II.2.4.2. Karşı Güç (Zıt Kişilikler) 79
II.2.4.3. Yardımcı Kişiler 82
II.2.4.4. Alıcı Konumunda Olan Kişiler 89
II.2.5. Zaman 93
II.2.6. Mekân 96
II.2.7. Muhteva Özellikleri 102
II.2.7.1. Tema 102
II.2.7.2. Ana Fikir ve Yardımcı Fikirler 104
II.2.7.3. Üzerinde Durulan Problemler 109
II.2,8. Dil ve Anlatım 111
II.2.8.1. Dil 111
II.2.8.2. Anlatım 116
II.2.8.3. Anlatım Teknikleri 116
II.2.8.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği 117
II.2.8.3.2. Tasvir Tekniği 121
II.2.8.3.3. Mektup Tekniği 127
II.2.8.3.4. Özetleme Tekniği 130
II.2.8.3.5. Geriye Dönüş Tekniği 132
II.2.8.3.6. Diyalog Tekniği 134
II.2.8.3.7. İç Monolog Tekniği 136
II.3. DEĞERLENDİRME 139
SONUÇ 143
KAYNAKLAR 146
EKLER 150

KISALTMALAR

age. : adı geçen eser

agm. : adı geçen makale

bk. : bakınız

C. : cilt

çev. : çeviren

haz. : hazırlayan/hazırlayanlar

s. : sayfa

S. : sayı

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

GİRİŞ

1. Uygurların Kimliği ve Siyasi Tarihine Kısaca Bakış

Uygur tarihi, Altay Dağları'ndan yükselip de Çin İmparatorluğuna meydan okuyan ve sonuçta Moğol istilasına diplomatik yönden kol kanat olan bir kabilenin hikâyesidir. "Uygurlar, tarih sahnesine 6.yüzyılda çıkan ve varlığını günümüze kadar korumuş bir Türk halkı." [1] Çin kaynaklarında "Tujue (突厥)" olarak bilinen Göktürkler Hanlığı döneminde, Uygurlar Orta Asya'da yaşayan en büyük ve en kalıcı Türk halklarının biri olmuştur. Çinli Türkologlara göre, Çince kelime olan "Tiele (铁勒)" aslında "Türk" un çoğul şekli "Türkler" den, "Tujue" (突厥) ise "Türk" ün tekil şekli "Türküt" ten gelmiştir. "Çinlilerin 'Tiele' diye adlandırdıkları boyların Orhun yazıtlarındaki Dokuz Oğuzlar olduğu da ileri sürülmektedir." [2] Göktürkler Hanlığı döneminde Uygurlar "Dokuz Oğuz-On Uygur" olarak da adlandırılmışlardır. "Uygurlardan bahseden Çin kaynakları onları Hunların soyundan kabul eder ve Hui-ho (Uçan Şahin) adıyla kaydeder. Akraba kavimlerle birlikte Dokuz Oğuz-On Uygur diye isimlendirilirler."[3]

"Uygur adı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bacot kelimenin, 'Şahin gibi hızlı hücum eden, orman halkı' anlamı olduğunu söylemektedir. Tarihî kaynaklarda Kaşgarlı Mahmut, 'Hozhorend, Hozhor, Uygur' değişimiyle oluştuğunu; Rabguzi ise 'itaat edici' anlamında olduğunu iddia etmektedir. Nemeth, 'takip etmek' fiilinden türediğini ve 'akraba-müttefik" anlamında olduğunu düşünmektedir. Hamilton, düşüncesini 'On-Uygur' adıyla bağdaştırarak 'on-müttefik' anlamını çıkarmıştır. Radloff, Rıza Nur ve Sultan Mahmut Kaşgarlı 'Uygur' kelimesinin

---

[1] S. Tezcan, "Uygurlar", *Türk Ansiklopedisi*, C. 33, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1984, s. 148-155.
[2] *age*, s. 149
[3] Gülçin Çandarlıoğlu, "Uygurlar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2012, s. 242-244.

‘Uyanlar, uyuşanlar, birleşenler, birleşici, işbirliği yapanlar’ anlamında olduğunu söylemektedirler ki bu, bizim de katıldığımız en mantıklı görüştür.”[4]

840 yılında Uygur İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra, Uygur mülteciler Tarım Havzasına göç etti ve oraya yerleşti. “ 840 yılındaki Kırgız saldırısı kağanlığın sonunu getirdi. Bunda savaşçı ruhunu gevşeten Manihaizm’in rolü büyüktür. Yenisey kıyılarında kuvvetli bir devlet kuran Kırgızlar Uygurları yenilgiye uğratınca baskından kurtulabilen Uygurlar çeşitli bölgelere dağıldılar.”[5] Doğu Türkistan’a gelen Uygurlar yerli halk ile evlenerek yeni bir topluluk oluşturdu. “Bugünkü Doğu Türkistan’ın bir bölümü daha Bozkır Kağanlığı[6] döneminde, 790-791 yıllarında yapılan seferlerde Uygurların hâkimiyeti altına girmişti. Burada Basmıllar ve Karluklar yaşamaktaydı. Eskiden yerleşmiş bazı Uygur boyları azınlık durumdaydı. Doğu Türkistan’ın büyük bir kısmı da Tibetlerin elinde bulunmaktaydı. Bunlardan başka Doğu Türkistan’da yaşayan Soğdular, Toharlar, Çinliler ve başka azınlıklar bulunmaktaydı. Uygurların 840’ten başlayarak büyük kitleler halinde Doğu Türkistan’a yerleşmesiyle öteki halkların hepsi azınlık durumuna düşmüş, zamanla bunlar Uygurlar arasında erimiştir.”[7] “Uygur” isminin yaygın bir etnik isimlendirme olarak kullanılabilmesi, ancak bu yeniden yerleşim sonrası gerçekleşti.

Son dönemdeki Modern “Uygur” kullanımı, Orta Asya’da Türk geleneği ve göreneklerine göre yaşamakta olan kent sakinleri ve çiftçileri yerli Türk boylarından ayırt etmek için kullanılmıştır. 1921 yılında Devrimci Uygur Birliği'nin kurulmasıyla birlikte, Çin komünistleri “Türki Halk” veya “Türkistanlılar” yerine “Uygur” adını yaygın olarak kullanmıştır. “1921’de Taşkent’te toplanan bir kongrede bir araya gelen Doğu Türkistan aydınları, artık bütünüyle unutulmuş olan Uygurların adının yeniden anılmasını kararlaştırdılar. Böylece Doğu Türkistan Türklerine verilen Tarancı (tarımcı, ekinci) adı bırakılarak, tarihî Uygur adı kabul edildi”.[8]

“Uygurların tarihî üç ana bölümde incelenmektedir: 1. Erken dönem: 6.yüzyıl-744. Bu dönemde Uygurlar teşkilatlanmış, dağınık boylar olmaktan çıkıp siyasî gücü ele geçirmek için tırmanışa geçmişlerdir. 2. Bozkır Uygur Kağanlığı dönemi: 744-840. Bu dönemde Uygurlar Orta Asya’nın doğusunda siyasî gücü elde

---

4 Sultan Mahmut Kaşgarlı, *Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 1.
5 G. Çandarlıoğlu, *agm*, s.242
6 Orhun Uygur Kağanlığı
7 S. Tezcan, agm, s. 153.
8 S. Tezcan, agm, s. 154.

bulundurmuşlardır. 3. 840,tan sonra Kansu ve Doğu Türkistan'da kurulan küçük Uygur devletleri dönemi."[9].

Uygur Kağanlığı (744-840): "Kutluğ Bilge'nin kağanlığı 745'te Çin imparatoru tarafından tanınır. Uygur Kağanlığının başşehri Orhun ırmağı kıyısında, daha sonra Karabalasağun'un kurulduğu yerde bulunan Ordubalık idi"[10] Uygur Kağanlığı döneminde Müslüman Araplar (Abbasiler) ile Çinliler arasında Talas Savaşı yaşanmıştır. Talas Savaşı Tarım Havzasının Uygurların eline geçmesini ve Çin'in Orta Asya'dan çekilerek zayıflamasına yol açmıştır. Bögü Kağan devrinde Uygur Türkleri ile Çin arasında iyi ilişkiler kuruldu, ticaret gelişti. Bögü Kağan Tibet seferi sırasında iki Mani (Manihaizm) rahibini yanına alarak ülkesine geri döndü. Bu rahipler Uygur Türkleri arasında Mani dininin yayılmasına sebep oldular. Ayrıca Türkler arasında Budizm'de yayılmaya başladı. Mani Dini Avlanmayı, et yemeyi ve savaşmayı yasaklayan bir dindi. Uygurlar Mani Dinini kabul ettikten sonra Savaşçılıklarını kaybettiler; Yerleşik hayata geçtiler ve ticaret, bilim, sanat ve edebiyat gibi birçok alanda geliştiler.

840 yılında bir başka Türk kavmi olan Kırgızlar, Uygur Kağanlığına son verdiler. Kırgızların Orhun Bölgesine girmeleri sonucu Uygurlar, Kansu ve Turfan bölgelerine göç etmek zorunda kaldılar. "Eski topraklarından ayrılmak zorunda kalan Uygurlar birkaç kola ayrılarak kendilerini kurtarmaya ve yeni yurtlar edinmeye çalışmışlardır".[11]

Kansu (Sarı Uygur) Hanlığı (870-1036): Uygur Kağanlığı yıkıldıktan sonra Kansu Bölgesi'ne gelen Uygurlar Kansu Uygur Hanlığı'nı kurdular. Bu Uygurlar Manihaizm'i bırakıp Tibet Budacılığına geçtiler ve hiçbir zaman Müslüman olmadılar. Bu Devlet 1036 yılında Tangutların, 1209 yılında Moğolların hâkimiyetine girmiştir. " Kansu Uygurlarının 20.yüz yıldaki kalıntıları bugün aynı bölgede yaşayan ve sayıları 10,000'i geçmeyen Lamaist Sarı Uygurlardır."[12]

İdikut Uygur Devleti (856-1335): Uygurların bir kısmı Turfan Bölgesi'ne gelerek, burada yeni bir devlet kurdular. Bu devlet, şimdiki Kumul, Turfan, Kuçar illerini kapsayan geniş topraklara sahipti. "1132'de Koçu Uygur Devleti[13] Kara Hitay

---

[9] S. Tezcan, agm, s. 149.
[10] S. Tezcan, agm, s. 150, 151.
[11] S. Tezcan, agm, s. 153.
[12] S. Tezcan, agm, s. 153.
[13] İdikut Uygur Devleti

devletine bağımlı olmak zorunda kalır, 1209'da Uygur idikutu Barçuk, yeni kurulan Moğol devletinin başkanı Cengiz Han'a elçi göndererek onun hâkimiyeti altına girer".[14] Uygurlar, Cengiz Han'ın egemenliğine girmelerine rağmen medeniyette geliştiklerinden Moğolları devlet teşkilatı, ticaret, bilim, sanat, alfabe gibi konularda etkilediler. Moğolların Türkleşmesinde önemli bir rol oynadılar.

Karahanlar Hanlığı (940-1212): Bir başka Uygur kabilesi olan Karluklar Çu Nehri havzasına yerleşti ve Karahanlar Hanlığını kurdu. Bazı kaynaklarda Karahanlar Hanlığını Yağmaların kurduğu söylenmektedir.[15] Sultan Satuk Buğrahan (920-956), 934 yılında Müslüman olduktan sonra İslam dinini devlet dini olarak ilan eder. "Abdülkerim adını alan Satuk, amcası Oğulçak ile mücadele ederek başarı kazanmış ve Karahanlılar'ın batıdaki topraklarında İslamiyet'in yayılmasına çalışmıştır."[16] Türklerin kurdukları ilk İslam devleti olan Karahanlılar Batı Türkistan'ın Yedisu, Seyhun, Fergana bölgeleriyle, Doğu Türkistan'ın Yarkent, Teklimekan Çölü, Talas, Çu, Kaşgar bölgelerine hâkimdi. Daha sonra doğu ve batı diye ikiye ayrılan Karahanlılar devletinin doğu kolu 1210'da, batı kolu 1212'de Kara Hitay tarafından ortadan kaldırıldı.[17]

Moğollar veya Çağatay Dönemi (1218-1678): 1218 yılında Moğollar Kara Hitayların kurduğu Batı Liao sülalesini (1132-1218) ortadan kaldırıp Doğu Türkistan'ı egemenliği altına aldı. "1260'a kadar Büyük Moğol İmparatorluğuna bağımlı kalan Koçu Uygurları daha sonra 1260-1347 yılları arasında Çağatay hanedanının hâkimiyetinde yaşamıştır."[18] 1348 yılında Doğu Çağatay Hanlığı kuruldu. Bu süreçte bölgenin tamamen İslamlaşması ve Moğolların Türkleşmesi gerçekleşti. "Hızır Han'ın saltanatı dönemi (1389-1399)'inde Turfan ve Koço'nun zapt edilmesinden sonra Budist Uygurların sayısı gitgide azalmıştır".[19] 1514 yılında Doğu Türkistan'da hâkimiyet Doğlatlara mensup Saidiye'lere intikal eder. Saidiye Hanlığı (1514-1678) hükümdarları Orta Asya'dan gelen Nakşibendi Şeyhlerinin etkisiyle gitgide istikrarsız bir duruma gelir, Devlette fitne, kargaşa çoğalır. Afak Hoca (1625-1694) müritleri ile İshak Hoca müritleri arasında ölüm kalım savaşı baş gösterir. İsmail Han devletin güvenliği için Afak Hoca'yı sürgün eder. Afak Hoca

---

14 S. Tezcan, *agm*, s. 153.
15 Abdülkerim Özaydın, "Karahanlılar", TDV İslam Ansiklopedisi, C.24, s.404-412.
16 A. Özaydırn, *agm*, s. 406.
17 A. Özaydın,. *agm*, s. 404-412.
18 S. Tezcan, *agm*, s. 154.
19 S. Tezcan, *agm*, s. 154.

Keşmir yolu ile gittiği Tibet'e Dalay Lama'dan yardım ister, Dalay Lama kendi müritlerinden olan Cungar hükümdarına mektup yazar. 1678 yılında Afak Hoca, Saidiye Hanlığını Cungarların eliyle yıkar.

Cungarlar ve Hocalar Dönemi (1679-1757): "1678-1758 yılları arasında Doğu Türkistan, Moğol soyundan Cungarların hâkimiyeti altına girer."[20] 1679'dan itibaren, Cungarlara bağlı olarak Doğu Türkistan'ı yöneten dini hükümdar Afak Hoca, 1694 yılında İshak Hoca müritleri tarafından zehirlenerek öldürülür. Ondan sonra saltanat bir dönem Afak Hoca, bir dönem İshak Hoca soyuna geçer. Bu süreçte Saltanat kavgası öyle zirveye ulaşır ki yıllar boyunca karşılıklı katliam, vahşet devam eder. Saidiye Hanlığı döneminde gelişen ekonomi, ilim, sanat, fikir, düşünceler tamamen çöker ve karanlık bir dönem başlar, tevhit inancı şerike bulaşır, her yerde hurafeler, bağnazlık, rezalet, pislikler yaygınlaşır. Bu kargaşa ve güçsüzlükten faydalanan Mançu hanedanı (1644-1911), 1757-1759 arasında Doğu Türkistan'ın kuzey bölgesini, 1760'da da güney bölgesini işgal eder.

Mançu Çin İstilası Dönemi (1759-1911): 1644'te Çin İmparatorluğunu ele geçiren Tunguz soyundan Mançu hanedanı, Doğu Türkistan'ı ele geçirerek Cungar yönetimine son verir.[21] Mançular tarikat hocaları arasındaki kargaşanı sonlandırmış olsa da halkı ezmeyi, inançlarını zedelemeyi sürdürür. Mançuların işgali 1863 yılına kadar devam eder. 1862-1863 yıllarında Doğu Türkistan'da çıkan millî ihtilâllerde bütün Çinliler imha edilerek Kuçar, Yarkent Kaşgar ve İli'de birer şehir devleti kurulur. "1865'te Yakup Bey Çin'e karşı ayaklanarak Doğu Türkistan'da bağımsızlık kurar. 1870'te Atalık Gazi unvanını alan Yakup Bey Yedi Şehir adını verdiği devletinin Türk (Osmanlı) sultanına bağımlı olduğunu ilan etmişse de, bu sadece sözde kalmıştır. 1877'de Yakup Bey bir Çin saldırısı sonucu öldürülünce bu devlet ortadan kalkmış ve Uygurlar yeniden Çin yönetimi altına girmişlerdir."[22] 1884 yılında Doğu Türkistan'ın adı Şincan (yeni toprak) olarak değiştirilir.

Çinli Valiler Dönemi: (1911-1933): 1911'de Sun Yatsın önderliğinde yürütülen Şinhay İnkılabı sonucunda Mançu İmparatorluğu yıkılarak yerine Çin Milli Hükümeti kurulur. Fakat Doğu Türkistan yönetiminde kökten değişiklik olmaz, Mançu İmparatorluğu döneminde tayın edilen, 1911 yılında askeri vali olan Yang

---

[20] S. Tezcan, *agm*, s. 154.
[21] S. Tezcan, *agm*, s. 154.
[22] S. Tezcan, *agm*, s. 154.

Zengşin (1864-1928) sözde Çin Milli Hükümetine bağlı olduğunu ilan etse de aslında bu bölgede 17 yıl boyunca bağımsız ve kapalı bir rejim uygular, Halkı aşırı derecede cahil ve fakir bırakır. 1928'de Cin Şuren (1879-1941), Yang Zengşin'e suikast yapan reformist Fen Yaonan'ı öldürüp iktidarı ele geçirir ve Doğu Türkistan'ı 1933 yılına kadar istediği gibi vahşi, barbar bir şekilde yönetir.

1931'de Doğu Türkistan'ın Kumul'da, Hoca Niyaz Hacı önderliğinde başlayan ayaklanma 1933 yılına kadar Doğu Türkistan'ın birçok bölgesine sirayet eder. 12 Kasım 1933 tarihinde Sabit Damolla önderliğinde kurulan "Doğu Türkistan Cumhuriyeti" ilân edilir. Doğu Türkistan bağımsız olduğu takdirde, Rus esareti altındaki Türk ülkelerine örnek olacağından korkan Sovyetler Birliği, Çinli Komutan Şeng Şisey'le anlaşarak, söz konusu Cumhuriyeti ortadan kaldırır.

Gomindang (Milliyetçi Çin Partisi) Dönemi (1934-1944): Bu dönemde Sovyet-Rus kuvvetlerinin yardımıyla iktidara gelen Şeng Şisey, Doğu Türkistan'da korkunç bir terör rejimi uygulayarak, yüzbinlerce milliyetçi aydını işkenceyle katleder, on binlerce zenginin malvarlığına el koyar. İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in orduları süratle Moskova'ya dayandığı sırada, Şeng Şisey Stalin'den yüz çevirip Milliyetçi Çin Hükümeti'yle anlaşır. Cellat Şeng Şisey'in aşırı zulmü ve katliamlarından çok çekmiş Doğu Türkistan halkı 1944'te ayaklandılar. Bu sırada Sovyet kızıl ordusu Hitler'e karşı zafer kazanmaya başlar. Şeng Şisey'in ihanetini hiç unutmayan Stalin, ondan öç almak amacıyla İli bölgesinde başlayan ayaklanmaya destek verir. Gomindang hükümeti bölge iktidarını Şeng Şisey'den geri alıp yerine Vu Congşin'i baş vali olarak tayın eder.

İnkılap ilk başta zafer kazandıktan sonra, Gulca merkez olmak üzere, Tarbagatay ve Altay vilayetlerinden müteşekkil müstakil Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulur ve Ekim 1944'de resmen ilân edilir. Bu devletin Sadece üç vilâyetle sınırlı küçük bir devlet olmasına rağmen Milliyetçi Çin ordularını mağlûp etmesi, ayrıca Rus esaretindeki Türkistan'a bağımsızlık örneği teşkil edebileceği kaygısı, Ruslarda endişe yarattığından Sovyet-Rusya türlü entrikalarla millî hükümeti, Çan Kayşek hükümetiyle sulh yapmaya zorlar.

1946'de iki hükûmet temsilcileri arasında varılan bir antlaşma neticesinde, müstakil Doğu Türkistan Cumhuriyeti feshedilerek, Milliyetçi Çin ile müştereken bir koalisyon hükümeti kurulur. Bu hükümet bir sene sonra dağılır. Üç vilayet millî

hükümeti içindeki milliyetçi, dinci, solcu siyasetçiler arasında solcular üstünlük kazanmaya başlar, Sovyetler Birliği'ne özenen bu siyasetçilerin Stalin'i dinlemesi ve Çin komünist partisiyle irtibata geçmesi daha kolay olur. Çin'de 1946'de başlayan iç savaş Çin kızıl ordusunun zaferiyle sonuçlanır, Çan Keyşek Tayvan'a kaçar. 1Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti kurulur, 1950'te Çin kızıl ordusu Şincan'a girer, 1955 yılında Doğu Türkistan, Şincan Uygur Özerk Bölgesi olarak ilan edilir. Bugün Uygurların Çoğunluğu bu bölgede yaşamaktadır ve 20 milyona yaklaşan bir nüfusa sahiptir.[23] Bir kısım Uygurlar Türkiye, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan'da, bir kısmı ise Avrupa ülkeleri, Avustralya ve ABD' de yaşamaktadır.

"Uygurlar yüksek kültür düzeyine ulaşan Türk topluluklarının başında yer alır… Uygurlar çeşitli alfabeler kullanarak Manihaizm, Hristiyanlık ve Budizm çerçevesinde zengin bir edebiyat birikimine sahip olmuşlar."[24] İslamiyet'i kabul ettikten sonra Uygurların dil, kültür ve edebiyatı daha fazla gelişmiş, Karahanlar Hanlığı döneminde Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ü Lügat-it-Türk (Türk Dilleri Sözlüğü)* ve şair Yusuf Has Hacip'in *Kutadgu Bilig* destanı yazılmıştır. Çağatay döneminde divan edebiyatı gelişmiştir, Alişir Nevai bunun en önde gelen isimlerindendir.

2. Çağdaş Uygur Edebiyatında Roman

Roman batı edebiyatına ait bir sanat türüdür. Uygur edebiyatına Rus ve Çin edebiyatı üzerinden girmiştir. Doğu Türkistan'ın Çin hâkimiyeti tarafından uzun müddet dışarıya kapalı tutulması nedeniyle Uygur yazarları bu sanat türüyle geç tanışmıştır. Uygur romancılığı tarihiyle ilişkin bilgilere ulaşmak, kesin sonuçlara varmak hayli zor, çünkü bununla ilgili ait kaynaklar, deliller oldukça az, üstelik zamanında baskı ve zulüm gören, zor şartlar altında eser yazan yazar ve şairlerin eserleri türlü siyasal, toplumsal nedenlerle yok edilmiş, bugüne kadar gelememiştir. Çağdaş Uygur edebiyatında romancılık ne zamandan başladı, ilk roman kim tarafından, nerede yazıldı sorusuna cevap bulmak öyle kolay olmasa da, bazı bilgilere göre, Uygurlarda romancılığın en az 80 senelik bir geçmişi var diyebiliriz. Aman Nuri bu hususta "*Yazar Alimcan Abdullah'ın ilk romanı 'Dolqunlar Arasıda' (Dalgalar*

---

23 G. Çandarlıoğlu, *agm*, s.243.
24 G. Çandarlıoğlu, *agm*, s. 244.

Arasında), 1933 yılında Özbekistan'da yayınlandıktan bugüne kadar Uygur romancılığı 80 senelik bir tarihî süreçten geçti demeye haklıyız"[25]der.

"*Uygurlarda ilk olarak roman yazan kişi işte Alimcan Abdullah'tır, asıl adı Mömin Hemrayov (1913-1955) olan yazar, Kazakistan Cumhuriyetinin Almatı ili Uygur bölgesinde zanaatkâr bir Uygur ailesinde doğmuş. 1931 yılında "Eğir Künlerde" (Zor Günlerde), "Meydandin Sada" (Meydandan Seda) adlı uzun hikâyelerini yayımlamış, 1933 yılında "Dolqunlar Arasıda" (Dalgalar Arasında) adlı romanıyla adını duyurmuş… 1955 yılında Ürümçi'den Turfan'a giderken yolda trafik kazası geçirip hayatını kaybetmiştir.*"[26]

"*Uygurlarda ikinci olarak roman yazan kişi Lütfullah Mutellif (1922-1945), ki kendisi ateş yürekli şair, cesur bir devrimci, çağdaş Uygur Şiiriyetinin temelini atanlardan olmakla beraber tiyatrocu, oyuncu, ressam olarak da güçlü yeteneklerini göstermiştir. Kendisi Ürümçi'de Şincan Gazetesi'nde çalışırken, 1942 yılında Sovyet keşif heyetine tercüman olarak katılıp Güney Şincan'a gitmiş ve döndükten sonra "Davanlar Aşqanda" (Yokuşlar Aşarken) adlı romanını yazmıştır. Bu roman 1945 yılında Aksu'da Gomindang maşaları tarafından ateşe verilmiştir.*"[27] cümlelerini sarf eder.

Üçüncü olarak roman yazan kişi Muhammed Emin Tohtayov (1920-1969), kendisi ünlü bir fotografçı olup Kaşgar'da fakir bir ailede doğmuş, 1969 yılında hastalanıp ölmüştür. O 1947-1948 yılları arasında "Kanlı Yer" (Kanlı Toprak) adlı bir roman yazmış, zamanında Kaşgar'da çalışan Şiao Yünan adında bir Çinli onu Çinceye çevirmeye söz vermiş ve sözünü yerine getirmiş, kendisi 1949 yılında Malaysiya'ya gitmeden önce eseri *Kuzey Batı Edebiyat Sanatı* dergisine teslim etmiş. Roman 1951 yılında bu derginin 4-9. sayılarınca tefrika edilmiş. Sonra roman bu dergiden bulunup Uygurcaya tekrar tercüme edilmiş ve 1993 yılında yayımlanmıştır.

Kanlı Yer romanı çağdaş Uygur edebiyatındaki en kısa romandır (178 sayfa). Romanda zamanındaki Uygur derebeylik toplumunda yaşanmış bir aşk trajedisi konu alınmıştır. Vaka Kaşgar'ın Kızıldöve denilen yerinde gerçekleşir. Ayakkabıcının oğlu Sadik ile Renahan birbirine âşık olur. Bir gün toprak sahibi Sali Bay'ın oğlu Kadir, Renahan'ı çok beğenir ve onu altıncı eşi yapmak ister, kızın ailesine elçi ve büyük miktarda başlık parası gönderir. Renahan'ın babası elçilere olumlu cevap verir. Fakat

[25] Polat Aman Nuri, "Uygur Romancılığının Tarihi Üzerine", *Şincan Üniversitesi Felsefe, Sosyal Bilimler Dergisi*, Ürümçi, 2008/12, s. 93.
[26] Polat Aman Nuri, *agm*, s. 94.
[27] Polat Aman Nuri, *agm*, s. 94.

düğün günü, zorbalara boyun eğmeyen Renahan evden kaçar ve sevgilisi Sadik ile buluşup muradına erer. Bunu kaldıramayan Kadir, polis memurlarını kullanarak Sadık'ı tutuklatır. Hapiste işkencelere maruz kalan Sadik çok geçmeden ölür, Renahan da kayıp kocasını araya araya bulamadan çileler çekip ölür. Romanda halkı kasıp kavuran, aşk ve özgürlük düşmanı olan zalimlerin ne denli baskıcı, gaddar oldukları anlatılmıştır.

Bunun dışında, Aman Nuri Abduresul isimli bir yazarın 1957 yılında tamamladığı *Güneş Doğmadan Doğanlar* adlı roman solculuk krizi ve Kültür Devrimi nedeniyle 40 sene sonra, Kasım 1998 yılında yayımlanabilmiş. İbrahim Turdi isimli bir yazarın 1960'lı yıllarda yazdığı bir romanı Kültür Devrimi döneminde kaybolmuştur, kendisi de ağır işkence çekerek, 1971.yılında ölmüştür.

Yukarıda adı zikredilen yazarlardan sonra, 1970'li yıllarda Kayyum Turdi roman yazmıştır. Onun 1974 yılında yayımlanan "*Kızıl Dağ Eteğinde*" adlı romanı Şincan Uygur Özerk Bölgesi'nde ilk defa, resmen yayımlanan roman sayılır. Kayyum Turdi 1979 yılında "*Küreşçan Yıllar*" (Mücadele Yılları) adlı üçlemesini yazmış, roman sanatının Uygur Türkleri arasında tanınması ve gelişmesi için önemli katkı sağlamıştır. 1980'li yıllarda ise roman çağdaş Uygur edebiyatınca benimsenmiş, tutulmuş, sevilmiş en önemli bir edebî tür hâline gelmiştir. Abdullah Talip'in "*Kaynam Örkişi*" (Girdap Dalgası), Abdurahim Ötkür'ün "*İz*", Hevir Tömür'ün "*Baldur Oygangan Âdem*" (Erken Uyanan Adam), Turdi Samsak'ın "*Ahirettin Kelgenler*" (Ahretten Gelenler), Abdullah Talip'in "*Çala Tekken Ok*" (Iskalayan Kurşun), Ehet Turdi'nin "*Unutulġan Kişiler*" (Unutulanlar), Seyfettin Azizi'nin "*Sutuk Buğrahan*" adlı romanları 1980'li yılların en önemli romanları arasındadır. Bu eserler gerek işlediği konular, gerekse anlatım tarzı bakımından Uygur toplumunu derinden sarsmıştır. Bu romanların ortak özelliği, tarihî roman olması ve çoğunun tarihî konuları ele almış olmasıdır. Bunun nedeni de mevcut rejimin yanlışlıkları, baskıcı uygulamalarından rahatsız olan yazarların samimi duygu, hayal ve düşüncelerini tarihî kahramanlar üzerinden dile getirmenin daha güvenli olduğuna inanmalarıdır. Bu romanlar incelenirse, roman kahramanlarının mevcut politikaların izin vermediği ve veremeyeceği duygu, düşünce, söz ve hareketler sergiledikleri rahatlıkla görülür. Yani tarihî roman, yazara sanki özgür bir arena temin etmiştir, yazarlar bu özgür arenada söylemek isteyip de söyleyemediklerini, yapmak isteyip de yapamadıklarını rahatlıkla dile getirebilmektedirler. Bunlar arasında Abdürrahim Ötkür' ün "*İz*" romanı özellikle dikkat çekicidir. 1911 yılında Doğu Türkistan'ın

Kumul bölgesinde meydana gelen Çin hâkimiyetine karşı millî ayaklanma ve onun lideri Timur Halife konusu işlenen bu romanda, Çin yönetiminin ve onun işbirlikçisi Maksut Şah'ın Uygur Türkleri üzerindeki inanılmaz zulmü ve Çinlilerin entrikaları ve alçaklıkları gayet gerçekçi bir şekilde anlatılmıştır.

Çağdaş Uygur edebiyatında 1990'lı yıllardan sonra roman hem nicelik hem nitelik yönünden daha da gelişmiş, hatta Post modern roman özellikleri görülmeye başlamıştır. Bu dönemin önemli romanları arasında Zordun Sabir'in "*Anayurt*", Perhat Cilan'ın "*Mehmut Keşkiri*" (Kaşgarlı Mahmut), Mirzahit Kerimi'nin "S*e'id Han*" (Said Han), "*Yüsüp Has Hacip*" (Yusuf Has Hacip), Yasincan Sadık'ın "*Callat Henim*" (Cellat Hanım), "*Bahadır Name*", Memtimin Huşur'un "*Kum Baksan Şeher*" (Kuma Gömülen Şehir), Perhat Tursun'un "*Öliveliş Sen'iti*" (İntihar Etme Sanatı) gibi romanlarını saymak mümkündür.

Bütün bu süreçte Türk edebiyatından da Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu", Yaşar Kemal'ın "*İnce Mehmet*", Sabahattin Ali'nin "*Kürk Mantolu Madonna*", Kerime Nadir'in "*Uykusuz Geceler*", Orhan Pamuk'un "*Yeni Hayat*", "Be*nim Adım Kırmız*", "*Sessiz Ev*" adlı romanları Uygur Türkçesine aktarılıp yayımlanmıştır. Bu romanların Uygur romancılarına olan etkisinin nasıl ve ne kadar büyük olduğu ayrı bir araştırma konusudur.

3. Uygur Tarihî Romancılığına Genel Bakış

Tarihî roman, bir milletin tarihî abidesidir. Başarılı bir tarihî roman tarihî gerçeklik ile roman sanatının mükemmel bütünlüğüdür, böyle bir roman, meydana geldiği an milletin belirli bir dönemine şahitlik eder, milletin gizli tarihini kaydetmiş olur ve sonunda kendisi de ölümsüz bir hatıra olur.

Özekin bunu, "*Edebiyat tarihe kendi bakışını getirirken onu hem oluşturur hem yorumlar, bir anlamda yeniden yazar. Yazarlar anlatılanı tarihin içine yerleştirir, tarihin çekiciliğinden yararlanır. Tarihin edebiyatta oldukça geniş bir yeri vardır. Bu durum tarihî roman gibi başlı başına bir iç türün oluşmasına yol açmıştır.*" [28] cümleleri ile ifade eder.

[28] Tülay Özekin, *Tarihi Romana Karşılaştırılmalı Bir Bakış: Amin Maalof, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007 s. 4.

Uygur romancılığı geçen yüzyılın ortalarında oluşmaya başlamış, seksenli yıllardan sonra, yani Çin'de Kültür Devrimi olarak bilinen on senelik ideolojik baskıdan sonra gelişmiştir.

Uygur edebiyatında son 30 senelik bir süreçte iki yüzden fazla roman yayınlanmıştır. Yayımlanan bu romanlar içerisinde tarihî romanlar büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Bugün de Uygur yazarları arasında tarihî roman yazmak genel bir eğilimdir. Tarihî romanlar sadece okuyucuların değil, araştırmacılar ve eleştirmenlerin de büyük ilgisini çekmektedir[29].

"Uygur romancılığının geçmişi fazla geriye gitmez. Yazar Kayyum Turdi'nin 1979'da yayınladığı *Mücadele Yılları* adlı romanı Uygur edebiyatında ilk tarihî roman sayılır. O tarihten bugüne yayımlanan romanlardan 80 tanesi tarihî roman niteliğindedir. Bunlardan yazar Abdurrahim Ötkür'ün *İz, Uyanan Toprak* romanı, Zordun Sabir'in *Anayurt* romanı Uygur tarihî romancılığının başarısını temsil etmektedir."[30].

Uygurlarda tarihî roman yazanların çoğu tarihî gerçeklikle romanın içini doldurmaya çok önem vermiştir. Çünkü onlara göre, "*Tarihî romanlar farkında olup olmadan okuyuculara tarihten bilgi verme görevi taşımaktadır.*"[31]

"Uygur yazarları tarihî romancılığı, tarihin sanat vasıtasıyla tekrar anlatılması olarak görüyor. Tarihî roman yazanların amacı, okuyuculara tarihî estetik yönden anlatmak ve tanıtmaktır."[32]. Uygur yazarı Abdürrahim Ötkür şöyle der: "*Tarihî roman hem gerçek tarih, hem de bir edebî eserdir. O tarih ile sanatın bir bütünlüğüdür. Tarihî roman, öncelikle tarihî gerçeklik üzerine oturtulmalıdır. Böyle bir eser yazardan bir kere tarihçi olmasını ve tarihten sıyrılarak roman sanatıyla uğraşmasını ister. Ben tarihî romancılığımda bu ilkelere uydum.*"[33].

"Uygur tarihî romanlarında tarihî materyaller temelinde tarihî tekrar anlatmak ve canlandırmak en önemli özelliktir. Dolayısıyla okuyucular, ilk tarihî roman

---

[29] Aliye Abdullah, "Yeni Dönem Uygur Tarihi Romancılığı Üzerine", *Şincan Toplum Bilimleri Dergisi* (Çince), 2011/3, s. 127.

[30] Aliye Abdullah, *agm*, s. 128.

[31] Habibullah Abdüsselam,"Çağdaş Uygur Edebiyatında Tarihi Konular", *Tanrıdağ*, 2001/4, s. 38.

[32] Aliye Abdullah, *agm*, s. 128.

[33] Abdürrahim Ötkür, *İz*, Şincan Halk Yayın Evi, Ürümçi, 2006, s. 6.

meydana geldiği günden bugüne kadar tarihî romanlardan tarihî bilgileri aramaktan hiç vazgeçmemektedir."[34].

Çin'in iç bölgeleri ve diğer milletlerin tarihî romanlarında daha çok birer şahıs veya ev halkının tarihî anlatılırken, Uygur tarihî romanlarında toplum hafızasındaki makro tarih en başından beri anlatım ve tasvir konusu olmuştur. Uygurlarda birer tarihî kahraman adına yazılan romanlar hayli çok olsa da, esas itibariyle, ipucu olarak kullanılan kahraman vasıtasıyla toplumun belirli bir tarihî süreçteki geçmişine ışık tutma temel hedef olmuştur[35].

Uygur tarihî romanlarının kültürel kökünü Uygur halkının tarih boyunca devam eden sözlü ve yazılı edebiyatındaki anlatma sanatından, yani rivayetlerinden, destanlarından, Orhun yazıtlarından, kıssalarından, tezkirelerinden aramak mümkündür. Çünkü bu türler Uygur tarihî romanlarına özgü olan anlatma, kompozisyon, dil, kahraman ve konu özelliklerinin oluşmasına ön ayak olmuştur[36].

"Roman, destan veya masalın modernize edilmiş örneği olabilir; ancak roman, modern zamanlarda doğmuş bir ifade biçimidir. Nihayet romanın kendine göre ruhu ve yapısı vardır. Masal ve destana kıyasla hesabı iyi tutulmuş, sağlam bir yapıdır bu."[37].

"Uygur tarihî romanlarındaki destansı anlatma biçimi, düzenli anlatmayı esas alma, anlatımı her şeyi bilen 3.tekil kişinin görüş açısından geliştirme, kahramanları açık bir şekilde iyilik veya kötülük temsilcileri, iyi kahramanları ise mükemmel insan olarak yaratma, genellikle kahramanların dışa yansıyan hareketleri ve serüvenlerini anlatma gibi hususlarda kendini göstermektedir."[38]

Uygur tarihî romancılığının 30 senelik geçmişine baktığımızda iki türlü tarzda roman yazıldığını görürüz. Birinci tarzdaki roman tarihselliği vurgulayan romanlardır. Bu tür romanlar daha çok tarihî gerçekliğe önem verir. Yazar ise tarihî olduğu gibi kaydetmeye, tekrar anlatmaya çalışır. Her şeyin tarihî delili, kaynağı, dayanağını araştırır, tarihteki gerçek kahraman ve olayları aynen anlatır, böylece roman da bir bakımdan tarih kitabı niteliğini taşır. *Amannisahan, Seyithan* romanları bunun

---

[34] Habibullah Abdüsselam, *agm*, s. 40.

[35] Aliye Abdullah, "Eski Türk Halklarının Destan Geleneği-Uygur Tarihi Romanlarının Destani Özelliği ve Kültürel Kaynağı", *Şincan Üniversitesi Felsefe Toplum Bilimleri Dergisi*, 2013/9, s. 125.

[36] Aliye Abdullah, *agm*, s. 125.

[37] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2014, s. 39.

[38] Aliye Abdullah, *agm*, s. 128.

örneklerdir. İkinci tarzdaki romanlar, hem tarih hem şiirselliğe önem verir, tarihin gerçekçiliği ile şiir tarzı, şiirdeki maneviyat birleşir ve karmaşık bir etki yaratır. *Anayurt, Cellat Hanım* bunun örnekleridir.[39]

Uygur tarihî romanları, roman kahramanları ve romanda anlatılan tarihî olayların tarihteki yerine göre üçe ayrılabilir: 1. Sıradan tarihî şahıslar veya kurgusal şahısların kahraman yapıldığı tarihî romanlar; 2. Herkesin bildiği tarihî şahsiyetlerin kahraman yapıldığı tarihî romanlar; 3. Tarihî dönüm noktasına ışık tutmayı amaçlayan ve kurgusal figürlerin kahraman yapıldığı tarihî romanlar.[40]

Uygur yazar Abdurahman Kahar'ın *İli Dalgaları* romanında Nadem isimli genç Tarancı (çiftçi) kahraman yapılarak, 1944'ten 1949'a kadar devam eden Üç Vilayet İhtilali'nin meydana gelmesindeki nedenler ve ihtilal süreci, tarihî gerçeğe uygun bir biçimde detaylı olarak anlatılır. Zordun Sabir'in aynı konuyu ele aldığı romanı *Anayurt'*ta gerçi Muhtar Bay, Nuri, Ziyavdun gibi kurgusal kahramanlar vasıtasıyla Üç Vilayet İhtilali anlatılıyor olsa da, onlarla beraber Üç Vilayet İhtilali için tarihî delil sayılacak gerçek şahsiyetlerden Ahmetcan Kasimi, Alihan Töre, Abdülkerim Abbasof, Gani Baturlar da kapsamlı bir şekilde anlatıldığı için, İli Dalgaları üçüncü türdeki tarihî romanlara, Anayurt ise ikinci türdeki tarihî romanlara girer.[41]

Uygur tarihî romanları, bugün gelmiş olduğu noktada nicelik ve nitelik bakımından kayda değer başarılar elde etmiş ise de muhtelif siyasî ve sosyal koşulların kısıtlaması nedeniyle hâlâ birçok eksiklikleri bulunmaktadır. Bazı tarihî romanlarda tarihî gerçekler çarpıtılmış veya gizlenmiştir. Bazı tarihî romanlar edebî eser olmaktan uzaktır, bu tür romanlarda olaylar olduğu gibi sıralandığı için eser bir tarih kitabı izlenimi vermektedir. Bazı tarihî romanlarda anlatılan kahramanların hiçbir özelliği yoktur. Romanda sadece onların yaşam öyküsü anlatılıyor ki, bu biyografik eserler kategorisine girer. Romancılar bazen yazarlık görevini unutup tarih öğretmeni gibi kıssa anlatıp öğütler vermektedirler. Kimileri parlak geçmişten söz ederken abartılı ifadeler kullanmakta, milletin geçmiş sultanı, âlimleri ve kahramanlarını mükemmel, hatta kusursuz şahıslar olarak anlatmaya çalışmaktadırlar. Tarihî şahsiyetler aşırı idealize edildiği için hiçbir karakter özelliği olmayan silik tipler ortaya çıkmıştır. Kimileri milletin kritik dönemine ait tarihini ele alırken onu

---

39 Aliye Abdullah, *agm*, s. 128.

40 Abdülehet Abdülreşit Berki, "Çağdaş Uygur Edebiyatındaki Tarihi Romanları Tasnif Etmek ve Bunun Önemi", *Şincan Üniversitesi Felsefe Toplum Bilimleri Dergisi*, 2013/6, s. 72.

41 Abdülehet Abdülreşit Berki, *agm*, , s. 75.

gerçek haliyle yansıtmamış, tarih bilgisi eksik, kurgulama gücü yetersiz kalmıştır. Bazı tarihî romanlarda tarihî gerçek ile kurgu, gerçek olaylar ile kurgusal olaylar entegre olamamış ve sonuçta sanatsal bir yapı oluşturulamamıştır. Çoğu romanlarda gerçekçilik hâkim olmuş ve sadece dış gerçekliğe önem verilmiş, roman dilinde basmakalıp ifadeler yaygın olmuştur. Tüm bunlara rağmen, Uygur tarihî romancılığı gelişmeye devam etmekte, yazarlar üstlendiği tarihî görevini yerine getirmeye çalışmaktadır.

I. BİRİNCİ BÖLÜM

I.1. YAZARIN HAYATI EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

I.1.1. Zordun Sabir'in Hayatı

Zordun Sabir, 1937 yılının ilkbahar aylarında, yakınlarının söylediğine göre ise, 1935'te İli vilayeti Gulca ilçesi Yenitam köyü Bostan mahallesinde bir çiftçi ailesinde doğmuştur. [42] Ailenin dört çocuğundan ikincisidir. Babası Sabir, altıncı kuşak Tarancılardandı. Zordun'un annesi Anarhan 1942'de 31 yaşında vefat eder. Baba Sabir tüm zorluklara rağmen çocuklarına bakar. 1943 yılının kış mevsiminde Zordun'u ağabeyiyle birlikte mahallesindeki bir mollaya verir. Zordun, burada okumayı sevmeyince babası onu mahalledeki ilkokula götürür. Zordun bu okulda 1949 yılına kadar okur. Zordun fen okulunu çok sever, onun akıllı, çalışkan olduğunu gören öğretmenleri de onu takdir eder. "Zamanında Zordun'un sınıf rehberi kendi yerine onu sınıf arkadaşlarına ders vermeye tayin etmişti. Dönemin 5. Bölge maarif müfettişi Zamanıdın Efendi, bu okula gelip Zordun'un sınıf arkadaşlarına adamakıllı ders vermekte olduğunu görünce: Bak, ne denli akıllı öğrenci bu, gelecekte büyük âlim veya yazar olacakmış, diye övmüştü."[43].

Zamanıdın Efendi, Eylül 1950'de Zordun'u Araösteng köyünün Ara mahallesindeki beş senelik ilkokuluna tavsiye eder ve kendisi götürür. Zordun bu okulda çok çalışarak sınıfın birincisi olur. 1952'de Gulca şehri Üçüncü Ortaokulunda, sonra Ahmetcan Kasimi Bilim Yurdunda okur. Bu okul lise derecesindeki öğretmen okuluydu, okulda sık sık ders dışı faaliyetler düzenlenirdi, bunun içinde edebiyat sanat etkinlikleri hiç eksik olmazdı. Zordun derslerine iyi çalışmakla beraber, çeşitli

---

[42] Ablet Abdullah, "Borçlu Adam ve Büyük Yazar Zordun Sabir", *Tanrıdağ,* 2011/5, s. 9

[43] Nurbanum Nurum, "Babamın Zordun Sabir Hakkında Söyledikleri ve Diğerleri", *İli Nehri,* 2006/6, s. 89.

konularda şiirler, makale ve piyesler yazar. Bunlardan "*Orta Asya Edebiyatının Şincan Üzerindeki Etkileri*" başlıklı makalesi okul tarafından ödüllendirilir. İki perdelik piyesi "*Tarla Başındaki Baraka*" sahnelenip seyircilerle buluşur.

Ahmetcan Kasimî Bilim Yurdundan 1957'de mezun olan Zordun Sabir, öğretim üyesi adayı olarak Lencu Kuzey Batı Milletler Enstitüsüne gönderilir. O, burada Çince öğrenmeye başlar ve kısa sürede yazma, okuma ve konuşmada büyük başarıları elde eder. İki yıl sonra üniversite onu öğretim üyesi olarak Dil Edebiyat Fakültesindeki Uygur ve Çinli öğrencilere ders vermeye tayin eder. 1960 yılının başında rektörlük onu, Merkezi Milletler Üniversitesi'nde açılan bir senelik eski Uygurca eğitim kursuna gönderir. Zordun Sabir, aynı yıl ekimde Lencu'ya döndükten sonra bir yandan Uygur edebiyatı ders kitabı telif ederken, bir yandan eser yazmaya başlar ve "*O Beni Beklemiş*", "*Yalnız Çeşme*", "*Mutsuz Kız*" adlı lirik şiirlerini yazar. "*Beyaz Kayısı*" adlı şiiri, 1961'de *Şincan Edebiyat Sanatı* dergisinde basılır. Mao Zedong şiirlerinin çevirisi ve *Şincan Edebiyat Sanatı* dergisinde basılan birkaç hikâye üzerine eleştiri yazar.

1961 yazında Zordun Sabir, Çinli öğrencilerine Uygurca dil pratiği yaptırmak için onları alıp Lencu'dan Gulca'ya gelir. Bu sırada o, edip ve şair Zunun Kadiri, Tayyip Can Aliyof, Mahmut Zeydi, Abdülkerim Hocayov gibi kişilerle tanışır ve edebiyat konusunda tartışır. Bunu, "Eğer ben ateşli ediplerimizle tanışıp sohbet etmeseydim, belki edebiyatı şimdiki kadar sevmemiş, yazar değil öğretmen olarak kalmış olacaktım. Edebiyatı sevme, edebiyata kendini verme ruhu bana Tayyip Can ve Hocayov Ağabeylerden gelmiştir. Onların mutluluğu, kırgınlığı ve hatta esprileri de edebiyata ilişkindi." [44]cümleleriyle anlatır.

1962'den sonra Çin'de yürütülen revizyonizm ve sağcılığa karşı harekette Zordun Sabir tutuklanır, eleştirilir ve "çalıştırarak terbiye etmek" adı altında Gansu-Çinghay bozkırlarına gönderilir. Zordun, burada yaklaşık bir sene kalır.

Zordun Sabir, Kasım 1964'te Kuzey Batı Milletler Enstitüsü'ndeki görevini bırakmaya mecbur kalır, memleketine döner ve Gulca Şehri İkinci Ortaokulunda

[44] Zordun Sabir, "Kaybolmaz Gülüş, Unutulmaz Tebessüm", *Tarım*, 1989/3, s. 75.

edebiyat öğretmeni olarak çalışır. Bu okulda Zordun Sabir, Çinli yazar Vang Meng[45] ile tanışıp dost olur.

Aradan çok geçmeden, Çin'e büyük felaketler getiren Kültür Devrimi başlar, okullarda dersler durdurulur. Zordun Sabir, işçi sınıfı düşmanı olarak tutuklanıp ağır işlerde çalıştırılır. Bu süreçte köyüne dönüp çiftçilikle geçinir. 1967'de evlenir, sonraki yıl ilk çocuğu doğar. Zorluklar içinde mutluluklar barındıran renkli köy hayatı onun hayat sevgisini daha da artırır, bu süreçte yaşadıkları, hissettikleri ve öğrendikleri onun sonradan yazdığı eserlerinin değerli kaynağı olacaktı.

Ancak, Mao'nun başlattığı Kültür Devrimi'yle birlikte fikir özgürlüğünün tamamen kısıtlanması, millî kültürün tahrip edilmesi, solcu güçlerin baskısı, kara güçlerin sınıf mücadelesinden yararlanarak masum insanlara zulüm etmesi, aşağılaması Zordun Sabir'i hayli yıpratır, maneviyatında çok sarsıntılar, çalkantılar, bunalımlar oluşturur.

Bu yılları yazar, "1960'lı yılların başından itibaren hiçbir dışlanmadan, siyasî ceza almadan kendiliğinden bu hayatın karamsarlığına yakalanıp mevcut zamana çok sorular yönelten, düşünceli, kötümser bir ayyaşa dönüştüm. Bu yıllar çok sürdü. Oldukça genç, olgun çağımı böyle bir ruh halinde geçirdim. Kitap ve fen bilimleri bana bıktırıcı gelmeye başladı… O yıllarda hoşnutsuzluk ve bunalımlarımı ifade etmek için neler düşündüm, neler söyledim, neler yaptım? Bunlar da aklımda kalmadı. Kafamda sadece basit bir özetleme kalmış: devir sana gerekli olanı vermese sen onu asla elde edemeyeceksin. Bu anlayış, gayesiz, bilgisiz, ahlaksız yaşıtlarım itibar görüp benim gibileri hor görüldüğü için meydana gelmiş olmalı.

İyimser, gayeli bir gençten kötümser, şüpheci, devirle muhalif olan bir suskuna dönüşmem hayatımdaki büyük bir dönüm noktasıdır. Bu eğri çizgiyi kendi elimle çizdim, çizmeyi tercih ettim, daha doğrusu çizmeye mecbur kaldım. İnsanların kendi özelliklerini kaybetmeye mecbur kaldığı o yıllarda benim gibi aynı giysi, aynı ses, aynı fikirli insanlar kitlesine katılmayı istemeyenlerin hepsi o eğri çizgiyi çizmek zorunda kalmıştır, diye düşünüyorum.

---

[45] Vang Meng (1934-), o dönemde sağcı olarak cezalandırılıp Pekin'den Şincan'a sürgün edilmiş ve Gulca'da 16 sene kalmıştır. Vang Meng'in eşi bu dönemde Gulca Şehri İkinci Orta Okulunda Çince öğretmeni olarak çalışıyordu. Kültür Devrimi'nden sonra Pekin'e dönmüş, görevi iade edilmiştir. 1986'dan 1989'a kadar ÇHC Kültür Bakanı olmuştur. O, Uygurcayı iyi bilmekte ve Uygurlara ait birçok eseri bulunmaktadır.

Benim hayat mesafemdeki en eğri, en karışık çizgiler Kültür Devrimi Dönemine aittir. Ben o yıllarda neden doğdum, Neden hareket ediyorum sorularına bile cevap bulamamıştım. Büyük dileklerimi takdim etmek istediğim öğrencilerimi bana taş, kesek parçası atmaya mecbur eden yılları hatırlamak benim için acı vericidir. Kendimin insan olduğuma inanmadığım anlar yaşadım. Bir zaman cin, iblislerin gerçekten var olduğuna inanmış, hatta onlardan merhamet dilemiştim. Korkuyu, şikâyeti, her şeyi unutmuş, her şeyden nefret emiştim. Fransız Yazar Sartre'nin: 'İnsanın bu dünyaya gelmesi büyük bir yanlışlıktır, anlamsızdır. Dünya zaten anlamsızdır, böyle bir dünyada yaşamanın kendisi de anlamsız ve ıstıraplıdır. Böyle saçmalık ve kötümserlikten doğmuş fikirler insanı gerçek hayattan, yaşamdan nefret ettirir...' dediği sözü; Tolstoy'un Diriliş romanındaki: 'Tüm Rusya büyük bir cezaevidir' diye özetlemesi; Dostoyevski'nin kendi yaşadığı ortamı kendi düşmanı sayan hayat felsefesi o yıllarda benim için kılavuz olmuştu. Tüm Çin halkını bir tek bilinç, tek fikir, tek sevgi[46] otoritesine boyun eğmeye mecbur eden şu 1960-1970'lı yıllarda, o akıma tepeden tırnağa kadar karşı çıkan insanlar adam olarak sayılır mıydı? "[47] cümleleriyle anlatır.

On senelik siyasî kargaşa Zordun Sabir'e ağır bedeller ödetir, ancak 1970'ten sonra siyasî durumdaki kısmî değişiklikler onun kalemi tekrar eline almasına vesile olur. Bu yeniden başlayışı, "Ben kısa bir zamandan beri kendimi adam olarak saymaya başladım. Bu büyük bir dönüşümün tarihi de tam aklımda kalmadı. Ancak bir tek şey aklımda: 1972'de beklenmedik bir şekilde edebiyat işlerine katıldım. Bu gelişmeler beni çoktan beri kaybettiğim dostumla sokakta aniden karşılaştığım gibi şoke etti. O günden itibaren kendimi yine adam yerine koymaya başladım. Kendi mutluluğu ve gururunu kalemden bulabilen insanlar için yazarlıktan daha keyifli bir iş yoktur belki."[48] şeklinde ifade eder.

Bu dönemde yazarın ilk basılan bir hikâyesi hakkında ağabeyi şöyle der:

"1972 yılında reis Mao'nun Yan'an Edebiyat Sanat Sohbeti Toplantısı' konuşmasının 30.yıl dönümünü kutlama münasebetiyle her türlü edebî eserleri yazma etkinliği yürütüldü. Zordun işte bu günlerde benim görev yapmakta olduğum Mezar köyüne geldi. Ben reis Mao'nun eserlerini aktif öğrenme ve aktif kullanma faaliyeti

[46] Burada bir tek sevgi dediği sadece bir tek dâhinin, yanı Mao'nun tuttuğu yolu sevme, onu aşırı yüceltme, hatta tapınma anlamı veriyor.

[47] Zordun Sabir, *Yazar Olmak Zordur*, Şincan Halk Yayınevi, Ürümçi, 2011, s. 31-32.

[48] Zordun Sabir, *age*, s. 35.

için Seyfi isimli bir çiftçinin aktif eylemlerini kaydedip materyal olarak hazırlamıştım. Zordun bu materyali gördükten sonra: ‘Bunu esas alarak bir hikâye yazmalıyım’ dedi ve o gece uyumadan bir hikâye yazdı. Sonra ikimiz bu hikâyeyi Mao’nun sözünün 30.yıl dönümünü kutlama faaliyetinde kabul edilmekte olan eserler arasına katarak Abduveli Carulla, Kutkuzar, Tursun Latif'lerin eline teslim ettik. Onlar bu hikayenin el yazmasını teksir makinesiyle çoğalttı. Sonra İli Gazetesi'nde “Argıbet’e Geçince” başlığıyla yayımlandı. Sonra bir muhabir onu Ürümçi'ye götürüp “Dağ Arkasına Geçince” başlığıyla yayımladı. İşte bu onun ilk yayımlanan hikâyesidir.”[49]

Bu hikâye onun yıllardır biriktirdiği bilimi ve önceki yazarlık tecrübesini bir anda gösterir ve takdir toplar. Zordun Sabir de gördüğü rağbet ve ilhamın etkisiyle canlanıp “*Kar Nilüferi*”, “*Parçalar*”, “*Harman*” başlıklı şiirler ve “L*iseden Şimdi Mezun Oldum*”, “*Dostumun Geçmişi*”, “*Sabahçı*”, “*Bir Çift Gevher*”, “*İhtiyar Bahar’ın Günleri*” adlı hikâyelerini ardı ardına yayımlar. Bunlardan üç hikâyesi Çinceye çevrilir.

Dört Kişilik Çete (Kültür Devrimi) tarumar edildikten sonra yazar yine “*Katkı*”, “*Biçer Döğer Makinası*”, “*Borçlu Adam*” hikâyelerini yazar.

1978 yılında Çin'in reform ve dışa açılmasından sonra siyasî baskı, fikir özgürlüğünün kısıtlanması kısmen ortadan kalkar, Zordun Sabir’in yazarlığı yepyeni bir döneme girer. 1979'da Şincan Halk Yayınevinde görev alır. 1981'de Pekin’de açılan Çin Yazarlar Derneğinin meslek kursunda okur, aynı yıl Çin Yazarlar Derneği üyesi, Şincan Yazarlar Derneğinin profesyonel yazarı olur. 1980'de ilk romanı *Avral Rüzgârı* yayımlanır. 1983'te ikinci romanı *Arayış* yayımlanır ve okuyucular, özellikle gençler arasında büyük ilgi görür. Yazar bu yıllarda birçok nadir hikâye, uzun hikâyeler yazarak Uygur hikâye sanatının en önemli öncüsü ve temsilcisi olur.

Zordun Sabir, Ekim 1987’de davet üzerine Batı Almanya'da ziyaret ve seyahatte bulunur. Bu sırada Berlin Üniversitesinde Uygur edebiyatı hakkında konferans verir, konuşması Almanya'da *Türkoloji Araştırmaları Dergis*i’nde yayımlanır. 1988'de yazar yine davet üzerine Suudi Arabistan'a gidip hac ibadetini yapar, Kral Abdülaziz’le görüşür ve Müslümanlara verilen Faysal Ödülü’nü alır.

Zordun Sabir, 1990'lardan sonra Çin Yazarlar Derneği'nin daimi heyet üyesi, Şincan Yazalar Derneği'nin reis yardımcısı olur. Bu dönemde o, bir yandan iştiyakla

---

[49] Nurbanum Nurum*, agm, İli Nehri,* 2006/6, s. 91.

hikâye, roman yazmaya devam eder, diğer yandan Uygur edebiyatının gelişmesi için bazı önemli görevler üstlenir, genç yazarlar için konferanslar verir.

Yazar tüm gücünü sarf ettiği *Anayurt* romanını yazdığı süreçte çok çalıştığı ve yorulduğu için eserini tamamlayıp iki hafta sonra, 13 Ağustos 1998'de vefat eder.

I.1.2. Edebi Kişiliği

Zordun Sabir, 20.yüz yıl Uygur edebiyatı tarihinde çok önemli yeri olan yazarlardan birisidir. O, çağdaş Uygur hikâyeciliğinin temelini atmak yanında onun gelişmesine, sanatsal değer kazanmasına öncülük etmiştir. O, durgun, geride kalmış, sırf siyasî amaç için hizmet eden çağdaş Uygur edebiyatına edebî yaratıcılığı, özel üslubu, seçkin eserleriyle yeni kan, yani can vermiştir. O, sağlam sanat yeteneğini kullanarak Uygur hikâyeciliğinin gelişmesine önemli katkılar sağlamış ve onu yüksek bir seviyeye getirmiştir. Aynı zamanda o, Uygur edebiyatını yurtdışına tanıtmış ve bu edebiyatın temsilcisi olarak adını duyurmuştur[50].

Zordun Sabir, Zunun Kadiri, Turdi Samsak gibi önemli isimlerle birlikte çağdaş Uygur hikâyeciliğinin temelini atanlardan birisi olmakla beraber çağdaş Uygur romancılığının oluşması ve gelişmesine önayak oldu. Uygur romancılığında ilk olarak 1.tekil şahıs (ben) anlatıcı üslubunda roman yazdı (*Arayış* romanı, 1.cilt), Üç Vilayet İnkılabı konusunda ilk olarak 3 ciltli roman yazdı ve Uygur tarihî romancılığını zirveye ulaştırdı (*Anayurt* romanı). O, anlatıma dayalı Uygur edebiyatı geleneğinin varisi olmakla birlikte kendi üslubunu yaratmış, yazarlıkta hiçbir zaman bir önceki üslubuna bağlı kalmamış, sürekli yenilenmeyi hedeflemiştir.

Çin'de 1956'den başlayarak kısıtlanan fikir özgürlüğü Uygur edebiyatını da kötü etkiler. Edebiyat ve sanat, durgunluk ve bunalım dönemine girer. Bu durum 1980'li yıllara kadar devam eder. 1972'den itibaren yeniden yazarlık hayatına başlayan Zordun, yıllarca biriktirdiği bilimi ve yazarlık marifetini bir anda göstermeyi başarır. Yazarın meslektaşı ve dostu Ablet Abdullah bu durumu şöyle anlatır: "*İlk yazdığı hikâye Argıbet'e Geçerken, 6 Mayıs 1972'de İli Gazetesi'nin edebiyat sayfasına basıldı. Sanki şimşek çaktı, gök gürültüsü gürüldedi. İli'deki edipler şaştı kaldı. O dönemde gazete dergilerin sayfaları methiye, şiar, uydurma, yalan yanlış*

[50] Meryem Kurban, "Zordun Sabir'in Çağdaş Uygur Hikâyeciliğindeki Yeri ve Etkisi", *Feitian* (Dergisi /Çince), 2009/12, s. 22.

eserlerle doluydu. Zordun Sabir'in gerçeği aynen tasvir ettiği bu eseri, realiteyi olduğu gibi gösterdiği, dilindeki güzelliğiyle büyük ilgi ve takdir topladı. Sonra Sabahçı, Gevherin Mutluluğu, İhtiyar Bahar'ın Günleri gibi hikâyeleri yazıp edebiyat semasında birden yıldız gibi parladı."[51].

"*Borçlu Adam*" hikâyesi Zordun Sabir'in adını en çok duyuran, geniş yankı uyandıran, okuyucuları hayrette bırakan nadir bir hikâyedir. Hikâyede yedi tane çocuğu olan bir çiftçinin komünist rejimde yıl boyunca çalışsa da yine borçlu çıktığı, çocuklarının aç kaldığı, buna dayanamayınca komün (Çalışan grup) den ayrılıp tek başına sazlık yerde tarla açtığı, fakat köydeki komünist yetkililerin bunu da engellediği ve ektiği ekinleri biçtirdiği, çiftçinin kan kusarak feci bir şekilde öldüğü anlatılır. Kültür Devrimin sona erdiği fakat aşırı solcu güçlerin etkisinin hâlâ devam ettiği bir zamanda komünizm uygulamalarına karşı tutum sergileyen böyle bir hikâyenin yazılması ve yayımlanması harika bir olaydı. "Gerçi o dönemde birçok edip çiftçilerin kederli yaşamı ve geçmişlerini yazmış olsa da kimse Zordun Sabir gibi mükemmel, tam yerinde yazamadı, kan ağlayan çiftçilerin ıstırabını gerçek olarak yansıtamadı." [52] Ünlü Uygur yazarı Ehtem Ömer Şöyle der: "Ben çocukluk dönemimde (Çinceden tercüme edilen) romanları okuyordum. Uygur edebiyatındaki Uygurların yaşamını süslü, yalan gösteren sahtekârlıktan son derece nefret etmiştim. O sırada Zordun Sabir'in 'Borçlu Adam' hikâyesi yayınlandı. Zordun abi bizim köyü, tam benim dedemi yazmıştı. Uygur edebiyatından bıkmış vaziyetteyken Zordun abi beni derinden sarstı. Ben ev ev dolaşarak hikâyeyi köydeşlere dinlettim. Onlar pür dikkat dinledi ve hikâye tamam olduğunda hıçkırarak ağlamaya başladı… Uygur edebiyatında benim aradığım, özlediğim, halkın yaşamını gerçek olarak yansıtan eseri ben ilk defa Zordun Sabir'de görmüştüm."[53]

Zordun Sabir'in ilk romanı *Avral Rüzgârı*, Uygur romancılığında da ilk köy romanı olup konu ve içerik bakımından zamanındaki siyasî akımın etkisinden kurtulamamış olsa da yarattığı özel karakterler ve kullandığı güzel edebî diliyle Uygur romancılığının yeni doğan yıldızı olmuştu. Uygur yazarları içinde Zordun Sabir ilk roman yazan olmasa da en güzel roman yazandır. Araştırmacı Ekber Kadir bu özelliği şöyle izah eder: "*Zordun Sabir Uygur hikâyeciliğinde gerçekçilik akımını geliştirmiş yazardır, onun eserleri öncelikle gerçek karakter ve gerçek yaşam havasıyla*

---

[51] Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ,* 2011/5, s. 27.
[52] Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ,* 2011/5, s. 6.
[53] Ehtem Ömer, "Yüreğim ağlıyor", *Tanrıdağ*, 1998/5, s. 70.

meşhurdur. Konusu yeni, dili sade, akıcı ve canlıdır, bu da onun eserlerinin çekici özelliklerindendir."[54]

İkinci olarak, Zordun Sabir konu ve içerik bakımından çağdaş Uygur edebiyatının gelişmesi ve yenilenmesine büyük katkılar sağladı. O, eserlerinde belli bir zaman, mekân, konuya takılıp kalmadı; yazarken belli bir anlatma sanatı, edebî akımla sınırlı kalmadı, hep kendini yeniledi. Çiftçi tipleriyle birlikte sığırtmaç, işçi, aydın, tüccar, esnaf, savaşçı figürleri yarattı. Yalnızca milletinin edebiyatını tüm aşkıyla, tutkusuyla seven, hayatı boyunca ter döken yazarlarda böyle geniş bir bakış açısı ve üstün çalışma gayreti olabilir.

O, Uygurların 20.yüzyılın ilk yarısındaki tarihî gelişimlerini ve yeni Çin'in kurulmasından 90'lı yılların sonuna kadar yaşanan sosyal, politik değişimleri usta hikâyeci ve romancı yeteneğiyle canlı ve elle tutulur bir şekilde tasvir etti. Böylece 20. yüzyıl Şincan tarihindeki birçok değişimleri ve her döneme mahsus olan tarihî olayları, devrin özelliklerini gerçekçi bir üslupla göstermiş oldu. Yazarın 70'li yıllarda yazdığı, 1980'de yayınladığı ilk romanı *Avral Rüzgârı* ve diğer köy öykülerinde yeni Çin'in ilk döneminde köylerde meydana gelen değişimleri, köylülerin Çin Komünist Partisi'nin yönetimi altında zorluklardan nasıl aşarak fakirlikten kurtulma yoluna girdiğini anlattı. "*Borçlu Adam*", "*Dolan Gençleri*", "*Varlık*" gibi hikâyelerinde ise Kültür Devrimi'nin halka getirdiği felaketleri eleştirdi[55].

Zordun Sabir, Kuzey Şincan'daki Gulca köylerinde yıllarca çalışmış, Güney Şincan'daki Merkit (Kaşgar'ın bir ilçesi) ile Turpan'a defalarca gidip çiftçilerle kaynaşmış, dost olmuştur. Yazdığı eserlerinde çeşitli yerleri temsil eden çok özel çiftçi tipler vardır ki bunlar Uygur Edebiyatında unutulmaz kahramanlardır. *Arayış* (1980), *Ata* (1994) romanında Kültür Devrimi öncesi ve Devrim sırasında Uygurların hayatına damga vuran siyasî değişimler, olaylar, felaketler, kargaşalar, çelişkiler anlatıldı, *Anayurt* (2000) romanında ise Üç Vilayet İnkılabı konu edildi. Yani onun her bir eseri tarihî destan gibi Uygurların her dönemdeki sosyal, kültürel yaşamını özetlemiş, kaydetmiş, içinde birçok değerli tarih ve sanat unsurlarını barındırır. Bir başka deyişle, o üstün sanat yeteneğiyle, güzel edebî diliyle Uygurların bütün kültürel

---

[54] Ekber Kadir, *Zordun Sabir ve Onun Edebi Yaratıcılığı*, Şincan Üniversitesi Yayınevi, Ürümçi, 2015, s. 198.

[55] Meryem Kurban, *agm*, s. 23.

hayatını tasvir edip okuyuculara Şincan yakın zaman tarihinin görkem tablosunu göstermiştir[56].

Üçüncü olarak, Zordun Sabir nadir, güzel eserleriyle Uygur hikâyeciliği ve romancılığının sanat seviyesini oluşturdu ve yükseltti. Zordun Sabir çok çalışkan velut bir yazardır. 27 senelik yazarlık hayatında yaklaşık 100 hikâye, 18 uzun hikâye, 4 romanı (toplam 7 kitap) kaleme almıştır. Bunun dışında birçok edebî hatıra, senaryo, piyes, makale yazmıştır. Onun hikâyeleri, romanları çok olmakla birlikte üslup nitelik, sanat düzeyi bakımından nispeten üstündür. O eserlerinde birçok millî karakter yaratmıştır. Bunları yaparken dogma fikirlere, sosyalist realizm edebiyatındaki basmakalıp tiplere bağlı kalmamış, iyi, kötü ayrımı yapmamış, karakterleri kendi mizacı, ruh hali, dili, hareketiyle anlatmaya büyük önem vermiştir. *Anayurt* romanındaki Muhtar Bay, *Arayış* romanındaki Ela, "Ah topraklı yol" hikâyesindeki Roza Bay bunlardan birer örnektir.

Zordun Sabir eserlerinde hep derin konular, kapsamlı olaylar, zengin duygular yer almıştır. Bir hikâyesi sanki bir lirik şiir gibi, bir romanı sanki bir destan gibi estetik zevk verir. Bu bakımdan onu hikâye yazan şair, roman yazan destancı diyebiliriz. Özellikle onun karakter yaratıcılığı ve güzel dili okuyucuları kendine çeker, ele aldığı derin konular, kapsamlı karakter kadrosu, yurt, millet sevgisiyle dolu fikir ve tasvirleri bundan önce Uygur edebiyatında neredeyse görülmemiştir.

Dördüncü olarak, Zordun Sabir Uygur hikâyeciliğini yurtiçi ve yurtdışına duyuran en önemli yazardır. "Onun vefatından önceki 10 senede yazdığı eserleri yurtiçiyle sınırlı kalmamıştır. Eserlerinde uluslararası meselelere değinmeye başlamıştır. Bu dönemde o yurtdışına adını en çok duyuran Çağdaş Uygur yazarı olmuştur. *Avrupa Hatırası, Arap Yarım Adasında, Hacı Hakkında Fitneler* gibi eserleri birkaç dile çevrilmiş, yurtdışındakilerin takdirini kazanmıştır. Çinli vatandaşlar ve yabancı zatlar onun eserleriyle Uygurları tanımış, onun eserlerinden bilgi ve zevk almıştır. Zordun Sabir'in Almanya ziyareti sırasında Almanların hayatından konu alarak yazdığı *Çizgi Sadece İnsanlar İçin, Tembeller Daha Çalışkan* adlı hikâyeleri Almanya'da hayli ilgi görmüştür. O yurt içinde birçok ödüllerin sahibi olan ve bir tek Uluslararası Faysal Ödülü'nü kazanan Uygur yazarıdır."[57]

---

56 Meryem Kurban, *agm*, s. 23.
57 Meryem Kurban, *agm*, s. 24.

Zordun Sabir'in "Biçerdöver Makinası", "Borçlu Adam", "Komşular", "Dolan Gençleri", "Aşama", "Dağ Arkasına Geçince", "Servi Yaprağı" (uzun hikâyeden parça), *Arayış* (romandan parça), *Anayurt* (romandan parça) gibi eserleri sırasıyla ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerin edebiyat ders kitaplarına seçilmiştir. "Ah Topraklı Yol" hikâyesi Kazakistan Uygur ortaokul öğrencilerinin ders kitabında yer almıştır.

"Zordun Sabir kendisinden sonra gelen birçok genç yazarı etkileyen, onların yazarlığına öncülük eden yazardır. Şimdiki ünlü yazarlardan Ehtem Ömer, Muhammed Bağraş, Halide İsrail gibi yazarların yetişmesinde Zordun Sabir'in etkisi büyüktür[58]."

Zordun Sabir ve onun eserleri üzerinde bazı araştırmalar yapılmıştır, bunlardan "*Zordun Sabir'in Hire Derize (Bulanık Pencere) Adlı Kitabından Duman Adlı Hikâyenin Metin İncelemesi İndeks Çalışması*" (Hatice Yiğitbaşı, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Türkçe, 1999), "*Zordun Sabir ve onun öykücülüğü/ Romancılığı Üzerine Bir İnceleme*" (Muhammed Huşur, Doktora Tezi, Şincan Gençlik Yayınevi, 2014), "*Zordun Sabir'in Yazarlığı Üzerine Araştırmalar*" (Meryem Kurban, Abdul Hekim Abdurahman, Şerife Gafur, Şincan Üniversitesi Yayınevi, 2008), "*Zordun Sabir'in Romancılığı Estetiği Üzerine bir İnceleme*" (Kızılay, Yüksek Lisans Tezi, Şincan Pedagoji Üniversitesi, 2011), "*Zordun Sabir Eserlerindeki Milli Özellikler*" (Dai Şinhua, Yüksek Lisans Tezi, Çince, Tiancin Pedagoji Üniversitesi, 2009) gibi çalışmaları sayabiliriz.

Kırgız eleştirmen Mambet Turdi, yazar ve onun eserlerini değerlendirirken şöyle der: "Zordun Sabir'in Uygur edebiyatındaki yerini, yalnız onun hikâyelerini, uzun hikâye, romanlarının sayısı ve niteliğiyle değil, eserleri neden olan tepki ve tartışmaların çokluğuyla da anlamak mümkündür."[59]

Zordun Sabir 20.yüz yıl Uygur edebiyatındaki ünlü bir isimdir. O Fransa'nın büyük yazarı Balzak gibi hayatını edebiyata verip manevî dünyasındaki en değerli, en güzel varlığını çilekeş halkına sunduktan sonra hayata göz yumdu. O büyük eseri olan *Anayurt* romanına *Savaş ve Barış, Durgun Akardı Don* gibi dünyaca ünlü romanlara benzer bir nitelik ve değer kazandırıp Uygur romancılığını boyut, fikir, yerel özellik ve kalite bakımından terazinin bir kefesine konulabilecek duruma getirdi. Şöyle ki

---

58 Ekber Kadir, *age*, s. 190.
59 Mambet Turdi, "Biz Yazara Borçluyuz", *Tarım*, 1997/11, s. 152.

Yazar bu romanında kendini daha serbest bırakıp ruhsal enerjisini alabildiğince kullanıp dünyaca üst düzeyde eser yazmayı başardı, edebî tasavvurunu en yüksek seviyeye çıkardı[60].

I.1.3. Eserleri

Eğitimci, roman ve hikâye yazarlığı ile yayıncılık gibi çok yönlü bir aydın olan Zordun Sabir, aynı zamanda velut bir yazardır.

1956'dan itibaren 40 seneyi aşkın edebî hayatında Uygur edebiyatı için çok değerli miraslar bıraktı. 1972-1998 arası Zordun Sabir'in en üretken olduğu yıllardır, 4 romanı, 15 uzun hikâyesi, 60 tan fazla hikâyesi, 20 den fazla şiiri, 5 piyesi ve senaryosu, 3 edebî raporu, 1 edebî hatırası yayımlandı, bunların çoğu yazarın kendisi hayattayken 21 kitabında toplandı. 1979'dan başlayarak Birçok hikâyesi Şincan'da çeşitli ödüller kazandı. *Arayış* romanı 1983'te Çin azınlık edebiyatı ödüllendirme etkinliğinde en iyi roman ödülüne layık görüldü. *Anayurt* romanı 2002'de Gülizar ödülünü kazandı. Yazarın kendisi 1992'de Tanrıdağ Dergisi'nin yaptığı ankette Uygur okuyucuları en seven üç edibin birisi oldu.

Bir edebiyat öğretmeni olan Sabir, öğretimini yaptığı konunun uzmanı da olmuş bu konuda akademik çalışmalar da yapmıştır. Fakat onun esas uzmanlaştığı konu hikâye ve roman yazarlığıdır. Şöhreti ise Anayurt romanı ile yakalamış ve Uygur halkının hafızasına bu eserle kazınmıştır.

I.1.3.1. Hikâyeleri

Zordun Sabir, çağdaş Uygur edebiyatında Zunun Kadir'le beraber anılan büyük bir hikâye ustasıdır. Nitekim üretken bir yazarlığı ve birçok nadir hikâyeleriyle dönemin her hangi bir hikâye yazarından daha etkili olmuştur. 70'lı yıllardan başlayarak çok özel ve yenilikçi bir üslupla kaleme aldığı köy hikâyeleriyle çığır açmıştır ve çağdaş Uygur hikâyeciliğinin öncüsü olmuştur. Bu konuda araştırma yapan Muhammed Huşur: "1979 yılında Tarım dergisinde "Dolan Gençleri", "Borçlu

[60] Ablet Abdullah, *agm, Tanrıdağ*, 2011/6, s. 28.

Adam" adlı iki hikâyesinin yayınlanması, Zordun Sabir'in parlak bir yazar olduğunu kanıtladı."[61] der.

O, 26 senelik yazarlık hayatında 86 hikâye, 9 uzun hikâye yazmıştır. Bu hikâyeler yazarın kendisi hayattayken kitap olarak tertiplendi, bir kısmı ise yazarın vefatından sonra yeniden derlenerek yayınlandı. Hikâye kitapları şunlardır:

Şebnem, Temmuz 1980, Şincan Halk yayınevi.

Sadakat, Ocak 1983, Milliyet Yayınevi

İğdeler Fısıldıyor, Aralık 1985, Şincan Gençlik Yayınevi

Seni Unutmam Gülsare,1986, Kaşgar Uygur Yayınevi

Başı sonu olmayan mektuplar, (Hikâye ve röportajlar), Mart 1992, Şincan Gençlik Yayınevi

Bulanık Pencere, (Uzun hikâye kitabı), 1993, Şincan Halk Yayınevi

Servi Yaprağı, (Uzun hikâye kitabı) 1996, Şincan Gençlik Yayınevi

Borçlu Adam, Ocak 1999, Şincan Gençlik Yayınevi

Gülemhan, (Uzun hikâye kitabı), Ocak 1999, Şincan Gençlik Yayınevi

Bunların içinde uzun hikâye kitabı Gülemhan, 2012 yılında Şincan Halk Yayın evi tarafından tekrar yayınlandı. Bu kitap içinde yazarın "Gülemhan", "Hayırlı İş", "Tan Vakti", "Vefakârlık", "Sonbahar", "Bulanık Pencere" gibi uzun hikâyeleri yer almaktadır. Yazarın *Borçlu Adam* adlı bir diğer hikâye kitabı 2012 yılında Şincan Halk Yayınevi tarafından tekrar yayınlandı. Bu kitapta yazarın "Çizgi Sadece İnsanlar İçin", "İşsizler Daha Çalışkan", "İnsaf ", "Hacı Hakkında Fitneler", "Başı Sonu Olmayan Mektuplar", "Ah Topraklı Yol", "İğdeler Fısıldıyor", "Kartal", "Borçlu Adam", "Şans", "Aydınlık Gece", "Kabul Salonunda", "Öyküler", "Çay Severler", "Dalgalar Sedası", "Güneş Korkusu" gibi en nadir hikâyeleri yer almaktadır. Z. Sabir'in eserlerini verdiği ve eserlerine konu olan coğrafya hakkında M. Huşur "Zordun Sabir'in çok başarılı olan hikâyelerinin birçoğu Dolan halkı hakkında yazılmıştır, bunların içinde 'Dolan Gençleri', 'İğde Ağacı Fısıldıyor', 'Ah Topraklı

---

[61] Muhammed Huşur, *Zordun Sabir ve Onun Öykücülüğü/Romancılığı Hakkında*, Şincan Gençlik Yayınevi, 2014, Ürümçi, s. 24.

Yol', 'Çay Severler', 'Kartal', 'Seni Unutmam Gülsare' adlı nadir eserleri var"[62] tespitini yapar.

Zordun Sabir'in "Dolan Gençleri" 1982 yılında Çin azınlık yazarlar hikâye ödülünü kazanmıştır. "Akraba Ziyareti" başlıklı hikâyesi ise 1985 yılında aynı ödüle layık görülmüştür. "İğdeler Fısıldıyor" adlı hikâye kitabı 1991 yılında Çin Azınlık Yazarlar Edebiyatı Ödülü'nü almıştır.

I.1.3.2. Romanları

Hikâyecilikte birçok başarılara imza atan Zordun Sabir romancılıkta da kendini denemiştir. M. Huşur bunu "1980 yılında yazarın senelerce emek verdiği *Avral Rüzgârı* adlı romanı yayınlanıp büyük etki yarattı. Bu eser bazı eksikliklerine rağmen Kayyum Turdi'nin *Kızıldağ Eteğinde* romanından sonra çağdaş Uygur edebiyatında yayınlanan ikinci roman olarak, romancılığımızın oluşması ve gelişmesi için katkı sağladı."[63] cümleleriyle belirtir. Yazar bu romanında kendi köyünü konu alır, çalı ve kamışlarla dolu sazlık toprakta yaşayan çiftçilerin kötü ortamı değiştirme girişimlerini, fakirlikle mücadele eden ilericiler ile mevcut durumu değiştirmek istemeyen bağnazlar arasındaki gerilim ve çarpışmaları hikâye eder. Romanda birbirinden farklı birçok kahramanlar vardır ve hepsi özel yapıya sahiptir.

Yazarın ikinci romanı *Arayış* (birinci kitap) 1983 yılında, ikinci kitap 1985 yılında Şincan Halk Yayınevi tarafından yayımlandı. "*Arayış* romanı, yazarın o dönemdeki edebî yaratıcılığının doruk noktasıdır. Bu eser çağdaş Uygur edebiyatında aydınlar hakkında yazılan ilk roman olarak, şahısları kendine has bir şekilde karakterize ettiği, toplumsal gerçekliği aynen yansıtabildiği özellikleriyle Uygur okuyucuları arasında geniş yankı uyandırdı. Birçok makaleler yazıldı ve romanın başarıları değerlendirildi."[64].

Yazar ilk romanında köylüleri konu almışsa, bu romanında aydınları konu aldı. Romandaki başkahraman Ela, daha önce belirttiğimiz gibi yazarın kendisidir. Zordun Sabir bu eserinde kendi hikâyesini başkasının hikâyesi olarak sunmuştur, kendi yaşadıklarını başkahramana yüklemiş, böylece büyük felaket getiren Kültür Devrimi öncesi ve devrim sürecindeki aydınların bunalımlarını, çektiği çileleri anlatmıştır.

---

[62] Muhammed Huşur, *age*, s. 351.
[63] Muhammed Huşur, *age*, s. 25.
[64] Muhammed Huşur, *age*, s. 26.

Ela'nın kederi zamanındaki aydınların kederiydi. Gerçekte ise birçok aydınlar ağır işkencelere uğramış, canından olmuşlardı. Zordun Sabir tıpkı Ela gibi nasıl olsa şanslı, kendini kaybetmeyen ve iyimser aydın olarak bu karanlık tarihî tekrar değerlendirdi, Ela birçok aydınların kederini temsil eden bir tip olarak tanındı.

Yazarın üçüncü romanı *Ata,* 1990 yılında Şincan Halk Yayınevi tarafından yayınlandı. Romandaki başkahraman Hacı Baba Çin komünist rejimi yeni uygulandığı dönemde, zenginlere baskı yapıldığı 1950'lı yıllarda zengin kardeşlerine ihanet ederek kendini kurtarır. Reform başlatıldığı 80'lı yıllarda ise ölmüş kardeşlerinin mirasını almak ister. Fakat onların evlatlarının tepkisiyle karşılaşır. Hacı Baba'nın çocukları ve torunları atasının yaptıklarını öğrendikten sonra utanç duymaya ve gizlice ona isyan etmeye başlar. Oysa Hacı Baba çocuklarına karşı çok merhametli bir zattır. Fakat gerilim büyüdükçe büyür ve sonra Hacı Baba ümitsizlik, pişmanlık içinde ölür. Ne var ki, yazarın bu romanı fazla ilgi göremedi, Araştırmacı M. Huşur bu konuda şöyle der: "Onun *Ata* romanı gerçeği hakkıyla yansıtamadığı, anlatım bakımından hiçbir yaratıcılığı olmadığı nedeniyle başarısız bir roman olarak değerlendirildi. Hatta bazı tenkitçiler bu eseri tamamıyla çöpe atma görüşünde bulundu."[65]

Yazarın en son yazdığı ve en başarılı romanı *Anayurt* (üç cilt) yazarın vefatından iki yıl sonra, Kasım 2000'de Şincan Gençlik Yayınevi tarafından yayınlandı. Tezimizin bir sonraki bölümünde bu roman hakkında detaylı bilgi vereceğiz.

I.1.3.2.1. Yazarın Geçmişi ve Romanındaki Etkisi

Zordun Sabir'in romanlarına baktığımızda, kendi hayatından büyük ölçüde kaynak aldığını, kendi geçmişini yansıtarak dönemin gerçek durumunu, özellikle aydınların neler yaşadıklarına dikkat çekmek istediğini anlarız.

"*Arayış* romanının zaman arka planı Zordun Sabir'in özel hayat geçmişleri ve arayış yollarından tipikleştirilmiştir." [66] tespitini yapan E. Kadir yazarın eserine yansımasını dile getirir. Romandaki Ela ile Zordun Sabir birbirine çok benzer. Zordun Sabir tenkitçi Enver Abdürrahim'le yaptığı röportajda [67] kendi geçmişi üzerinde durmuş ve şöyle demiştir: "Ortaokuldan mezun olduktan sonra beni öğretmenliğe

---

[65] Muhammed Huşur, *age*, s. 28.
[66] Ekber Kadir, *age*, s. 215.
[67] Bu konuşmalar için bk. Ekber Kadir, *age*, s. 219

atadılar. Fakat ben en fakir, taşra bölgelerde çalışmak amacıyla Gulca'dan Ürümçi'ye geldim. Biz altı kişiydik, beşimizi Güney Şincan'a gönderdiler, beni bırakmadı ve Eğitim Yayınevi'nde çalışmamı istedi. Sonra Kuzey Batı Milletler Üniversitesinin Dil ve Edebiyat Fakültesine girip çok çalışmaya başladım. 1957'den 1960'a kadar yaklaşık 300 tane roman okudum, not tuttum. Arayış romanının birinci ve ikinci cildinde genellikle kendi hayatım yansıtılmıştır."[68]

Biz şimdi romandaki Ela'nın geçmişine bir göz atalım: Ela 1957'de İli öğretmen okulundan mezun olduktan sonra altı sınıf arkadaşıyla birlikte kendilerini çalıştırmak amacıyla Ürümçi'ye gider. Ürümçi'de diğer arkadaşları Güney Şincan'a, Ela ise Kuzey Batı Milletler Enstitüsü'ne gönderilir. Oraya vardıktan sonra danışmanı Duan'dan Çince öğrenir ve ondan ders alır[69].

Romandaki Ela'nın günlük öğrenim düzeni ve zamanlaması, Çinceyle birlikte Uygur klasik edebiyatı öğrenmesi, tambur çalabilmesi, satranç oynayabilmesi ve buna benzer birçok özellikleri Zordun Sabir'in tıpa tıp aynısıdır. Zordun Sabir'in yakınlarının anlattığına göre, yazar gerçekten tambur çalıp şarkı söyleyebilen, satranç oynamayı çok seven birisidir.

Romanda Ela'nın yaşadığı Gulca, Kaşgar, Hoten, Lencu, Pekin, Genca Yaylası, Şahe ilçesi, Kuzey Batı Milletler Enstitüsü, Ürümçi gibi yerler, Ömer Tambur, Zamanıdın Efendi, Nadirov Zihrullah gibi kişilerin isimleri aynen kullanılmıştır. *Arayış* romanının ikinci kitabında Ela Kültür Devrimi sonrası görevine tekrar döner ve Ürümçi'ye yerleşir. Zordun Sabir da Kültür Devriminden sonra işine dönüp meslek hayatına devam eder ve Ürümçi'ye yerleşir[70].

Arayış romanında dikkatimizi çeken bir husus şu ki, romanın 2.cilt 106, 107, 108.sayfalarında Üç Vilayet İnkılabı döneminde asker olmuş Nadirov'un tarihî beyanları anlatılır. Nadirov'un Ela'ya: "Bir şeyler yazacak mısınız? Roman mı? Eğer roman yazacaksınız size bir kısım materyaller temin etmeye söz veriyorum" demesinden, yine romanın 617. sayfasında yazarın Ela hakkında "Bazı günler böyle ihtiyarları arayıp buluyordu ve onları konuşturarak Gulca çiftçilerinin geçmişi, bu toprakta yaşanan olaylar, acayip adamlar hakkında not alıyordu… Onun bu şeyleri öğrenmeye meraklı olması tarihî konuda eser yazacağının hazırlığı mı?" diye

---

[68] Ekber Kadir, *age*, s. 219.
[69] Ekber Kadir, *age*, s. 220.
[70] Ekber Kadir, *age*, s. 225.

yazmasından yola çıkarak, Ela'nın Zordun Sabir'in ilk örneği olduğuna ait daha güvenilir delillere ulaşabiliriz. 1984'de Zordun Sabir *Şincan Milletler Edebiyatı*'nın baş editörüyle yaptığı röportajda[71] "Ben Ahmetcan Kasimi hakkında büyük bir eser yazmayı planlıyor, şimdi malzeme topluyorum" der. Şimdi bakalım, Arayış romanının ikinci kitabı 1985- 1987 yıllar arasında yazılmıştır. Öyleyse romanda bahsi geçen istek, yani Ela'nın Üç Vilayet İnkılabı hakkında roman yazma isteği işte tam bu yıllarda Zordun Sabir'de doğmuş bir istektir[72].

Anlaşıldığı üzere, Zordun Sabir *Arayış* romanından sonra *Anayurt* romanını yazmayı planlamış ve başkahramanı Ela'nın (aslında kendisinin) ağzından ipucu vermiştir.

Zordun Sabir'in *Anayurt* romanını mekân yönünden incelediğimizde ortada hep yazarın doğup büyüdüğü güzel mahallesi Bostan vardır. "Bostan güzel İli köylerinden birisidir. Yaşam doğal olarak bilinci belirler. Gül gülistanda, bostanda büyüyen insanlarda güzelliği sevme, yüceltme ve arzulama hisleri güçlü olur. Dünyayı, yaşamı, sevgiyi, özgürlüğü çok iyi anlar, kıymetini bilir. Zordun Sabir işte böyle bir yerde doğmuş, büyümüştür. Bostan'ın zamanındaki güzel manzarası *Anayurt'*ta detaylı olarak tasvir edilmiştir."[73].

Zordun Sabir'in ataları beş kuşak boyunca nesilden nesile bu mekânda doğup, büyüyüp, yaşayıp, gömülüp, ikamet ederek gelmiştir. Üç kez göç hareketinde bu yurt ve onun çevresindeki köy mahalleler yıkılmış, viran olmuş, terk edilmiş ise de onlar burada kalmış, hiç yılmadan, yorulmadan çalışıp ayakta kalmış ve yurdunu korumuştur. O dönemde Zordun Sabir'in büyük dedesi Muhammed (Kalabay) bu mahallenin dışındaki, şimdi Eski Tam (eski ev) denilen yayla tepesinde otururdu. Kendisi bu köydeki toprağı en geniş, beslediği hayvanları en çok olan birisiydi, Su içmeye giden sığırlarından önde gelenleri nehir kenarına geldiği halde, en arkada kalanı hâlâ ahırdan çıkmamış olurdu. Bu yüzden köydeşler ona Kalabay derlerdi. (Oysa aslı adı Muhammed Gali Bay'dır). Muhammed (Kalabay) vefat ettikten sonra oğlu Gazi Bay (*Anayurt* romanında ismi aynen kullanılmış, sadece hacı diye bir söz

---

71 Bu röportaj *Şincan Milletler Edebiyatı* 1984/6 sayısında yayımlanmıştır.
72 Ekber Kadir, *age*, s. 225.
73 Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ*, 2011/5, s. 5.

eklenmiştir) ve diğer çiftçiler mahalleyi biraz aşağıya taşımış, eski evleri harabeye dönüşüp "eski mahalle" olmuştur[74].

O dönemde bu mahallede toprak geniş, insanlar azdı. Nehre kadar giden sazlıklar çeşitli bitkiler, gür ve yüksek çalılarla kaplıydı. 1930'den sonra göç hareketinde sınırdan aşarak gelen Orta Asyalılar ve dağlardan aşarak gelen Kaşgarlılar buraya gelip toprak sahibi oldular, Çiftçilik, hayvancılıkla uğraştılar ve yeni mahalleleri inşa ettiler. Yerli kişiler kaçak yoldan gelen Orta Asyalılar ve Kaşgarlıları sevmezdi. Hatta düğün ve cenaze törenlerinde kavga ederdi, yer ve makam mücadelesi bitmek bilmezdi. Su ve verimli toprakların sahibi olan Bostan çiftçileri seneler boyunca fazla çile çekmeden bol miktarda ürün toplar, hükümete vergi ödedikten sonra huzurlu, keyifli bir yaşam sürmeye devam ederdi. Kışın toylara, at yarışmasına, at üzerinde oğlak kapışmaya katılarak birbiriyle yarışır, tavşan, sülün avlar, kız kadın tavlardı. [75]

"Onun eserlerinin esas kaynağı bizim Bostan'da, ta bugüne kadar mahallemizdeki bazı adamlar kendi adıyla değil, eserdeki adıyla çağırılır. İşte bunlar kardeşimin hayatının bir parçasıdır."[76].

"Anayurt'ta cereyan eden olaylar, tabiat manzaraları, insanlar, tarihî işler… Yazarın tıpkı Aleksi Tolstoy gibi çocukluk döneminde başından geçirdikleri, gördükleri, duyduklarının tasvir edilmesiydi. Onda tasvir edilen yerler, hatta bir kısım kişi isimleri de aynen kullanılmıştır."[77].

"Biz sadece konu çerçevesinde *Anayurt*'a Zordun Sabir ve onun ailesinin nasıl girdiği, nasıl tasvir edildiğini, yazarın Nuri Ziyavdun'u nasıl bulduğunu, Zeytine ve onun babası Abdullah Bay'ın ilk örneğini açıklayacağız. Öyleyse, Nuri Ziyavdunov kimdir? o gerçekten yaşamış mıdır? Evet, yaşamıştır, millî ordunun doktoru Kasimov Ziyavdunov isimli kişidir, Altay savaşında şehit düşmüştür, Gulca şehrindeki ünlü zengin adam Mahmut Hacı'nın ağabeyi Avut Hacı (romandaki Abla Bay)nın kızı Paşahan'la (romandaki Zeytine'yle) evlenmiştir. O Zordun Sabir'in yakın akrabasıdır. Kasimov Ziyavdunov'dan bir oğul kalmıştır, o oğul (Zeytine'nin karnındaki çocuk) hâlâ hayattadır. Romandaki Nuri'nin babası Ziyavdun ise Zordun'un babası Sabir'in ilk örnek tasviridir. Nuri'nin annesi Reyhangül ise Zordun'un annesi Anarhan'ın ilk

---

[74] Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ*, 2011/5, s. 6.
[75] Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ*, 2011/5, s. 7.
[76] Nurbanum Nurum, *agm, İli Nehri*, 2006/6, s. 90.
[77] Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ*, 2011/5 s. 9.

örnek tasviridir. Sabir'in üç oğul bir kızı vardır; Nurum, Zordun, Müsellim ve Banum. Anayurt'ta ise onlar Bera, Dera, Hemra ve İmhanem olarak isimlendirilmiştir. Nuri Ziyavdunof (Kasimov Ziyavdun) bu ailenin yazar kaleminden meydana gelen en büyük oğlu, yani başkahramandır."[78].

"Nuri'nin çocukluk dönemi, Zordun'un çocukluk döneminin bedii halidir. Nuri mahallesinde okuma yazmayı bilen bir tek akıllı çocuktur. "Ben çocukken köyümüzün en akıllı çocuğuydum" der Zordun Sabir. Zordun doğduğunda ağabeyi Nurum üç yaşa (O 1932'de maymun yılında doğmuştu) girmişti. Zordun iki yaşa girdiği 1937 yılında kardeşi Müsellim, 1938'de kız kardeşi Banum dünyaya geldi. Böylece Sabir ata üç oğul, bir kız dört çocukluk ailenin başı oldu. Yaşam, aile sıkıntısı çoğaldı. İyi ki, Sabir'in eşi Anarhan çok çalışkan, merhametli kadındı. Anayurt'taki Reyhangül'ün sürekli çalışan, çilekeş karakteri Anarhan'ın özelliğidir:

> "*Reyhan on beş yaşında Ziyavdun'la evlendikten sonra kaygı ve gözyaşından başka ne gördü? Yazda erkeklerle beraber tarlada çalışıyor, sürgüye koşulan ata biniyor, tarlanın sulama kanalını açıyor, çalıları biçip bağlam ediyor, Harmanın en son ürünleri eve taşınıncaya kadar her tane tahıl, her bağlam ot, saman, yoncalar onun dikkatinden kaçmıyor. Baldırın içi sürmüşse gece sabaha kadar uyumuyor. Tezek kurutmak, gübre yaymak, tavuklara kümes yapmak, büyük teknede sallanarak hamur yapmak, ekmek yapmak için komşu evlerine gidip süt sormak, tandırı tezek, samanla ateşlendirip ekmek hamuru hazırlamak, hatta bir tabak tuz suyu, kolluk, kıskaçları tandır başına taşımak, tandırın bacasını kapatmak... Gibi işlerini hepsini kendisi yapıyor.*" (*Anayurt*, C.1, s. 37)[79]

"Zordun Sabir'in kız kardeşi Banu doğduğu 1938 yılında, Sabir ailesi Zordun'un ağabeyi Nurum'un sünnet düğününe hazırlık yaptığı sırada bu aileye beklenmedik bir musibet gelir. Aynı gün çilekeş anne sünnet düğünü ekmeklerini yapmak için bahçedeki tandırı beş defa ateşlendirmişti. '*Beş tandır ekmek yapmak Reyhan için zor bir iş, Ama Ziyavdun'a göre bir şey değil.*' (*Anayurt*, C. 1, s. 64)

Akşama doğru Anarhan en son bir tekne ekmeği kaldırıp yürür. O bahçe kapısı yanındaki leylağa yaklaştığında aniden sendeleyip yere düşer, teknedeki ekmekler darmadağın olur. Onun arkasından gelmekte olan Müsellim, yüzleri akciğer gibi ağarmış, ağzından bembeyaz köpük çıkarmış, baygın bir halde yatmış annesini

---

[78] Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ*, 2011/5, s. 9.
[79] Ablet Abdullah, *agm*, *Tanrıdağ*, 2011/5, s. 10.

görünce korkup çığlık atar. Avludaki insanlar apar topar Anarhan'ı eve götürür, su serper, fakat o hiç ayılmaz. Yasın süresi okuyup şifa suyu içirir. Derken gözünü açar, birisini arıyormuş gibi çocukları Nurum, Zordun, Müsellim ve Kızı Banu'lara, sonra kocası Sabir'e bir bakar, ama konuşamaz, tekrar bayılır. Sabaha doğru hayata göz yumar. Mahalle sakinleri: Anarhan'ı bahçede cin boğmuş, derler.

Yer gök, gök yer olur. Mutluluk, huzur melekleri bu avludan uçar kaybolur. Onların yerine keder, ıstırap melekleri gelir. Düğün yasa dönüşür. Munçak Anne (Anarhan'ın annesi) kucaktaki tatlı torunu Banu'nu yanına götürür. Sabir ise oğullarıyla kalır. Bu talihsizlik Anayurt'ta yazarın kaleminde şöyle tasvir edilmektedir:

"Şimdi onun eşi Reyhangül başını dizine-dirseğiyle dayanan sağ elinin avucuna koyup geç girinceye kadar ekmek yapıp sıcak tandıra defalarca başını sokup kızarmış yüzünü yorgunluktan uyuşmuş sol eliyle okşayıp ışıldayan gözlerini kocasına dikip oturuyor. Dolun ayın karaağaç dalları arasından rüzgârda sallanarak inen loş ışığında Reyhan ona oldukça güzel, sevecen, nezaketli göründü. O Ziyavdun'un kucağında uyuyakalmış yalnız kızını yanağından okşayıp:

"Açık beyaz yüzü size, kaş gözü bana benzemiş, Nuri gibi ağzı burnu yerinde çocuk olacakmış!" dedi.

"Senin gibi güzel!"

Ziyavdun belki ilk defa eşini böyle övmüş olmalı ki, Reyhan oldukça sevinip gülerek:

"İçime ateş düştü, buz gibi karpuz yeseydik!" dedi.

Ziyavdun hemen karpuz getirmek için yerinden kalkmaya çalıştı. Bu da belki onun eşi için yapmak istediği ilk işi olmalıydı:

"Ben getireyim hatun, çocuklar akkavak, yeşil kavak oyunu oynuyor."

"Hayır, kalkmayın, çocuk uyanmasın, kendim getireceğim."

Reyhan çeviklikle tandır başından inip bahçe kapısıyla avluya doğru yürüdü.

Ziyavdun uzak bekledi, Reyhan çıkmadı. O Reyhan'ın arada bir baygınlık geçirmiş olduğunu, bu hastalığın bu sene sık sık görüldüğünü biliyordu. O endişe duyup:

"Reyhan!" diye bağırdı.

Kızı uyanıp ağladı.

"Bera, Dera, Hemra!" o çocuklarını çağırdı. Çığlık atarak ağlayan Hemra koşa koşa girdi avluya:

"Baba, bahçe kapısının önünde bir cin yatıyor!"

Ziyavdun kızını alıp yerinden sıçradı ve bağ kapısına doğru koştu.

Reyhan yerde sırtüstü uzanıp yatıyordu, saçlarına kuru ot, samanlar yapışmış, baya yükselen ay ışığında yarı açık kalan gözleri Ziyavdun'a dikilmiş, fakat nuru kaçmış, uzun kirpikleri hareketsiz, uzun simsiyah saçları sertleşmiş, ağzı bir şeyler söyleyecekmiş gibi yarı açık kalmıştı. Ziyavdun onun başını dizine koydu. Hayatında bir damla gözyaşı bile dökmeyen bu erkeğin gözünden hayat faciasının acı damlaları fışkırdı. O titreyip hayata ebediyen göz yuman eşinin güzel adını dile getirip var gücüyle bağırdı:

"Reyhan!" (*Anayurt,* C.1, s. 67)[80]

Anayurt romanında, Reyhan'ın vefatından sonra üç oğluyla kalan Sabir'in mutfak işlerinden anlamadığı için çok çileler çektiği, çocuklarının gâh aç, gâh tok gün geçirdikleri, ev işleriyle ilgilenmesi gereken Sabir'in eskisi gibi çiftçilik yapamadığı, 80 ho[81] tarlasının bir kısmını başkalarının yararlanması için verdiği, yerin vergisini ödemek konusunda akrabalarıyla ihtilafa düştüğü, Musa Şangyo [82] (romanda ismi aynen alınmıştır) isimli akrabasının Sabir'in mirası olan 40 ho tarladan 10 sene bedava yararlandığı, ama vergisini Sabir'in ödemesini istediği, eğer kendisi ödediği takdirde tarlanın kendisine ait olacağını söylemesi, haksızlığa dayanamayan Sabir'in bunu reddettiği, sonra vergi ödemediği gerekçesiyle hapse atıldığı… Romanda aynen anlatılmıştır.

Zordun Sabir 1949-1950 yılları arasında ilkokul üçüncü sınıfı tekrar okuduğu sırada on dört yaşlarına gelen, başkalarına öncülük edebilen, karakteri güçlü, cesur bir çocuk olmuştu. Sınıf öğretmeni onu kendi yerine ders vermeye tayın emişti. Bir gün o köyden sorumlu eğitim müfettişi Zamanıdın Efendi Zordun 'un sınıf arkadaşlarına ders vermekte olduğunu görünce hayret eder ve över.

"Zamanıdın Efendi Eylül 1950'de Zordun'u Araösteng Mahallesindeki beş senelik bir ilkokula göndermek isteğiyle evimize geldi. Hepimiz çok sevindik. Fakat Zordun'un kışın giyecek giysisi yoktu. Üzerindeki giysileri de oldukça eskiydi. Hatta okula götürecek yorganı bile yoktu. Nasıl olsa akrabalar yardımda bulundu, onun kıyafetini biraz yenileyip yorgan şiltelerini yamayıp okula gönderdik."[83]

O vakitte müfettiş Zamanıdın Efendi, Zordun Sabir'i kendi atına bindirip Araösteng köyüne götürmüştü. Anayurt romanında bu olay şöyle anlatılmaktadır:

---

80 Ablet Abdullah, *agm. Tanrıdağ*, 2011/5, s. 11.
81 Ho-altı buçuk ar değerindeki yüzey ölçü birimidir.
82 Şangyo-bir köyün muhtarı.
83 Nurbanum Nurum, *agm, İli Nehri,* 2006/6, s. 91.

"Zakir Bey bana: Ziyavdun, oğlunu okut, ben böyle akıllık çocuk görmedim. Ben hocalık yapalı on dört sene oldu, böyle zeki çocuğa rastlamadım dediği için, annenle ben her ne kadar zorluk çeksek de seni okutmaya karar vermiştik oğlum."
(*Anayurt*, C.1, s. 26)

Zordun Sabir ailesinin desteği ve iyi insanların yardımından etkilenerek okulda öyle çalışır ki, sadece sınıfın değil, okulun birincisi olur, ödüllenir. *Anayurt* romanında bunlar Nuri'nin okul hayatına yansımış durumdadır:

"Sabiha bu çocuğu tanıyormuş, bu çocuk sadece okulda değil, bütün şehirde harikaymış... Gözde çocuğunuz Kamerdin Medresede dört sene okuyup kuran okumayı hâlâ başaramadı. Çocuk olsun, Nuri gibi olsun işte. Onu çocuklarınıza örnek yapın. Bu çocuk matematikte birinciymiş. Şiir yazabiliyor, resim yapabiliyor, Dutar[84] çalıp şarkı söyleyebiliyormuş. Puşkin, Abdullah Tokay, Nevayı gibi harika bir çocukmuş... "
(*Anayurt*, C.1, s.18)

Sonra Zordun Sabir Gulca şehrine gidip 1953-1954 eğitim döneminde ortaokuldan mezun olur ve 1954'te Ahmetcan Kasimi Bilim Yurdu Öğretmen Sınıfı'na kayıt yaptırır. Bu dönemde o okulun yatakhanesinde kalarak çok çalışır, çok kitap okur. *Arayış* romanındaki Ela, *Anayurt* romanındaki Nuri'nin çalışkanlığı, okulda ve çevresinde başarılar elde ettiği Zordun Sabir'in o zamanki durumunun tıpatıp aynısıdır. Zordun Sabir de "Benim Kat Ettiğim Mesafe ve Arayış" başlıklı makalesinde o dönemdeki hayat görüşünü şöyle ifade etmektedir:

"1957 yılında liseden mezun olduğumda zekiliğime dayanarak çağdaş ruhla donanmış, gayeli, iradeli, disiplinli, hareketli bir gence dönüşmüştüm. Üç yüz taneden fazla roman okuyup eser kahramanları hakkında not alıyordum. Paul Korçagin gibi, en geride kalan, bize en ihtiyacı olan yerlere gidip çalışmak istiyordum, ilerici sıfatını kazanmak için spor, müzik, resim, konuşma faaliyetlerine aktif katılıyordum ve bunları severek yapıyordum."[85].

Onun bu fikri ve inancı *Anayurt* romanındaki Nuri'de şöyle izah edilmektedir: "*Hayır, ben deri fabrikasının kireç- asit kokusunu tarlanın misk kokusuna tercih ederim. Aşkın güzelliğini ruhi azaba değişeceğim. Bunları bile bile yaparım. Sovurov, Kotuzov, Lenin, Stalin, Maksim Gorki, Mayakoviski, Paul Korçagin gibi güçlü iradeli adam olacağım...* " (*Anayurt*, C1, s.32)

---

84 Dutar-iki telli bir çalgı aleti.
85 Zordun Sabir, *Yazar Olmak Zordur*, Şincan Halk Yayınevi, 2011, Ürümçi, s. 31.

Zordun Sabir'in karakteri, fikri, inancı hakkında konuşulduğunda onun çocukluktan beri doğruluğu savunan, samimi, metanetli, başkasının hakkını savunan, kedere boyun eğmeyen kişiliğinin zamanındaki komünizm ideolojisinden büyük ölçüde etkilendiği söylenilebilir.

I.1.3.3. Makaleleri ve Gazete yazıları

Zordun Sabir aynı zamanda üniversitenin öğretim üyesi, dil ve edebiyat uzmanıydı, klasik edebiyat alanında akademik çalışmalar yapmış, Daha ortaokuldayken edebiyat kuramlarını iyice öğrenmiş ve "Orta Asya Edebiyatı'nın Uygur Edebiyatı Üzerindeki Etkileri" adlı bir makaleyi kaleme almıştır.

Yazar 1980'lı yıllardan başlayarak edebiyat meraklıları ve okuyuculardan gelen yoğun talep üzerine denemeler yazmış ve belli başlı dergi, gazetelerde yayınlamıştır. Bunların sayısı çok az olmasına rağmen yazarlık tecrübelerini okurlarıyla paylaşma ve genç yazarların edebî yaratıcılığına yön verme bakımından çok değerlidir. Bu denemeleri sonradan "*Yazar Olmak Zor"* adlı kitabında yer aldı. Bu kitap Temmuz 2011'de Şincan Halk Yayınevi tarafından yayınlandı. Kitapta yazarın "Yaratıcılık ve Yaşam", "Kat Ettiğim Hayat Yolculuğu ve Arayış", "Yazmak Kolay, Yazar Olmak Zor", "Marifet Sahiplerini Yetiştirme ve Nadir Eser Yazma Üzerine", "Güzel Eser Hakkında Düşündüklerim" gibi denemeleri bulunmaktadır.

Yazar bu denemelerinde kendi yazarlığından yola çıkarak gerçekçi akımın temel kurallarını savunmuş, kurgusal hikâyelerin de gerçeklik temeline oturtulması gerektiğini, özel karakterleri çizme ve hatta onları tip derecesine yükseltmenin vaz-geçilmez hedef olduğunu belirtmiştir. Yazar kendi tecrübesini anlatırken eser kaynağını kendisi ve çevresinden aradığını, yaratıcılık hedefine ulaşmak için her zaman gerçekçi, gözlemci olduğunu, karakter ve tipleri özgün bir biçimde canlandırdığını, edebî dilden ustalıkla yararlandığını ve bunun çok önemli olduğunu özellikle vurgulamıştır.

I.1.3.4. Hatıraları

Zordun Sabir 1987 yılında davet üzerine gittiği Almanya'da birçok ziyaretlerde bulunur, Uygur Edebiyatı hakkında konferans verir. Sonra bu ziyareti hakkında

"Avrupa'ya Sefer" adlı bir hatıra yazar. Yazar bu hatırasında tirenle gittiği uzun yolculuğu detaylı olarak ele almış, yaşadıkları duygu ve izlenimlerini kendi üslubuyla anlatmıştır. Almanya Ziyaretinde gördüğü yenilik ve gelişmeleri tanıtarak, Avrupa meraklıları için önemli bilgiler vermiştir.

Bir sonraki yılında yazar yine davet üzerine Suudi Arabistan'a gider, hac ibadetini yerine getirir, Suudi Arabistan kralının kabulüne mazhar olur. Yazar bu ziyareti hakkında "Arap Yarım Adasında" adlı eserinde detaylı bilgi vermektedir. Ayrıca bu petrol krallığının zenginliğine, insanlarının sakin, huzurlu bir yaşam sürdüğüne, hac mevsiminde dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanların muhteşem bir atmosfer oluşturduğuna, inanç birliğinden kaynaklanan bu dayanışma ve sevgi ortamına dikkat çekmektedir.

Yazarın yine 1989 yılında vefat eden meslek arkadaşı, ünlü şair, Çin Yazarlar Birliği'nin başkan yardımcısı Tayyip Can Aliyov'un aziz hatırası için yazdığı "Kaybolmaz Gülüş, Unutulmaz Tebessüm" adlı bir yazısı bulunmaktadır. "Eski Arkadaşım Hao Guancong'u Anıyorum" adlı bir başka yazısında ise, 1959 yılında Kuzey Batı Enstitüsünde tanıştığı Çinli arkadaşı, Uygur dili uzmanı, tercüman Hao Guancong'u anmaktadır.

I.1.3.5. Akademik Yazıları

Zordun Sabir 1958'den 1963'e kadar Çin Kuzey Batı Enstitüsünde öğretim üyesi olarak çalıştığı dönemde akademik çalışmalar yürütmüş, Uygur klasik edebiyatı alanında uzmanlaşmış, Uygurca öğrenecek Çinli öğrenciler için ders kitabı telif etmiştir. Fakat yazar daha çok edebî yaratıcılık işiyle ilgilendiği için akademik çalışmalarını yarı yolda bırakmıştır. Son zamanlarda onun *Uygur Edebiyatı Üzerine* adlı kitapçığının Temmuz 1987'de Almanya'da yayınlandığı bilinmektedir.

I.1.3.6. Başka Dillere Çevrilmiş Eserleri

Zordun Sabir, Çin'de 1978'den sonra başlayan reformdan sonra Çin edebiyatına en erken tanıtılan ve eserleri Çinceye en çok çevrilen yazardır. İstatistiklere göre, Zordun Sabir 26 senelik yazarlık hayatında 95 parça hikâye (içinde 9 parça uzun hikâyesi bulunmaktadır) yazmış, bunun içince yaklaşık 45 tanesi Çinceye çevrilmiştir.

Zordun Sabir Lencu Milliyetler Üniversitesi'nde eğitim gördüğü ve öğretim üyesi olduğu dönemde tanıştığı Çinli arkadaşı Hao Guancong bir Uygur dili araştırmacısı ve usta tercümandı. O ilk olarak Zordun Sabir'in birçok hikayesini Çinceye çevirmiş ve diğer çevirmenlere önayak olmuştur. Zordun Sabir'in sonradan tanıştığı ünlü Çinli yazar Vang Meng da Zordun Sabir'i Çin edebiyatı çevrelerine tanıtmıştır. Zordun Sabir'in önemli hikâyeleri, Çince yayınlanan *Şincan Azınlık Yazarları Kısa Hikâye Mecmuası, Uzun Hikâye Mecmuası* gibi kitaplarda yer almıştır. "Zordun Sabir Çinli tenkitçiler tarafından en çok tartışılan, hakkında değerlendirmeler ve araştırmalar yapılan yazardır."[86] Zordun Sabir'in *Arayış* romanı Çinceye çevrilmiş ve hayli ilgi görmüştür. *Anayurt* romanı Kazakçaya çevrilmiştir.

I.1.3.7. Zordun Sabir'in Çince Yayınlanan Kitapları

Zordun Sabir Hikâyelerinden Seçmeler, 1990, Siçuan Milliyet Yayınevi.

Hazine (Uygurca-Çince Okuma Materyali), Haziran 2000, Şincan Halk Yayınevi.

Seni Unutmam Gülsare (Çince çeviri), Haziran 2001, ikinci baskı 2010, Şincan Gençlik Yayınevi.

I.2. ZORDUN SABİR HAKKINDA YAZILANLAR

Zordun Sabir'in Uygur edebiyatında kazandığı şöhretin etkisiyle kendisi hayattayken röportajlar yapılmış, hayatı ve eserleri hakkında pek çok kitap, makale yazılmış ve halen yazılmaktadır. Bunlardan tespit edebildiklerimizi tasnif ederek ilgilenen kişilerin ulaşabilmesi için vermeyi uygun gördük[*].

I.2.1. Zordun Sabir ve Eserleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar

Ölümünden sonra edebiyat dünyasında eserleriyle adeta yeniden doğan Sabir hakkında çok konuşulmuş ve yazılmıştır. Bunların bir kısmı makale bir kısmı kitap şeklindedir. Bu çalışmalar içinden bazıları ise akademik seviyedeki çalışmalardır. Bunları uzun uzun tanıtma gereği duymadık, ancak bu çalışmaların Türkiye'deki

---

[86] Ekber Kadir, *age,* s. 160

[*] Bk. Ekber Kadir, *age,* s. 507–540.

ilgilenen kişiler veya akademik camia tarafından bilinmesi için liste olarak vermeyi uygun gördük.

I.2.1.1. Zordun Sabir ve Eserleriyle İlgili Kitaplar

Mahmut Muhammed, *Kalbimdeki Zordun Sabir*, Mayıs 2000, Ürümçi, Şincan Halk Yayın evi.

Meryem Kurban, Abdul Hekim Abdurahman, Şerife Gafur, *Zordun Sabir'in Yazarlığı Üzerine Araştırmalar,* Ocak 2008, Ürümçi, Şincan Üniversitesi Yayınevi.

Dursun Bey İbrahim, *Zordun Sabir,* 2010, Ürümçi, Şincan Halk Yayın evi.

Mahmut Muhammed, *Avral Oğlu*, Şubat 2011, Ürümçi, Şincan Gençlik Yayın evi.

Muhammed Huşur, *Zordun Sabir ve Onun Öykücülüğü/Romancılığı hakkında,* 2014, Ürümçi, Şincan Gençlik Yayınevi.

Ekber Kadir, *Zordun Sabir ve Onun Edebi Yaratıcılığı,* Mayıs 2015, Ürümçi, Şincan Üniversitesi Yayınevi.

Mutellif Sayıt, *Zordun Sabir ve Dolanlılar*, Temmuz 2015, Ürümçi, Şincan Halk Yayınevi.

I.2.1.2. Zordun Sabir ve Eserleriyle ilgili Makaleler

Zordun Sabir hakkında Uygurca ve Çince pek çok edebî değerlendirme, eleştiri yapılmış ve eserleri hakkında makaleler neşredilmiştir.

I.2.1.2.1. Uygurca Makaleler

Abdul Reşit Osman[*], "Zordun Sabir Hakkındaki Araştırmalarda Görülen Bir Kısım Yanlışlıklar", *İli Akşam Gazetesi*, 15 Ağustos 2009.

Abdul Reşit Osman, "Zordun Sabir'in *Duman* Adlı Tiyatrosu Üzerine"*, İli Akşam Gazetesi*, 28 Ocak, 2014.

Abdullah Metkurban, "*Anayurt* Romanı Hakkında", *Şincan Üniversitesi Dergisi,* 3- 2004.

Abdullah Metkurban, "Necat Trajedisinin Kaynağı", *Tarım*, Kasım, 1987.

---

[*] Uygurlarda soy ad olmadığı için ikinci verilen isim baba ismidir.

Abdullah Metkurban, “Zordun Sabir Eserlerindeki İki Büyük Özellik”, *Şincan Gazetesi*, 21 Kasım 1997.

Abduveli Kerim, “*Dolan Gençleri* Hikâyesi Üzerine”, *Şincan Eğitimi,* 1983.

Abduveli Kerim, “Edebi Yaratıcılığın Arayış Yolunda”, *Tarım,* Ekim, 1984.

Abduveli Kerim, “Zordun Sabir’in Geçmişi Açısından Onun *Arayış* Romanına bir Bakış”, *Şincan Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 11- 2012.

Abduveli Kerim, “Zordun Sabir’in Yazarlık Üslubu”, *Tarım*, Şubat, 2005.

Abdülbasir Şükür, “Anayurt Romanında Muhtar Bay Karakteri”, *Turfan*, Mayıs-Haziran, 2010.

Abdülkadir Celalettin, “Tarihten Kurtulmak İçin”, *Şincan Medeniyeti,* Mart-Nisan, 2001.

Abdülkerim Rahman, “Gerçeklik Edebiyatın Ruhudur”, *Tarım* (aylık edebî dergi), Temmuz, 1980.

Abdülkerim Rahman, “Tipik Karakterler Hakkında Bazı Görüşlerim”, *Tarım,* Ocak, 1984.

Ablet Abdullah, “Borçlu Adam ve Büyük Yazar Zordun Sabir”, *Tanrıdağ,* Temmuz-Ağustos, Eylül-Ekim, Kasım-Aralık 2011.

Azat Sultan," Uygur Romancılığı Hakkında İlk Mülahaza”, *Tarım*, Kasım,1997.

Azat Sultan, “Zordun Sabir Eserlerindeki Üstünlük”, *Tarım*, Kasım, 1997.

Batur Maksut, “Çin Edebiyatının Zordun Sabir’in Yazarlığına Olan Etkisi”, *Şincan Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 4- 2012.

Dursun Abdullah Begyar, “*Anayurt* Romanındaki Muhtar Bay Karakteri Hakkında”, *İli Nehri,* Mart-Nisan, 2003.

Dursun Abdullah Begyar, “*Anayurt* Romanındaki Nuri’nin Sembollük Karakteri Üzerine”, *İli Nehri,* Ocak-Şubat 2004.

Ekber Kadir, “ Zordun Sabir Yazarlığındaki İki *Anayurt* ”, *Asya’nın Göbeği,* 25Eylül, 2008.

Ekber Kadir, “*Anayurt* Romanı ve Zordun Sabir”, *İli Gazetesi*, 12 Mayıs 2007.

Ekber Kadir, “*Arayış* Romanı ve Filolojik Ruh”, *İli Gazetesi,* 24 Haziran, 2006.

Ekber Kadir, “*Arayış* Romanına İlgili Beyanlar”, *Asya’nın Göbeği*, 23 Ağustos, 2007.

Ekber Kadir, “*Avral Rüzgârı* Romanının Bedii Değeri”, *İli Gazetesi,* 10 Mart 2007

Ekber Kadir, “Mahlas İlmi ve Zordun Sabir’in Mahlası”, *Tarım*, Eylül, 2011.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir Eserlerindeki Milli Özellik”, *İli Akşam Gazetesi,* 20 Nisan, 2007.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir Eserlerinin Konu Özellikleri”, *İli Akşam Gazetesi,* 19 Ocak 2006.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir Nasıl bir yazardır?”, *Tarım,* Nisan, 2007.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir ve Köy Hikâyeciliği”, *İli Akşam Gazetesi,* 10 Nisan 2008.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir ve Onun Yazarlığı”, *İli Nehri,* Ocak-Şubat, 2007.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir ve Onun Yazarlık Yolu”, *Şincan Pedagoji Üniversitesi Dergisi,* Mart-Nisan 2000.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir’in Çin Edebiyatına Tanıtılması”, *Tarım*, Ağustos, 2010.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir’in En Son Hikâyesi ‘Küçük Oğul’ Üzerine”, *İli Akşam Gazetesi*, 26 Eylül 2006.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir’in Kahramanlarına İsim Takma Sanatı”, *İli Gazetesi*, 18 Ağustos 2007.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir’in Şiir Sevgisi”, *Kaşgar Dergisi,* Ocak2013.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir’in Yazarlığı”, *Kumul Edebiyatı,* Ocak-Şubat, 2010

Ekber Kadir, “Zordun Sabir’in Yazarlık Kamusu”, *Asya’nın Göbeği,* 7 Haziran 2007.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir’in Ziyaret Hatırası ‘Avrupa’ya Sefer’ Üzerine”, *Asya’nın Göbeği*, Mayıs 2007.

Enver Abdürrahim, “İnsan Karakteri Basmakalıba Uygun Düşer mi?”, *Tarım,* Haziran, 1988.

Enver Abdürrahim, “Köylüler Karakterindeki Gerçeklik ve Değişim”, *Turfan,* Ocak-Şubat, 1987.

Enver Abdürrahim, “Zordun Sabir Hikâyelerinde Tasvir Edilen Duygu Dünyası”, *Tarım*, Kasım, 1987.

Erkin Nur, “*Arayış* Romanının Bedii Başarısı Hakkında Kısa Mülahaza”, *Tarım,* Ekim, 1986.

Fazilet Nur Ahmet, “*Arayış* Romanındaki Güzelay Karakteri Hakkında”, *Tarım,* Eylül, 2000.

Fazilet Nur Ahmet, “Zordun Sabir Eserlerindeki Kadınlar Karakteri Üzerine”, *Şincan Pedagoji Üniversitesi Dergisi,* Temmuz-Ağustos 1999.

Galip Muhammed, "'Güneş Korkusu' Hikâyesindeki Gerçeğin Güneş Gibi Açık Değeri", *Şincan Gazetesi*, 14 Kasım 2009.

Hazım Kasım, "Bir Eleştiri Hakkında Eleştiri", *Tarım,* Nisan, 1984.

İbrahim İzaki, "Edip Zordun Sabir ve Çağdaş Uygur Edebiyatı", *Tarım*, Ağustos, 2000.

Mahmut Can İslam, "*Anayurt* ve Kahramanlık Kasidesi", *Tanrıdağ*, Mart-Nisan, 2001.

Mecid Nasir, "Zordun Sabir Eserleri Paneli Konuşması", *Tarım,* Ocak, 1997.

Meryem Kurban, "Zordun Sabir'in Bedii Üslubu Üzerine", *Şincan Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 1- 2005.

Meryem Kurban, "Zordun Sabir'in İnsan Üzerindeki Gözetleme Boyutu ve Onun Mahiyeti Üzerine", *Şincan Üniversitesi Dergisi,* 3- 2008.

Muhammed Ali Kadir, "Ayrıntılar Tasvirinin Gerçekliği Hakkında Görüşlerim", *Tarım,* Nisan, 1988.

Muhammed Huşur, "Balzak ve Zordun Sabir", *Asya'nın Göbeği* (gazete) 1Mart 2007.

Muhammed Huşur, "Freud Kuramının Zordun Sabir'in Yazarlığına Olan Etkisi", *Tanrıdağ*, Eylül-Ekim, 2007.

Muhammed Huşur, "*Ne Yapmalı?* Romanı ve Zordun Sabir Eserlerindeki Üstünlük", *Tanrıdağ,* Mart-Nisan 2008.

Muhammed Huşur, "Rus Edebiyatı ve Zordun Sabir", *Asya'nın Göbeği,* 15 Mart 2007.

Muhammed Huşur, "Zordun Sabir Eserlerinde Ahlak Konusu", *Kaşgar Dergisi,* Kasım-Aralık, 2008.

Muhammed Huşur, "Zordun Sabir Eserlerindeki Kadınlar Karakteri", *Tarım,* Nisan, 2008.

Muhammed Huşur, "Zordun Sabir Hikâyelerinin Bakış Açısı Üzerine", *Şincan Üniversitesi Dergisi,* 4- 2012.

Muhammed Huşur, "Zordun Sabir Takvimi", *Asya'nın Göbeği,* 7 Ocak 2008

Muhammed Huşur, "Zordun Sabir ve Çin Edebiyatı", *Milletler Edebiyatı Araştırmaları,* Temmuz-Ağustos, 2009.

Muhammed Huşur, "Zordun Sabir ve Uygur Klasik Edebiyatı", *Asya'nın Göbeği*, 19 Mart 2009.

Muhammed Huşur, “Zordun Sabir’in Geçmişinin Yazarlığına Olan Etkisi”, *Tarım*, Eylül, 2007.

Muhammed Huşur, “Zordun Sabir’in Hikâyeciliği/Romancılığındaki Üç Aşama”, *Şincan Gazetesi*, 21 Nisan, 2007.

Muhammed İsa Cami, “Zordun Sabir ve Onun Yazarlığı”, *Şincan Üniversitesi Dergisi*, 4- 2007.

Muhammed İsa Cami, “Zordun Sabir’in Hikâyeciliği/Romancılığı Üzerine”, *Şincan Üniversitesi Dergisi*, 3- 2007.

Muhammed Polat, “ *Şebnem* Hakkında Bazı İzlenimlerim”, *Tarım,* Ekim, 1982

Muhammed Polat, “*Avral Rüzgârı* Romanı Romancılığımızın Yeni Başarısıdır”, *Tarım*, Şubat, 1983.

Muhammed Polat, “Bunalım İçindeki Düşünceler”, *Tanrıdağ,* Mart-Nisan, 1990.

Muhammed Polat, “Milli Hayatımızın Yeni, Edebi Kamusu”, *Tanrıdağ,* Temmuz-Ağustos, 2001.

Muhammed Polat, “Zordun Sabir Hikâyelerindeki Kahramanlar Tasviri”, *Tarım,* Haziran, 1986.

Muhammed Polat, O Edebiyatımıza Neler Verdi? *Çağdaş Uygur Edebiyatı Üzerine Muhakeme Eleştiriler Mecmuası.*

Nurimuhammed Zaman, “Zordun Sabir’in *Arayış* Romanı Üzerine”, *Şincan Milletler Edebiyatı*, C. 1, Şincan Üniversitesi Yayınevi, 2006.

Osman Can Sabit, “Zordun Sabir Hakkında Hatıralar”, *Tarım,* Haziran, 2001.

Şerife Abdul Gafur, “ ‘Servi Yaprağı’ nın Bedii Özellikleri Üzerine”, *İli Nehri,* Ekim-Aralık, 2007.

Şerife Abdül Gafur, “Zordun Sabir Uzun Hikâyelerindeki Kadınlar Karakteri”, *Şincan Üniversitesi Dergisi*, 3- 2009.

Şevket Elahun, “Zordun Sabir’in Eserleri Hakkında”, *Şincan Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3- 2004.

Ümit, “Zordun Sabir Eserleri Batı Almanya’da”, *Tarım,* Ağustos, 1985

Yalkun Rozi, “*Anayurt* İzlenimi”, *Şincan Medeniyeti,* Mart-Nisan, 2001.

Yalkun Rozi, “*Ata* Romanını İnceleme Raporu”, *Kroran,* Temmuz-Ağustos, 1996.

Yalkun Rozi, “Kaşgar Hakkında Yeni Efsane”, *Tanrıdağ,* Mart-Nisan, 1992.

Yalkun Rozi, “Zordun Sabir’in Nitelik Görüşü Hakkında Bir Değerlendirme”, *Kumul Edebiyatı*, Ocak-Şubat, 1996.

Yazı İşleri Kurulu, “Yetenekli Yazar-Zordun Sabir”, *Tarım,* Mart, 1985.

I.2.1.2.2. Çince Makaleler

Cang Yö, “Zordun Sabir’in Hikâyeciliği Üzerine”, *Şincan Edebiyat Sanatı,* Ekim, 1978.

Cong Yi, Cu Şuan. “Sürekli Mücadele Eden Yaşlı, Fakir Köylü Karakteri”, *Şincan Edebiyat Sanatı*, Aralık 1976.

Çen Şiaoping, İli Nehri Sahilinden Saçılan Şebnem, Çin Batı Diyar Edebiyatı, Nisan, 1986.

Gu Dao, “Para ve Karakter (‘Duman’ Uzun Hikâyesi Üzerine)”, *Milli Yazarlar,* Eylül-Ekim, 1991.

Hayır Gül Yakup, “‘Dolan Gençleri’ ve Uyumlu Kültür”, *Şincan Üniversitesi Dergisi* (Çince), 2-2013.

He Lianhua, “Zordun Sabir’in Hikâyeciliği Üzerine”, *Şincan Pedagoji Üniversitesi Dergisi*, Ocak-Şubat, 1987.

Li Maokuy, “Zordun Sabir’in ‘Dolan Gençleri’ adlı hikâyesi üzerine”, *Bugünkü Devir Azınlık Yazarlarının Eserleri Hakkında*, Yünnan Halk Yayınevi, 1983.

Li Maokuy, Çen Baicong, “Özgü Yaşam Manzarası”, *Şincan Kardeş Milletler Edebiyatı adlı makaleler mecmuası*, Şincan Halk Yayınevi.

Liu Canghay, “Bozulmuş Tohumu Kurtaralım-‘Hayırlı İş’ Uzun Hikâyesi Üzerine”, *Şincan Milliyetler Edebiyatı,* Ocak, 1984.

Mu Yiyang, “Penceredeki Bulanıklık”, *Milli Yazarlar*, Mayıs-Haziran, 1992.

Vang Congming, “Zordun Sabir Hikâyelerinden Seçmelere Ön Söz”, *Çin Batı Diyar Edebiyatı*, Mayıs-Haziran, 1991.

Vang Meng, “ ‘Hacı Hakkında Fitneler’ Üzerine”, *Milli Yazarlar,* Temmuz-Ağustos 1990.

Vang Tie, “Zordun Sabir Hikâyelerindeki Bedii Karakter Güzelliği”, *Milli Yazarlar*, Eylül-Ocak, 1990.

Vu Yi, “Güzel Roman *Arayış* Üzerine”, *Uygur Romancılığı Üzerine* (toplu mecmua)

Yang Cişö, “Tipik Ortamda Tipik Karakter Yaratma”, *Cişi Üniversitesi Dergisi,* Eylül, 2013.

I.2.2. Zordun Sabir’le İlgili Yazılan Anılar ve Yapılan Röportajlar

Hayatında kendisi ile görüşen yakın arkadaşları ve meslektaşlarının bazıları Sabir’in ölümünden sonra bu ilişkilerini onun edebî yönünü aydınlatmak veya aydınlanmasına katkı sağlamak amacıyla kaleme almışlardır. Kendisi hayattayken yapılan röportajlar onun ölümünden sonra birer önemli belge olmuştur.

I.2.2.1. Uygurca Yazılar ve Röportajlar

Enver Abdurrahim, “Tip, Karakteri Ayarlamanın Sonucudur” (Röportaj, *İli Nehri*, Kasım-Aralık, 1996.

Tanrıdağ Dergisi Düzenleyen, “Zordun Sabir’le Sohbet”, *Tanrıdağ*, Ocak-Şubat, 1997.

Mecid Nasir, “Ayrılma Zamanındaki Acılar”, *İli Nehri*, Eylül-Ekim, 1998

Esat Abdül Reşit, “Gençlik Arzusu ve o Tutuşturan Ateş”, *İli Nehri*, Mayıs-Haziran, 1999.

Nur Yunus, “Babam Zordun Sabir Öğrenmeye Yetişemediği Bazı Sırlar”, *Tanrıdağ*, Eylül-Ekim, 2000.

Abduresul Seyit, “Kumul Yolculuğundaki Unutulmaz Gece”, *Tarım,* Mart, 2000.

Ehtem Ömer, “Uygur Edebiyatındaki Serdar Yazar-Zordun Sabir”, *Tanrıdağ,* Temmuz-Ağustos, 2002.

Ebulkasım Metniyaz, “Vang Meng ve Zordun Sabir’le Görüştüğüm Günlerde”, *Tanrıdağ,* Mart-Nisan, 2004.

Gayret Asim, “Zordun Sabir’in Faziletleri”, *Tanrıdağ,* Temmuz-Ağustos, 2005.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir Hakkında Hatıralar”, *İli Gazetesi,* 22 Temmuz 2006.

Nurbanu Nurum, “Babamın Zordun Sabir Hakkında Söyledikleri ve Diğerleri”, *İli Nehri*, Kasım-Aralık, 2006.

İlham Muhammed, “Zordun Sabir Yazarlık ve Eleştiri Hakkında Şöyle Diyor (Röportaj)”, *Asya’nın Göbeği*, 1Şubat 2007.

Abdül Halil Mirhalil, “Değerli Anılar”, *İşçiler Zaman Gazetesi,* 10 Haziran, 2007.

Dursun Can Muhammed, “Benim Nezdimdeki Ürümçi ve Zordun Sabir”, *Yeni Kantaşı,* Temmuz-Ağustos, 2007.

Dursun Muhammed Fahrettin, “Kalbim Göğündeki Yıldız”, *Tarım*, Ağustos, 2008.

Abdül reşit Osman, “Zordun Sabir’in Gerçekleşmediği Bir Arzusu”, *İli Akşam Gazetesi,* 2009.

Ekber Kadir, “Sınıf Arkadaşları Hatırasında Zordun Sabir”, *Tanrıdağ*, Eylül-Ekim, 2009.

Polat Aman Nuri, “Yurt Oğlunun Abidesi”, *Şincan Gençleri*, Sayı 3, 2009.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir Araştırmalarının 30.Yıl Dönümü”, *İli Akşam Gazetesi*, 4Aralık 2010.

Abdül Reşit Osman, “Zordun Sabir’in Gerçekleştiği İki Arzusu, *Çin Milletleri,* Kasım-Aralık, 2010.

Ekber Kadir, “‘Dağ Arkasına Geçince’ Hikâyesindeki Seyfi’yi Bulmak”, *İli Nehri,* Temmuz-Ağustos, 2010.

Ekber Kadir, “Zordun Sabir ve Bostan”, *İli Akşam Gazetesi,* 6 Temmuz, 2011.

Abdül Reşit Osman, “Zordun Sabir ve Satranç”, İli Akşam Gazetesi, 22 Mayıs, 2012.

Gayret Can Osman, “Zordun Sabir’in Verdiği bir Konferans”, *Ürümçi Akşam Gazetesi*, 23 Eylül, 2013.

Abdul Kayyum İsmail, “Zordun Sabir’le Görüştüğüm Anlar”, *Gulca İlçesi Tarih Materyalleri,* C4.

Thomas Happi (Almanyalı), “Ben Arayan Adam (Hatıra)”, çev, *Şincan Gazetesi,* 7 Mayıs, 1988.

Dursun Latif, “Elveda, Sırdaş Dostum”, *İli Nehri*, Eylül-Ekim, 1998.

Ehtem Ömer, “Yüreğim Ağlıyor (Hatıra)”, *Tanrıdağ*, Eylül-Ekim, 1998.

Muhammed Emin Huşur, “Saygıdeğer Fedakârlık”, *Tarım*, Kasım, 1997.

Mambet Turdi, “Biz Yazara Borçluyuz”, *Tarım*, Kasım, 1997.

Tohtahun Nasiri, “Ölümsüz Abide”, *İli Nehri,* Mart-Nisan, 2003.

Necat Tohtem, “Unutulmaz İki Sima”, *İli Nehri*, Kasım-Aralık, 2007.

Abdülkerim Kadir, “Karşılaşma”, *İli Gazetesi,* 2Nisan 2009.

Ekber Kadir, “Tarım ve Zordun Sabir”, *Tarım*, Aralık, 2010.

Zordun Emir, “Anayurt Oğlu”, *Aksu Edebiyatı*, Eylül-Ekim, 2011.

Ekber Kadir, “Gençler ve Zordun Sabir”, *Şincan Gençleri*, Ekim, 2007.

I.2.2.2. Çince Yazılar ve Röportajlar

Bao Limin, “Zordun Sabir’le Tanıştığım Günlerde”, *Milletler Edebiyatı*, Temmuz, 1988.

Cao Guangming, “Kaybolmuş Tebessüm (Hatıra)”, *Milli Yazarlar*, Ocak-Şubat, 1999.

Li Çang, “Zordun Sabir’le Sohbet”, *Şincan Milletler Edebiyatı*, Kasım-Aralık, 1984

Liang Şöcong, “Uygur Yazarı Zordun Sabir”, *Şincan Edebiyatı* (Çince), Ekim, 1980.

Şia Yüci, “Ona Umut Bağlamakta Haklıyız”, *Milletler Edebiyatı*, Mart, 1985.

II. İKİNCİ BÖLÜM

II. "ANAYURT" ROMANININ İNCELENMESİ

II.1. Zihniyet

Anayurt romanı, geçen yüzyılın 40'lı yıllarında gerçekleşen millî mücadeleyi konu alan tarihî bir romandır. Tarihî olay ve konunun tutarlılığı bakımından *İz, Uyanan Toprak* romanının devamı niteliğindedir. Çin yönetimine karşı yürütülen hak ve özgürlük savaşı üç vilayet inkılabı sürecinde zirveye ulaşır. Uluslararası ve Çin'in iç bölgesinde İkinci Dünya Savaşı bitmek üzereyken, Şincan'da savaş yeninden alevlenir, ikinci defa Doğu Türkistan hükümeti kurulur. Yaklaşık iki sene sonra bu cumhuriyet barış anlaşmasıyla ortadan kaldırılır ve sonuçta Çin yönetimine tekrar bağlanır. Yine aynı tarihî başarısızlık tekrarlanır. Aslında bütün bu tarihî romanlarda demek istenen şey şudur: Kendi gayesine çözüm bulamayan ve bu gayeyi halkın genel gayesine dönüştüremeyen inkılabın tümü başarısızlıkla sonuçlanır. Tarih, tarihten ders almayanların kan ve gözyaşlarıyla doludur.

İnsanda ekmek kalmadığında ekmeğe ihtiyaç duyar, özgürlük olmadığında özgürlüğe ihtiyaç duyar. Zulme artık dayanamayan halk, hak ve özgürlük için savaşır. *Anayurt* romanında yansıtılan Üç Vilayet İnkılabı, emperyalist güçlerin baskısı ve inkılap önderleri arasındaki ihtilafa kurban edilir. Diğer tarihî romanlarımızda anlatıldığı gibi dönemin içler acısı durumu ortadadır. Uygurlar 17.yüz yıldan bu yana tarikat güçlerinin hezimetine uğramış, sonra Mançu ve Çinlilerin eline geçmiş, asırlardır ezilmiş, cahiliyet karanlığında kalmış ve o günden bugüne kendini toparlayamamış, siyasî iktidar düşüncesinden yoksun kalmıştır. Anayurt romanındaki tarihî olay da bu tarihin devamı ve hazin sonu olarak bilinse de yazar karamsarlıktan uzak durmaya çalışır, Üç Vilayet İnkılabını Uygurların tarihten bu yana başarılı bir şekilde yürüttüğü ve kayda değer zafer sonuçları elde ettiği büyük bir inkılap olarak

kaleme alır. Vatan, millet uğruna canını ortaya koyan kahramanların cengâverliği, iyimserliği, fedakârlığı, aynı zamanda özgür hayatı, kadınları, zevkusefayı çok sevmeleri gibi özel yaşantılarını anlatır. Romandaki savaş görüntüleri yazarın çok değer verdiği kahramanlık, atılganlık, fedakârlığı, aşk serüvenleri ise yazarın imrendiği güzellik ve mutluluğu ifade etmektedir.

Bu millet önce zulme dayanmaz, özgürlüğe derinden ihtiyaç duyar, ayaklanır, devrim yapar, cumhuriyet kurar, kaderini kendi belirler, özgürlüğün bahtiyarlığını yaşar; fakat bu güzel günleri kısa sürer. Daha ileriye atılan adımları bir yere geldiğinde takılır durur, son hedefe ulaşamaz, kalıcı bir istiklal ve istikrara kavuşamaz. Asırlar boyunca böyle olur. *Anayurt* romanında da bu durumla yüzleşiriz. Fakat yaşanmış tarih, tekrarlanan talihsizlik ve kaçınılmaz kader roman metni içerisine girdiğinde bize yeni şeyler sunar. Roman bir başka boyuttur, onda birçok yeniden düzenlenen, okuyucuyu yeniden düşündüren ve etkileyen unsurlar vardır. Söz konusu romandaki Nuri inkılap dönemindeki bir kahramandır ve o dönemde yaygın olan düşünceler, görüşler, hatta çağın modaları hep onun karakterinde vücut bulur. Onun babasına ve kardeşlerine olan sevgisi, kızlara olan aşkı, arkadaşlarına değer vermesi, düşmanlarından nefret etmesi, milletini zulümden kurtarma sevdası onu örnek bir kahraman yapar, geçmişten bugüne kadar devam edilen tüm millî değerleri kendisinde barındırır.

İdealize edilmiş bir tip olan Nuri'yi önce aşk, sonra savaş alanına sürükleyen manevî değerlere baktığımızda aşk ve millet sevdasının ön plana çıktığını görmekteyiz. Nuri'yi seven Sabiha, Feriha, Zeytine gibi güzel kızlar cinsellik bakımından Nuri'yi kendilerine çekse de, bir yandan özgürlük, istiklal yıldızları gibi Nuri'yi mücadeleye, kahramanlığa sevk eder, güzel bir gelecek vaat eder, hayalini gerçekleştirmeye çağırır. Her milliyetçi adeta romantik bir kişiliğe sahiptir ve romantizm içinde de mutlaka bir aşk vardır. Yazar bu romanında Rus yazarları Tolstoy, Şolohov gibi cesaretle romanında savaş ve aşk hikâyesini adeta özlemli bir tutkuyla anlatır. Romanda savaşın şiddeti ve aşk heyecanı Nuri'nin yiğitlik serüvenleriyle birlikte cereyan eder. Uygur klasik destanlarını andıran cenkler ve aşk maceraları bu romanda sık sık görülür. Destanlarda olan cenk ve aşk, köleliğe isyan ve özgürlükte ölme özlemi, aşkın ölümü yenmesi veya aşkın ölümsüzlüğüne olan inanç, günümüz tarihî romanlarında romantik aşk, kahramanlık, özgürlük için savaşma, canını vererek sevdiğine (özgürlüğe) kavuşma şeklinde devam etmektedir.

Anayurt romanı bunun bariz bir örneğidir. Nuri aşk ve özgürlüğün gayet fedakârlık gerektirdiğini, özgürlüğün aslında büyük vuslat, can adamaya değer bir yücelik olduğunu kendi hayatı ve ölümüyle göstermiştir.

Romanda Nuri'nin ilk sevgilisi Sabiha, Çinli valinin oğlunun tacizine maruz kalıyor ve gasp edilme tehlikesi yaşıyor. Kız, köyünde tatil yapmakta olan Nuri'nin yanına gidiyor ve onunla birlikte oluyor. Zulüm ve baskının karşısında direnen, toplumun geleneksel kurallarına ve değerlerine karşı özgürce davranan, kendi başına hareket edebilen, kendi duyguları ve arzu istekleriyle yaşamayı seven Sabiha'nın ortaya koyduğu bu tavrı çok önemlidir. Nuri de özgürlüğün buradan başlamasını istercesine kızın isteğine uyar. Sabiha sonradan zalim heriflerin elinden kurtulamaz, onlara seks kölesi olur, fakat Nuri'ye olan aşkını kalbinde saklar, ruhunun temiz olduğunu savunur, intikam almak için sabırla bekler, zamanı gelince kısasını alır ve canını memnuniyetle teslim eder. Sabiha'nın kız kardeşi Feriha da geleneksel kurallara aykırı bir şekilde ablasının sevgilisi Nuri'ye âşık olur, Zeytine de çok zengin bir ailenin gözde kızı olmasına rağmen fakir bir çiftçinin oğlu olan Nuri'yi sever ve onunla evlenir. Tüm bunlara baktığımızda, kızların geleneksel kurallara bağlı kalmadığı, özgürlük ve aşka canı gönülden atıldığı açıkça görülmektedir. Özgürlük savaşçısı olan Nuri bunların hepsine karşılık vermekte, kimilerini kızdırıp kimilerini mutlu etmektedir. "Zihniyet, toplum içinde bireyin önemini ve değerini esas alan bir zevk ve anlayışı ifade eder. Bu, realist edebiyatın vazgeçemediği, gözden uzak tutamadığı bir husustur"[87] *Anayurt* romanındaki bireyler bir yandan topluma kendini adayan, bir yandan kendi hayatını yaşayan kişilerdir. Onlar bazen toplum adına konuşur, bazen sadece kendini ifade eder. Ancak, özgürlük için mücadele onların tüm hareket noktasını belirler ve potansiyel bir güç sağlar.

II.2. Yapı

Anayurt romanı büyük hacimli bir yapıttır, yapısı çok sağlamdır, bu yapıyı teşekkül eden olay, mekân, zaman, şahıslar, dil, üslup, fikir gibi ögeleri tek tek inceledik, incelerken romanda kendini gösteren en önemli özellikler ve hususlara dikkat çekmek istedik ve bu özellikleri en belirgin şekilde gösteren parçalardan

---

[87] Şerif Aktaş, *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, 2013, Ankara, s. 158.

örnekler verdik. Tüm bunlar romanın iyice anlaşılması ve kavranmasında yararlı olacaktır.

II.2.1. Romanın Künyesi ve Anayurt Romanının Uygur Edebiyatındaki Yeri

Romanın Adı: **Anayurt**

Yazarı: **Zordun Sabir**

Basıldığı Yer: **Şincan Halk Yayınevi, Ürümçi, Çin**

Basıldığı Tarih: **Kasım 2000**

Sayfa Sayısı: **C. 1 588, C. 2 542, C. 3 628, toplam 1758**

Yazar bu romanı yazmayı planladıktan tamamlayıncaya kadar 15 sene sürmüştür. Roman aslında *Toprak Sevgisi* başlığı altında yazılmış, yayımlanmadan önce editörün önerisiyle *Anayurt* adıyla değiştirilmiştir. Tenkitçiler tarafından Rus yazarı Şolohov'un *Durgun Akardı Don* romanıyla mukayese edilip Uygur edebiyatındaki *Durgun Akardı Don* olarak değerlendirilmiştir.[88]

Anayurt Romanının "Giriş" inde şöyle ifadelere yer verilmiştir: "Yazarın çok çalışarak tamamladığı bu büyük eseri, belirgin olan tarihsel gerçekliği, bedii özelliği, karışık duygularla dolu ince tasvirleri, çekici üslubu ve akıcı güzel diliyle tam bir dönemin tarihî tablosunu başarılı bir şekilde çizmiştir."[89] Tenkitçi Muhammed Polat, Zordun Sabir'in Anayurt romanı üzerine bir tahlil yaparken, "Bu roman millî yaşamımızın orijinal, bedii kamusudur" diye değerlendirmiştir. [90]

Anayurt romanı, Zordun Sabir'in en büyük başarısını temsil etmektedir. Bu eser zordun Sabir'in daha önceki edebî özellikleri ve başarılarını mükemmel bir biçimde sergileyip Uygur edebiyatındaki değerli mirasa dönüştü. Bu eser Zordun Sabir'in edebî yaratıcılığının bir doruk noktası olmakla beraber, Uygur edebiyatının da altın çağını yaratmış bir eserdir. [91]

Anayurt romanının meydana gelmesiyle birlikte Zordun Sabir üzerine araştırmalar daha arttı. Muhammed Polat, Mahmutcan İslam, Abdulkadir Celalettin, Yalkun Rozi, Abdullah Metkurban, Abdülbasir Şükür, Muhammed Huşur gibi

---

88 Ekber Kadir, *age*, s. 253.
89 *Anayurt* Romanı, C. 1, s. 1.
90 Ekber Kadir, *age*, s. 165.
91 Ekber Kadir, *age*, s. 254.

edebiyatçılar, tenkitçiler romanın başarısını değerlendirdi ve onun Zordun Sabir romancılığının en üst seviyesini temsil ettiği görüşünü savundu.

II.2.1.1. Romanın Özeti

Anayurt romanındaki vaka, Kuzey Şincan bölgesi ili vilayeti Gulca ilçesindeki bir köyde yaşanan hırsızlık olayı ile başlar. Bu köydeki 29 ailelik bir mahallede Ziyavdun isimli fakir bir çiftçi yaşar, onun Reyhangül isimli güzel ve çalışkan eşi ile Nuri, Dera, Bera, Hemra isimli oğulları, İmhanem isimli küçük bir kızı vardır. Bu oğulların içinde sadece Nuri okulda okur. Kendisi çok çalışkan, akıllı, efendi bir çocuktur. Mahalleleri hırsızlık tehlikesi altında kaldığında bir tek o hükümete şikâyet mektubu yazar, mektubu okuyan köy yetkilisi Abduömer Bey Nuri'yi görmek ister. Hizmetçilerinden biri Nuri'yi Abduömer Bey'in huzuruna getirir. Bu evde Abduömer Bey'in üvey kızı, Nuri'nin sınıf arkadaşı Sabiha vardır. Abduömer Bey, Nuri'yi biraz sorguladıktan sonra onu cezalandırmak ister. Buna onun Tatar eşi Asiye engel olur ve Nuri'yi över. Abduömer Bey kararını değiştirip Nuri'yi misafir eder. Nuri bu evin bahçesinde Sabiha ile biraz sohbet eder. Kız Nuri'ye, Nuri de bu kıza âşık olur. Fakat Nuri fakir olduğundan kız onu küçümseyerek bu aşkı kalbinde saklar.

Bir gün akşama doğru Nuri'nin annesi Reyhangül çok yorulduğundan tandır yanında yere bayılıp düşerek hayatını kaybeder. Ertesi gün Ziyavdun bir kısım tarlasına toprak vergisi ödemediği gerekçesiyle Abduömer Bey'in emriyle tutuklanır. Daha önce vergi memuru gelip Ziyavdun'un bir kısım toprağı için beş senedir vergi ödemediğini söylemiştir. Aslında Ziyavdun'un akrabaları o tarladan vergi ödemeden yararlana gelmişti. Ziyavdun'un hapiste kaldığı sırada kuzeni Muhtar Bay onun çocuklarına bakar. Ailesinden uzakta, yani Gulca şehrinde yatılı okulda (rüştiyede) okumakta olan Nuri, kış tatilinde evine döner, küçük kardeşlerinin halinden içi sızlar. Nuri birdenbire buraya gelen, daha önce adını duyduğu efsanevi şahıs Gani Batur'la görüşünce çok sevinir, Nuri onun zenginlerin malını çalıp fakirlere dağıtan kahraman, hükümetin bir numaralı düşmanı olduğunu bilmektedir. Nuri, ona babasının haksızlığa uğrayarak hapse atıldığını söyler, Gani Batur ona babasını kurtaracağına dair söz verir. Gani batur gerçekten dediğini yapar, birkaç Çinli zindancını öldürüp Nuri'nin babasını kurtarıp dağa götürür, fakat polisler Nuri'nin mahallesine gidip onun 8 yaşındaki kardeşi Hemra'yı öldürür. Gani Batur'un olay çıkardığını duyunca endişelenen Nuri, arkadaşı Rahimcan'ın evine sığınır. Burada dayısı Muhtar Bay'dan

küçük kardeşinin öldürüldüğünü duyunca hüngür hüngür ağlar ve zalim güçlerden kısas almaya yemin eder. Hükümet güvenlik güçleri yüzlerce kişiyi tutuklayınca Gani Batur kendisi gelip teslim olur ve diğer masum insanların serbest bırakılmasını ister. Gani Batur hapse atıldıktan sonra Gulca zenginleri yerli hükümetin Çinli başkanı Çu Siling'e rüşvet vererek onu kurtarır.

Bu sırada Abduömer Bey evinde toy (eğlence meclisi) düzenler. Toyda üvey kızı Sabiha akordeon çalıp Tatarca şarkılar söyler. Yurdun ileri gelenlerinden Hakimbey Hoca bu toydan memnun kalmaz ve Abduömer Bey'e itibar etmez. Buna gücenen Abduömer Bey Çinli yöneticilerden daha çok umut bekler ve Çu Siling'in oğlunu evine çağırıp üvey kızı Sabiha'yı onunla görüşmeye zorlar. Nuri'nin başına gelenlerden içi yanan, onu seven ve çok özleyen Sabiha üvey babasının bu yaptıklarından son derece nefret eder. Çu Siling'in oğlu Sabiha'yı hemen Ürümçi'ye götürmek ister, fakat Asiye ve Sabiha'nın kesin reddetmesiyle Abduömer kendisine üç günlük süre tanınmasını, üç günden sonra mutlaka kızını teslim edeceğini söyler.

Üvey babasının atına binip cebini onun altınlarıyla dolduran Sabiha, Nuri'nin mahallesine gelir. Bu vakitte Nuri evinde yalnız kitap okumaktadır. Sabiha'nın aniden geldiğini görünce şaşırır, heyecanlanır. Güzel kız ilk aşkı için her şeyi göze alarak gelmiştir. İkisi burada birlikte olur. Ziyavdun, oğlu ile Sabiha'yı kızakla taşıyarak Gulca şehrine yaklaşırken Abduömer'in adamlarıyla karşılaşır ve yolunu değiştirip Kasim Mirab'ın evine gelir, kızı burada bırakır.

Nuri okuluna döner, çok sevdiği öğretmeni Rusulov'un evinde bulunduğu sırada polisler gelip Rusulov'u arar. Bu sırada Şincan'ın cunta hükümdarı Şeng Şisey'in celladı Li Yingçi Gulca'ya gelip şehirde suikast düzenler, her tarafa korku saçar. Ertesi gün Nuri, Sabiha hakkında bilgi almak ve Nazarhan Hoca, Hakimbey Hoca gibi büyüklerden yardım istemek için sokağa çıkar, fakat onlarla görüşmekten çekinir. Sokakta dolaşırken Nezerhan Hoca'ya uğrar ve ondan Sabiha'nın, annesi ve kız kardeşiyle birlikte Sovyetler Birliği'ne kaçırıldığını öğrenir. Nuri, bir yandan Sabiha'nın Çu Siling'in oğlundan kurtulduğuna sevinirken bir yandan onların belirsiz kaderinden endişe duyar. Çok geçmeden İli vali yardımcısı Nezerhan Hoca, Li Yingçi tarafından suikastla öldürülür.

Nuri; kardeşi Hemra, öğretmeni Rusulof, yardımsever vali Nezerhan Hoca ve onun yaveri Musa gibi çok sevdiği insanlardan ayrıldıktan sonra mevcut hükümetten

nefret eder. Zalimlerle mücadele etmenin zorunlu olduğunu düşünür, yakın olduğu sınıf arkadaşıyla birlikte örgüt kurma; cesur, vefakâr, iradeli, birbirine asla ihanet etmeyen arkadaşları bir araya getirme planları yapar. Böylece 16 kişilik bir örgüt kurar.

Çok geçmeden Nuri Sabiha'dan gelen bir mektup alır, kızın yolda Ürümçi'ye kaçırıldığını, Çu Siling'in oğlunun onu Ürümçi'ye götürüp seks kölesi yaptığını öğrenir. Sabiha, mektubunda annesi ve kız kardeşinin nerede olduğunu bilmediğini, başına gelmeyen kalmadığını anlatmıştır. Kız, bedeni kirlense de ruhunun pak olduğunu, Nuri'yi hâlâ çok sevdiğini yazmıştır. Nuri ona çok acır, zalimlerden intikam alma duygusu güçlenir. Bu arada Nuri'nin okulundaki Haydar muallim Nuri'den kuşku duyar ve onu karakola götürmek ister. Nuri ve arkadaşları bu öğretmen ile diğer iki yabancı adamı (polisi) dövüp okuldan kaçar. Sokakta yürürken Musabayof'ların deri fabrikasında baş tekniker olarak çalışan Zunun Tayyib'e uğrarlar. Nuri daha önce bu fabrikada kış tatilinde çalışmıştır. Zunun Tayyip, onu Enver Musabayof'un evine götürür. Enver Musabayof, Nuri'yi fabrikaya yerleştirir. Karakolda Nuri'yi tutuklama kararı çıkarılır, on öğrenci gözaltına alınır, Nuri birden kahraman bir isim olarak tanınır. Nuri, fabrikada Thomas isimli Alman kılığında, teknik personel olarak çalışmaktadır, Zina isimli bir Rus kadınla birlikte olur.

Nuri Fabrikada bir sene kaldıktan sonra Enver Musabayof'un evinde Cubin nazır gibi Çinli aydınlarla görüşür ve halkçı, eşitlikçi, özgürlükçü, inkılapçı birisi olma iradesi daha güçlenir. Sonra Nuri Gulca şehri yakınlarında Gani Batur'la birlikte hareket eder, bir gün örgütteki 14 arkadaşıyla bir araya gelip Gulca kızlarını saptıran ve kendilerini eğlenceye kaptıran Çinli, Rus pilotlara haddini bildirmek kararı alır. Gerçekten, şehir dışında kızları ormanlığa götüren pilotlarla dövüşür. Yaralanan pilotlar silahını çıkarıp gençleri vurmak isteyince Gani Batur ve Ekber Batur pilotlara ateş eder ve Nurileri tehlikeden kurtarır. Nuri ve arkadaşları Gani Batur'la birlikte Ekber Batur'un memleketi olan Nilka'ya yol alır. Yolda dinlenirken Nuri, Gani Batur'a 1931 yılından bu yana yaşanan tarihî olayları, faciaları, yani Hoca Niyaz Hacı'nın Kumul'da ayaklandığını, onun daveti üzerine Gensu'dan gelen Ma Congying'in Hoca Niyaz Hacı'yı kandırıp ağır kayıplara uğrattığını, Şincan'da cunta hükümet kuran Şeng Şisey'in Turpan'da ayaklanan Maksut Muhiti, Abdülhaluk Uygur'ları şehit ettiğini, 12 Kasım 1933 tarihinde Sabit Damolla'nın teşebbüsüyle Kaşgar'da Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti kurulduğunu, Sovyet hükümetinin

ısrarıyla Şeng Şisey ile anlaşan ve Güney Şincan komutanlığına üstlenen Hoca Niyaz Hacı'nın, kendisine teklif edilen reisicumhur makamını reddedip Sabit Damolla'yı tutuklattığını, böylece o Cumhuriyetin sona erdiğini, Şeng Şisey'den yenilip Kaşgar'a kaçan Ma Congying'in Kaşgar'da katliam yaptığını, sonra Şeng Şisey'in Hoca Niyaz Hacı'yı Şincan eyalet hükümetinin reis yardımcısı makamıyla kandırıp Ürümçi'ye getirdiğini ve 1937 yılında suikastla öldürdüğünü anlatır.

Nuri, Gani Batur'larla birlikte Nilka'ya geldikten sonra inkılapçı yiğitlerle birlikte sınır bölgelerinde hazırlık yapar, Sovyetler Birliği'nden silah alma işleriyle uğraşır, yani sınır yakınlarına at götürüp silah getirir. Bu arada Nuri, Sabiha'nın annesi Asiye, kız kardeşi Feriha'nın Nilka kasabasında ikamet ettiğini öğrenir ve her defa Nilka'ya geldiğinde onlarla görüşür. Nuri, Sabiha'nın Ürümçi'de kaybolduğunu, annesi Asiye'nin de onun hakkında hiçbir şey bilmediğini duyunca onu merak eder, öldü diye düşünür. Günler geçtikçe Feriha, Nuri'ye âşık olur ve bunu annesinden gizleyemez. Sonra Sabiha birdenbire ailesine döner. Feriha, onun hayatta olduğuna bir yandan sevinir, diğer yandan aşkı yüzünden tedirgin olur. Sabiha, kız kardeşinin Nuri'ye âşık olduğunu öğrenince sinirlenir, kız kardeşler kıskançlık yüzünden sık sık kavga eder. Feriha ablasını terk edip Nuri'nin yanına gider, Sabiha da dağa çıkar. Giderken onu götüren Rus gençle yolda öpüşür. Rus genç onun tabancası olduğunu görünce şüphelenir ve dağdaki gerilla gençlere bilgi verir. Gençler Sabiha'yı sorgular, Sabiha ağlayarak kendinin casus olmadığını savunur. Gerilla komutanı Ekber Batur Sabiha'yı Nuri ile görüştürür. Nuri Sabiha'nın hayatta olduğunu görünce çok sevinir, fakat onun çok değiştiğini, eski Sabiha'yı çok önceden kaybettiğini, onun yerine ona çok benzeyen ve reşit olan kız kardeşi Feriha'yı daha çok sevdiğini anlar. Nuri, birkaç defa Asiye'nin evinde kalır, uyurken Sabiha onun yanına gelir, Nuri onu Feriha zannedip birlikte olur. Sabiha Nuri'den hamile kaldığını söyleyerek onunla ikinci defa birlikte olur.

Çang Kayşek'in hanımı Song Meiling, Ürümçi'ye gelir, Şeng Şisey bölge krallığını kaybedeceğini hisseder. Nuri'nin babası Ziyavdun Muttali, Halife'nin bağında çalışır. Nuri'nin öğretmeni Sadirof, Sovyetler Birliği'ne kaçar. Nuri'nin dayısı Muhtar Bay, Abduömer Bey'in ihbarı üzerine, Gani Batur'dan silah aldığı ve Nuri'yi kaçırdığı gerekçesiyle tutuklanıp Ürümçi Cezaevine gönderilir. Nuri, Gani Batur ile birlikte çayırlıkta dinlenirken buraya tatile çıkan Muttali Halife, Hakimbey Hoca'yla görüşür. Dayısı Muhtar Bay'ın tutuklandığını, mahallesine yerleştirilen

afyonkeş çerilerin köylü halka zülüm ettiğini öğrenir. Gani Batur'la beraber mahallesine gidip Muhtar Bay'ın evine ailesiyle birlikte yerleştirilen altı afyonkeş Çinliyi öldürüp Abduömer Bey'in evini yıkıp yakar. Nuri, Gani Batur öncülüğündeki gerilla savaşına katılır. Kengsay girişinde hükümetin yük taşıyan kamyonundan on ikisini ateşe verip on yedi askerini öldürür. Gittikçe kendini savaşçı olarak geliştiren Nuri, arkadaşları arasında siyasî bilimi, zekâsı ve cesurluğuyla tanınır, bir defa Gulca şehrine gelip babası Ziyavdun ve kardeşleriyle görüşür.

İlk başta Hitler'in gücüne inanıp Stalin'e ihanet eden Şeng Şisey, sonradan zafer kazanan Stalin'e mektup gönderip af diler ve daha önce Çang Kayşek'e verdiği sözünden dönerek Stalin'e sadık kalacağını ispat etmeye çalışır. Fakat her iki lider arasında rezil olur ve 29 Ağustos 1944 tarihinde görevden alınır. Yeni atanan başkan Cu Şaoliang ve Vu Congşin gelince Ürümçi'de cezaevinde işkence gören Ahmetcan Kasimi ve Muhtar Bay serbest bırakılır. Muhtar Bay, kendine moral veren Ahmetcan Kasimi'nin bilimi, fikri, basiretine hayran kalır.

1944 yılının Eylül ayında Ekber Batur, Fatih Batur, Gani Batur, Sait Batur ve Nuri'ler Nilka ilçesinin Ulastay denilen dağlı köyünde bir araya gelir. Ulastay Kurtuluş Teşkilatı kurulur, Nuri yemin konuşması yapar, partizanlar üç bölük olarak düzenlenir. Fatih Muslimof (Fatih Batur) başkomutan, Ekber Batur 1. bölük komutanı, Gani Batur 2. bölük komutanı, İvan 3. bölük komutanı olur. Partizanlar üç taraftan Nilka kasabasına saldırır. Partizanların cesurca savaşmasıyla kasaba partizanların eline geçer. Savaşta Nuri'nin yakın arkadaşı Hamit Muslimov (Fatih Muslimov'un kardeşi) şehit düşer.

Gomindang ordusu çok sayıda asker gönderip Nilka kasabasını tekrar işgal eder. İspiyoncuların ihbarı üzerine Asiye'nin evine gelen askerler, Asiye'nin evinde bulunan öğretmen kızı şehit eder, Asiye'yi sokak ortasına sürükleyerek linç ederken, bu olaya yetişen Sabiha üç askerin tamamını ateşleyerek öldürür, yaralı olmasına rağmen toplam 12 asker, bir tabur komutanını öldürerek şehit olur. Bir sonraki çatışmada Ekber Batur şehit düşer. Nilka partizanları, Gulca şehrine üç taraftan saldırır, Abdülkerim Abbasof'un partizanları ve Gulca şehrinde bekleyen inkılapçılar da içerden destek verir. 7-8 Kasım 1944 tarihince Gulca şehrinde şiddetli çatışmalar olur, şehirdeki ufak tefek karakol, jandarma güçleri tamamıyla yok edilir. Şehrin Polis Merkezi, birçok kayıplar verilerek işgal edilir, cezaevindeki mahkûmlar kurtarılır, cezaevi, tuvalet ve kuyularda birçok cesetler bulunur, hepsi insanlık dışı işkencelerle

öldürülmüştür. Nuri bu cesetler içinden öğretmeni Rusulov'u fark edince acı acı ağlar. Cesetleri görenler kahrolunca şehirdeki Çinlileri öldürmeye başlar. Gulca şehri kurtarılır. 12 Kasım 1944 tarihinde Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulur, Alihan Töre reis, Hakimbey Hoca reis yardımcısı olur.

Diğer yandan Gomindang ordusu, Gulca şehrine çok miktarda asker sevk edip beş koldan saldırı düzenler. Nuri, Gani Batur'un komutanlığındaki bölüğe katılıp Aksu tepesinden gelen düşmanları engellemek için savaşır. 10 Ocak 1945'te gece Gani Batur ağır yaralanır. Gulca şehrinde sıkışan, dışardan yardım alamayan Gomindang ordusu, sivil Çinliler, onlara yandaş olan Abduömer gibi zavallılardan 8000 kişi Harembağ, Liangşiang (eski put tapınağı), havaalanı gibi yerlere sığınıp iki aydan fazla direniş gösterir. Liangşiang'a saldırı düzenlenirken Nuri kaleyi patlattırken ayağından yaralanır.

Nuri taburcu olduktan sonra Enver Musabayof'un evine gelip siyasetten konuşur, fikir ihtilafı görülür, küser. Bu evden çıkınca sınıf arkadaşı Zeytine'yle karşılaşır, Gulca şehrindeki en zengin tüccarın kızı, güzellikte eşi benzeri olmayan bu kız okulda her erkeğin âşık olduğu, fakat söylemeye cesaret edemediği bir kızdı. Nuri de ona âşık olmuştu. Şimdi ise kız beklenmedik bir sırada onun karşısına çıkıvermişti. Aslında Zeytine de onu sevmişti, fakat aralarında köylü şehirli, fakirlik zenginlik farkı olduğundan, üstelik kendisi de el bebek gül bebek bir kız olduğundan her şeyi içinde saklamıştı. Zeytine gazeteden Nuri'nin kahramanlığını öğrenince onu daha çok sevmeye başlar, üstelik bu sırada savaş her şeyi altüst etmiş, fakir zengin ayrımı artık önemini yitirmiş; Hürriyet için savaşma, Kahramanlık, yiğitlik değer kazanmıştır. Zeytine, Nuri'nin yerini öğrendikten sonra Enver Musabayof'un evinin önünde onu beklemişti. Eskiden çok büyümüş, daha yakışıklı olmuş yiğidi görünce Zeytine heyecanlanır, onu çağırır. Nuri de kızı görünce şaşırır, sevinir, onunla konuşur, kızın kalbindeki aşkı anlayınca sürpriz bir mutluluğa yakalandığını hisseder. Zeytine onu evine davet eder, babasının ona hediye vereceğini söyler. Nuri, Gulca şehri tam kurtarıldıktan sonra onun evine gideceğine söz verir.

Nuri, Ürümçi'den gelecek Gomindang birliklerini engellemek için Açal girişine giden partizanlara katılır ve köylü gençlerden oluşan 43 kişilik bir bölüğe komutanlık edip karlı dağlarda düşmanla savaşır. Bu savaşta kardeşi Dera şehit olur. Kahrolan Nuri büyük fedakârlık ve kahramanlık gösterir. Bu arada Feriha, Liangşiang savaşında omuzundan yaralanır. Harembağ, Liangşiang, Havaalanı'ndaki düşmanlar tamamıyla

temizlenip Gulca şehri tam kurtuluşa erer. Nuri, Zeytine'nin evine gidip gençlerin düzenlediği zafer partisine katılır, hayatında ilk defa rakı içer, Zeytine'yle dans eder, dışarıya çıkıp beraber gezer, eğlence toplantısına döndüklerinde Nuri zengin çocukların kıskançlığı yüzünden sinirlenir, onlarla kavga eder ve birkaç çocuğu döver.

Doğu Türkistan Hükümeti yetkilileri arasında fikir ihtilafı çoğalır, Ahmetcan Kasimi önderliğindeki sosyalist aydınlar zamanla üstünlük kazanır. 1945 yılının mart ayında Doğu Türkistan Cumhuriyeti Genelkurmay'ı kurulur, Nuri'ye Kaptan rütbesi, İstiklal madalyası verilir. Milli ordu resmi törenle kurulur, zafer kutlaması olur, Gulca halkı kendi ordusunu görünce çok sevinir, bayram mutluluğu yaşar.

Milli Ordu tüm Şincan bölgesini kurtarmak için savaş başlatır, genel kuvvet Gomindang ordusunun Cing-Şiho savunma hattını geçerek Ürümçi'ye doğru ilerlemek, bir kısım kuvvet Muzart tepesinden geçerek Güney Şincan'ın Aksu vilayetini kurtarıp Gomindang ordusunun güney taraftan yardım gönderme yolunu engellemek için sefer başlar. Nuri bir bölük cengâver askere komutan olarak Cing-Şiho savaşına katılır, kardeşi Bera da diğer bir bölüğe savaşçı olarak katılır. Bera'nın bulunduğu bölük cesurca savaşır, Bera başından yaralanır. Cing-Şiho savunma hattı yıkılır, Çöçek kurtarılır.

Nuri'yi çok seven ve kıskançlık yüzünden Zeytine'yle sık sık ağız kavgası eden Feriha, bir başka süvari bölüğünde hemşire olarak çalışır. Burada komutan Süleymanov ona âşık olur. Feriha ondan izin alarak Gulca Şehri'ne gidip özel işlerini yapmak ister. Süleymanov, onunla birlikte gider ve tehlikeli dağ yolunda kızın zaafından yararlanarak onun ırzına geçer. Feriha ondan intikam almak ister, fakat imkân bulamaz. Nuri'ye olan aşkından vazgeçemez.

Milli ordu, zaferle ilerleyerek Manas nehri kıyısına gelir, Ürümçi'yi savunmak için tüm gücünü toplayan düşman ordusu karşı kıyıda can çekişmektedir. Bitmiş durumda olan ikinci dünya savaşından sonraki gelişmeler, Sovyetler Birliği, Amerika, İngiltere arasında yapılan sözleşmeler, Çin'le ilgili yapılan pazarlıklar, Japonların teslim olması, Gomindang ile Çin Komünist Partisi'nin barış müzakereleri Şincan'ın kaderini etkilemeye başlar. Gomindang başkanı Çang Kayşek, Amerika'yı araya sokarak Sovyetler Birliği'ni karar değiştirmeye ikna eder. Şincan'ın bağımsızlığını zaten istemeyen Stalin, bunu kabul eder ve Üç Vilayet İnkılabını durdurma kararı alır.

Nuri, Aksu'ya giden millî orduya hemşire olarak katılan Feriha'dan gelen mektubu okur. Millî ordunun oradaki ilk zaferlerinden, halkın onlarla gurur duyduğundan bahsedilen satırları okuyunca çok sevinir, ancak sonraki facialar, Doğu Türkistan Gençler Teşkilatı önderlerinden şair Lütfullah Mutellif başta olmak üzere birçok aydının Aksu surları içinde katledildiğini öğrenince yüreği burkulur. Ağır silahları olmayan, dışardan destek alamayan savaşçılar surları yıkıp içindeki düşmanları bir türlü temizleyememişti. Bir sonraki savaşta Abdülkerim Abbasof'un hatası nedeniyle tuzağa düşen savaşçılar çok kayıp vermiş, Muhtar Bay ve onun oğlu da şehit düşmüştü. Bunları okuyan Nuri hüngür hüngür ağlar. Aksu'da direnen Gomindang birliği, Rusların kararıyla barış anlaşması yapılacağını önceden öğrenince tekrar hortlayıp savaşçıları mağlup eder, savaşçılara destek veren yerli halka katliam uygular. Nuri tüm bunlardan kahrolur, barış anlaşması nedeniyle tüm zaferlerin boşa çıkacağı kaygısıyla morali bozulur. Feriha'nın mektubundan sonra, Nuri, Zeytine'den gelen mektubu okur. Nuri daha önce cephedeyken kendisini görmeye gelen kızdan kaçmıştır. Zeytine, mektubunda onu anladığını, ona güveneceğini, onun gibi bilgili, iradeli bir gencin Avrupa veya Sovyetler Birliği'ne gidip tahsil görmesi, gelecekte milletin yararlı âlimi olması gerektiğini yazmıştır. Nuri çok düşünür, aslında sonuna kadar savaşıp halkın hürriyeti için ölecekti, fakat bu savaş şimdi durmuştur. Barış müzakeresi başlayacaktır. Manas nehri kıyısında Ürümçi'ye girmek için bekleyen savaşçılar artık bu kadere küsmeye başlamış, umutları kırılmıştır. Bu arada Nuri, Süleymanov'la kavga eder, onu döver ve askeri disiplin kurulu tarafından cezalandırılır. Daha önce Zeytine'nin babasının isteğiyle, Alihan Töre'ye kâtip olma teklifini geri çeviren, düşmanlarla sonuna kadar savaşacağını belirten Nuri, bu sefer teklifi kabul eder.

Büyük inkılap, millî ordunun Manas Nehri kıyısında durdurulması ve aldatıcı barış anlaşmasının yapılmasıyla sona ermiştir. Nuri, Alihan Töre'nin kâtibi olarak onunla birlikte Altay'a gider, halk kahramanı Osman Batur'u görmek ister, fakat Osman İslam kendini büyük kahraman ve bir numaralı başkan saydığından Alihan Töre'yi karşılamaya gelmez. Üç Vilayet yetkilileri, Sovyet sosyalizmi yolundan gitti diye onlarla yolunu ayırır. Abdülkerim Abbasof solcu örgüt olan İnkılapçı Gençler Teşkilatı'nı kurar ve gençleri etrafına toplar. Nuri de o teşkilata üye olmak ister, ancak Alihan Töre'nin kâtibi olduğu, zengin bir ailenin kızıyla evleneceği için teşkilata alınmaz, Abdülkerim Abbasof ona güvenmez. Gençler arasında milliyetçiler,

İslamcılar, sağcılar, solcular ihtilafı çoğalır. Nuri, bir gece Zeytine'nin evinde kalır, fakat nefsine hâkim olur. Zeytine Nuri'nin mahallesine gider, tarlada, harmanda onunla birlikte çalışır.

Ahmetcan Kasimi başta olmak üzere Üç Vilayet yetkilileri Gomindang temsilcileri ile barış müzakeresine başlar, sözlü mücadele üç ay sürer. Üç Vilayet yetkilileri ve halk arasında ihtilaf büyür. Bu süreçte Ahmetcan Kasimi başta olmak üzere sosyalist düşüncedeki liderler üstünlük kazanır, Alihan Töre dışlanır. Nuri, Zeytine ile sokakta yürürken bir ağacın altında öpüşme esnasında vurularak ağır yaralanır. Gulca'da en usta doktorlar tarafından üç gün müdahale edilir, Zeytine'nin babası Abla Bay onu kurtarmak için Moskova'ya götürür.

Barış Müzakereleri devam eder, üç aydan fazla süren tartışma, çekişmelerden sonra 11 maddelik anlaşma yapılır. 1 Temmuz 1946 tarihinde birleşik hükümet kurulur, hükümet üyeleri üç vilayet başta olmak üzere diğer yedi vilayet vekilleri ve Gomindang vekillerinden oluşur. Cang Cicong eyalet reisi, Ahmetcan Kasimi reis yardımcısı olur. Doğu Türkistan Cumhuriyeti ortadan kaldırılıp üç vilayet senatosu kurulur. Alihan Töre, sadece birleşik hükümet üyesi olarak kalır ve çok geçmeden Sovyet Gulca konsolosluğu tarafından bir gecede bertaraf edilir. Böylece dindar kesim hükümetten uzaklaşmış olur. Bundan hoşnut olmayan Osman İslam, sosyalist, dinsiz olarak nitelendirdiği üç vilayet hükümetinden kopmak, hatta onlarla savaşmak ister. Mevcut Gomindang yöneticileri, Çinli generaller Osman'ın bu tutumunu çok iyi fırsat olarak değerlendirir ve onu silahlandırıp Üç Vilayet Millî Ordusuna karşı kışkırtır.

Nuri Moskova'da tedavi görür ve Abla Bay'ın Moskova'daki evinde dinlenir, Rusça öğrenir. Abla Bay ve kızı Zeytine ona çok iyi bakar. Abla Bay, onu Moskova'da gezdirir. Nuri, çoktan görmek istediği bu sosyalist devletin başkentini gezdiğinde Rusların mutlu hayatı ile kendi halkının acı dolu hayatını karşılaştırarak üzülür ve milletinin geleceğinden umut bekler. Abla Bay, müstakbel damadını Almatı'ya götürüp burada ikamet eden Uygur yazar ve şairlerle buluşturur. Nuri, Abla Bay'dan çok razı olur ve onu memnun etmek için Zeytine'yi mutlu etmeyi düşünür.

Nuri, Gulca'ya, Abla Bay'ın konağına döndükten sonra babasıyla görüşür, babası ona Feriha'nın akıl dengesinin bozulduğunu, askeri hastanede tedavi görmekte olduğunu söyler. Aslında Feriha Nuri'ye layık olamayacağını, ama ondan

vazgeçemeyeceğini biliyordu, bu yüzden onun Zeytine'yle evleneceğini kaldıramıyordu. Bir defasında Nuri onu sarhoş halde diğer gençlerle eğlenirken görmüş ve ona çok acımıştı. Nuri vurulduktan sonra Feriha hastaneye gelmiş, onun yanında iki gece kalmış, üçüncü günü uyuklayınca Nuri'yi yatakta görememiş, kimse ona Nuri'nin Moskova'ya götürüldüğünü söylememiştir. Nuri'nin öldüğünü zanneden Feriha, bunu Süleyman'ın yaptığını düşünerek onu vurmak isteyince önceden tedbir alan Süleymanov onun tabancasını da çalmıştır. Ardı ardına gelen bu darbeden Feriha'nın ruh sağlığı bozulmuştur. Nuri, hastane önünde Süleymanov'la karşılaşır, Nuri onu sorgular. Süleymanov kendini savunur, ancak bunu İnkılapçı Gençler Teşkilatı'nın yaptığını, çünkü onların Nuri'yi Alihan Töre'nin casusu olarak gördüğünü söyler. Bu olaya yetişen Gani Batur, Süleymanov'u vurmak ister, fakat Nuri onu engeller. Hastane'nin nöroloji bölümüne giren Nuri, Feriha'nın bu halini görünce kendini tutamayıp ağlar. Zeytine, Feriha'yı yurtdışında tedavi ettirmeyi teklif eder, Feriha Almatı'ya gönderilir.

Çin'de iç savaş patlar, ABD'den destek alan Gomindang (Çin Milliyetçi Partisi) üstün askeri gücüyle komünist parti kontrolündeki bölgeleri geri almak için savaş başlatır. Mao liderliğindeki Kızıl Ordu, Yanan'dan çekilip Kuzey Doğu cephesinden başlayarak Gomindang ordusuyla savaşır. Şincan'daki Gomindang yöneticileri kudurmaya başlar, barış anlaşmasını bozmaya kalkar, halka baskı uygular. Bir yandan, demokratik seçimle seçilen Uygur, Kazak vali ve kaymakamlara suikast yapar, hatta Ürümçi'deki Çinlileri kışkırtıp Ahmetcan Kasimi'ye karşı ayaklandırır. Turfan vilayetinde zulme karşı ayaklananları hunharca bastırır. Diğer yandan, Altay'daki Osman İslam'ı silahlandırıp üç vilayet ordusuyla savaşmaya sürükler. İlk başta halkçı, demokrat olarak bilinen Cang Cicong da aslında Osman İslam'a destek veriyordu. O, Ahmetcan Kasimi'yle birlikte Kaşgar ziyaretine gittiğinde halk vekillerinin gazabına, ağır suçlamasına maruz kalır, bunu kaldıramayan Cang Cicong görevinden istifa edip yerine Mesut Sabri'yi reis olarak getirir. Mesut Sabri Gomindang Parlamentosu üyesidir. Onunla birlikte İsa Yusuf Alp Tekin de Ürümçi'ye gelir. Fakat bu liderlere sıcak bakılmaz. Çok geçmeden Ahmetcan Kasimi başta olmak üzere tüm üç vilayet vekilleri Gulca'ya döner, birleşik hükümet sona erer.

Nuri, Osman İslam'ın askerleriyle çatıştığı sırada yakın arkadaşı Yusufcan'ın şehit düştüğünü duyunca onun yerine savaşmak ister. Fakat Abla Bay, kızının talebi üzerine Nuri'nin önce düğün yapmasını, sonra cepheye gitmesini ister. Düğün yapılır

ve Nuri ile Zeytine dünya evine girer. Bir hafta sonra Nuri cepheye gider, askerleriyle birlikte dağlık bölgede yedi sekiz ay görev yapar, Zeytine'yle arada bir telefonla konuşur. Kız bir ay sonra anne olacağını söyleyerek onun dönmesini ister, fakat Nuri yakın gelecekte mutlaka döneceğine dair söz verir. Bu sırada haberci gelir ve bir bölük çetenin kendilerine doğru gelmekte olduğunu söyler. Nuri dağa çıkıp dürbünle etrafı incelerken nereden geldiği belirsiz bir kurşunla şehit düşer.

Sonuç olarak, Çin'de yaklaşık üç sene süren iç savaşta, Moa liderliğindeki Kızıl Ordu zafer kazanır, Çang Kayşek liderliğindeki Gomindang ordusu Tayvan'a kaçar. Mao, Şincan vekillerini Çin Halk Cumhuriyeti kuruluşu öncesi düzenlenecek Halk Siyasi Danışma Konferansı'na davet eder. 27 Ağustos 1949 tarihinde Ahmetcan Kasimi, İshakbek Monunov, Abdülkerim Abbasof, Delilkan Sugurbayov'ları taşıyan uçak Almatı'dan kalkarak Pekin'e doğru giderken kaybolur, daha sonra onların kazaya uğradıkları haberi gelir. Tüm Şincan halkı yasa boğulur. Gani Batur Gulca sokaklarında at koşturarak haykırır, tabancasından göğe doğru ateş eder.

II.2.2. Olay Örgüsü

Hikâye ve romanda vaka asıl unsurdur, diğerleri vakanın etrafında birleşerek eseri vücuda getirirler. Vaka da anlatma vasıtasıyla dikkatlere sunulur. Vakayı yok saydığımızda bu vadiye giren edebî nevilere ait eserlerden elimizde bir yığın söz kalır. Vaka eserde nakledilen hadise veya hadiseler zinciridir[92].

Tarihsel roman, roman tanımı gereği geçmiş olayları konu alır. Tarih, zamanın yeniden yorumlanmasıdır. İnsanın yaşadığı serüvenler, insan ile insan, insan ile doğa, insan ile toplum ilişkileri, toplumsal olay ya da olgular ekseninde gerçekleşir. Olan her şey aslında insan ile insan, insan ile kendisi, insan ile doğa, insan ile toplumsal çevrenin çatışmasından oluşur. Her romanda vaka vardır. Her vaka birer sorunu da beraberinde getirir. Zordun Sabir, klasik roman yöntemini izleyen, romanındaki olay örgüsünü tarihi vaka ve onun içinde yer alan, ilk örneği bulunan başkahraman etrafında kurgulayan bir yazardır.

Zordun Sabir, olayları kurgularken arkasına tarihsel olayları ve gerçekleri almıştır. O, tarihsel olayları tarihte olduğu gibi işlemiş, onlarda değişiklik yapmamış, ancak bu olayları ek olaylarla birlikte sunmuştur. Romanın vakasını kurgularken

---

92 Aktaş, *age*, s. 11, 12.

tarihsel olaylara göndermeler yapmış. İşte bunlar kurmaca ile gerçekliğin örtüşmesini ve okurda gerçeklik izlenimi uyandırmasını sağlamıştır. Yazar, tarihi olayları sadece kronolojik bir şekilde anlatmış değil, aynı zamanda olayların sebep-sonuçlarını, mazlum halk ile zalim güçler arasında büyüyen gerilim ve çatışmaları, özgürlük kahramanları ile faşist yönetim arasındaki ölüm kalım savaşlarını, özgür yaşam ve mutluluk isteyen genç nesillerin aşk hikâyelerini destansı bir biçimde anlatmıştır. "Olay örgüsü, olup biten şeyleri nedenleri ve sonuçlarıyla, etki ve tepkileriyle birlikte sunmaktır."[93]

Romanın mantıksal yanını oluşturan olay örgüsü vakanın beslediği, yönlendirdiği bir yapıdır. Roman, türü ve kuruluşu itibariyle her biri, bir vaka parçası etrafında anlamlı birtakım metin halkalarından meydana gelir. Her metin halkası romanın genel yapısında yer alan şahıs, zaman, mekân gibi elemanları içinde barındırır. Belirli bir mantık dâhilinde peş peşe gelen metin halkalarıyla roman bir bütünlük, tamlık kazanmış olur. Olay örgüsü bu bütünlüğün metin halkaları düzeyinde idrak edilmesidir. Vaka, nabız atışlarıysa, olay örgüsü bir romanın sesidir, hem de anlamlı renkler taşıyan, romancı tarafından bile isteye kurgulanmış sesidir[94]. Zordun Sabir, tarihî olayları kurgularken geçmişi bugüne getirmeyi hedeflemiştir. Ancak olayları öyle rastgele getirmemiştir, geçmişe geçmişin gözüyle bakmıştır, gerçek ile kurgunun kaynaşmasından oluşan olayların canlılığı, inandırıcılığını korumak için anlatı ve tasvirleri hep o günlerin havasıyla sunmuştur.

"Olay örgüsü, seçilen, düzenlenen olaylar ve bunların yer, zaman ve kişilere bağlı olarak organik bir biçimde kurgulanmasıdır... Hacim bakımından olay kurgusu, ya panoramik ya da epizot roman olarak ikiye ayrılır… Panoramik roman, pek çok olaylarla ve kişilere yer veren, geniş ve önemli bir dönemi bütün ayrıntıları, olay ve kişileri ile genişçe sergilemeyi amaçlayan romanlardır."[95] *Anayurt* romanındaki olay örgüsüne baktığımız zaman, olaylar ve şahısların çokluğu, Uygurların o dönemdeki özgürlük mücadelesi ve yaşam tarzını geniş ölçüde sergilediği bakımından onun panoramik bir roman olduğunu görürüz. Romanda vaka, bir düz çizgi üzerinden çok paralel veya daha çok çizgiler üzerinde cereyan eder, buna göre olay örgüsü de biraz karmaşık ve çok yönlüdür. "*Anayurt* romanında Nuri, Muhtar Bay, Ziyavdun, Gani

---

93 Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 9.basım, Öncü Kitap Yayınları, Ankara, 2009, s.188
94 Tekin, *age*, s. 74.
95 Nurullah Çetin, *age,* s.188, 190.

Batur gibi şahısların hikâyeleri özel ve bağımsız şekilde anlatılır. Anlatılanların birçoğu hem birbiriyle ilişkilidir hem de bağımsızdır. Böylece eser ağlı yapı olarak esnek, ilginç bir biçim kazanmıştır" [96] . Bunun içinde başkahraman Nuri'nin 17 yaşından 26 yaşına kadar olan sevgi ve inkılap/savaş hayatı olay örgüsünün genel çizgisini oluşturmaktadır. "*Anayurt* romanının yapısı çok sağlamdır. Eserdeki vaka, başkahraman Nuri'nin serüvenleri etrafında gelişir. Onda şiddetli savaş meydanları, romantik aşk hikâyeleri, büyük tarihî şahsiyetler, sıradan insanlar da vardır." [97]

Roman, 60 ayrı bölümden oluşmaktadır. Bir de en son "sonuç" bölümü eklenmiştir. Bu bölümlerin her birine bir birim gözüyle bakmak yerinde olur. Fakat birçok bölüm birbiriyle iç içedir ve bir biriyle bağlantılıdır. Romandaki vaka genellikle Nuri'nin etrafında gerçekleşir. Bu nedenle biz Nuri'yi esas alarak olay örgüsünü inceleyeceğiz.

Öncelikle olay örgüsünün kronolojik yapısına göre onu Üç Vilayet İnkılabı öncesi, İnkılap dönemi ve İnkılap sonrası olarak üç kısma ayırmak mümkündür. Romanda 1. bölümden 34. bölüme kadar anlatılan kısım inkılap öncesine aittir. Bu bölümlerde başkahraman Nuri'nin savaşa katılmadan önceki geçmişi, nasıl bir ortamda doğup büyüdüğü ve yetiştiği anlatılır.

Üç Vilayetten biri olan İli'nin Gulca ilçesinde yaşayan Ziyavdun ailesi ve onun etrafındaki Tarancılar (çiftçiler) karanlık bir rejim altında sefil, sıkıntılı günler geçirir, fakat onların manevî olarak hayat dolu bir yaşamı vardır. Ziyavdun, eşi Reyhangül'le birlikte çocuklarını iyi geçindirmeye çalışır. Nuri Gulca şehrinde lisede okur ve kendisi bu ailede en çok okuyan bir tek çocuktur. Reyhangül, bir gün çok yorgunluktan baygınlık geçirir ve hayatını kaybeder. Ziyavdun, öksüz kalan çocuklarıyla sıkıntı çekmeye başlar. Akrabalarının insafsızlığı nedeniyle vergi ödemediği gerekçesiyle hapse girer. Nuri, babasını kurtarmak amacıyla bu durumu Gani Batur'a anlatır. Gani Batur, zenginlerin malını çalıp fakirlere dağıtan, hapishanelerden defalarca kaçan bir pehlivandır. Gani üç çeriyi öldürüp Ziyavdun'u kurtarır. Fakat çeriler, Ziyavdun'un evine baskın yapıp küçücük Hemra'yı vurarak öldürür. Bunları duyan Nuri zalim güçlerden intikam almaya karar verir. Bu arada Nuri'nin lisedeki sınıf arkadaşı Sabiha, Nuri'nin yanına gelir. Sabiha makam mevki için kendisini mal olarak Çinli beyzadeye vermek isteyen üvey babasının elinden

---

[96] Muhammed Huşur, *age*, s. 92.
[97] Muhammed Huşur, *age*, s. 423.

kurtulup gelir. Nuri kendi evinde kızla birlikte olur ve onu kurtarmanın peşine düşer. Sabiha, annesi ve kız kardeşiyle birlikte kaçırılır. Fakat yolda düşmanların eline düşer. Gulca'da tutuklama başlar, Nuri'nin çok sevdiği öğretmeni Rusulov da kayıplara karışır. Nuri, sınıf arkadaşlarıyla birlikte gizli bir örgüt kurar ve kendisini takip eden hain öğretmeni dövüp okuldan kaçar, hakkında tutuklama kararı çıkar. O, Gulca şehrindeki en büyük iş adamı Enver Musabayov'un firmasında Alman tekniker kılığında çalışır. Bir sene sonra Gani Batur'la görüşür ve onun emrinde "eşkıyalık" yapar ve örgüt arkadaşlarını etrafına toplar. Atları toplayıp Sovyetler Birliği'nden silah satın almaya başlar.

Buraya kadar anlatılanlar bize Nuri'nin geçmişi hakkında detaylı bilgi vermekte, Nuri'nin yakışıklı, akıllı, çalışkan bir çocuk olduğu, spor yapmayı, şiir yazmayı, derin konularda düşünmeyi seven birisi olduğu, sonradan siyaset ve özgür yaşam hakkında düşünmeye başladıkları bu bölümlerden anlaşılır. Nuri'nin etrafında gerçekleşen tüm olaylar aslında onun bu özelliklerini yansıtmak ve ispatlamak için kurgulanmış gözükür. Bir de onu kahramanlığa sürükleyen sebepler de vardır. Yani babası tutuklanır, kardeşi öldürülür, sevgilisi kaçırılır ve öğretmeni kaybolur. Tüm bunlar onun savaş kahramanı olmasına zemin hazırlar. Yazarın bu olayları kurgulaması Nuri'yi kahraman yapması bakımından çok önemlidir.

Romanda 34. bölümden 51. bölüme kadar anlatılan olaylar inkılap/savaş dönemine aittir. Bu bölümlerde Nuri'nin savaş serüvenleri yaşam olaylarıyla birlikte anlatılır. Yazar bir yandan tarihi olayı gerçek yönüyle anlatırken, bir yandan savaş kahramanı Nuri ve onun gibi nice aslanların savaş hikâyesini geniş ölçüde tasvir eder.

Üç Vilayet İnkılabı resmen başladığında Nuri, Nilka ilçesini kuşatma savaşına katılır ve burada değerli dostu Hamit'i kaybeder. Nuri, Nilka ilçesinde Sabiha'nın annesi ve kız kardeşiyle görüşür. Sabiha'nın Ürümçi'de kaldığı ve hiç haberinin olmadığını öğrenir. Nuri, ablasına çok benzeyen Feriha'dan hoşlanır, Feriha da ona âşık olur. Derken Sabiha aniden evine döner ve bu aşk ilişkilerini alt üst eder. Nuri, Sabiha'nın tümüyle değiştiğini anlar ve istemese de onunla yine birlikte olur. Gomindang Silahlı Kuvveti Nilka ilçesini tekrar işgal eder ve isyancılara yardım eden kasaba sakinlerini tutuklamaya, öldürmeye başlar. Bu sırada Sabiha'nın annesi de tutuklanır ve sokak ortasında linç edilir. Buna dayanamayan Sabiha, annesini vuran askerler, etrafındaki rütbeli asker ve subaylardan 12 düşmanı öldürüp intikam alır ve kendisi de şehit düşer.

Nuri, Gulca şehrini kurtarma savaşına katılıp arkadaşlarıyla beraber cesurca savaşır. Savaşçılar şehrin büyük kısmını düşmanın elinden alır. Nuri Harembağ Savaşı'nda kahramanlık gösterir, Put Tapınağı'na saldırı sırasında şarapnelden yaralanıp hastanelik olur. Taburcu olduktan sonra lisedeki bir diğer sınıf arkadaşı Zeytine'yle karşılaşır. Doğrusu, Zeytine onu arayıp bulmuştur. Zeytine bu yakışıklı, zeki, çalışkan çocuğu daha önceden beğenmiş olsa da duygularını gizlemiştir. Çünkü Nuri köylü, fakir bir çocuktur, kız ise şehirdeki en varlıklı ailenin kızıdır, üstelik şehirdeki en güzel kız, okuldaki tüm erkek öğrenciler, hatta Gulca şehrindeki tüm beyzadelerin gözdesidir. Savaş ve kahramanlık buradaki insanların hayatı ve görüşünü kökten değiştirir, kahramanlık ön plana çıkar ve sosyal farklılıkları zayıflatır. Zeytine, Nuri'ye âşık olur, Nuri de bu sevgiyi şaşkınlık ve mutlulukla kabul eder. Feriha bu durumu öğrenince Zeytine'yi kıskanır ve sık sık Zeytine'yle çekişir.

Bu bölümlerde Nuri'nin bir diğer halk kahramanı Gani Batur'la birlikte hareket etmesi, Nuri'nin aydınlık yönüyle Gani'nin kabadayılığı arasında yaşanan gerilim ve uzlaşmalar, kahraman olarak yıldızı parlayan Nuri ile üç kız (Sabiha, Feriha ve Zeytine) arasında yaşanan aşk hikâyeleri en göze çarpan olaylar dizisidir. İdeal ve kurgusal kahraman olan Nuri'nin Gani Batur, Ahmetcan Kasimi, Alihan Töre gibi Tarihi şahsiyetlerle görüşmesi, onlarla birlikte hareket etmesi ve aynı zamanda Nuri'yi merkez alan kurgusal olaylar ile gerçek tarihi olayların bir arada cereyan etmesi söz konusu romana gerçeklik kazandırmıştır. Üç Vilayet İnkılabı tarih kitaplarında da anlatılan bir olaydır. Fakat o romanda Nuri, Muhtar Bay, Sabiha, Feriha gibi kurgusal şahısların katılımı ve onlar arasında gerçekleşen dramatik olaylar vasıtasıyla daha renkli, canlı ve gözle görülür bir hale gelmiştir.

Romanın 51. bölümünden sonuna kadar anlatılan bölümler savaş sonrasına aittir. Gerçi 58. ve 59. bölümlerde millî ordu ile Kazak elebaşı Osman Batur'la olan çatışmalar anlatılmış olsa da bu bir fitne savaşıdır.

Savaş, Sovyetler Birliği tarafından durdurulup barış müzakeresi başlar. Nuri Alihan Tören'in kâtibi olur. Bir yaz gecesi Zeytine'yle sokakta dolaşırken kim olduğu belirsiz kişi veya kişiler tarafından vurularak ağır yaralanır. Hastaneye acil kaldırılan Nuri, daha sonra kayınpederi tarafından Moskova'ya götürülerek tedavi edilir. Böylece hayati tehlikesini atlatır ve bir süre sonra iyileşir. Tüm bu süreçte yanından ayrılmayan Zeytine ve onun babasına teşekkürü borç bilen Nuri, Zeytine'yle evlenme kararı alır. Feriha çileden çıkar, akli dengesi bozulur. Moskova'dan dönen Nuri, akıl

hastanesinde kalan Feriha'yı görünce gözyaşına boğulur. Bu durum Zeytine'nin kalbinde merhamet uyandırır ve babasını ikna ederek Feriha'nın daha iyi tedavi görmesi için onu Almatı'ya gönderir.

Üç Vilayet İnkılabı'nı durdurmak için yapılan anlaşmalar bozulmaya başlar. Gomindang, Kazak elebaşı Osman'ın dinci olmasından yararlanarak, onu Üç Vilayet Ordusu'na karşı kullanır. Altay'daki bazı ilçeleri yağmalayan Osman'ın askerleri Üç Vilayet Millî Ordusu'yla çatışmaya girer, Nuri'nin yakın arkadaşı Yusuf Can düşmana esir düşer. Nuri hemen cepheye gitmek ister, Zeytine'nin babası onun önce düğün yapmasını ve kızıyla dünya evine girmesini ister. Bir hafta düğün olur ve sevgililer hayatlarının en mutlu haftasını yaşar. Nuri tugay olarak cepheye gidip görevini yapar ve dağ tepesine çıkıp düşmanın durumunu gözlemlediği sırada nereden geldiği belirsiz bir ateşle şehit düşer.

Savaşın durdurulması, Üç Vilayet İnkılabı'nın ve bu romandaki olayın dönüm noktasıdır. Bundan böyle her iş tersine döner. Kahramanlık sona erer, geride kalan sadece devrimciler arasındaki bunalım, ihtilaf, suikast, çaresizlik ve ölümdür. Olay örgüsünün yapısını nitelendirirsek; savaş/inkılap öncesi olaylar vakanın giriş bölümünü, savaş süreci vakanın gelişme bölümünü, inkılabın hazin sonu ise vakanın sonuç bölümümü teşekkül eder. Nuri ile Zeytine'nin ilişkileri merak konusu ise, Nuri'nin şehit düşmesi ana düğüm noktasıdır.

Romanın "sonuç" bölümünde yıllar sonra yaşanan olaylar özet şeklinde anlatılır, Ahmetcan Kasimi ve onun yanında çalışan arkadaşları Mao'nun daveti üzerine Pekin'e giderken, uçak kazasıyla hayatını kaybederler. Aslında bu zamana kadar yaşanan ve romanın 4. kitabı olarak anlatılması gereken nice olaylar kısaltılmıştır. Bunun bir sebebi, yazarın çok önem verdiği kurgusal kahramanı Nuri'nin şehit düşmesi ve olayın artık bitmesidir. Yeni bir vaka (olay örgüsü) kurgulamak için yazarın daha fazla çalışması gerekir. Hâlbuki bilindiği üzere, yazar bu vakitte çok yorulmuş ve artık kendi hayatının da sonuna geldiğini hissetmiştir. Nitekim 2 ay sonra vefat eder.

II.2.3. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatıcı; destan, masal, hikâye, roman gibi epik karakterli metinlerde, sesini şu veya bu tonda duyduğumuz; gizli ve açık kimliğine tanık olduğumuz bir varlıktır…

Bir romanda anlatıcı, okuyucunun dikkatini üzerine çekecek derecede kendini gösterdiği gibi gizleyebilir de… Yazar-anlatıcı ister bir figür, ister bir ses, ister bir hayalet gibi algılansın, ister Hemingway'in romanlarında olduğu gibi gereksiz bir portre sergilesin, hep vardır ve her zaman da var olacaktır [98].

1950'li yıllardan 1980'li yılların ortalarına kadar Uygur öykücülüğünde ağırlıklı olarak anlatıcının her şeyi bilen bir bakış açısı vardı. Bu tür tek bakış açısının uzun süreli hâkimiyeti doğal olarak birçok yazarı etkiledi. Zordun Sabir'in birçok eseri de bu tür hâkim bakış açısıyla yazıldı, bunun içinde örnek eserlerinden *Avral Rüzgârı, Ata, Anayurt* gibi romanları, *Hayırlı İş, Servi Yaprağı, Gülemhan, Sadakat, Bahar Her Zaman Ilık* gibi uzun hikâyeleri ve diğer birçok hikâyeleri var[99]. "Zordun Sabir Uygur hikâyeciliğinde/romancılığında bakış açısını çok farklı kullanan yazarlarımızdan biridir. Onun eserlerinde kullandığı bakış açısına baktığımızda, (yazar-anlatıcının) hâkim bakış açısı %48, kahraman anlatıcının bakış açısı %37, gözlemci figürün bakış açısı %15 oranında olmaktadır[100]. *Anayurt* romanında genel olarak yazar-anlatıcı ve onun hâkim bakış açısı vardır, bu tüm Uygur tarihî romanları için de geçerlidir. Tarihî romanlar için bu tür anlatım tarzı en ideal uygulama sayılabilir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Uygur romancılığında, özellikle tarihî romanlarda destan geleneği vardır, destanda da her şeyi bilen bir anlatıcı/meddah vardır. "Roman, destan veya masalın modernize edilmiş örneği olabilir; ancak roman, modern zamanlarda doğmuş bir ifade biçimidir. Nihayet romanın kendine göre ruhu ve yapısı vardır. Masal ve destana kıyasla hesabı iyi tutulmuş, sağlam bir yapıdır bu." [101] Anayurt romanını genel açıdan bir kahramanlık destanı veya kahramanlık destanının modernize edilmiş şekli, epik nitelikli bir eser olarak nitelendirdiğimizde, yazarın her şeye hâkim bakış açısını tercihinin ne denli zorunlu olduğunu daha iyi anlarız.

Tanrısal konumda bulunan anlatıcı, görevini yerine getirirken kendini gizlemek gereği duymaz; varlığıyla, sesi ve etkileme gücüyle her yerde hazır ve nazır olduğunu hissettirir… Yazar-anlatıcı tanrısal bir güçle romandaki kişiler hakkında her şeyi bilir, gerekli görürse zihinlere girerek en gizli duygu ve düşüncelerini açıklar. Yarattığı

---

98 Tekin, *age*, s. 22, 26, 29.
99 Muhammed Huşur, *age*, s. 256.
100 Muhammed Huşur, "Zordun Sabir Hikâyeleri/Romanlarındaki Bakış Açısı Üzerine", *Şincan Üniversitesi Felsefe Toplum Bilimleri Dergisi*, 2012/12, s. 83.
101 Tekin, *age*, s. 39.

roman dünyasında olayları, ilişkileri düzenleyen ve yöneten hep odur. Bir kişinin zihninden ötekinin zihnine, bir olaydan başka bir olaya, bir yerden başka bir yere dilediği gibi ve dilediği anda geçebilir. Davranışlarında büyük bir özgürlük vardır. Bakış açısı sınırsızdır. İsterse olayları kuşbakışı bir gözle uzaktan sunabilir; isterse hikâyedeki kişilerin zihinlerine girerek onların gördükleri biçimde yakından gösterebilir. Tanrısal anlatım yönteminin en belirgin özelliği yazar-anlatıcının her zaman ön planda bulunması ve yalnızca kişilerinin duygu ve düşüncelerini aktarmakla kalmayıp olaylara, kişilere, hatta genel olarak yaşama ilişkin kendi görüş ve düşüncelerini de belirtmesi, yorumlarda bulunmasıdır[102].

Anayurt romanında her şeyi bilen anlatıcı konumundaki yazar, hâkim bakış açısını[103], roman genelinde ustalıkla uygular: tarihî olaylar kimi zaman yakından, kimi zaman uzaktan sunulur, kahramanların iç dünyalarında geçen duygu ve düşünceler, okuyucuyu ikna edecek düzeyde yansıtılır; romanın gerilimli atmosferi yerine göre hızlandırılıp yavaşlatılır. Aslında hâkim bakış açısı Anayurt romanı gibi tarihî romanlar için idealdir. Çünkü bu gibi romanlar panoramik özellik taşırlar. Bu tür romanlar uzun soluklu anlatımla şekillenirler ve mekân, zaman, şahıs kadrosu itibariyle büyük hacimlidir. Yazar, her şeyi bilen anlatıcı yönteminin sağladığı geniş imkânlardan yararlanarak, kapsamlı bir tarihî olayı bu romana aktarmayı, birçok tipler ve kahramanları karakterize etmeyi başarmıştır. Romandaki yazar-anlatıcı ve onun hâkim bakış açısı için bir örnek:

> *Mutlu karı koca temizlenmiş tahılı ıslayıp kendi yaptıkları kıl çuvalı kaldırıp süpürülmüş geniş avlunun taraçasındaki direğe dayadı.*
>
> *"Çocuk nerede hatun?"*
>
> *"Baksanıza hey!"*
>
> *Birisi bahçe kapısından bahçeye, birisi saray evin kare biçimindeki parmaklı penceresine doğru koştu.*
>
> *" Yok mu?"*
>
> *" Yok muymuş?"*
>
> *İkisi birden dışarı ev, ahırlar ve bahçenin içine, çiçeklerin altına baktı.*
>
> *"Nuri nerede?"*

---

[102] Tekin, *age*, s. 34.

[103] Burada 'tanrısal(ilahi) bakış açısı' yerine 'hâkim bakış açısı' ifadesini kullanmayı tercih ettik, nitekim *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* kitabında Sayın Şerif Aktaş bu ifadeyi kullanmakta ve şöyle demektedir: Ancak burada ilahi sözünü kullanmak istemiyoruz. Aynı düşünceyi ifade için hâkim bakış açısı söz grubunu kullanacağız. (Aktaş, *age*, s. 95).

Nuri bahçe duvarından atlayıp mahallenin bitişik bahçelerinin birisinin deliğinden, birisinin yarığından geçerek şehre giden yola çıkmıştı.

Ziyavdun karaağaç gölgesinde sineklerden kafasını kaçırarak, kuyruğuyla atsineğini kovalamakta olan boz ata binerken eşine:

"Oğlun yaramazlık yapıp şehre kaçtı değil mi?" diyerek atını dehleyince boz at ayaklarını ağır basıp kuyruğunu kaldırıp dişedi ve yavaş yavaş yürümeye başladı. Atına çok değer veren çiftçi çocuk kaygısıyla atına gayriihtiyarî halde bir kamçı vurunca, at sıçrayıp koştu.

Nuri mahallesinden çok uzaklaşıp dönemeç ırmak kenarına çıkıp mahallesine dönüp baktı. Sevecen ebeveyni şimdi telaşta, belki kardeşleri de endişe duyuyordu. O kimden, neden kendini kaçırdı? Neye, niçin gidecek? O, bunları düşünmemişti bile: kalbinde sadece aşktan uzak durma isteği vardı. Şimdi ise ebeveyni ve akrabalarının sevgisinden de kaçıyordu. Sanki o büyük bir ayrılık için kendini maksatlı olarak terbiye ediyor, yakın gelecekte karşılaşacak büyük bir azap imtihanı için kendini zorluklara alıştırıyordu. Çiftçiler yabancı, şehirdeki zengin çocuklara ters düşen sıkıntılara katlanmak yoluna gidiyordu. Bu yüzden kendini devir kahramanı, geleceğin çok büyük adamı olmaya haklı görerek... Kendinden gurur duyuyor. Kendini ve sevenlerini incitmek pahasına duyulan bu şerefin değeri ne kadar? Bu değeri ölçmenin yolu ne? Şimdiden on beş yaşa giren, Sovyet kitaplarının, yeni fikir yayan hocalarının etkisinden, kendisi hayran olmuş Avrupa önderlerinin izinden gitmeye gönüllü olan bu Uygur çocuğu, şimdilik bu sorulara net cevap veremiyordu. Kalbine sadece hocasının: "iyi bir insan olmak için ömür boyunca azap çekmeye, her türlü zorluklara katlanmaya hazır olmak gerek" dediği sözü hâkim olmuştu. O bunları düşününce ebeveyninin endişelerini unuttu ve: " öğle vaktine daha var, yaz günü uzun, yayan yürüyerek de şehre girebilirim, defalarca yayan yürüdüm, olsa olsa kırık kilometre yol. Nehri takip ederek, Yaman Yar'ın toz toprak yolunda yürüyerek de hava kararmadan şehre girebilirim" diye düşündü ve yoldan çıkıp dümdüz buğday tarlasına girdi. Buğdaylar arasındaki derin barajlı dereler, çalılar arasındaki arı yuvaları, zaman zaman ürkerek kaçan yabanı tavşanlar, yabanı kaz ve turnalarla oynaşarak koşmak onun için eğlence oldu. O iki kenarı yemyeşil çimenlik olan dereden koyun üstü yatarak su içip avuçlarına dayanarak yerinden kalktı ve mahallesinden şehre giden yola baktı. Babası boz atını koşturarak şehre doğru gidiyordu. Babasının solmuş yüzü, annesinin yaşlı gözleri, Sabiha'nın kalbe mühür gibi iz bırakan yakut gibi dudakları onun duygusal kalbini sarsarak içinden geçti: " Hayır, ben deri fabrikasının kireç - asit kokusunu tarlanın misk kokusuna tercih ederim. Aşkın güzelliğini ruhi azaba değişeceğim. Bunları bile bile yaparım. Sovurov, Kotuzov, Lenin, Stalin, Maksim Gorki, Mayakoviski, Paul Korçagin gibi güçlü, iradeli adam olacağım... "

Derken göz kapağını arı soktu, acımakta olan yere çamur sürünce daha da acıdı. O dişini dişleyip: yine soksun, yüz arı soksun, çıt çıkarsam yiğit değilim dedi ve batıya-kendini her türlü imtihanlar beklemekte olan şehre derenin içinden koşarak gitti. (*Anayurt*, C.1, s.30, 31)

Görüldüğü gibi, yazar-anlatıcı burada Nuri'nin evden kaçma olayını anlatırken, her şeye vakıf olan bir hâkim bakış açısıyla karı kocanın telaşını, Nuri'nin nasıl evden çıktığını, yolda nasıl yürüdüğünü, neler düşündüğünü anlatmaktadır.

Anayurt romanında bir de kahraman anlatıcı vardır. Aslında bu tür anlatıcı da yazar-anlatıcı kapsamındadır, yazarla kahramanın özdeşleşmesi söz konusudur. Fakat ağırlık yazara değil, kahramana düşmektedir. Yazar bunu uygularken kendisi biraz çekilmiş, kahramanını söyletmiştir. Nuri'nin, Gani Batur'a Hoca Niyaz Hacı'nın tarihinden bahsetmesi bu tür anlatım dâhilindedir: Nuri burada, yazarın sözcüsü olarak olayları anlatmakta, gerekirse yorum da yapmakta, özel duygularını ifade etmektedir.

"Nuri sarhoş olmuş gibi durmadan konuşuyordu. Bu kadar çok yeni sözleri o nereden topladı? Her şey okulda söylendi elbette. Onların Kumul'da doğmuş, Hoca Niyaz Hacı'nın yardımıyla Özbekistan'da eğitim görmüş muallimi, rehberi olan Hoca Niyaz Hacı'nın vefatından çok kaygılanmış, masum insanlar ve adalet için savaşan, sonunda çok hırslı, vahşi güçler tarafından katledilen o büyük insan hakkında defalarca hikâyeler anlatmıştı. Nuri konuşurken, üstadını taklit ederek, roman okuyormuş gibi en etkili, güzel ibareleri kullanıyordu. Gani abisinin yanına, kendileriyle beraber dağa kaçan batur Abdanbay da uzandı.

... Hoca Niyaz Hacı başkomutan olduktan sonra halkı bir araya toplayıp Cin Şuren askerlerine darbe vurup halkı zulümden kurtarmaya yemin etti. Taratu denilen yerde toplantıya çağırdı. Toplantıya ayaklanma önderlerinden Kurban Dorga[104], Sali Mehmet Niyaz Dorga, Abduniyaz Mirab, Bakiniyaz Dorga, Sali Dorga, Nasir Mutsip... gibi fedakâr mertler katıldı. Onlar dört işe karar verdi: birincisi, Hoca Niyaz Hacı'ya kesinlikle uymak, kim uymazsa vurmak; İkincisi, Sali Dorga ile Bakiniyaz Dorga'yı Dış Moğolistan'a silah satın almaya göndermek; Üçüncüsü: Yolvas'a [105] nasihat edip bölücülük yapmaması hakkında yemin ettirmek; dördüncüsü: Şincan'a bir kez gelip giden Ma Congying'i tekrar davet edip Cin Şuren askerlerine önden darbe vurmak, Hoca Niyaz arka yol ile Turpan'a geçip orduyu çoğaltmak... Ondan sora Hoca Niyaz adından söz ettirdi. "Kumul çiftçiler Ayaklanması" yerine "Hoca Niyaz Ayaklanması"

[104] Dorga-eski dönemlerde hükümdar tarafından tayın edilen muhtar.
[105] Yolvas-kaplan, burada kişi ismidir.

denildi. Bir tarih sayfasının bir adamın adıyla adlandırılması oldukça nadirdir. İskender'in seferi, Cengizhan'ın istilası, Napolyon'un askeri yürüyüşü, şimdiki Hitler'in tecavüzü gibi tarihî olaylar işte binlerce insanın onları hatırlamasından kaynaklanmıştır.

Hoca Niyaz Kumul dağlarında Cin Şuran askerleriyle birkaç defa kanlı savaş yaptı. Etrafına binlerce fedakâr toplayıp dayak tokmak, balta kepçelerle karakola, silahlı güçlerin merkezine saldırdı, halkı silahlandırdı. Cin Şuren şaşkınlığa uğrayıp askeri eğitim almış en güçlü generallerini ve en iyi silahlarla donatılan askerlerini kullandı. Kumul ile Ürümçi arasındaki yedi yüz kilometre çakıl yol uzun kuyruk oluşturan silahlı askerlerle doldu. Kumul dağlarının her vadisinde korkudan yürekleri ağzına gelen ve kuyruğunu kısan hükümet askerleri iz bıraktı. Hoca Niyaz Hacı yenilmedi.

Kısa boylu, tombul, koyu sakalı dimdik, kalın kaşları çatık, kararlı, sinirli, saf, açık konuşan Hoca Niyaz Hacı'nın: "vay lomodi!" [106] *"vay anasını mürtet!" diye küfretmeleri herkesçe bilinen laf, Savaşçıların yerleşik sözüne dönüşmüştü. 1931 yılında Hoca Niyaz kendi birliğinin silahı eksik, iyi eğitim görmemiş dağlı çiftçilerden oluşmasına rağmen Kumul şehrine saldırdı. Fakat şehri ele geçiremedi. Bunun üzerine Hoca Niyaz, Çin Seddi'nin dışında Ma Bufang tarafından yenilen serseri Ma Congying'a Kumul'u korumakta olan Liu Şizing birliğini tarumar etme teklifi verdi. Ma Congying teklifi kabul etti, Şincan'a yerli han olmak fırsatı geldi diye, gücü tükenmiş beş yüz askere öncülük edip Gensu-Şincan çölünden geçerek Şincan'a sefer başlattı. Şingşingşia'ya*[107] *geldiğinde sadece iki yüz askeri kaldı. O var yok doksan yedi tane silah ile iki yüz askerini silahlandırıp dağlı çiftçilere katılıp Kumul şehrine hücum başlattı. Ancak Liu Zişin birliği siper torbasıyla duvar yapıp kendini savundu. Savaşçılar şehir kapısını patlatmış olsa da şehre giremedi. Ma Congying derhal Barköl şehrine saldırıp orayı işgal etti ve beş yüz tane silahı ele geçirdi. O askerlerini de, silahlarını da arttırdı hem de Ürümçi'den Kumul'a yardım için gelmekte olan Goci bölüğünü Hoca Niyazla birlikte yolda mağlup edip birçok silahı ganimet aldı. Bu savaşta Hoca Niyaz çok hasar gördü, zorluklar çekti, hatta beş altı adamıyla kalarak, attan ayrılıp yayan yürüdüğü vakitleri de oldu. Hâlbuki ganimet silahı Ma Congying alıp Kuli'ye*[108] *-Anşi'ye kaçtı. Hoca Niyaz bu vakitte:*

"Anasını, lomodi, gönlü kara!"diye arkasından küfretti.

---

[106] Lomodi-Çince kelime, deyyus, salak, yalakalık yapan anlamına gelir.

[107] Şingşingşia-Çin'in iç bölgesi ile Şincan arasındaki sınır niteliğinde olan bir yerdir, Çin Seddi'nin batı ucu burada biter.

[108] Kuli-Çin'in iç bölgesi.

...Hoca Niyaz yine dağlı adamlarına dayandı ve Moğolistan'ın yardımıyla kendini güçlendirdi. 1932 yılında Piçan halkı ayaklandı. Turpan Astana'dan Maksut Muhiti önderliğinde yeni bir ayaklanma oldu. Maksut Muhiti, Turpan Astane'deki zengin bir ailenin çocuğuydu. Onlar, Musul Muhiti, Maksut Muhiti, Mahmut Muhiti, Gusül Muhiti isimli dört kardeş idi. Bunlardan Maksut Muhiti yenilikçi aydındır, 1920'li yıllarda ticaret yaparken Moskova'ya gidip birkaç sene kalmıştı, Sovyet vatanseverlerinin eğitimi ve etkisiyle uyanıp halkının üzerindeki zulüm dağını devirmeye kendini adamıştı. "Hayat halkına bağışlanırsa onun değeri olur" demişti. O Ürümçi'ye döndükten sonra kardeşleri Musul Muhiti, Mahmut Muhiti'lere sadece zengin olmak için değil, halkı zulümden kurtarmak için mücadele etmek gerek diye çağrı yapmıştı. Burhan Şehidi gibi yakınlarına kararını bildirip onların desteğiyle yedi kişiden oluşan "Bıçak" örgütünü kurmuştu. Astana'da ilk açılan ateş onlara aittir. Cin Şuren hâkimiyetinin zulmünden çok acı çeken bu çiftçiler "Hoca Niyaz Hacı Piçan'a gelmiş" haberini duyunca, her taraftan savaş tokmaklarını sallayıp Astane'deki birkaç rehinci, tefeci, afyonkeş Çinlinin avlusunu basıp, mal mülkünü yağmalayıp, arşivlerini yakıp, putlarını kırıp perişan etmiş! (*Anayurt*, C1, s.401, 402, 403, 404)

Romanda yine gözlemci anlatıcı vardır. "Zordun Sabir'in mektup şeklindeki eserleri işte bu tür bakış açısının örneklerdir." [109] "gözlemci anlatıcı yönteminde anlatıcı ağırlıklı bir şahsiyetle yer almaz; en azından almamalıdır. O, genelde olayların akışını etkilemek için değil, onları gözlemlemek için vardır. Okuyucunun, anlatılanları daha iyi anlamasına yardımcı olur"[110] Yazar, Güney Şincan cephesini açmaya giden Milli Ordunun serüvenini anlatırken, o orduya hemşire olarak katılan Feriha'yı devreye sokar ve orada yaşanan olayları Feriha'nın mektubuyla, onun gözlemiyle anlatır:

"Biz Tikes ilçesinde toplandık. Tikes Nehri'nde gemi başında Alihan Töre bizi uğurladı. Biz yüz elli kişilik partizan birlik dağları aşıp Aksu'ya gidip savaşacağız. Vazifemiz Aksu'yu ele geçirmek, Hoten'den Aksu'ya kadar yerleştiği Gomindang askerlerinin Ürümçi'ye yardıma gitmesini engellemektir. Nuri'ler Ürümçi'yi ele geçirdikten sonra Güneye sefer düzenleyecek. Biz Aksu'da buluşacağız. Allah nasip ederse Kaşgar, Yarkent, Hoten'e beraber gideceğiz. Bizim başkanlarımız Hükümet vekili Kasimcan Kamberi, siyasî eğitmen Abdülkerim Abbasof, Partizan birliği komutanı Sopahun Ağa, komutan yardımcısı İmir Hacı, lojistik bölüm başkanı Kurbancan Ağa, dini önder Damolla Raziyof bize o vazifeyi defalarca vurguladı.

[109] Mehmet Huşur, *agm*, S. 85, 86.
[110] Tekin, *age*, s. 59.

Bizimle beraber ticaret temsilcileri de mal götürdü. Yine kendilerine Zakir Töre, İskender (asıl adı neymiş ki, iki Rus) diye isim takan Sovyet adamları da bizimle beraber yürüdü. Bizi Tikes'te halk büyük coşkuyla karşıladı. Alihan Töre bize Kuran'a yemin ettirdi. Halk saf saf olarak bizi ta nehirden geçinceye kadar uğurladı. Biz gemiyle nehirden geçip güneye- dorukları bembeyaz dağlara doğru yürüdük. Yeşil bayrak önümüzde dalgalanıyordu. İnşallah bu bayrağımız her yerde dalgalansın. Yeşil çayır, yeşil bayrak, mavi gökyüzü, serin hava ne kadar güzel! Ben bugüne kadar böyle sevinmemiştim… İşte bugün Kuştay çayırında konakladık. Detektifler önümüzde gitti. Biz hükümet vekilleri, tüccarlarla beraber lojistik bölüm olarak arkadan yürüdük. Göktirek, Çolaktirek çayırları ne güzel, uçsuz bucaksız dümdüz çayırlık, her yer gül, çiçekle dolu, Nuri'ler toprak, kum içinde, biz ise çiçekler içinde (O burada olsaydı keşke!), Sartur çayırlığı daha büyükmüş, ne güzel burası, yemyeşil çayırda sayısız sürü, güneyde dibine kadar yeşil çam ağaçları, üstü karlı doruklarla heybetli gözüken dağlar. Bembeyaz çadır evlerden beyaz başlık giyen Kazak gençleri çıkıp bana sürekli bakıyor ve "vah, ne güzel kız bu!" diyorlar. Güllü takkelerine tüy dikmiş, ceketlerinin göğüs kısmına dizi dizi çeşitli sikkeler dikmiş, yanakları kıpkırmızı Kazak kızları çekinmeden apoletlerimizi isteyip: "Bana verin!" diyorlar. Gümüş eyerli atlarından sıçrayarak inip hepimizle tokalaşarak görüşen sığırtmaçların elimi sıkmalarına ne diyeyim? Buradaki halk hiçbir şeyi arzulamıyor gibi öyle saf ve sakin. Onların uzaktan bağırarak "Selamünaleyküm" demeleri de bir şarkıdır. Yiğitlerimize özel sıcaklıkla davranan kız, gelinler beni güldürüyor. "Hadi, kımız iç!" diye yalvarıyor hatta. Ne kadar misafirperver, tasasız, sevecen insanlar bunlar. Ben bu tür yaşam tarzını Nilka'da bile görmemiştim. Onların evlerindeki kilim, güllü kilim, perde, sofra bezleri de güzel. Kadınlar bıkmadan sütlü çay sunuyor, kımız savurup kımız döküyor, erkekleri et doğramayı çok seviyor. Maydağlı kişiler "Oh, Kazaklar güzel yaşıyormuş" dedi. Biz çok iyi misafir olduk. Fakat herkesin gözü Nina (Rus, hemşire kız) ikimizde. Hatta Kasimcan Kamberi, Kurbancan, İmir Hacı'larda bize aşırı yakınlık, merhamet gösteriyor. Erkekler güzel yerleri görünce güzel kızları arıyormuş galiba, sanki bizi yiyecek. Çayırda sefer yapmak ne güzel, dağ sularının berraklığı, hoş sesleri, çiçeklerin hoş kokuları ilerde olacak kanlı savaşların korkusunu benden uzaklaştırdı. Yaşamak güzeldir, bu yüzden insan hayata doyamıyor, fakat kurşun, özellikle düşmanın ateşi sana acımaz, o kördür, istesen de istemesen de sana isabet edecektir, vurulduğun an bu dünyada yoksun. Nuri abi şu anda ne yapıyor acaba, merhametli tabiat belki onu himaye edecek, Rabbim onu koruyacak. O hayatta kalsın, ateş bana gelsin, ona gelmesin! (*Anayurt*, C.3, s.1275, 1276, 1277)

II.2.4. Şahıs Kadrosu

"*Anayurt* romanında adı geçen veya tasvir edilen kişiler toplam 200 civarındandır. Birinci ciltte 72 kişi, ikinci ciltte 61 kişi, üçüncü ciltte 66 kişi yer almaktadır."[111] Görülüyor ki, romanda şahıs kadrosu oldukça zengindir, yazar romandaki kişileri karakterize ederken, tarihten esinlenerek tüm kişilere tarihsel kimlik kazandırmıştır. Bunu Azat Sultan-Kerimcan Abdurrahim, "Zordun Sabir şahısları karakterize etmeyi çok iyi bilen bir yazardır. O tüm yazarlık hayatında insanların toplumsal gerçekle olan değişik ilişkilerini, özellikle onların zengin ve karmaşık ruh hallerini tipik ve asıl olan yaşam ortamına koyarak canlı ve inandırıcı bir şekilde tasvir etmiştir."[112] cümleleriyle anlatır.

Hikâye, söz gelimi tarihsel bir nitelik taşıyorsa, romancı ona göre bir hazırlık yapacak ve kişilerini, tarihsel bilgilerden, belgelerden yararlanarak, esinlenerek çizecektir. Çünkü onlar, zamanın dışındadırlar ve onlara ulaşmak için tarihe başvurmak gerekir. Romancı, doğal olarak onları bugüne taşıyacaktır; ancak onlar bugünün insanları değiller, olamazlar da... Onları beşeri kılacak olan tarihsel kimlikleridir. Bu kimliğin tatmin edici düzeyde çizilmesi, onları bize yakın kılacaktır kuşkusuz. [113]

"Kişiler sistemini meydana getiren bu figürlerin kimisi başkişi, kimisi yardımcı konumunda olabilir. Onların konum ve işlevlerini tayin eden, anlatılacak hikâyenin genel mahiyetidir kuşkusuz."[114].

Bireylerin tarih içinde nasıl yaşadıkları merak konusudur. Tarihî romanlarda bireylerin temsilcisi olarak hep bir başkahraman vardır. Başkahraman diğer kahramanlardan farklı bir rol ve işleve sahiptir. Okuyucunun en çok ilgi duyduğu, duygudaşlık kurduğu, sevinç ve kederlerini paylaştığı, ahlakî ve düşünce tarzını benimsediği veya reddettiği, yerine göre öykündüğü, yerine göre özdeşleştiği kahraman işte odur.

Anayurt Romanındaki kişileri incelediğimiz zaman Nuri'nin baştan sona kadar başkahraman olarak yer aldığını, diğerlerinin bu eksenden uzaklaşmayarak, o büyük

---

111 Ekber Kadir, *age*, s. 253.

112 Azat Sultan, Kerimcan Abdurrahim, *Uygur Edebiyatı Tarihi*, Milletler Yayınevi, C. 4, 2. kitap, s. 588.

113 Tekin, *age*, s. 93.

114 Tekin, *age*, s. 94.

tarihî vakayı gereği gibi yansıtmak için devreye girdiğini görürüz. Kanaatimizce, yazar bu romanının tarihî bir destan/kahramanlık destanı gibi lirik güzellik ve belgesel nitelik taşıyan yapı olması için ter dökmüştür. Uygur romancılığının kültür ekseninde destan geleneği vardır ve destanda mutlaka bir kahraman vardır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi, yazar kendi gençlik yıllarındaki haliyle özdeşleşen Nuri'yi ideal bir tip olarak karakterize etmiştir, zaman zaman kendi temsilcisi veya sözcüsü durumuna getirmiştir. "Anlatı sanatında 'kahraman' hem bir araç, hem de bir amaçtır. Araçtır, çünkü motifleri birbirine bağlar, dolayısıyla anlatımda bütünlüğün doğmasına vesile olur. Amaçtır, çünkü çoğu romanların varlık nedeni odur. Onun güçlü bir kişilik ve kimlikle yer aldığı romanlar, çoğu kez okuyucunun sevdiği, ilgi duyduğu romanlar olmuştur." [115] *Anayurt* romanındaki Nuri, ideal kahraman olarak okuyucuların sevgisini kazanan bir tiptir. Bunun yanı sıra Muhtar Bay, Gani Batur da birey niteliği kazandırılmış karakterlerdir. Z. Sabir karakter hakkında şöyle der: "Kaliteli bir romancının en büyük başarısı onun unutulmaz karakterleri yaratmasıdır. Demek ki, romancılıkta karakter yaratmak çok önemlidir. Edebiyatımızda gerçi kırk elli roman, yüzlerce uzun hikâye, birçok hikâye meydana gelmiş olsa da, kitap sayfalarından gerçek dünyaya doğal olarak koşup çıkabilen canlı ve cana yakın karakterler oldukça azdır. Fakat bedii yetenekle tip derecesine yükselip de halk arasında yürüyenler kaç kişidir?"[116].

Eserin ana hatlarını oluşturan olayların zulme karşı savaş/inkılap/mücadele olduğuna göre, kahramanların çok olması kaçınılmazdır, bu kahramanların karakteri ve hareketinde vücut bulan vatan, millet sevgisi, aynı zamanda yazarın da okuyuculara göndermek istediği mesajlardır. Kahraman varken, onun karşısında şer güçler de vardır (Şeng Şisey, Abduömer). Bir de olayları daha çekici kılan kadınlar vardır (Sabiha, Feriha, Zeytine). Onlar olayların seyri bakımından, başkahramanın sahihliğini koruyan, okuyucuların ilgisini canlı tutan önemli kişilerdir. Nitekim yazarın kahramanları karakterize etmek konusundaki tutumu şöyledir: "Kahramanları karakterize etmek diri, canlı adamın soyut portresini dil vasıtasıyla çizmek demektir. Eserdeki yaşam teferruatları, kişilerin konuşması ve hareketi, fikir yürütme usulü ve

[115] Tekin, *age*, s. 95.
[116] Zordun Sabir, *age*, s. 67.

portre tasvirinden yola çıkarak, bir kişinin özelliğini doğal olarak oluşturmak sadece usta yazarların elinden gelir.”[117].

Romandaki şahıs kadrosunu tasnif ederken, başkişi veya asıl kahraman olarak tanımlayacağımız kişinin sadece Nuri olduğunu görürüz. Fakat diğer kişilerin sırf yardımcı şahıslar olduğunu söylemek oldukça güçtür. Çünkü bazı kahramanlar asıl kahramandan bağımsız veya ona yardımcı olarak karakterize edilmiştir. Muhtar Bay, Gani Batur, Ziyavdun, Ahmetcan Kasimi gibileri bunun birer örneğidir. Bunlardan prototipi (İlk örneği) olan, fakat daha çok kurgusallık taşıyan kişiler vardır (Muhtar Bay, Abduömer), bazıları tarihten beri bilinen meşhur kişilerdir (Ahmetcan Kasimi, Alihan Töre), onların tarihî kayıtları veya başkaları tarafından yazılan hatıralar/biyografileri vardır. Yazar bu kahramanları anlatırken fazla kurgu yapmaya lüzum görmemiştir. Bütün bunlara rağmen, romanda anlatılan kahramanlar, gerçekte yaşamış ve yaşamakta olan kahramanlardan farklıdır. “Bir romanda yer alan kişi ne kadar bildik olursa olsun o, önce roman kahramanıdır. Sorulması ve sorgulanması gereken nokta, romancının onları birer roman kahramanı olarak iyi çizip çizemediği hususudur. Buna bakmak lazım.” [118] . *Anayurt* romanında başarıyla çizilen birçok kahraman bulunmaktadır.

Tarih ve biyografi kitaplarında yer almış ünlü şahsiyetlerden Alihan Töre, Gani Batur, Ahmetcan Kasimi, Abdülkerim Abbasof gibi kahramanları tip olarak değerlendirmek yanlış bir yaklaşım olur. Çünkü tip kendi dışında bir şeyi temsil eden kişidir, doğal olmaktan çok, yazarın bir heykeltıraş gibi çok özenle tasarladığı ve yaptığı bir figürdür. Birçok romancı bilir ki, tip doğal değildir, yapmadır... Ferdî olmaktan ziyade başkalarında da mevcut ortak özellikler taşıyan ve bu özellikleri en belirgin şekilde temsil eden şahıstır [119] . Yani tarihî romanlarda tarihî şahsiyetleri yapmacık olarak tip derecesine yükseltmek değil, şahsın özünü göstermek, sahihliğine özen göstermek söz konusudur. *Anayurt* romanında yazar bu noktayı dikkate alarak, tarihî şahsiyetler üzerinde araştırmalar yapmış, kaynakları tek tek incelemiş, Savaşlar yaşandığı yerlere gidip, hayatta olan şahitlerden hikâyeler dinleyip notlar almıştır, sonuç olarak tarihî şahsiyetleri başarıyla karakterize etmiştir.

[117] Zordun Sabir, *age*, s. 67.
[118] Tekin, *age*, s. 93.
[119] Tekin, *age*, s. 114.

Bunlardan yola çıkarak, romanın şahıs kadrosunu başkişi, zıt kişilikler, yardımcı kişiler, alıcı konumunda olan kişiler başlığı altında inceleyeceğiz.

II.2.4.1. Başkişi

Romandaki Nuri başkahramandır, savaş kahramanıdır. Romanda onun uzun boylu, çok yakışıklı bir genç olduğu tasvir edilir. Örneğin, onun hakkında karakol tarafından tutuklama kararı çıktığında onun portresi de çizilmektedir:

> *"Ertesi gün tüm idari birimlere duyuru dağıtıldı: Lise öğrencisi Nuri Ziyavdun güvenlik güçlerinden iki polis ve onlara yardımda bulunan öğretmen Haydar'ı haksız yere ağır yaralayıp kaçmıştır. Onun belirtileri şöyle: Çok dikişli mavi ceket, jokey pantolonu giymiştir, ayağında bot var, kaş kirpikleri koyu, çekik burun, yüzü açık sarı, boyu bir metre seksen sekiz santimetre, iriyarı, bıyıkları çıkmış, on yedi yaşında. Tutuklayanlar ödüllenir!"* (*Anayurt*, C.1, s.330)

Aynı zamanda Nuri o dönem şartlarında bilge, aydın bir gençtir, şiir yazmayı, şarkı söylemeyi, esprili konuşmayı bilen, spor yapmayı seven, savaş mahareti yetiştiren, komutanlık yeteneğine sahip olan biridir. O öğretmeni Rusulov'un etkisiyle sosyalist düşünceyi benimsemiştir. Sovyet romanlarını çok okuduğu için Paul Korçagin gibi sosyalist kahramanları örnek almak istemiştir. O, halk menfaatini her şeyin üstünde tutar, fakat ailesini, kardeşlerini de çok sever. Halk için yaşama ve mücadele etmeyi hayatın anlamı olarak görür, bununla birlikte yaşam zevkinden de vazgeçmez, kendine nasip olan güzel kızları, tutkulu aşkı ve cinsel zevklerini hiçbir zaman reddetmez. Nuri'nin bu yönü onun beşeriyet sıfatını taşır. Eğer yazar onu tümüyle ideal bir şahıs olarak karakterize etmiş olsaydı, yapmacık bir kahraman olurdu.

Nuri, Gulca gençlerinin tüm meziyetlerini kendinde barındıran, zamanında en ileri görüşleri benimseyen, yalnız düşünmekle kalmayıp onu hayata geçiren, milleti için sorumluluk taşıyan ve bilinçli hareket eden bir gençtir. O canından çok sevdiği kardeşleri, arkadaşlarıyla birlikte hayatının sonuna kadar mücadele verip milletin hürriyeti için düşmanla son nefesine kadar savaşır. Kısa süren hayatı doya doya yaşar ve tüm hayatıyla büyük bir kahramanlık destanı yazar. Tek cümleyle özetlersek o, Üç Vilayet İnkılabı'nda esaretten kurtuluş için canını feda eden, hürriyete âşık olan,

candan vazgeçmeden canana kavuşamayız düşüncesiyle hareket eden, hürriyet güzeli için yaş döken ve canını feda eden nice gençlerin temsilcisidir.

II.2.4.2. Karşı Güç (Zıt Kişilikler)

Şeng Şisey: Kısa boylu, ak yüzlü, kara bıyıklı, iri gözleri kabarmış, saçları koyu ve simsiyah Şeng Şisey, yakın zaman Şincan tarihinde cellat lakabını alan Çinli bir baş kesendir. O, aslen cuntadır, kral olmak gibi bir feodal gayesi vardır. 12 Nisan 1933'te Stalin'in yardımıyla Şincan hükümdarı olmuştur, sahte komünisttir, kendi krallığını korumak için her türlü hile ve gaddarlığa başvurmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Stalin'den yüz çevirdiği için yıkılır. Onun Şincan'da hükümdar olduğu on senede yaptığı zülüm, işkence ve hunharca katliamlar akıl almaz derecede korkunçtur, her milletten öldürdüğü zengin ve aydınların sayısı 100 bini aşmıştır.

Şincan'ı tekelinde tuttuğu ilk yıllarında altı büyük siyaseti uygulayarak, önceki Çinli yöneticilerden daha ilerici, reformcu, eşitlikçi bir siyasetçi görüntüsü vermeye çalışmış, Sovyetler Birliği'nin mali desteği ve teknik yardımıyla bölgenin, özellikle büyük şehirlerin altyapısını oluşturma, sanayi, ekonomi ve eğitimi kalkındırmaya başlamıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Şeng Şisey çıkarcı bir yol izler. Stalin'den, komünistlerden yüz çevirir, hatta Mao'nun kardeşi Mao Zemin'i (romanda Cu Nazır ismiyle geçer) öldürür.

Şeng Şisey'in bu tutumunu fırsat olarak değerlendiren Çang Kayşek, Ağustos 1942'de eşi Song Meiling'i Ürümçi'ye gönderip Şeng Şisey'in nabzını yoklar. Song Meiling siyasî ilişkilerdeki yeteneğiyle Şeng Şisey'i büyüler ve onu Çang Kayşek'e baş eğdirir. Stalin İkinci Dünya Savaşı'nda zafer kazanmaya başladıktan sonra Şeng Şisey krallığını kaybetmekten korkar ve hemen Stalin'e mektup gönderip ondan af diler. Stalin'e olan sadakatini göstermek amacıyla Çang Kayşek'in adamlarını tutuklayıp işkence eder. Onun ikiyüzlülüğünü affetmeyen Stalin, elindeki mektubu Çang Kayşek'e gönderip onu rezil rüsva eder. Çan Keyşek onu görevden alır.

Cang Cicong: Uzun boylu, ince yapılı, gözlük takan bu Çinli yönetici, Cu Şaoliang, Vu Congşin'den sonra Şincan reisi olur. Azınlıklara soykırım veya baskıcı siyaset uygulamaktan yana olan Cu Şaoliang ile hoşgörülü, halkçı siyaset yürütmekten yana olan Vu Congşin arasında arabulucu siyaset uygulayan Cang Cicong, halkçı, demokrat, uzlaştırıcı bir siyasetçidir; diğer yandan Gomindang

hükümetinin menfaatini ön planda tutan, Üç Vilayet Hükümeti'nin yıkılmasını isteyen art niyetli birisidir.

Cang Cicong, Üç Vilayet vekilleriyle barış anlaşmasını gerçekleştirip büyük bir başarıya imza atar. Can çekişmekte olan Gomindang ordusunu kurtarır ve yıkılmak üzere olan eyalet hükümetini, bağımsızlığa doğru yürüyen Şincan bölgesini Merkezi Yönetim'e bağlı olarak ayakta tutar. Bundan çok sevinen Çang Kayşek onu Şincan Eyalet Hükümeti'nin başkanı yapar. O, bir yandan Ahmetcan Kasimi gibi yerli başkanlarla uzlaşarak çalışır, diğer yandan Altay'daki Osman'ı Üç Vilayet'ten bölünmeye, Üç Vilayet Ordusu'na karşı savaşmaya kışkırtır ve eline silah verir. Bir defasında Cang Cicong Ahmetcan Kasimi'yle birlikte Kaşgar ziyaretine gider ve orada vekillerin kızgın, sert tepkilerine maruz kalır, bunu kaldıramayan Cang Cicong görevinden istifa edip Mesut Sabri'yi başkan yapar.

Cang Cicong, Çin Merkezi Yönetim'in çok başarılı bir siyasetçisi olarak tarihî kayıtlara geçmiştir. Barış anlaşması ve Şincan Birleşik Hükümeti'nin kuruluşunda önemli rol oynamışsa da bu başarısını sonuna kadar sürdürememiştir.

Süleymanov: Romandaki Süleymanov, Nuri'nin bir negatif tipi olarak ortaya çıkar, alnı dar, dudakları kalın bu komutan hiçbir savaşa katılmadığı halde fırsat kollayarak süvari bölük komutanı, sonra albay olur, kendisi makam mevki düşkünü, düzenbaz, çapkın, fitneci biridir.

Süleymanov, kendi çıkarları ve zevki için kahramanlık yapar, işine gelen her fırsatı kaçırmaz. Hasetçi olduğundan Sabiha, Feriha, Zeytine gibi güzel kızların âşık olduğu Nuri'ye düşman gözüyle bakar ve bir defasında Feriha'nın zaafından yararlanarak ona tecavüz eder, bu alçaklığını aşkla savunur, aslında kızcağızı kirleterek onu elinde tutmak ister. Fakat beklentileri boşa çıkar.

O yine Zeytine ile Nuri arasına fitne sokar, fakat Zeytine onun ne mal olduğunu anlayınca sözüne itibar etmez. O Nuri'den dayak yiyince ona rakip olamayacağını anlar ve Nuri'ye sinsice kast etmenin yolunu arar. İnkılapçı Gençler Teşkilatı (komünist teşkilat) üyesi olan Süleymanov, Nuri hakkında kötü iddialarda bulunur ve onun bu teşkilata üye olmasını engeller. Nuri, Zeytine ile birlikteyken sırtından vurulur, bu suikastın büyük ihtimalle Süleymanov tarafından yapıldığını söylemek mümkün. Moskova'dan dönen Nuri'yle karşılaşan Süleymanov, rakibini görünce

afallıyor, benzi atıyor. Nuri onu sıkıştırdığı esnada Gani Batur gelip Süleymanov'u öldürmek ister, fakat Nuri ona engel olur. Süleymanov olay yerinden kaçıp kurtulur.

Tüm bunlara baktığımızda, Süleymanov'un ne kadar alçak, şerefsiz, tehlikeli birisi olduğunu görürüz. Kıskançlık bir insanın içindeki iyiliği yok eder, hasetçiler kendi nefsi için başkalarının hayatını zehirler. İster savaş, ister barış ortamında olsun, kıskançlık ateşi yaktığı her yer mahvolur. Hasetçilerin fitne soktuğu hiçbir yer huzura kavuşamaz. Süleymanov gibi insanlar tarihte olduğu gibi bugünlerde de yılan gibi sürünüp gelmektedir.

Abduömer: Lakabı hasis olan, bomba sakallı, takkesini alnına indirerek takmaya alışık Abduömer Bey, Kaşgar'dan İli'ye göç edenlerin soyundandır. Kendisi bulunduğu köyün yetkilisidir ve çok zengindir; fakirlerin kan teriyle beslenen, makam mevkiye aşırı düşkün, paragöz, suikastçı, fitneci birisidir; kaymakam olmak için Çinli yetkililere bile üvey kızını takdim edecek kadar namussuz, yolsuz, yalaka, cahil, küfürbaz, çirkin alışkanlıkları bulunan, güzel genç kadınları üçüncü, dördüncü eş olarak almakla övünen, kötülüğüyle her kesi bezdiren ve alay konusu olan bir şahıstır.

O Ziyavdun'u hapse atar, Muhtar Bay'ı tutuklatır. Makam mevki, mal mülk için durmadan çabalar, bu imkânlara sahip olur olmaz küçük metresleri yenilemeye başlar. Çinli yöneticilere yalakalık yapar. Hatta üvey kızı Sabiha'yı Gulca'daki Çinli yöneticinin oğluna vermek ister. Onun yüzünden eşi Asiye iki kızını alıp evini terk etmek zorunda kalır. Nuri'ye yönelik tutuklama kararı çıktıktan sonra Abduömer, Ziyavdun ailesi ve Muhtar Bay ailesine sürekli baskı yapar, asker gönderip tehdit savurur. Gani Batur onun malvarlığını zarara uğrattığında, bu işte Nuri'nin eli var diyerek onlardan öç almaya devam eder.

İnkılap patladığında Abduömer, yenilgiye uğrayan Çinli komutanlar, idareciler, tüccarlarla birlikte Harembağ'a sığınır. Abluka altına alınan bu düşmanlar gün geçtikçe kıtlık, açlık, susuzluk yüzünden acı çekmeye başlar. Bu sırada Çinli komutanın hışmına uğrayan Abduömer yiyecek bulmak için birkaç askerlerle birlikte Harembağ'dan çıkar. Bir evin yanına geldiğinde askerler ev sakinlerine, çocuklara ateş açar. Buna dayanamayan Abduömer askerlere saldırır, onları öldürür ve kendisi de ölür. Son anda vicdanı harekete geçen Abduömer'in askerlere ateş açması ve ateş ederken eşi Asiye'nin ismini haykırması çok ilginçtir.

Hayatı boyunca makam mevki, servet, şehvet peşinde koşan Abduömer'in feci sonu çok düşündürücü ve ibret vericidir.

II.2.4.3. Yardımcı Kişiler

Gani Batur: Romanda karakterize edilen Gani Batur gerçekte olduğu gibi iriyarı, çok güçlü, pehlivan, aslan yürek bir şahıstır. Haksızlığa göğüs geren, zalimlere asla boyun eğmeyen, eşitsizliği ortadan kaldırmak isteyen, çiftçileri, sığırtmaçları köle olarak çalıştıran yetkililer, zenginlerin malını çalıp fakirlere dağıtan, mazlumların yüzünü güldürmeyi hedefleyen, cezaevinden defalarca kaçan, düşmanlarının yüreğine korku salan bir kahramandır, keskin nişancıdır, dövüşçüdür, süvaridir. Bununla birlikte çapkındır, kaba ve esprili konuşmayı seven biridir.

Gani Batur, Nuri'yi çok beğenir ve onu yetenekli, cesur bir savaşçı olarak yetiştirmeye özen gösterir. Bu sırada Nuri'nin bilimi ve zekâsından yararlanmayı da ihmal etmez. Arada bir ondan "Stalin şimdi ne yapıyor?" diye sorar. Nuri'ye kızdığında "orospu çocuğu" diye küfreder. Nuri onun çapkınlığı ve içkiciliğine engel olmak istediğinde Nuri'ye çok kızar, fakat onun sözüne itibar eder. Kendisini eleştiren Nuri ve babası Ziyavdun'a saygı duyar, Nuri sırtından vurulduğu, hayatı tehlikede olduğu anda gözyaşlarını tutamaz. Ahmetcan Kasimi esrarengiz bir şekilde uçak kazasına uğradığında göğe ateş edip "ah sultanım" diye haykırır.

Gani Batur, fakirleri sömüren zenginlerden, silah gücüyle haksızlık yapan zalimlerden, düşmanla barışmak isteyen hainlerden son derece nefret eden birisidir. Savaşta büyük kahramanlık gösterir. Halkını özgürlüğe kavuşturmak ister. Düşman karşısındaki sert tutumu ve duruşunu hiç değiştirmez, inkılabın sonucunda barış anlaşması imzalandığında buna karşı çıkar, fakat yetki elinde olmadığından susmak zorunda kalır. Ne olursa olsun, o cesaretle yaşamayanlar esarette ölür anlayışıyla hareket eder. Halk onu sever ve kahramanımız diye över. Gani Batur kendine gösterilen bu ilgi ve itibardan mest olur, keyifli yaşamak ister. Üstelik barış müzakeresinden kaynaklandığı küskünlüğü, tedirginliğini çapkınlık, içkicilikle gidermek ister. Bu yüzden hükümet ve ordu içinde bazı tepkilere maruz kalır.

Gani Batur, tarihte olduğu gibi romanda da ünlü bir kahramandır. Onun "hırsızlık", çapkınlık, ayyaşlık gibi zaafları, yiğitliği, kahramanlığıyla birlikte insanlık hali izlenimi vermektedir.

Muhtar Bay: Lakabı Kavan (yaban domuzu) olan, iri yapılı, keskin gözlü, kara sakallı, beyaz dişli Muhtar Bay, baba ocağını çok seven, fakat Kaşgarlıları sürekli dışlayan, eğlenceyi, macerayı, atları, kadınları çok seven Tarancı zenginlerini temsil etmektedir. Kendisi cesur, tez canlı, açık sözlü, aynı zamanda sivri dilli, zaman zaman esprili konuşan, çapkın biridir.

Muhtar Bay'ın bazı özelliklerinin orta yaşı geçen Zordun Sabir'e çok benzediğini söyleyenler var. Bunun ne kadar doğru olduğunu bilenler bilir, ancak Muhtar Bay'ın gerçekten özgün bir karaktere sahip olduğu kesindir.

Muhtar Bay tez canlı, hareketli birisidir, kendi mahallesinin gururu için elinden geleni yapar, her hangi bir tehlikeden korkmaz. Erkeklik cesaretini kaba kuvvetle, kadınlar üzerindeki etkisiyle ispat etmeye çalışır. Hapse atıldıktan sonra cezaevinde her türlü aşağılama ve işkencelere maruz kalır, fakat düşmanın ayakaltında feci bir şekilde can vermeyi istemez. Ceza evinde tanıştığı Ahmetcan Kasimi'nin iyimserliğinden, moral verici sözleri ve davranışlarından çok etkilenir. Yalnız kendi mahallesi ve Tarancıları düşünen dar kafalı birisi olmaktan çıkarak, daha büyük adam olma gayretini gösterir: Kaşgarlıları dışlamaz, Çinli kadınları tacizlerin elinden kurtarır; fakat Abduömer gibi zenginlerin küçük eşlerine el uzatmaktan vazgeçmez, eskiden uğradığı darbelerden ibret almaz. Ancak elde ettiği kadına bir şey yapamayınca cinsel gücünün artık tükendiğini anlayıp hüngür hüngür ağlar.

Hâlbuki Muhtar Bay bununla pes etmez. Savaşa katılarak yiğitliğini ispat etmeye çalışıyor, kahramanca savaşıp ölmeyi yeğler; 50 yaşından geçmesine rağmen, Milli Ordunun Aksu'ya düzenlediği kurtuluş savaşına rehber olarak katılır, oğlunu da yanına alır, her seferde yolculuk ve at bakıcılık tecrübesiyle orduya önemli hizmetler sunar. Savaşta ise partizanlarla birlikte omuz omuza cenk edip düşmanları püskürtür. Ne var ki, bir defasında Abdülkerim Abbasov'un hatalı emriyle ordu çok kayıp verir, Muhtar Bay ve oğlu birçok savaşçıyla birlikte şehit düşer.

Ziyavdun: Bahşi (cinci) lakaplı, uzun boylu, sıska, açık sarı yüzlü Ziyavdun, çilekeş, çalışkan, metanetli, iyi yürekli, merhametli, hoşgörü, iyimser, eğlenceyi seven, tef çalan, şarkı söyleyebilen, gerekirse çiftçi, gerekirse savaşçı olabilen, haksızlığa karşı çıkabilen, Nuri gibi kahraman oğlunu yetiştiren bir çiftçidir ve tüm bu özellikleriyle Tarancı çiftçilerini temsil etmektedir.

Ziyavdunof çok çalışkan, çilekeş, fakat güçlü bir kişiliğe sahip gururlu adamdır. Fakir olmasına rağmen oğlu Nuri'yi okutmayı devam eder. Sevgili eşi Reyhangül'ü kaybettikten sonra, vergi ödemediği gerekçesiyle hapse atılır. Peş peşe gelen talihsizlik ve sıkıntılar onu yıpratır, fakat direniş gösterir. Gani Batur tarafından Hapisten kaçırıldıktan sonra oğlu Nuri'yle birlikte zulme karşı mücadele eder.

Ziyavdun sonra Muttali Halife'nin bağında çalışır, burada Kaşgar'dan kaçıp gelen Sefer Ahun ile dost olur. Sefer Ahun'un facia dolusu geçmişlerini dinledikten sonra kendi kederinin o denli acı verici olmadığını anlar. Muttali Halife'nin yardımıyla Ziyavdun tekrar evlenir, İnkılap başladıktan sonra Sefer Ahun'la birlikte savaşa katılır, Sefer Ahun şehit düştükten sonra oğlu Dera'nın da şehit olduğunu öğrenince bir kez daha yıkılır, fakat tüm bu acıları inkılabın zaferi sevinciyle gidermeye çalışır. Diğer yandan oğlu Nuri'nin başarılarından gurur duyar ve ona destek verir. İnkılap zafer kazandıktan sonra, Nuri'nin tavsiyesi üzere mahallesine dönüp çiftçilikle uğraşır.

Ziyavdun aynı zamanda çok hoş bir insandır. Bir defasında köydeşleri: bugün sabah namazına kim gelmemişse onu dereye atacağız diye anlaşır. Baktılar ki, Ziyavdun gelmemiş. Köydeşleri onu evinde bulup uykudan uyandırıp dışarı çıkarırlar, Ziyavdun ne olduğunu, ne olacağını bildiği halde kuzu kuzu yürür ve evinin önündeki dereye, buz gibi suya atlar. Bunun gibi "eşek şakası" eksik olmayan bu köyde Ziyavdun kendisi de şakacı birisidir. Onun yaşadığı ilginç, gülünç olaylar tıpkı Muhtar Bay'da olduğu gibi onun karakterini daha canlı, karizmatik bir hale getirmektedir.

Sabiha: Uygur genç ile Tatar kızının aşk yaşamaları ve evliliğinden dünyaya gelen, her iki boyun özelliğini kendinde barındıran güzel kız Sabiha, Nuri'nin ilk sevgilisidir. Üvey babası Abduömer kendisini Çinli yönetmenin oğluna vermek isteyince evinden kaçar ve Nuri'nin mahallesine gelip onunla birlikte olur. Sabiha, Annesi ve kız kardeşiyle birlikte Sovyetler Birliği'ne kaçarken yolda yakalanır ve Ürümçi'ye götürülür. Çinli yönetmenin oğlu onu seks kölesi yapar, Sabiha intikam almak için bunların hepsine dayanır, "Bedenim kirlense bile ruhum temizdir" düşüncesiyle hareket eder, askeri eğitimle kendini yetiştirmeye, her türlü tehlikeye karşı kendini savunmaya önem verir. Sonunda görevli olarak memleketine döner, annesiyle buluşur, Nuri ile birlikte olur. Annesi düşmanlar tarafından linç edilince

askerlere ateş açar, bir subay dâhil 12 düşmanı öldürür ve böylece intikam almış olur, kendisi de şehit olur, böylece ömrü boyunca Nuri'ye sadık kalır.

Sabiha, aşk ve sevgiyi her şeyden üstün gören, en zor şartlarda bile gururunu kaybetmeyen, intihar etmekle bu pisliktin ucuz kurtulmayı istemeyen, karanlık içinde umudunu yitirmeyen, aşağılık durumda pes etmeyen, ayaklar altında çiğnense bile ayakta kalmayı düşünen, bir gün hedefine ulaşacağına inanan bir kahraman kızdır. Nuri onu anlamaya, hak ettiği değeri vermeye çalışır. Ancak Sabiha öldükten sonra kıymetini bilir, sonunda sözünde durduğunu, kendi aşkını ispat ettiğini anlar.

Feriha: Sabiha'nın kız kardeşi, Sabiha kadar cesaretli, sabırlı olmasa da, elinden geldiği kadar sebat gösteren Feriha, Nuri'nin ikinci sevgilisidir. Feriha onu ablası kadar, hatta ondan çok sever. Fakat Zeytine ortaya çıktıktan sonra Feriha'nın morali bozulur, ruh dengesi sarsılmaya başlar, duygusal zaafları görülür ve Süleymanov'un cinsel istismarına maruz kalır. Bekâretini kaybeden Feriha derin bir pişmanlık duyar, Nuri'ye layık olamayacağını düşünür, fakat ondan vazgeçemez. Depresyondan kurtulmak için, hemşire olarak Güney Şincan cephesinde yer alır, savaşa katılır, tehlikeye atılır, günlük tutar, mektup yazar. Nuri bu mektubu okuyunca Feriha'yı yeniden anlar. Savaştan dönen Feriha, Zeytine'nin karşısında tekrar depresyona girer, kendini hep küçümser, ama pes etmek istemez. Fakat Nuri şimdi artık Zeytine'yle birlikteydi. Nuri, kimliği belirsiz kişi veya kişiler tarafından vurulduktan sonra Feriha, geceleyin Nuri'nin yanından ayrılmaz. Bir gün uyuyakalınca Nuri'nin ortalıktan kaybolduğunu görür, kimse onun nereye gittiğini söylemez. Feriha onu öldü zannedip ruh sağlığını kaybeder.

Annesinden cesurluğu öğrenen Feriha tıpkı Sabiha gibi, mutluluğu aşktan arayan, aşk için yaşamayı tercih eden, aynı zamanda, hayatın başka değerlerini ihmal etmeyen, halkın özgürlüğü içi savaşmayı hedefleyen, hemşirelik mesleğini seven, görevini şefkat ve sevgiyle yerine getiren, zorluklar karşısında direnen bir kızdır. Ancak ablasına göre daha nazik, ince ruhlu, hassas, utangaç, alıngan bir mizaca sahiptir. Beklenmedik olay ya da sözden çabuk etkilenir ve kendini kolay kolay toparlayamaz. Bu zafiyeti nedeniyle kendini cinsel tacize kaptırır ve ruh sağlığı bozulur.

Enver Musabayov: Zamanındaki en büyük kapitalist /baron Musabayov'un torunu, 1909 yılında kurulan Musabayov deri fabrikasının patronu, o dönemde 40

yaşlarında olan Enver Musabayov kapitalist, milliyetçi düşünceyi benimser; eşitlikçi, hayalî, sosyalist düşüncelere kuşkuyla bakar. O Üç Vilayet İnkılabına çok miktarda mali destek verir ve İnkılaptan sonra Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin maliye bakanı olur.

Enver Musabayov çok ileri görüşlü bir iş adamıdır. O inkılaba mali destek vermek yoluyla mevcut durumu değiştirmek ister. Çünkü Şeng Şisey ve ondan sonra gelen yöneticiler Sovyet'le olan ticareti çökertmişlerdi. Enver Musabayov Hürriyete kavuştuğunda daha serbest ticaret yapabileceğini düşünür ve kendi servetinin büyük bir kısmını harcayarak İnkılaba mali destek verir.

Enver Musabayov, tutuklama kararı çıkan Nuri'yi kendi fabrikasında barındırır ve bir yıl sonra onu "azat" edip evinde ağırlayan Çinli aydınlarla görüştürür. İnkılap sonrası o geçici hükümetin maliye bakanı olarak, ekonomide hatırı sayılır reformları gerçekleştirir, ordunun güçlenmesi, daha çok savaşması için gereken tüm maddi imkânları sağlar.

Enver Musabayov o kadar zengin olmasına rağmen alçak gönüllü, erdemli, hoş bir insandır. Bir defasında, eğlence toplantısına geç kaldığında rast geldiği yerde oturur ve herkesten özür diler. Toplantının kuralı buydu ve herkes uymak zorundaydı. Gulca halkı böyle toplantılardan (toylardan) edep ahlak kuralları öğreniyordu. Enver Musabayov işte böyle ortamda yetişen, ölçülü davranan birisiydi.

Enver Musabayov aynı zamanda sağlam kapitalizmi, serbest ekonomiyi savunan, dünya iktisadının gidişatını doğru tahmin edebilen bir basiret sahibidir ki, bugünkü gelişmeler onu haklı çıkarmakta.

Muttali Halife: Gövdeli, koyu kaşlı, iri gözlü, iri burunlu, koyu sakallı Muttali Halife, Orta Asya'da usulü cedit tahsili görmüş, İli'de ilk olarak cedit okulu açmış, ilim ve yeniliği seven, yeni düşünceyle birkaç kitap telif etmiş bir âlimdir. Aynı zamanda çok mütevazı, doğru dürüst, halkçı, gerçekçi, yardımsever bir din adamıdır.

Muttali Halife kendi evinde açtığı Taliye Okulu'yla halkın sevgi ve saygısını kazanır. Genç nesilleri yenilikçi İslam eğitimiyle yetiştirmek ister, kendi evini medrese yaparak, dershaneleri genişletir. O aynı zamanda ileri görüşlü bir aydındır, halkın hürriyete kavuşmasını, gerçek İslam'ı bu toprakta yaşatmasını çok ister, fakat siyasetten çok ilime daha fazla önem verir. Milletti aydınlatmak ister, eskiden yaygın olan hurafeler ve çirkin adetleri ortadan kaldırmaya çalışır.

Muttali Halife aynı zamanda haksızlığa, kötülüklere tahammül edemeyen bir kişidir. Bir defasında o, kendisinden yardım talep eden Abduömer'i sert eleştirir ve evinden kovar. Ancak evine gelen garibanları hiçbir zaman geri çevirmez. Kaşgar'dan gelen Sefer Ahun ve köyünden kaçıp gelen Ziyavdun'u Çulukay denilen yerdeki bağında barındırır. Muttali Halife iyilik yapmayı Allah'ın en büyük emri olarak görür, doğanın güzelliği, nimetlerin bolluğuna şükreder, sanatı dışlamaz, ilim sohbetlerinde bulunmayı, tartışmayı, şaka yapmayı sever.

İnkılap başladığında Muttali Halife, Alihan Töre'yle omuz omuza hareket eder, gençlere vaaz verip onları cihada teşvik eder. İnkılabın zaferinden sonra geçici hükümette din işlerinden sorumlu müftü olur. Fakat İnkılabın son döneminde Alihan Töre ile aralarında uyuşmazlık görülür. Bunun nedeni, Muttali Halife'nin siyasetteki tutumu ılımlıydı, Alihan Töre gibi köktencilik yanlısı değildi, itidal bir yolu benimsiyordu.

İshakbek: Gövdeli, biraz çekik gözlü, gözkapağı kalın, yanağı tümsek, bıyıkları uzun olan İshakbek aslında bir Kırgız aşiretin aksakalının oğludur, 16 yaşında babasının yerine geçer, Şeng Şisey döneminin ilk yıllarında genç subay olarak sınır bölgesi güvenliğini korur. Sonra Şeng Şisey onu İli'ye gönderip Kırgız derneğinin başkanı yapar, sonunda onu azleder ve tutuklamak ister. İshakbek Sovyetler Birliği'ne kaçar ve inkılap patladığında Gulca'ya tekrar döner. Kendisi Sovyet sosyalizmini benimseyen, halkın hürriyeti ve mutluluğu için mücadele etmekten gurur duyan, çok tecrübeli, yetenekli, başarılı bir komutandır.

İshakbek Gulca şehrini Gomindang askerlerinden temizleme savaşına büyük katkı sağlar ve bu şehre sevk edilen Gomindang birliğini Açal girişinde geri püskürtür. Bu savaş sırasında kardeşini kaybeden ve düşmana olan gazabından dolayı büyük kahramanlık gösteren Nuri'ye teselli verir. Milli Ordunun üst düzeyinde Rus komutanlar kadar etkili olan İshakbek, halkı zulümden kurtarmaktan başka amacı olmayan idealist bir generaldir. Ahmetcan Kasimi ve Abdülkerim Abbasov'la aynı siyasî görüştedir ve hep onların yanında yer alır. Birleşik eyalet hükümeti kurulduğu sırada jandarma komutanlığının komutan yardımcısı görevini üstlenir. Bu hükümet dağıldıktan sonra Ahmetcan Kasimi'yle birlikte Gulca'ya döner, en son uçak kazasında hayatını kaybeder.

Abdülkerim Abbasov: Orta boylu, ak yüzlü, karakaşlı, kara gözlü bu genç devrimci, siyasetçi olabilecek meziyet ve iradeye sahiptir. Baştan sonuna kadar Çin ve Sovyet komünistlerinin yolunu tutar. Zamanında Çinli inkılapçılara en yakın olanıdır, Çinli kadınla evlenen ve Çince bilen bir tek Odur.

Gulca'da inkılap başladığında o Kengsay partizanlarına öncülük edip dışarıdan gelen savaşçılara içerden destek verir. Gulca'da sokağa dökülen halk Çinlilerden intikam almaya başlayınca, bu katliamı önlemeye çalışır. Çinlilere yakınlığıyla bilinen Abdülkerim, geçici hükümetin dinci, milliyetçi yetkilileri tarafından dışlanır, sonra Ahmetcan Kasimi'nin yıldızının parlamasıyla birlikte siyasette güç kazanmaya başlar.

Güney Şincan'a düzenlenen seferde Abdülkerim siyasî önder olarak görev alır. Ordunun kurtardığı ilçelerde miting düzenleyip halka seslenir ve büyük yankı uyandırır. Fakat sonradan savaş meydanında düşmanların hilesine kanarak büyük bir hata yapıp birçok yiğidin kalleşçe öldürülmesine doğrudan sebep olur. Bu savaş kayıpla son bulur, elde edilen zaferler faciaya dönüşür. Abdülkerim barış müzakeresine katılır, birleşik hükümette başkâtip yardımcısı olarak görev alır. Bir yandan sosyalist parti kurmak amacıyla Gulca'da İnkılapçı Gençler Teşkilatı kurar. Mao'nun eserlerini Uygurcaya çevirir. Reis yardımcısı Ahmetcan Kasimi'yle birlikte Nanking'de düzenlenen Gomindang Kurultayına katılır ve burada Çin komünist partisinin şubesiyle irtibat kurmaya çalışır. Gulca'ya döndükten sonra İnkılapçı Gençler Teşkilatı'na öncülük edip aktif faaliyet gösterir.

O, gayesi gerçekleştiği, yani Çin komünist partisi savaşta zafer kazanıp iktidar başına geçtiği sırada, büyük kongreye katılmak için Pekin'e doğru giderken uçak kazasıyla hayatını kaybeder.

Nazarhan Hoca: Üç Vilayet İnkılabı'ndan önce İli'nin vali yardımcısı olan, Rus tarzında giyinip, kravat takıp, Stalin, Şeng Duben'leri taklit ederek bıyık bırakan Nazarhan Hoca, Avrupai yaşam tarzına özenen, ilim ve yenilikten yana olan, halkını seven, halkı için tasalanan, fakat makamını her şeyin üstünde gören, bunun için Çinli yöneticiler karşısında hep ihtiyatlı davranan, başına bir iş gelmesinden hep korkan birisidir.

Nazarhan Hoca aynı zamanda alçak gönüllü, iyi niyetli bir insandır. Kurban Bayramı ve Ramazan Bayramı'nda vatandaşlarının evini ziyaret eder, köylülerle birlikte çalışır, eğitim ve sosyal kalkınmaya önem verir, Nuri gibi bilge, yetenekli

öğrencileri sever. Bir defasında o, Nuri'nin babasına servet bırakıp ilerde bunun Nuri'nin eğitimi için harcanması ister (fakat o öldükten sonra bu servet onun eşi tarafından çalınır) .

Nazarhan Hoca yine ileri görüşlü aydınları evine davet ederek sohbet eder, Hâkim Bey Hoca başta olmak üzere şehrin ileri gelenleriyle sık sık buluşup gereken önerilerde bulunur. Milleti için önemli bir şeyler yapmak ister fakat yetki elinde olmadığından çaresiz kalır, koltuğundan vazgeçmek de istemez, yerine başka birisi gelirse sonucun yine fark etmeyeceğini anladığı için, elinden geldiği kadar iyilik yapmaya çalışır.

Fakat onun bu kadarcık tavrı da Çinli yöneticileri rahatsız eder. Şeng Şisey onu tasfiye etmek için cellat Li Yingçi'yi Gulca'ya gönderir. Li Yingçi, resmi ziyafette Nazarhan Hoca'ya zehir karıştırılan meyve suyu verir, Hoca yedi gün sonra ölür.

Bunun dışında romanda çeşitli sebepler nedeniyle diğer memleketten Gulca'ya gelen kişiler, mesela Turpan'dan sürgü edilen öğretmen Sadirof, Kaşgar'dan kaçıp gelen Sefer Ahun, Tataristan (Kazan)'dan gelen Asiye, Rusya'dan gelen İvan gibi karakterler de yardımcı durumunda olan kişilerdir.

II.2.4.4. Alıcı Konumunda Olan Kişiler

Ahmetcan Kasimi: Esmer yüzlü, yüksek burunlu, sol gözü biraz kısa olan Ahmetcan Kasimi, zamanında çok çileler çekmiş, çok çalışmış, çok okumuş, genç yaşında birçok bilim ve tecrübeleri elde etmiş, sosyal-politik bilgisi, basireti yaşıtlarından daha üstün olan, her şeyden önce ezilen halkın menfaatini düşünen ve bu yüzden sosyalizmi benimseyen, kişilerarası ilişkilerde yetenekli, hoşgörülü, konuşkan, her yönüyle liderlik sıfatı taşıyan, bu nedenle sıradan bir camcı genç iken adım adım en yüksek liderlik makamına yükselen bir şahıstır. Üç Vilayet İnkılabı'nın sonraki siyasî gelişmelerinde en önde gelen isimlerdendir.

Ahmetcan Kasimi, Urumçi Cezaevi'ndeyken çok akıllı, bilgin bir siyasetçi olduğunu gösterir, işkence ve sorgulamaları ustalıkla atlatır. Hapisten çıktıktan sonra *Azat Doğu Türkistan* Gazetesi'nde köşe yazarlığı yapar. Bir süre çalıştıktan sonra geçici hükümette kâtip sonra hükümet üyesi olur, millî ordu lojistik bölüm başkanı görevini üstlenir. Doğu Türkistan Hükümeti'nin manifestosu, tüzük ve anayasa maddelerini herkesin kabul edebileceği bir biçimde tasarlar. Çin Merkezi Yönetim

temsilcileriyle yürütülen barış müzakerelerinde karşı tarafla sözlü mücadele verir, sonunda halk ve ordunun talebinin büyük bir kısmını gerçekleştirir.

Barış anlaşmasından sonra Eyalet Birleşik Hükümeti kurulduğunda Ahmetcan Kasimi reis yardımcısı olur. Bir yandan Üç Vilayeti nispeten bağımsız bölge olarak yönetir, Gomindang ordusunun oraya girmesine izin vermez, diğer yandan Şincan'ın başka illerine önemli hizmetler sunar. Gomindang hükümeti bunları kaldıramaz, hatta ona suikast girişiminde bulunur. Sonunda Gomindang'ın asıl niyeti ortaya çıkar, anlaşmanı bozar, Birleşik hükümet de dağılır. Ahmetcan Kasimi Gulca'ya döner ve burada halkın eğitim, refah düzeyini artırmak için gece gündüz demeden çalışır.

Çin'in iç savaşında, Mao liderliğindeki kızıl ordu zafer kazanır, Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşu öncesi Mao, Ahmetcan Kasimi ve beraberindekileri Pekin'de düzenlenecek kongreye davet eder. Bu kongreye gitmek üzere yola çıkan Ahmetcan Kasimi, diğer arkadaşlarıyla birlikte bindiği uçağın kaza yapmasıyla hayatını kaybeder.

Alihan Töre: Romanda anlatılan Alihan Töre tarihî gerçeğe uygun bir biçimde anlatılmıştır. Orta boylu, ince yapılı, kısa sakallı, keskin gözlü, hitabet gücü üstün olan Alihan Töre, Özbekistan'dan gelen bir din ve deva adamıdır, İslam ilkelerine sıkıca bağlıdır, Allah'ın hükmünün siyasette de geçerli olmasını, bunun için Müslümanların kendi devleti olması gerektiğini savunur.

Üç Vilayet İnkılabı öncesi Gulca şehrinde Kurtuluş Teşkilatı kurulduğunda, Alihan Töre bu teşkilatın başkanı seçilir. Bu dönemde O, büyük bir din ve deva adamı olarak öne çıkar ve güçlü hitabetiyle cemaati etkiler, elinde silah tutabilen gençleri bu zalim, dinsiz hükümete karşı cihat etmeye teşvik eder. İnkılabın zaferinden sonra, Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin reisi olur. Fakat sonra Ahmetcan Kasimi ve Abdülkerim Abbasov bu hükümette daha etkili olmaya başlar. Alihan Töre, komünist ideolojiyi benimseyen bu siyasetçilerle zaman zaman ihtilafa düşer. Sadece halkın menfaati söz konusu olduğunda fikir birliği sağlar. Birinci kez gerçekleşen barış müzakeresinden sonra Alihan Töre ile hükümet üyeleri arasında geçen şu konuşmalar Alihan Töre'nin siyasî çıkışını açıkça göstermektedir:

> *"Doğu Türkistan İslam Cumhuriyetini kabul etmezse, bu anlaşma bizim için tuhaftır!" dedi Alihan Töre kızıp "İster dünyada her hangi büyük anlaşmalar yapılsın,*

biz asla Gomindang hükümetiyle kardeş olarak bir masada oturup anlaşma yapamayız!"

"Peki, o zaman," dedi Hakimbey Hoca ince, aksakal ihtiyara bir bakıp "Ağabeyimiz anlaşma yapacaksın diyorsa, biz ters çevirip ne yapabiliriz, hazretleri! "

"Ahmetcan Efendi doğru söyledi. Anlaşma artık başlamıştır, Ağız değiştirmeye hiçbir neden yoktur. Üç vilayet vekilleri dediği bizi kabul ettiğidir. Önemli olan, halkımıza yararlı olan anlaşma tasarısını ortaya koymamızdır. Eyalet hükümetinin düzeninden, halkımız yararlanacak tüm işlere kadar bütün taleplerimizi ortaya koymamız gerek. Eğer yüksek muhtariyeti elde edebilsek bu da büyük bir zafer, tarihte benzeri görülmemiş bir olay olacak."

"Hayır, Abdülkerim, siz uzağa bakın," dedi Alihan Töre başını tutup gözünü yumup biraz düşündükten sonra herkese sakin bir göz atıp "Silahlı gaza yapmak çok zordur, birer yüzyıl veya elli yılda bir defa nasip olacaktır. O kadar çok kurban verdik. Yalnız Şiho savaşında yedi sekiz yüz yiğit son nefesini verdi. Madem bu kadar çok şehit verdik, eğer zalim hükümeti toprağımızdan söküp atamazsak şehitlerimize ne diyeceğiz? Halkımıza ne diyeceğiz? Sahtekâr hükümet toprağımıza pis ayağını soktuğu sürece bize huzur vermeyecek. Elli altmış sene sonra karınca gibi çoğalacak. Karıncalar da minareleri yıkabilir. Cang Cicong'un şatafatlı laflarına kanarsanız, evlatların laneti üzerimizde olacak, oğlum!"

"Peki, öyleyse siz nasıl bir teklif vereceksiniz, Sayın Törem cenapları."

"Bizi hükümet olarak kabul etsin. Bu ilk şarttır. Sonra Gomindang'ın kalan yedi vilayetten çekilme yolunu göstereceğiz. Yüz bin askerini, hükümet falan her şeyini güvenli bir şekilde sınır dışı edeceğimize söz vereceğiz, bu ikinci şarttır. Bunu kabul etmezse Manas nehrinden geçip hücum başlatacağız, kendiliğinden gitmeyen düşman ölüp bitecek veya ak bayrak çıkarıp elini kaldıracak, ya da çöllerde susuzluktan ölecek. Hangi yolu seçeceğine kendileri karar versin, bu üçüncü şarttır!"

"Düşmanın yüz bin askerini yok edinceye kadar, halkımızın yarısı ölüp bitecek galiba." (*Anayurt*, C3, s.1537)

Ahmetcan Kasimi liderliğinde çoğunluğu teşkil eden hükümet üyeleri Alihan Töre'nin itirazlarına bakmadan müzakereye devam eder. Çin Merkezi Yönetimiyle 11 maddelik anlaşma imzalandıktan sonra birleşik hükümet kurulur, Alihan Töre sadece hükümet üyesi olarak kalır. Bu anlaşmadan sonra umutsuzluğa kapılan Alihan Töre, bağımsız bir İslam Cumhuriyeti kurma hayalinin gerçekleşemeyeceğini anlayınca büyük bir üzüntü yaşar. Sonra bir gece ortalıktan kaybolur. Aslında Sovyet Konsolosluğu onu gizlice Özbekistan'a götürüp siyasetten uzaklaştırmıştı.

Zeytine: Romandaki Zeytine, çok zengin bir iş adamının (Abla Bay'ın) el bebek gül bebek kızıdır, eşi benzeri olmayan güzelliğiyle Gulca şehrinde ünlüdür. Nuri'nin lisedeki sınıf arkadaşıdır. Aslında Nuri'yi beğenir fakat gururundan taviz vermez, üstelik Nuri köylü bir fakirin çocuğu olduğundan aradaki farklılığı göz önüne alarak aşk duygularını gizler. Sonra durum değişir, Nuri savaşta kahraman olur ve kendi adından söz ettirmeye başlayınca Zeytine ona aktif bir tutumla yaklaşır. Nuri bu sürpriz gelişmeyle şaşkınlığa uğrar, heyecanlanır, eski aşkı Sabiha, yeni sevgilisi Feriha'yı çabuk unutur, Feriha'ya olan aşkı gitgide ağabeyin kız kardeşine olan bir nevi şefkatine dönüşür. Nuri iki kız arasında bocalar durur, ancak Zeytine'yi daha çok sever ve onu asla reddedemez. Zeytine ile Feriha arasında zaman zaman kıskançlık yaşanır, hatta birkaç kere ağız kavgası ederler. Sonunda Zeytine kârlı çıkar, Nuri ile evlenir. Kısacası Zeytine, ailesinin zenginliği, güzelliği, kibarlığıyla şöhret bulmuş, kendine güvenen, hak ettiği mutluluğu elde etmeyi başarabilen, her yönüyle ideal bir tiptir.

Hakimbey Hoca: Zamanında Nazarhan Hoca'yla birlikte İli Uygurlarının iki önderinden biridir. Hocalar[120] soyundan gelen, uzun boylu, çengel burun, küçücük açık sarı sakalı yüzüne yakışmış, gözleri çekici, az konuşan, herkese uysal, kibar, hoşgörü davranan Hakimbey Hoca, İli'de geniş toprağı, birçok malvarlığı, kendisine bağlı çiftçileri olan, yıl boyunca giysilerine toz toprak kondurmayan, yazda kuzu eti yiyip kımız içip dağlarda, tatlı meyveleri yiyip bağlarda vakit geçiren, sık sık toy, eğlencelerde şarkı, şaka dinleyip zevküsefa süren, çiftçilere merhametli, fakat mevcut durumu değiştirmeyi istemeyen, halkından çok kendi mutluluğunu ön planda tutan bir kişidir.

Hakimbey Hoca, Abduömer'in evindeki toyda onun eşi Asiye ve kızlarının akordeonla çaldığı müziği ve oynadığı danslarını Rusların kültürü diye pek beğenmez, muhafazakâr davranır. O Gulca şarkıları ve Gulca esprilerini o kadar sever ki, gittiği her toyda beğendiği şarkıcı, şakacı ve erkek dansçıların bulunmasını mutlaka ister. Ev sahipleri de Hoca'nın bu talebini yerine getirir. Hakimbey Hoca beş vakit namazını kılar, fakat böyle eğlencelerden hiçbir zaman vazgeçmez. Bulunduğu makamı gereği siyasete katılır, fakat aktif bir tavır koyamaz. Siyaset, durum ne olursa olsun, insanın eninde sonunda rahat yaşaması gerektiğini savunur, ona göre sanat insan hayatındaki

[120] Eski dini hükümdarlar

en değerli şeydir, güzel yemek, tatlı meyve, güzel şarkı, güldürücü şakaların hepsi birer sanattır ve insan bunlarsız hayatın tadını çıkaramaz.

Hakimbey Hoca, köylülerin, fakirlerin, şehirdeki garibanların hakkını gözetir, onlara gereken yardımları verir, fakat bu durumu inkılap siyaset yoluyla kökten değiştirmeyi pek düşünmez, en azından inkılapçılar gibi aktif bir tavır sergileyemez. Çinli yöneticilerle yüz yüze gelmekten, konuşmaktan aşırı derecede sıkılır ve fırsat buldukça böyle toplantılardan çekilir. İnkılap başladığında o üstüne düşeni yapmaya çalışır, kendine temsilen oğlunu gönderir. İnkılap zafer kazandıktan sonra reis yardımcısı olur, fakat ofisinde doğru düzgün çalışmaz, etrafına çenebazları toplayıp havadan sudan konuşarak, espri yaparak neşeli zaman geçirir. Neredeyse her gün ziyafetlerde, eğlence toplantılarında suya dalmış balık gibi rahat yaşamaya devam eder.

Hâkim Bey Hoca ömrü boyunca makam ve mülkünden ayrılmayan, kimseye zararı dokunmayan, kimseden zarar görmeyen, keyifli yaşayan bir kişidir, Üç Vilayet İnkılabı da onun bu yaşam tarzını değiştirememiştir.

II.2.5. Zaman

"Destandan romana kadar uzanan 'anlatı' yapılarının 'zaman' gerçeğinden soyutlanarak inşa edilmesi mümkün değildir… Hal böyle olunca 'zaman' unsuru romanın temel yapısını meydana getiren temel elemanlar arasında yer alır. Bir romanı, zamandan soyutlamak mümkün olamaz."[121]

Bir tarihî roman olarak Anayurt, zamanla iç içedir. Romanda geçen tarihî olay yaklaşık on senelik bir zaman dilimini kapsamaktadır. Fakat anlatıdaki zaman süresi bununla sınırlı kalmamış, yazar-anlatıcı veya kahraman anlatıcının geçmiş olayları anlatması sonucunda daha eski dönemlere kadar gitmiştir. Çünkü Üç Vilayet İnkılabı, 1860'lı yıllarda patlayan İli Köylüler İnkılabı ve 1930'lı yıllarda patlayan Kumul köylüler İnkılabının bir devamı niteliğindedir; Bunu dikkate alan yazar, Üç Vilayet İnkılabıyla ilgili olayları anlatırken, geriye dönüş tekniğini kullanarak daha önceki inkılapları anlatmakta, 1860'lı yıllarda İli'de kurulan İli Sultanlığı ve 12 Kasım1933'te Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nden bahsetmektedir. Nitekim 12 Kasım 1944'te kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti, 12 Kasım 1933'te Kaşgar'da

[121] Tekin, *age*, s. 122, 123.

kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'yle ay, gün tarihî aynı olarak tevafuk etmekte ve tarihçiler tarafından İkinci Doğu Türkistan Cumhuriyeti olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, yazarın Üç Vilayet İnkılabından önceki tarihleri anlatması yerinde olmuş, romandaki vakanın zamanı bir önceki tarihe bağlanmış, böylece romandaki zaman genişlemiştir.

Bir romanda zaman tablosu, ilk elde, vaka zamanı ve anlatma zamanı olarak iki düzeyde şekillenir… Bir olay, belirli bir zamanda cereyan eder (vaka zamanı), bu olay belirli bir süre sonra romancı tarafından öğrenilir/duyulur, yine aynı olay, belirli bir zamanda kaleme alınır (anlatma zamanı) ve yine belli bir sürede (anlatım süresi) sunulur, anlatılır… Anlatım süresi romancı tarafından kurgulanan anlatım sistemindeki itibari zamandır: Bu zaman görecedir ve romandan romana değişir. Söz gelimi uzun yılları kapsayan bir olay, birkaç günlük veya birkaç saatlik zaman diliminde anlatılır.[122]

Anayurt romanındaki vaka zamanı genellikle 1937 yılından 1947 yılına kadar olan tarihî süreçtir, eğer buna daha önce belirttiğimiz gibi, Üç Vilayet İnkılabı öncesi tarihî eklersek yaklaşık 90 senelik bir zaman dilimi ortaya çıkar. Yazar bu romanı o tarihten 45 sene sonra yazmaya başlamıştır. Üç Vilayet İnkılabı döneminde ‘Nuri’nin köyünde’ bulunan, henüz çocuk yaşında olan yazar, yıllar sonra biriktirdiği tarihî bilgi ve hatıralarını çok iyi değerlendirmiş, gerek resmi tarih, gerek kurmaca olsun, zaman meselesinde çok ince, hassas bir tutum sergilemiştir.

“Zaman, romanın ruhudur ve bu ruh, kaliteli romanların satır aralarında kendini sürekli hissettirir… Zaman, olayları doğrulayan, olayların okuyucu zihninde gerçeğe yatkın bir izle yerleşmesini sağlayan bir süreçtir. Bu nedenle bir romancı, yetenek ve ustalığını, zamana tasarruf etmede de göstermelidir.”[123] Söz konusu romanda zaman, tarihî bir zamandır, yazarın bulunmadığı bir dönemin olayları anlatılmaktadır. Yazar tarihe bakarak zamanı düzenlemiştir. Düzenlerken edebî kurallara uyarak, olayları normal seyriyle, geriye dönüşlerle, özetlemelerle, bazen olaydan olaya atlama yöntemiyle sunmaktadır. Romandaki tarihî olayların genellikle kronolojik sırayla dizilmesi yazarın amacı ve eserin yapısına uygun düşmüştür. “anlatının zihinlere en kolay taşınan ve okuyucuyu anlatıya yakın kılan hikâye, olayların zaman sırasına göre anlatılmasıdır. Ancak, buradaki zaman sırasına göre ifade-veya niteleme- grubu

---

[122] Tekin, *age*, s. 131.
[123] Tekin, *age*, s. 129, 130.

romanın (eserin) kurmaca dünyasıyla ilgilidir. Kurmaca özellik taşıyan bu dünyadaki zaman yapılanmasını okuyucunun kronolojik olarak idrak etmesi doğaldır.” [124]

Yazar Üç Vilayet İnkılabıyla ilgili, tarih kitaplarında yer almadığı, ancak roman açısından değerli olduğu tarihî olayları kurgu ile birlikte zaman/ tarih noktasında başarılı bir şekilde birleştirmiştir. Yaşanmış olayların tarihî bellidir ve kurgulanamaz. Fakat tarihsel olaylar çerçevesinde gelişen kurgusal olaylar, zaman unsurunun katılımıyla gerçeğe uygun olabilmiştir. Gerçek olaylar roman dünyasındaki itibari âleme geçerken, mutlaka bir zaman içinde gerçekleşir ve bu zaman da itibari bir zaman olur. “ Bir romanı edebî kılan taraf, vakanın (olayın), şöyle veya böyle bir zamanda cereyan edip etmemesi değil, vakanın anlatılma süresinin ustalıkla düzenlenmesi, dolaysıyla esere, zaman planında derli toplu bir görünüm kazandırılmasıdır. Çünkü bir romana edebî nitelik kazandıran, gerçek (Real)zaman değil, yazar tarafından oluşturulan ‘itibari’ zamandır”. [125]

Romanda yazar zaman unsurunun sağlam olmasına oldukça önem vermiş, gerçek ile kurguyu itibari zaman içinde sentezlemiştir. Zamanı sunarken bazen olayın geçtiği tarihî net bir şekilde vermekte:

“*19 Mart 1942 tarihinde karlar erip sokaklarda kar suları akmakta olan bu günde Şeng Duben’in dördüncü kardeşi Şeng Şiçi kendi evinde aniden vuruldu ve öldü. Şeng Şisey geceleyin derhal toplantı düzenledi.*” (*Anayurt*, C.1, s.470)

Bazen zamanın ne kadar sürdüğünü göstermekte:

“*Bu sene yazda-son zamanlarda Çang Kayşek Şeng Şisey’e Mao zemin, Çen Tiançu, Lin Cilu’ları öldürmek konusunda talimat verdi. Liu Bingde Şeng Şisey’in talimatını alıp, Ürümçi Batıkapı’daki 2. Hapishane’ye gidip, zindancı Cang Şisi’ye aynı yöntemle öldürmek konusunda talimat verdi.*” (*Anayurt*, C.2, s. 650)

Ve bazen olayların sunuluşundan geçen veya yaşanan süreyi hissettirmektedir:

“*Hasat etme zamanı başladı.*

Bu günlerde köy sokaklarında buzağıdan başka canlı gözükmüyor. Kadınlar sukabaklarına sütlü çay, kıl heybesinin iki tarafını çay, ekmek, tabaklarla doldurup yalın ayaklarıyla sıcak yeri basarak tarlaya koşuyor.” (*Anayurt*, C.2, s. 49)

---

[124] Tekin, *age*, s. 135.
[125] Tekin, *age*, s. 134.

"Yazar sonraki eserlerinde zamanı sadece anlatıcı açısından değil, eserdeki şahısların dilinden anlatmaya meyil göstermiştir. Mesela, Anayurt romanında zamanın nasıl bildirildiğine bir bakalım:

"Harika!" dedi Muhtar Bay Nuri'nin omzuna elini koyup "bizim mahallenin ilk bilgini sensin, herkesten önce şehre girip okudun, aferin sana, kardeşlerim şunu bilin ki, Ziyek[126] *başkalarının evinde köle gibi çalışarak oğlunu şehirde okutmuş!"*

"Kaç sene oldu hey Ziyek!"

"Köpek yılı vermiştim okula..."

"Bırak köpek yılı falan laflarını, dört sene oldu mu?"

"Evet..."

"3 Eylül 1934 'de' Ruşen Okulunun birinci sınıfına girdim," dedi Nuri çınlayan sesiyle.

"Bu kaçıncı sene?" dedi Muhtar Bay şaşkına dönüp.

"Allah'ın izniyle 31 Haziran 1938" dedi Mira Kadı övünerek" hadi başlayalım, kâğıdı kirletmeyelim, kurşun kalemi kırmayalım kazara... " (*Anayurt*, C.1, s.10, 11)

Burada zaman eserdeki şahısların konuşmasıyla doğal olarak bildirilir, bu önceki tarihî romanlarda olduğu gibi zamanın anlatıcı tarafından bizzat sunulmasından farklıdır. Yazarın sonraki eserlerinde zamandan dolaylı olarak bilgi vermesi sık sık görülür."[127]

II.2.6. Mekân

Herhangi bir romanda vaka ister gerçek veya muhayyel, hatta ütopik olsun, mutlaka bir mekâna ihtiyacı vardır. " Romancı, mekân unsurunu olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak cihetinde kullanabilir ve o, olayları şekillendirirken bunlardan birini devreye soktuğu gibi, birkaçını da dikkate alabilir."[128]

Anayurt romanı kapsamlı bir tarihî kesiti anlatan yapıt olarak, geniş bir coğrafya ve mekânı da beraberinde tanıtmaktadır. Çünkü romana konu olan Üç Vilayet İnkılabı sadece üç vilayetle (İli, Altay, Çöçek'le) sınırlı kalmamış, Aksu, Turpan, Kaşgar ve diğer illere de sirayet etmiştir. İnkılap döneminde Şincan eyaletinin başkenti Ürümçi hayli sarsılmış, tansiyonu hep yükselmiştir. Romanda olayların seyri sırasında bu

---

[126] Ziyavdun'un halk dilinde söylenişi
[127] Muhammed Huşur, *age*, s. 276.
[128] Tekin, *age*, s. 143.

mekânlar gereği gibi tanıtılmış veya tasvir edilmiştir. Tüm bu mekânların içinde Gulca ilçesindeki bir köy, yani başkahraman Nuri'nin doğup büyüdüğü baba ocağı en önemli mekândır, birçok olaylar bu mekânda cereyan etmektedir. Romanın ilk başında, sonraki bölümlerinde gündeme gelecek facialar, çatışmalar, gerilimler ve diğer ilginç olaylar, bir hırsızlık olayı ile birlikte önceden sezdirilmektedir:

> "*Hırsız var!* "
>
> *Aydınlık gece, yirmi dokuz ev yerleştiği bu küçücük köyde böyle bir ses hiçbir zaman duyulmamıştı. İnsanlar sadece ezan sesi, şarkı sesini, atların kişneyen, öküzlerin böğüren, köpeklerin havlayan, karanlık bahçelerde kuzgunların öten seslerini geceleyin evlerinde, avlularında ya da kapıları önünde bir yana yaslanarak duya gelmişti. Gece yarısı bu köy öylesine sessiz, canlılar uykuya dalmış, fakat köyün ortasında akan ırmak bitmek bilmeyen şarkısıyla doğanı överek şarıl şarıl akıyordu. Alçak evler bahçelerin kuru balçıktan yapılmış duvarlarıyla bütünleşmişti. Böyle damları bitişik evler buralarda yoktu, bu köyün hayvanları, tavuk, kaz, ördekleri de kendi evlerinin önünden geçebiliyordu, onları korkutan tehditkâr sesler, eşekçe davranışlar da buralarda yok, her yer o kadar huzurlu ve cana yakındı.*
>
> *" Hırsız var!"*
>
> *Korkunç bir ses köyü salladı. Köyün köpekleri aniden hırçın hırçın havlayarak sokağa döküldü. Horozlar da birden öttü, öküzler böğürdü, atlar kişnedi. Evlerde ışıklar yanıp insanlar şaşkın halde yalın giysileriyle sokağa çıktı. Onlar bir birinden:*
>
> *"Bağıran kim?" diye sormaya başladılar ve yaka ısırarak:*
>
> *"Sanki deprem oldu yahu! "*
>
> *"Şimşek çaktı desene!"*
>
> *"Tufan suyu geldi galiba..." diyerek köyün öbür tarafına doğru koştular.*"
>
> (Anayurt, C.1, s.1)

En geniş anlamıyla mekân, uygarlığın ve uygarlaşmanın vitrinidir. İnsanlığın uygarlaşma serüveninin ilk ayak izlerini mekânda gözleriz. Dolaysıyla mekân, genel ve geniş anlamda maddi ve manevî değerler manzumesini içinde barındırmaktadır. Romancı, bu değerleri 'tasvir' ve 'tanım' prizmasından geçirerek eserine taşır. Eserin bünyesinde yer alan mekân tablosunda bir dönemin gelenekleri, eşya zenginliği, mobilya ve mefruşat tarzı, giyime ve eğlenceye dönük alışkanlıklar, modalar, argo ve günlük konuşmalar yer alır ve bunlar, kuşkusuz, toplumu toplum yapan temel

dinamiklerdir. Yazar, bunları ağırlık ve önem sırasına göre işleyerek romanını, o günkü toplumun aynası yapar[129].

Anayurt romanında zengin-fakir köylüler, Kazak sığırtmaçlar, şehirdeki iş adamları, Çinli yöneticiler, azınlık idareciler ve din adamlarının oturduğu evi, kullandığı eşyaları tasvir edilmekte, bununla onların sosyal statüsü, malvarlığı, yaşam tarzından bilgi verilmektedir. Bu tür mekân tanıtımları, olay ve kahramanlara gerçeklik kazandırmakla beraber, o zamanki toplumun durumuna ışık tutmaktadır. Örneğin, romandaki Abduömer Bey'in evi şöyle tasvir edilmektedir:

> "*Abduömer Bey'in evinin kapısı büyük, odalarında tavan penceresi vardı, avlusu üzüm telleriyle bürünmüş, kucak yetmez büyük direğe nefis, ama yağlı lambalık kenetlenmişti. Sol tarafa at ağılı ve depo, sağ tarafta bahçe kapısı gözüküyordu. Karşı tarafa bakarsanız eve giren kapıyı göreceksiniz. Çift kanatlı dış kapıdan içeri girdiğinizde sağ tarafta kerpiçten büyük taraça, çam ağacından çatı omurgası, çatı direkleri, kare şeklindeki çatı penceresi, bahçeye bakan kare şeklindeki siperli iki pencere, misafir odasının taraçası üzerine serilen sade siyah kilimler, kilimler üzerinde serilen döşek şilteler, dizilmiş yastıklar, üç basamaklı misafir odası kapısı, sol tarafta mutfak kapısı gözüküyor. Misafir odasının tavan penceresi, süslü duvar ve tavanı, duvar oyuğu, evin içine serilen nar modeli, İran modeli görkem Hoten halıları, ipek halılar bu köydeki başka evlerde bulunmuyordu.*" (*Anayurt*, C.1, s.11)

Romanda Musabayof ailesinin mirasçısı olan Enver Musabayof'un evi tasvir edilerek, Uygurlardan ilk girişimci ve ilk kapitalist olarak bilinen Musabayof'ların geldiği nokta ve bu dönemdeki durumu yansıtılmaktadır:

> "*Musabayof ailesinin evi bahçesi Gulca şehrinin en güzel yerinde. Büyük kapıdan girersen parmaklık ile ayrılan güzel bahçeyi, yemyeşil çimlik, koyu çiçekleri görürsün. Oraya buraya demir tavanlı, üst ve altı tahtalı evler yapılmış, evde moda telefon, sofa, mobilyalar var…" (Anayurt, C.1, s.347)*
>
> *Enver Musabayof ailesinin ahşaptan yapılmış büyük misafir odası yabancı ülkelerden getirilen sofa, halılarla süslenmişti, ortada boş yer, etrafını çevreleyerek küçük masalar koyulmuştu. Evin içi elektrik ışığında gündüz gibi aydınlanmış, çiçekler misafirlere selam veriyormuş, perdeler konuşuyormuş, sanki her şey heyecanlanmış gibi görünüyordu.* (*Anayurt*, C.1, s.347)

Realistlere göre, mekân olaylar için gerekli olan fon (arka plan) aracı olmanın ötesinde işlevsel (fonksiyonel)bir özellik kazanır. Kısacası: Bakılan yer, bakan kişinin

---

[129] Tekin, *age*, s. 144.

konumunu (Psikolojik/kültürel konumunu) yansıtan bir ayna olur. Söz konusu anlayışa paralel olarak çevreyi donatan eşya unsuruna da farklı bir gözle bakılır. Bundan böyle eşya, içinde bulunduğu mekâna ve asıl o mekânda yaşayan kişiye toplumsal bir statü kazandıran dinamik bir unsur olarak görülür... Eşyanın mekânla birlikte önem ve ağırlık kazanmasında rol oynayan bir diğer etken de, toplumsal hayattır.[130]

Romanda Nuri'nin kış tatilinde eve döndüğünde gördüğü manzara, anne-babasız, bakımsız kalan evi ve kardeşlerinin içler acısı hali, mekân ve eşya tasviriyle birlikte anlatılmaktadır:

> "*Nuri mutfağa girdi. Isıtılan taraçada üç kardeşi uyuyordu. Dera küçük kardeşini birisi kapıp kaçacakmış gibi sımsıkı kucaklamış, üzerlerinde tanıdık güllü yorgan. Bera-kırılgan, çalışkan kardeşi onlara sırtını dayatıp, yorganı örtüp iki bükülerek yatıyordu. Kazan başındaki kare pencereye çocuklar bu sene kâğıt yapıştırmamış, kolluk ile çulu dayatmış, bir yanı açık pencereden zehir gibi acı soğuk giriyordu. Bacalı ocağa kül dolmuş, yağlı kirli baca başına hangi kardeşi yazmıştır ki odun kömürüyle "Nurimuhammed" diye yazmış. Annesinin taraça kenarını, kazan başını balçıkla astarlayıp boyamış gibi yaptığı mutfak şimdi tanımadık hale gelmiş. Yerde kan, koyun gübreleri, kilim serilmemiş yerler dilinmiş, kazan başını toz toprak kaplamış, kâseler kirli ve simsiyahtı... O kardeşlerinin alınlarından öptü, başlarını okşadı, küçük kardeşinin başına iki tane dazlak yarası çıkmış, yüz ve boyunları, elleri kirden simsiyah olmuş, ayakları tıpkı ağıldaki koyun ayakları gibiydi... Nuri yine kendini tutamadı, fakat zorla bastırdı gözyaşlarını...*" (*Anayurt*, C.1, s.111)

Romanda yer alan mekânlar, sahneler tasvir edilirken, yerine göre belli bir duygu ve amaç taşımıştır. Örneğin, yeniden kurtuluşa eren Gulca Şehri'nin ilkbaharı duygusal bir güzellik ve heyecanı kendisinde barındırmaktadır:

> "*Gulca sokaklarında kar suları da akıp tükendi. Kırlarda ilkbahar bitkileri göz açtı. Doğudan ılık rüzgâr esti ve kıştan buyana ağır uykuda yatan ağaçları gıdıklayıp uyandırıp yeni hayat zevkine çağırdı. Son kez yağan kar da yağmur karışımı olarak yağıp ilkbahar hararetini gösterdi. Yapraksız ağaçların kıvrım dallarında ilkbahar elçisi olan karatavuk öttü, güvercin ve yusufçuklar onları takip etti... Gulca sokaklarına ilkbahar kokusu yayıldı.*" (*Anayurt*, C.2, s. 997)

---

[130] Tekin, *age*, s. 152.

Yeniden kurulan millî ordu, diğer bölgeleri kurtarmak, Ürümçi'ye doğru ilerlemek için yolda yayan yürürken, Nuri'nin askerlerinin cengâver ruh hali, bulunduğu toprak ve tabiat manzarasıyla bir uyum sağlamaktadır:

> "*İşte bu birkaç gündür onlar çöllerden geçti, dağlardan aştı, Sayram gölü kenarında rahatça uzanıp yattıkları hariç, ekmek yiyip su içip yayan yürüyerek yol kat etti. Şimdi sırtlarındaki yirmi kilo yük günden güne ağır geliyordu. Hatta giysileri de fazla gelip canı sıkılıyordu. Fakat inlemek namus, şikâyet etmek suçtur. İşte tabur komutanı Nuri çınlayan sesiyle şarkısını başladı, militanlar onu takip etti:*
>
> *Güçlü ellerde medeni silah,*
>
> *Çeliğe dönüştü yumruklarımız.*
>
> *Bizde dönmek yok, olmayacak,*
>
> *Çünkü büyüyor askerlerimiz.*
>
> *Marş-şarkı-yemin! Bu yemine Telke dağlarının koyu çam ağaçları da katılıyor. Geyikler dik zirvelerde dikkatçe bakıp zevk alıyor, Sayram gölü çalkalanıp bembeyaz su serpintilerini kenarlara saçarak eşlik ediyordu. İstekli yüreklerin yemini tabiatı uyandırıyordu. Çeşitli gül Çiçekler, uçsuz bucaksız çimlik ve kum, ılgın kaplamış çöller onların adımlarına uzun halı oluyordu!"* (*Anayurt*, C.2, s.1030)

Romanda istiklale kavuşan Gulca'nın güneşli, temiz, güzel havası ile Gomindang kontrolündeki Ürümçi'nin sisli, soğuk, bunalımlı havası birbiriyle zıt tablo oluşturur. İnkılabın son döneminde Ürümçi'de imzalanan barış anlaşmasından sonra Çinli yöneticiler ile İnkılap önderleri arasındaki gerilim gittikçe büyüyor, işler kötüye gidiyordu. Bu durumdaki Ürümçi'nin siyasî atmosferi müthiş bir hava durumuyla eşleşmektedir:

> "*Şubat 1947'de soğuk zirveye çıktı. Özellikle Ürümçi şehrinde sokaklar kalın karlarla kaplanmış, yollar kapanmış, şehir üzerinde koyu dumanlar yoğunlaşmış, evlerin damları, yolların iki kenarındaki kalın karlar da gri renge bürünmüştü. Sanki asmandan kül yağmış, yer ile gök kurşun rengiyle boyanmış, şehir de Gomindang askerlerinin gri üniformasını giymiş gibiydi…*" (*Anayurt*, C.3, s.1679)

Çevre, bir felsefenin ürünü olarak biçimlenir. Köy, şehir, sokak, cadde... Basit birer oluşum değildir. Bunlar, bir felsefe ve bir düzen anlayışının sonucunda ortaya çıkmış birimlerdir. Ev, bizden bir şeyler taşıdığı zaman sıcaktır. Eşya, alıştığımız zaman bizimdir; onunla aramızda manevî bir sözleşme vardır. Zaman bu sözleşmenin tek tanığıdır: Onun izni ve rehberliğiyle çevremize ve eşyalarımıza alışırız. Kimi

zaman mezara taşınan bir alışkanlıktır bu. Alıştığımız eşya ve içinde ömür tükettiğimiz çevrenin üzerimizdeki etkisi tartışılmaz. Realistiler bu alışverişi, daha doğrusu 'insan-çevre ilişkisinin önemini fark ederler ve romanlarının iç donanımını bu ilişkiyi dikkate alarak kurarlar[131].

"Çevreye hâkim olan şartlar, kişiyi adeta bir kader gibi kuşatır. Kişi, bu çevrenin mutlak hâkimiyeti ve etkisi altındadır. Onun tarihi, doğduğu çevrenin etkisiyle biçimlenir." [132] *Anayurt* romanında o zamanki İli halkının özel hayatı, yaşadığı mekân, çevreyle iç içe olması, yurdunu adeta tutkuyla sevmesi ve bu yüzden o güzel toprak için canını feda etmeye atlanması, okuyuculara tarihî gerçeklik izlenimi verir, Nitekim gerçekten de öyledir. Dönemin sosyal hayatında halkın en fazla ilgi gösterdiği etkinlik, toy/eğlence olmuştur kuşkusuz. Yazın dağda veya bağda, kışın evlerde düzenlendiği toy, eğlenceler birkaç yerde yoğun bir şekilde anlatılmakta, bu eğlence mekânları/sahneleri, orada bulunan kahramanları daha gerçek, daha ilginç bir hale getirmektedir. Kışın Kasim Mirab'ın, Abduömer Bey'in evinde düzenlendiği toylar, Zeytine'nin evinde düzenlendiği gençler partisi, yazda dağda veya bağda düzenlendiği gezi toyları, bir de at yarışması (oğlak çekişmesi), geçmişin gerçek tablosu ve enteresan atmosferini okuyuculara sunmakla beraber, o zamanki toplumun kültür, sanat hayatından da bilgi vermektedir.

> "*Hava karardığında o Pınarbaşı mahallesine geldi ve tepeden inip, kara su takip eden yol ile batıya doğru yürüdü. Sessiz gecede değirmen şelalesi şarıldıyordu, değirmen taşının takırtıları duyuluyordu: "Oh, sunu söyleten mirab işte" diye mırıldadı O.*
>
> *Kara dere diye adlandırılan akın üzerine görkemli bir köprü yapılmıştı. O köprüye bakan güney kapı önünde attan indi. Bu büyük kapı yanındaki küçük kapıdan bir adam çıktı ve selamdan sonra Muhtar Bay'ın atını aldı:*
>
> *"Şu an makam söylüyor Rozi Tambur!" dedi hizmetçi atı çekerek büyük kapıya yönelip.*
>
> *Büyük avluya lamba yakılmıştı. Su yağı doldurulmuş kara lamba sönük ışığıyla avluyu aydınlatmıştı. Kapının sol tarafındaki evler gazyağı lambalarıyla aydınlatılmıştı. Evde bir kişinin makam söyleyen sesi duyuluyordu. Hüzünlü, fakat manası kapalı olduğu halde ayet gibi etkileyici özelliği olan makamları Muhtar Bay defalarca duymuştu. O, Makam söyleyen kişinin ne dediğini anlamıyor, fakat çaldığı tambur*

---

131 Tekin, *age*, s. 153.
132 Tekin, *age*, s. 153.

müziğini seviyordu. Ne var ki, bugün makam onu oldukça etkiliyordu. İçinden ağlamak, bağırmak, yaka yırtmak geliyordu. O dışarı eve girip ayakucuyla basarak taraça kenarında oturdu. Halı serilen büyük ev misafirlerle doluydu. Yukarıda Hakimbey Hoca güllü kilimler üzerindeki tüy yastıklara yaslanarak oturuyordu, yanında şehir baylarından bir kaçı, beri tarafta köy zenginleri, makam müritleri ve dinleyiciler başlarını sarkıtıp oturuyordu. Makam "bi-bi-bi..." le sona erdi. Dutar ile tef, tamburu takip etti. Rozi Tambur, Hasan Tambur ve şarkıcılar var gücüyle şarkı söyledi:

"Her kişinin derdi olsa ağlasın yar önünde,
Kalmasın gönülde arman belki izhar önünde..."
Muhtar Bat hıçkırarak ağlamaya başladı." (*Anayurt*, C.1 s.81, 82)

Görüldüğü gibi, *Anayurt* romanında kahramanların yaşadığı, hareket ettiği mekân /meydan/sahneler oldukça zengindir. Köyler, şehirler, dağlar, karlı doruklar, yaylalar, bağlar, şiddetli akan nehirler, durgun göller, evler, odalar... Büyük bir tarihe, acayip olaylara, bin bir türlü eylemlere/faaliyetlere sahne olmuştur. Yazar bunları tanımlar veya tasvir ederken, tarihî gerçekliğe çok önem vermiş, o dönemin doğası ve sosyal durumunu/manzarasını olduğu gibi göstermeye çalışmıştır.

II.2.7. Muhteva Özellikleri

Anayurt romanı çok sağlam bir yapısı olduğu kadar, içerik bakımından zengin bir romandır. Eserde 1940'lı yıllardaki Uygurların sosyal, kültürel yaşamı, dini ve ahlak değerleri, siyasî düşünceleri, ümmet veya millet anlayışı, zamanında revaçta olan dincilik, milliyetçilik ve sosyalizm akımının aydınlar ve siyasetçiler başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerini derinden etkilediği ve bağımsızlık mücadelesine yön verdiği, konu olarak işlenmiştir.

II.2.7.1. Tema

Anayurt romanında Üç Vilayet İnkılabı Uygurların siyasî tarihindeki büyük bir olay, düşünce tarihinin de büyük bir dönüm noktası olarak ele alınmıştır. Bu inkılap daha önceki millî mücadele, kölelikten, zulümden kurtulma savaşının devamı ve zirvesi olarak anlatılmakta; İnkılaba odaklanan dindarlar, siyasetçiler, aydınlar, tüccarlar, esnaflar, çiftçiler, sığırtmaçlar ve diğer nice insanların temel ihtiyacının aslına özgürlük, insan gibi yaşamak olduğu, görüşleri ne kadar farklı olursa olsun özgürlük uğruna birleşebilecekleri net bir şekilde ortaya koyulmaktadır.

Romanda özgürlük en çok işlenen konudur. Özgürlük için savaş zaten bu konunun ekseninde yer almaktadır. Bunun dışında Nuri'nin üç güzel kızla olan ilişkileri, kızların geleneksel adetlere uymayan, dini kuralların sınırlarını zorlayan cesur halleri, savaşta kahramanlık gösteren Gani Batur ile Muhtar Bay'ın çapkın davranışları, namazı vaktiyle kılan Hakimbey Hoca'nın türkü ve şarkı düşkünlüğü, Asiye Abistey'in evinde düzenlenen çılgın eğlence, Zeytine'nin evinde düzenlenen sınıf arkadaşları partisi, erkeklerin, kızların içki içmesi ve dans etmesi gibi detaylar zamanındaki Uygur toplumunun özgür yaşam tarzını, özgürlüğe ne denli açık olduğunu, sadece siyasî istiklal bakımından değil, yaşamın her alanında özgürlüğe kavuşmak, serbest yaşamak için hareket ettiklerini görmekteyiz.

Romanda vatanseverlik, yurtseverlik en çok vurgu yapılan bir konudur, yazarın yurtseverlik duygularını esere nasıl telkin ettiği, vatandaşları ve vatanının dağ taşlarını nasıl bir sevgiyle tasvir ettiği ortadadır. Böyle güzel bir vatan ve bu vatanda yaşayanların özgürlüğe kavuşması şarttır, yoksa yazık olur, sonu felaket olur anlayışı hep hissedilir. Öyle ki bu vatanda zülüm altında inlese de, esprileriyle, türküleriyle eğlenerek yaşamayı seven ve böylece moralini yitirmeyen bu millet savaşmayı, bu vatan uğruna can vermeyi de bilir, zaten öyle olmuştur. İnkılap/Savaş bu milletin vatan anlayışını yeniden gündeme getirmiş, insanlara umut ve güç vermiş, milletin güzel geleceğinin tablosunu çizmiş, millet geçmişte hiç görülmediği bir sevgiyle, coşkuyla vatanına âşık olmuş ve bu vatan uğruna kendilerini feda etmiştir.

Romanda sosyalist görüşü benimseyen, fakat milliyetçiliğe de sıcak bakan yazarın konuyu işlerken tarafsız olmaya çalıştığı hissedilir. Romandaki dinci lider Alihan Töre, solcu lider Abdülkerim Abbasof ve bu ikisi arasında en uygun yol bulmaya çalışan, fakat toplumcu görüşü daha benimseyen Ahmetcan Kasimi, millet için çıkış yolu arayan değerli önderler konumundadır. Savaş kahraman Nuri de toplum için yararlı olmayı, halkın hürriyeti ve mutluluğu için mücadele etmeyi hedefleyen ideal bir tiptir. Yazar millet uğruna yaşayan ve can veren kahramanlar vasıtasıyla bugünkü topluma, yıllardır kendini toparlayamayan millete, yozlaşmış, bencil, çıkarcı gençlere seslenmek ister. İster Nuri gibi idealist veya toplumcu birisi ol, ister mücadele ver veya kendi hayatını yaşa, yeter ki bir az da halkını düşün, halkın geleceğine bak, milletin mevcut halini düşün ve millet için bir şeyler yapmayı kafana tak, yiğitlik sorumluluk gerektirir der. Savaş bir milletin ruhunu temizler, inkılap zafer kazansın veya kaybedilsin, mutlaka milletin sonraki yaşamına yön verir. Savaşta insan

hayat dolu yaşar, sever ve sevilir, tarihin altın sayfalarına adını yazdırır veya korkakça yaşayıp yok olur gider.

II.2.7.2. Ana Fikir ve Yardımcı Fikirler

Tarihî roman yazan Büyük yazarların hemen hepsi kendi topluluğunun tarihine adeta tutkulu bir ilgi duyar, ona vakıf olur ve bugüne yansıtmak ister. Toplumun geçmişini bilmek, bu toplumun bugünkü durumu ve problemlerini daha iyi kavrayıp anlamak demektir. Yazar, tarihçi değildir, fakat toplumun özel, gizli tarihini anlatıcıdır. O kendi toplumunun geçmişten bugüne kadar yaşadıkları büyük olayları, zamanla etkilendikleri eğilim, fikir ve görüşleri, hayat dolu sevgi serüvenlerini, tarih kitaplarına geçmeyen ilginç veya ibretli öykülerini anlatmak, bugüne taşımak ister.

Bir roman ekseriya, bize hem macera, hem derin görüşler takdim eder… Bir romanda ister bireysel konular, ister toplumsal sorunlar anlatılsın, bir romancı, açık veya gizli bazı felsefelere, düşüncelere, hatta politikaya eserinde yer verebilir… Yerinde kullanılmak şartıyla, felsefe, karmaşık ve tutarlılık gibi bazı önemli sanat değerlerini desteklediği için bir eserin sanat değerini arttırır. [133]

Anayurt romanında tarihe, üç vilayet inkılabına yönelik üstün bir bakış açısı, okuyucuya nüfuz edecek derin düşünceler, fikirler vardır. Fakat bunları birkaç cümleyle özetlemek güçtür. Olaylar, kahramanlar bize bir şeyler söyler, onlar sadece söz değil, aynı zamanda birer fikirdir. Geniş çaplı tarihî olaylar birer ibret vesilesi olabilir, romanda bizimle hemhal olan kahramanlar kendi hayalleri, düşünceleri, konuşmalarıyla, bakın, biz nasıl yaşamışız, siz şimdi nasıl yaşıyorsunuz, derler sanki. Kahramanlıklar, haksızlığa karşı çıkmalar, direnmeler, mücadeleler, savaşlar bize tarihten ders vermekle beraber, tarihin devamı olan bugünkü yaşamımıza da yön vermektedir. Yazar bize sadece tarihî olayları sıralamıyor belki bir şeyler gönderiyor, kahramanları konuşturarak bir şeyler söylüyor, birçok güzel, dramatik tabloları çizerek özlemli hava yaratıyor, atalarımızın geçmişteki halleri, duygu düşüncelerini aktarıyor.

Romandaki tarihî hikâyeni daha önceki tarihten koparamayız, olaylar sebep-sonuç ilişkisiyle devam eder. Düşünce, fikirler de öyle, atanın fikri evladına miras kalır. Geçmiş toplumun manevî mirası da bir sonrakilere devredilir. Bu bağlamda

---

[133] Tekin, *age,* s. 197, 198.

Anayurt romanı geçen yüzyılın öncesi ve sonrası Şincan'daki tarihî gelişmeleri, insanların maneviyat yönündeki değişimlerini de bir yandan aktarmış olur.

Anayurt romanının asıl fikir çizgisine bakıldığında, dönemin insanlarında yaygın olan cedit akımı ile millî kurtuluş akımının hürriyet uğruna bir noktaya geldiğini görebiliriz. Asırlar boyunca Uygur toplumunda kadercilik anlayışı hüküm sürmüştür. Yakup Bey döneminden Çinli hükümdarlar dönemine kadar süregelen hiyerarşik, bürokrasi sistem bu anlayıştan çok yararlanmıştır. İnsanların kafasına çoktan efendi-köle damgası vurulmuştur. Halk ne olduysa Allah'ın kaderi diye pasif bir tutumda bulunuyordu. 20.yüzyılın başında etkili olmaya başlayan ceditlik hareketi Müslümanların bu anlayışını sarsmaya başlar, önde gelen dini aydınlar kaderciliğe karşı çıkmaya, mevcut sistemi kınamaya, halkı eğitmeye başlar. 1910’lu yıllardaki Demir Halife, 1930’lu yıllardaki Hoca Niyaz Hacı ayaklanması kaderciliği yıkan, hürriyet hakkı için mücadele eden inkılaplardır, bu hareketler gerçi mağlubiyetle sonuçlanmış olsa da Uygur toplumunun aydınlanmasına, bilinçlenmesine, komünizm ideolojisinin bu bölgede yayılmasına yol açar. *Anayurt* romanında adı geçen kahramanlar böyle bir yenilik hareketin mirasçıları olarak tarih sahnesine çıkmışlardır. Romandaki Alihan Töre başta olmak üzere Muttali Halife, Damolla Raziyov gibi din adamları aynı zamanda yenilikçi, reformcu, İnkılapçı aydınlardır ve o dönemin insanlarını etkilemiştir. Romanda onlar kaderciliğe kafa tutanlardır, “Allah her işi senin ameline bağlı kıldı, sen kendi kaderini değiştirmedikçe, Allah da senin kaderini değiştirmeyecektir” fikrini savunanlardır. Bunun yanı sıra din adamları gaza, cihat, şehit anlayışını telkin etmiştir. Zamanında bunun etkisi en büyük olmuştur, komünizmi benimseyenler de ölüm-kalım meselesinde bu fikri doğru bulmuşlardır. Bu fikir geniş yankı buldukça, her bölgede insanlar, özellikle gençler savaşa katılmış, canlarını feda etmiştir. Sonradan komünistler bu fedakârlığı ne kadar istismar etmiş olsa da, inkılabın kendisine değer verdiğimizde, savaşçıların bu tür cihat anlayışından güç, moral aldığı tarihî bir gerçektir.

Daha önce belirttiğimiz gibi *Anayurt* romanı bir kahramanlık destanıdır. Dillerde destan olan gerçek olaylar bu romanda güzel bir anlatım biçiminde, yurt, vatan sevgisiyle, özlemli duygularla anlatılmıştır. Peş peşe gelen felaket ve facialardan sonra Başkahraman Nuri, insanın değerinin kendi hakkını savunmak, kendi hürriyetini kazanmak olduğunu çok iyi anlar, fikri gelişir. Bu fikirleri aslında okuldan, eğitimden gelir. Öğretmenleri çoğunlukla ceditlik ile komünizmin yaygın

olduğu Orta Asya, Tataristan bölgelerinden gelenlerdi. Ceditlik ile Komünizm, İnsan kendi kaderini kendi yaratır anlayışında birleşebilmişti. Bunu benimseyen Nuri, kaderciliğe kuşkuyla bakar, hatta inkâr eder, insanların mücadele yoluyla kendi kaderini değiştirebileceğine inanır, mevcut durumu değiştirmedikçe mutlu hayata kavuşamayacağını, köle olarak zillet içinde yaşayacağını, değersiz mahlûk olarak feci bir şekilde öleceğini anlar. Bu fikir yazar tarafından doğrudan, bariz bir şekilde ortaya konmuştur:

> "*Kısas almak için hâkimiyeti devirmek gerek" diyordu Nuri. Onun düşmanları şimdi hükümetin yardakçılarıdır. Hâkimiyet onun düşmanlarına destek veriyor, silahlandırıyor. Bu açıdan Nuri'nin söyledikleri doğrudur. Nuri ve arkadaşları öyle yemin etmişlerdi. Bu hâkimiyeti devirip halka zulüm etmeyen, hakikati savunan, insanların mutluluk ve refah içinde yaşamasına katkı sağlayan, doğal kaynaklarla dolu bu zengin ve güzel topraktan yararlanıp fakirliği sonlandıran, insan insanı ezen, zulüm, haksızlık yaygın olan bu sistemi kaldırıp yeni devlet, yeni toplum kurmak onların gayesiydi.*" (*Anayurt,* C.1, s.337)

> "*İnsan kendi kaderini değiştirebilir, kendi tarihini kendisi yaratır, ölümsüz veya değersiz tarihiyle iz bırakanlar milyarlarca var. Fakat onların çoğu izsiz kaybolup gitmiştir. Birileri hayattayken insanlara dağ gibi görünür, ancak öldükten sonra toprak parçasına dönüşür. Peki bazıları? Hayattayken toprak parçası gibi ayağına takılarak dönüp durur, ancak öldükten sonra zaman onu dağlara, hatta bakarsan takken düşecek büyük dağlara dönüştürür.*" (*Anayurt*, C.1, s.343)

Romanın vurgu yapmak istediği nokta vatan, toprak sevgisidir. Bu sevgi oldukça kutsaldır. Yazar bu fikri baştan sonuna kadar savunmuştur. Romandaki İslamcı Alihan Töre, Komünist Ahmetcan Kasimi her ikisi de vatansever kahramanlardır, Çinlileri bu topraktan atma konusunda fikir birliğine sahiptir. Burada Mehmet Akif Ersoy'un "Konu vatan olunca gerisi teferruattır" fikrini hatırlatmak gerekir. Onlar önce zalimleri yok edip bu vatanı şer güçlerden, parazitlerden temizleyecek, sonra halk egemenliğindeki bir hâkimiyet kuracaklardı. İlk önce bu hedefle başlayan inkılap bağımsızlık mücadelesine kadar gitmişti. Fakat İnkılabın sonunda Alihan Töre ile Ahmetcan Kasimi'nin yolları ayrılır, fakat her ikisinin amacı halkları zalimlere köle yapmak değil, hak ve hürriyetine kavuşturmaktır. Ahmetcan Kasimi, Süper güçlerin bu zayıf millete bağımsızlık vermeyeceğini bilir. Ancak, Alihan Töre, Allah'a tevekkül etmeyi, sonuna kadar cihat edip şer güçleri bu topraktan temizlemeyi hedefler. Yazar bu iki kahraman hakkında yorum yapmaz, fakat onların

halkçı yaklaşımını belirtir. Nitekim ezilen halka sempati duymak, onlara sahip çıkmak insanlığın bir gereğidir.

Gerçekçi bir yazar olan Zordun Sabir, romanında dramatik yaşam öykülerini sunmakla beraber zaman zaman hayat hakkında görüşlerini sunar:

> "*Hayat işte böyle, saflık ile sahtelik kepek ile altın gibi birbiriyle karışmıştır. Sana birisi gerek olursa, öbürü de eline çıkacak. Kasap temiz elindeki bıçakla diri hayvanın canını alır, tatlı meyve veren ağaç işte necasetten beslenir*". (*Anayurt,* C.1, s.354)
>
> "*Elbette herkes hayat yolculuğunun bir durağında güzel rüya gibi bir geçmişe sahip oluyor. Bu geçmiş onun hayatının en gizli sırı, en güzel hatırası ve en özlenen anı oluyor*". (*Anayurt,* C.1, s. 496)

Yazar önce lirik, dramatik olayları anlatırken kendi insanlarının yaşam tarzını, düşüncelerini, mizahi konuşmalarını büyük bir sevgiyle sunar, onların zülüm karşısındaki metanetini, fakirlik karşısındaki çaresizliğini, kötülük karşısındaki iyimserliğini, bunalım karşısındaki şakacılığını, kaygısı ile mutluluğunu, gözyaşı ile kahkahalarını bir arada tasvir eder. İnkılap başladığında bu milletin özel yaşam öyküleri bir anda değir, heyecan artar, musibet ve gözyaşları çoğalır. Bu değişmeler her türlü fikir mücadelesini de beraberinde getirir. Millet birden aile hayatından çok siyasetle ilgilenmeye başlar: devlet, egemenlik, seçim, yöneticilerin kaderi, Çin ve Rusya'nın tutumu, inkılabın nereden nereye geleceği, hangi sonuçlara varacağı... gibi konuları tartışır, fikir ihtilafları çoğalır; Genellikle İslamcılar ve komünistler olarak ikiye bölünür. Milliyetçiler ile İslamcıların bağımsızlık davasında birleştiği görülür. Yazar bu iki tarafı tarafsız olarak anlatır, yani ideolojik fikirlerden, her hangi bir taraftarlıktan kaçınmış ve belki bunu yazarlığının bir gereği olarak görmüştür. Yazar tıpkı Tolstoy, Şolohov gibi, savaş, barış, hayat, aşk ve bunların değerini araştırmıştır. Tüm insanlık için geçerli dünya görüşünü benimsemiş, savaş yerine barışı tercih etmenin, doğanın güzelliğine değer vermenin, doğa ile uyum içinde yaşamanın en ideal bir yaşam olduğunu savunmuştur:

> "*Vahşet işte toplumda, güzellik ise doğadadır. İnsan harika şeyleri yaratmakla beraber ömrünü kısaltıyor. Tez yürümem gerek diye araba üretiyor, mızrağı küçümseyip tüfek yapıyor, menfaat için birbirini öldürüyor. Neden bu kuşlar, tavşanlar gibi doğanın verdiklerine şükredip huzur içinde yaşamıyor*?" (*Anayurt,* C.1, s.570)

"Tabiat özgürlüğün yansımasıdır, her şey kendi hakkından yararlanır. Hatta kırlardaki böcekler bile istedikleri yere yürüyebilir. Suların sesine hiçbir engel yok, ağaçların dans etmelerine hiçbir mani yok. Sınır, engel, hapishane gibi şeyler insanlara mahsustur. İnsanlar o şeyleri sınırsız iştah-nefsi için, bir başkasını boyun eğdirmek için icat etmiştir. Mutluluk da insanın yarattığı kavramdır. Fakat mutluluk bireyin nefsanî kılığına büründüğünde iğrenç bir şeye dönüşür. İnsan için özgürlük en büyük bahttır. Hapishanedeki hayat insana bu özgürlüğün ne kadar değerli olduğunu hissettirir. Yeme, uyuma, mutlu olma her canlıya ortak olan özgürlüktür. Hayvan bile sevinirse canlı hareket eder, kuşlar uçar, insan bu en temel özgürlük hakkından da mahrum bırakılırsa onun insanlığı yok edilmiş olur. İnsanları insanlık hakkından, yaşama hakkından mahrum bırakanlar nasıl meydana gelir? Onları oluşturan ruhsal unsur nedir? İnsan yaratıldığında kardeşti, uyumlu yaşıyordu. Sonra çoğalınca soy, kabile, millet, devlet ve şimdiki moda güruhlar, siyasî partiler, hayat felsefesinin çeşitli mensupları oluştu. Eğer herkes "ben başkalarının zararı pahasına yükselmeyi günah, suç olarak görüyorum" diyebilseydi, dünya kavga ve kan kokusundan arınmış olacaktı. İnsanlar birbirine düşmanlıkla bakmamış, kast etmemiş, kılıç çekmemiş olacaktı.

İnsanlık-herkes yaşamayı, güzel hayat geçirmeyi arzu eder. Fakat bu "güzel gün" ü her türlü algılıyor. Eşi, çoluk çocuklarıyla beraber, kazandıklarına şükredip mutlulukla yaşamak elbette iyidir. İnsanların çoğu sadece bunu ümit ediyor. Ancak başkalarının bahtını çalıp kendi çıkarlarını çoğaltmaya çabalayanların fedakârlığı dünyanın huzursuzluğuna neden oluyor. Dünyayı yönetmek, devleti yönetmek, birkaç millete egemen olmak, başkalarının cesetleri üzerinde yatıp rahatlamak isteyenlerin bitmez tükenmez savaşları insanlığa felaket getiriyor... (*Anayurt*, C.2, s.813, 814)

Fikirleri toparlamaya çalışırsak, şu önemli sorularla karşılaşırız: Nedir Kahramanlık? Nedir aşk? Nedir hayatın değeri? Bunun gibi soyut kavramlar romanda somutlaşır, fikirler bu kavramlar üzerinde yoğunlaşır. Nuri, Gani Batur gibi halk kahramanlarının hayatında aşk ve cinsellik hiç eksik olmaz. İnsan tabiatı yönünden bunlar normaldir. Ancak Onların belirlediği ve ulaşmaya kararlı olduğu büyük hedefleri vardır. Bakıyoruz ki, bir yanda onların özel hayatı ve yaşam zevki, bir yanda büyük cesaret ve fedakârlığı... Kahramanlar güzel yaşam için fedakârlık eder ve bu yüzden sevilir, âşık olunur. Bu nedenle romandaki kahramanlar gerçek insan izlenimi verir. Kahramanlık hayattan kopmuş ideal bir imaj değil, her yönüyle gerçek bir figür olarak karşımıza çıkar, Kahramanlar sıradan insanlar gibi aşk yaşayabilir, yanlış şeyler yapabilir, eğlenebilir, kavga edebilir, çelişkilere düşebilir, ruhsal sıkıntıya girebilir, fakat onların hedefi daha büyüktür, sadece kendini düşünmekle yetinmez,

halkı için tasalanır, gerekirse canını feda eder. Tarihte böyle insanlar, böyle insanlarımız yaşamıştır.

Kısaca ifade etmeye çalıştığımız nokta şu: Vatan, toprak sevgisiyle hayat bulan bu kahramanlık dramatik yaşam, güzel aşktan yoksun olmayan bir kahramanlıktır. Onların yaşamı ve ölümü hayatın değeri hakkında bizi düşündürür, aydınlatır; İnsani hak ve hürriyetin kolay kolay elde edilemeyeceğini, fakat bunlardan vazgeçilmeyeceğini, bunun için kahramanların meydana gelmesi gerektiğini, büyük tarihî büyük kahramanların yaratacağını bir kez daha hatırlatır. Romandaki fikirlere baktığımızda tarihten bugüne kadar devam eden toplumsal, kültürel gelişmeler, değişen dünya görüşü ve düşüncelerin hangi noktaya geldiğini anlarız. Zordun Sabir geçmişin gözüyle bugüne bakmaktadır, bir tarihe damga vuran olayı bir kez daha hatırlatarak düşündürücü fikirler, yol gösterici tavsiyeler sunmaktadır. Tarihten ders çıkarmak gerekirse, vatan, toprak bağlılığı, kahramanlık, mücadele hâlâ gereklidir, kahramanlık dönemi sona ermemiştir ve ermemesi gerekir.

II.2.7.3. Üzerinde Durulan Problemler

Anayurt romanı milletçe bir kahramanlık destanıdır, üç vilayet inkılabı tarih boyunca hep böyle anlatılacaktır. Fakat bu destanın hep övgü dolu olmasını beklemek kendi problemini görememek anlamına gelecektir. İnkılap/savaş toplumun trajedisidir, aynı zamanda bir milletin meziyeti ve zafiyetini de ortaya çıkaracaktır. İnkılap tüm toplum sorunlarının bir anda patlaması ve bir anda çözüm bulmasıdır. Çözüm bulamamışsa o da kendinden bir sorun oluşturur. *Anayurt* romanında yazar milletin kahramanlığına övgü yağdırmakla beraber, derinden hissettiği esef ve üzüntülerini de gizlememiştir. Tarihten buyana kurtuluş mücadelesi vererek gelen bu millet Üç Vilayet İnkılabı'nda, tarihin dönüm noktasına geldiği anda yine kaybetmiş, kaderini kökten değiştirememiştir.

İnkılabın başlangıcında insanlar tek yürek, tek hedefle hareket eder, şehitlerin canı, zenginlerin malı pahasına bağımsız Doğu Türkistan Hükümeti kurulur. Burada önemli bir hakikat vurgulanır, yani bağımsızlık öyle kolay kolay elde edilmez, birileri buna canını, malını feda etmesi gerekir. Sonradan şu önemli gerçek ortaya çıkar, madem bağımsız bir devlet kuruldu, millet kendine egemen olur. Fakat bunu sağlayabildi mi? Kurtuluşa tam erebildi mi? Yazar buna değinmeden geçemez.

Mücadele sonucunda millet kaybeder, savaşı yarı yolda bırakır, bağımsızlığı sonuna kadar savunamaz, kurduğu hâkimiyetin ömrü çok kısa olur. Buna zamanındaki ulusal gelişmeler, tarihî ve siyasî koşullar, dış güçlerin baskısı ve millî hükümet liderleri arasındaki siyasî görüş ayrılığı, iç çekişmeler, ulusal hedef ve siyasî menfaat anlayışındaki belirsizlik, tam bağımsızlık veya kölelik seçimindeki tutarsızlık sebep olur. Romanda denilmek istenilen şeylere baktığımızda, bağımsızlık anlayışında milletçe bir zafiyetin olduğu, özellikle liderlerde toplumcu görüşün ağırlık kazandığı, sosyalist ülke olan SSCB ve Çin komünist partisine içten güvendiği, millî menfaat derken sosyalist görüşü önce gördüğü ve millete mutluluk ararken milletin gerçek arzusunu ihmal ettiği veya hesaba katmadığı açıkça görülmektedir.

Romanda şu önemli gerçek dikkatlere sunulur: Üç Vilayet İnkılabı zafer kazanıp millî hükümet kurulduğunda önce dinci, milliyetçi önderler iktidar başında olur. Sonra sözde barış müzakereleri başladığında toplumcu görüşteki liderler üstün gelmeye başlar. Hükümet yetkilileri arasındaki dinci, milliyetçi, toplumcu görüş ayrılığı, kamuoyunda ihtilaflar doğar, vatandaşların birlik ve beraberliğini de zedelemeye başlar. Sonuçta bu millî hükümetin sağlamlığını etkiler ve ömrünün çok kısa olmasına yol açar.

Aslında, milletin izzet ve şerefini sağlayan, namusunu koruyan, kendinden güçlü olan düşmanı bile korkutan ve onları anlaşmaya zorlayan tek şey silahlı mücadeledir. Dinciler ve milliyetçiler bunun farkına vararak, tam bağımsızlık için sonuna kadar mücadele etmek ister, ama toplumcu görüşteki liderler bunu istemeyip çok kayıp vereceğiz, halk toptan kıyıma uğrar endişesiyle barış yolunu seçer, merkezi yönetimle anlaşma kararı alır. Onlar bu bölgenin Sovyetler Birliği ve Çin gibi iki büyük ülkenin arasında sıkışıp kalacağını, onların pazarlığı ve menfaatine karşı çıktığında bağımsızlık kazanamamakla kalmayıp milletçe helak olacağını düşünür. Yazar bunun ne kadar isabetli karar olduğunu, doğru veya yanlış yapıldığını değerlendirmez, sadece onların hepsinin vatan, millet için bir çözüm yolu bulmak için çabaladığını, milletin böyle önder ve liderlere ihtiyacı olduğunu göstermek ister.

Savaşta en büyük fedakârlık gösteren, canını verenler alt tabaka insanlarıdır. Fakat bağımsız hükümet kurulunca bu fırsatı değerlendirmek isteyen çıkarcılar, makam mevki peşinde koşanlar çıkmaya başlar. Bir de köylere inip çiftçilerden inkılap adına mal toplayan dolandırıcılar da vardır. İnkılabı başlayan komutanlar yeni

kurulan millî hükümette istediği makama atanamayınca bu hükümete küser, gücenir. Savaşlarda büyük kahramanlık gösteren pehlivan Gani Batur, halk kahramanı sıfatıyla halk arasında gezinmeye başlar, halk onu Hazreti Ali'ye benzeterek aşırı yüceltir ve hatta kızlarını ona vermeye başlar, bununla gurur duyar. Tüm bunlara baktığımızda, halkın yine de cahil olduğunu, hurafelerden kurtulamadığını görmekteyiz.

II.2,8. Dil ve Anlatım

II.2.8.1. Dil

Roman bir dil sanatıdır. Anlatım meselesini gerçekleştirmek yolunda dilden en fazla ve kapsamlı bir şekilde yararlanan tür, kuşkusuz romandır. Roman inşa edilmiş bir yapıdır. Nitelik itibariyle kurmaca olan bu yapı, birtakım parçaların bileşkesidir: insan, mekân, vaka, zaman gibi dış dünyadan alınan elemanlarla kurulan (kompoze edilen) bu yapıyı işlevsel kılan araç, dildir kuşkusuz[134].

Anayurt romanının diline gelince, bugüne kadar yazılan Uygur tarihî romanları içinde bu eser, dilinin güzelliği, akıcılığı, çekiciliği, etkileyici gücüyle değer kazanmış ve ilgi görmüştür. İlk baştan beri yayınladığı hikâye, romanlarında dilinin çarpıcı güzelliğiyle dikkatleri üzerine çeken yazar, sonraki eserlerinde de kendine özgü edebî dilini geliştirmiş, yeni dönem Uygur edebî dilinin zenginleşmesine katkılar sağlamıştır. "Doğrusunu söylemek gerekirse, Zordun Sabir eserlerinin dili büyük bir sistemdir. Onun dil üslubunu her yönden izah etmek için çok emek sarf etmek gerekir. Yazarın dil özelliklerini birkaç noktadan özetlemek mümkündür: 1. Yazarın dili üniversal bilgiler içermektedir; 2. Betimseldir, muhakeme edici ve düşündürücüdür; 3. Şiirseldir, esprilidir; 4. Ağız, lehçe ve argoları kullanmaktadır; 5. Dil geleneğine varis olmuştur, hem de yenilik yaratmıştır; 6. Belagat, hitabet sanatından bol bol yararlanmıştır."[135] Son romanı ve en büyük yapıtı olan bu eserde yazar, Uygur dilinin tüm imkânlarından ustalıkla yararlanmış, gerek anlatı, gerek diyaloglarda dil ustalığını tümüyle sergilemiştir.

Anlatmak, tek başına bir şey ifade etmez. Önemli olan, anlatmak istediğimizi somutlaştırmak; olayı, okuyucunun zihnine gerçekmiş gibi yerleştirmektir. Bu işlem için tek imkân, dildir… Kafasında tasarladığını, dilin olanaklarını iyi kullanıp özgün

---

134 Tekin, *age*, s. 172.
135 Muhammed Huşur, age, s. 287.

imgelerle anlatamayan yazar, içeriği ne kadar iyi olursa olsun, ya okunma şansını yitirir, ya derdini anlatamaz.[136]

Anayurt romanında yazar anlatımda cümlelerin doğru, belirgin olmasına, tasvirde imgelerin lirik, güzel olmasına, diyaloglarda konuşmaların doğal, kısa, (Gulca tarzına uygun) mizahi olmasına özen göstermiştir. Anlatma ve göstermede maharetle, incelikle kullanılan dil, romana gerçek gibi bir atmosfer, geçmiş kokusu, yerli özellik, sürekli ilgi uyandıran bir üslup, çekici bir estetik değer kazandırmıştır. Aşağıda birkaç örnek verelim:

> "*Fatih Muslimof-açık sarı yüzlü, çekme burun, kısa bıyıklı, orta boylu adam, Gani ile iki eliyle tokalaştı. Onun boyu Gani'nin omzuna denk geliyordu. Gani-korku verici, iriyarı, sesi kalın adam ona:*
>
> *"Böyle güzel eşini bırakıp nerelerde dolaşıyorsun hey Nogay!" diye şaka yapınca, konuşkan Fatih de cevap yetiştirdi:*
>
> *"Nogay işte Rus'tan öğrenmiş, Nikulay o kadar güzel olan Almanyalı eşi Yikatirna'yı terk ettiği halde bize neydi, doğru mu İvan?" dedi.*
>
> *"Doğru söylüyorsun, bu hırsız mı?"*
>
> *"Hırsız, dikkatsiz olursan Zina' nı da çalar!"*
>
> *Onlar güldü. "Zina" deyince Nuri, göğsü kadınların göğsü gibi kabarık ve kıllı, iri mavi gözleri oynak bu Rus gence haset ve merakla baktı.*
>
> *"Bu Rus'un bal çiftliği harika" dedi Fatih, İvan'ı Gani'ye tanıştırıp, "Çadırtal'da bütün bir ırmağı bunun arıları kapladı, yılda dört yüz kova bal alıyor bu Rus. Usta mergen, sineğin başını bile hedef alabiliyor!"*
>
> *Onlar yine güldü, Fatih çenesi güçlü, güler yüz, kibirli adamdı. Nuri'ye hiç bakmadı bile. Nuri bundan kırıldı, Gani bunu fark etti:*
>
> *"Bu genç Nuri Efendi'dir, tanışsan iyi olur Fatih, işlerimiz başarılı olursa bu çocuk Uygurlardan çıkmış Stalin olabilir!"*
>
> *"Oh!" dedi Fatih, Nuri'ye itibar etmemiş gibi alaylı bir şekilde gülümseyip, "Stalin'i taklit etmesin, bu Rus'un yanında çekinmeden söyleyeyim, biz Nogaylar Stalin yaşasın diye bağırmıyoruz. Neden? Çünkü o on dört millete cumhuriyet verdi, bir tek Tatar'a vermedi. Biz Rusları kırk sene yöneten halk, Kazan bizim başkentimiz olmuştu. Kırım bizimkiydi. Tatarları haksız yere Sibirya'ya sürgün etti, Kazakistan'a kovaladı, Dünyanın dört bir yanına hardal gibi dağıttı tozuttu. Fakat biz halen Uygurları kültürlü halk yapmak için çabalıyoruz!*
>
> *"Yeter Nogay'ım, yakınma, ben Senin için Tataristan kuracağım."*

---

[136] Tekin, *age*, s. 174.

Tatarların katkısı konuşulurken Nuri kendini tutamadı:

"Fatih abi doğru söylüyor. Bize kültür öğreten işte bu Tatarlardır. Yang Zengşin döneminde bir tek öğretmen okulu kurulmamıştı. Çinlilere şötang [137] *açmıştı. Uygurlarda sadece medrese vardı. Musa Carulla usulü cedidi bize yaydı. Musabayof ailesi Kazan Tatarlarından çok iyilik gördü. Onları getirip Gulca'ya yerleştirdi. Onun teknik personel, muhasebeci ve yöneticileri Tatarlar idi. Muttali halife Tatar mollada eğitim görüp çağdaş fikirli âlim olmuştur. Hatta Turpan'dan Maksut Muhiti de Moskova'ya gidip Habibullah Efendi, Gülendam Abistey, Ali İbrahim, Hisamidin Efendi gibi altı öğretmeni kendi masrafıyla getirip, kendi cebinden maaş verip okul açmıştır. Onlar birçok Uygur çocuklarını okutmuştur."*

"Yalnız bizim Kaş'a Nogaylar gelmemiş, bu yüzden Kaşlı deyince insanlar gülüyor. Aynayı hiç görmemiş bir Kaşlı kadına kocası şehirden ayna getirmişse, kadın aynadan kendisini görünce: şehirden metres getirmişsin, diye kocasıyla kavga etmiş... "

"Mumu çubuk yağ diye yiyiveren, Kibriti Kızılbaş (kâfir) diye fırlatan Kaşlı! "

"Ölüyü toprağa vermeye giderken önünde tavşan çıkarsa, ölüyü bırakıp da tavşan kovalayan Kaşlı!"

"Bir Kaşgarlı kumarbaz kumarda kaybettikten sonra Kaşlı bir adamın kapısı önünde otururken, karısı çıkıp: Hey kaşgarlı, burada ne işin var, bizden alacağın mı var? dese, kumarbaz: var, demiş. Ne kadar? dese, Bir defalık demiş. Kadın: vay başımın belası, kocam böyle borç mu almış senden, hadi gel, ben ödeyeyim diye kumarbazı evine alıp "borcu" ödemiş. Ha-ha-ha..."

Fatih'in bu şakası Gani'nin damarına bastı.

"Votka motka yok mu, oturuyor musun böyle, pinti Nogay!" dedi o lafı çevirip.

Çok geçmeden eve etli börek ve kebaplar girdi. İçkiler koyuldu. Toplananlar birden ona ulaştı. Yediler, içtiler, bağırdılar, güldüler, hatta ağzını bozup birbirine küfrettiler. Misafirliğin bu günlerdeki en yeni modası-tam mest olmak, beden çıplak, fikir ve söz yalın olmak tamamıyla ortaya çıktı.

Nuri rakı içmeyince, Gani konuştu:

"Yarın senden ayrılacağım, sen burada öğretmenlik yapacaksın. Fatih söz verdi, dediğini yapar. Doğru mu Fatih? He, duydun işte, evet dedi. "

"Hamit'le beraber kalacaksın. Yarın beraber git, muallim ol, otuz dolar maaş alacaksın. Yemek, yatak bedava!"

"Şimdi iç, nazlanma!"

Nuri içti, sarhoş oldu. Kaş nehrinden yüzerek geçmek istedi. Başkaları engellese de ısrar etti, Gani bir tokat atınca nehir kenarındaki söğüt altında sırtüstü yattı, hiç

[137] Şötang- Çince kelime, Çince öğreten ve Çince eğitim veren okul.

uyanmadı. Ertesi çelik telli yatakta uyandı. Evde önlük takan Gevheriye Hanım eşyaları topluyordu. (Anayurt, C.1, s. 428, 429, 430)

"Nuri'nin siniri yine bozuldu. Dişleri gıcırdayıp, gözleri patlayıp, elleri titredi, yeri tekmeleyerek bağırmak, ağlamak, birisine küfretmek istedi ve nehre doğru koştu.

Nehir de onun gazabına uyarak şiddetle dalgalanıp akıyordu. Kaş nehri kahramanlığın, paklığın simgesidir. O nice doruklardaki karlardan eriyen su, insanların ayak basmadığı nice derelerden sızarak birbirine katılıp, çoğalıp, koyu çam ağaçlarını, tepeden bakan kaya parçalarını, burnu havada olan ormanları şaşırtıp, taştan taşa, dereden dereye sıçrayıp, cesurlukla büyüyen dağ suyudur. Bu yüzden o cesurluğun sembolüdür. Onun geçmeyeceği engel yoktur, arkasına asla dönmemiş, zorluklar önünde pes etmemiştir, eşsiz bir kahramandır. O en seçkin çiçeklerin kokusu, en şifalı maddelerin tadı, en temiz damlaların birikimdir. Bu yüzden onu içersen vücudun ferahlar, canlanırsın, o dağ havası gibi, bebeğin kalbi gibi pak, tertemizdir.

Nuri nehir kenarında uzun oturdu. O şimdi eskisinden daha duygulu, derin fikirli olan on dokuz yaşlarındaki yiğit. O da Kaş nehrinin suyu gibi tehlikeli doruklar, derin uçurum ve dik kaya parçalarından atlayarak, hayatın çocukluk mevsiminden büyüyerek, ümit arzu ve gayret şecaat dolu gençlik mevsimine ayakbastı. Seneler onun akıl idrakini, mertlere mahsus olan, hiçbir şeyden korkmayan meziyetini oluşturdu. O şimdi ıssız çöl ve bozkırlarda kaplan gibi yalnız uyuyabiliyor, uğradığı tehlikeli hayvanlara saldırabiliyordu, onu seneler akıl ve bilimle ödüllendirmişti. (*Anayurt*, C.1, s. 433)

Görüldüğü gibi, yazarın tasvir ettiği manzara, ilginç üslupla anlattığı olaylar, konuşmalar, dışa vurduğu ruh halleri okuyucunun ilgisini hep canlı tutar, tüm bunlar yazarın kendine özgü dil sanatıyla gerçekleşmektedir. "Bir romancı, kahramanlarını düşündürür, konuşturur veya onların bakışıyla hadiseleri süzerken, kendisinin değil, onların kelimelerini kullanmak zorundadır… Bir romanın konuşma örgüsünün (ses ve söz bütünlüğünün), çeşitli insanların renkli ve anlamlı cümleleriyle şekillendirilmesi, kuşkusuz başarıdır."[138].

Hayat nasıl çeşitlilik üzerine bina edilmişse, roman da öyle olmalıdır. Romancı, hayatın renk ve hareketliliğini dil aracılığıyla eserine (gerçek dünyadan kurmaca dünyaya) taşıyacaktır… Sanat, gerçeği olduğu gibi yansıtmak yerine, sezdirmek amacını taşır. Roman da bir sanat dalı olarak bu temel üzerine oturur. Bir romanda yer alan (mekân, zaman, kahraman gibi)ögeleri, asıl örneklerin (gerçek hayattaki asıllarının) bir yansıması ve karikatürü olarak algılarız, hatta kendimizi romanın

[138] Tekin, *age*, s. 177, 180.

kurmaca dünyasının bir parçası olarak da görebiliriz. Bütün bunlar, bir mekanizmanın ürünüdür. Ve bu mekanizma doğal olarak, dildir. Bu nedenle bir yazar, roman dünyasını kurarken dilden ustalıkla yararlanmalı, dili bir tecrübe ve gözlemin aktarıcısı, taşıyıcısı olarak kullanmalıdır[139],

Anayurt romanının dili yukarıda belirttiğimiz gibi, Uygur edebî dilinin nadir örneklerindendir, romandaki dil kendi görevini, işlevini yerine getirmekle beraber, okuyucuda estetik zevk uyandırır. Yazar sürekli geliştirdiği dil üslubuyla kendi yeteneği ve azmini bir daha göstermiştir. Yazar bu romanda dili güzel kullanmakla kalmayıp tarihî romanın anlatım tarzına uygun olarak tarihî sözcükleri, İli ağzı kelimelerini özenle kullanmıştır. Hatta romandaki kişileri konuştururken Çinlilere Çince, Ruslara Rusça, Kazaklara Kazakça söyletmiştir. Bunlar romanda daha doğal, daha gerçek bir atmosfer yaratmıştır. Yazar "Güzel Eser Hakkında Düşündüklerim" adlı makalesinde şöyle der:

"Güzel eser yazmanın önemli bir şartı dil ustası olmaktır. Edebiyat kendi kanunu açısından da dil sanatıdır. Yani okuyucu ana dilinin en güzel, en hoş, en imgeli, en veciz, en mantıklı örneklerini kendi edebî eserlerinde görmesi gerek… Dil güzelliği nelerdir? Bana göre, ilk olarak cümleler veciz, doğru düzgün, anlamlı, imgeli olması, yani şu millet dilindeki en güzel cümleleri temsil edebilmesi gerek. Uygur dili çok lehçeli, basit cümleleri esas alan, ifade gücü üstün, belagat ve millî özelliği belirgin, atasözleri ve deyimleri bol olan güzel bir dildir. Yazar bu dili güzelleştirmesi gerek ki, bozmaması, cafcaflı yazılarla berbat etmemesi gerekir."[140].

Dilin üslubuna gelince, Üslup, dilin değişmeceli gücünü, renk ve eylem zenginliğini, kısacası dilin anlatım dağarcığını kişisel beceriyle söze veya-özellikle-yazıya dökmek, dille hayatiyet (canlılık) kazandırmak demektir… Üslup esasen kelimelerin kıymetini ve bunların arasındaki münasebeti tayin etmektir… Üslup, fikirlerimize verdiğimiz nizam ve harekettir… Üslup, sahibinin içyüzünü aksettiren bir ayna mesabesindedir… Üslup dediğimiz ferdi anlatım şeklidir… Üslubu beyan, ayniyle insandır.[141]

Zordun Sabir, *Anayurt* romanını yazmadan önce de kendi üslubunu oluşturmuş, üzerine büyük ilgi toplamış bir yazardır. Bu açıdan yazarın dil üslubu ayrı bir

---

[139] Tekin, *age*, s. 182.
[140] Zordun Sabir, *Yazar Olmak Zordur*, s. 85.
[141] Tekin, *age*, s. 186.

araştırma konusudur. Yazarın gerçekçi tutumla sade, akıcı, lirik bir dilde yazdığı *Anayurt*, tarihî roman olması nedeniyle dilinde birçok tarihî zenginlik ve ifade özellikleri bulunmaktadır. Romandaki anlatı, tasvir, düşünce, konuşma, yazarın dil üslubuna dayalı olarak özellik kazanmıştır.

Harekete ait yerlerde sade, müşahhas ve canlı, tasvire ait yerlerde icap ettikçe imajlı, tahlile ait yerlerde mücerret bir hal arz eden, etmesi gereken üslubu biz hareket, tasvir ve tahlil ölçülerine göre parçalanmış olarak değil, bütün olarak idrak ederiz. Bu bağlamda üslup, dilin renk ve hareketlilik, bir kelimeyle canlılık kazanmasıdır… Edebi üslup, en geniş anlamıyla, yazarın, istediği intibaı (izlenimi) elde etmek için dilde verdiği ifade kabiliyetidir ve bu kabiliyeti dile kazandıran güç de, dilin 'öz karakterleridir."[142] Romanda yazarın tarihî kaynaklardan elde ettiği ve kurguladığı olaylar gereği gibi doğru, açık, kısa anlatılmış, tabiat ve portreler oldukça imajlı tasvir edilmiş, yazar-anlatıcı veya kahraman anlatıcının düşünce, fikirleri çok veciz bir şekilde ifade edilmiştir, tüm bunlar dilin vasıtasıyla gerçekleşmiş ve yazarın üslubu da bu yönde açıklığa kavuşmuştur.

II.2.8.2. Anlatım

Sanat, esasen ifade edicidir (expressive); ancak biçimlendirici (formative) olmadan ifade edici olamaz. Romancı, romanını kaleme alırken anlatım tekniklerinden yararlanmalı, anlatı örgüsünü sağlam temeller üzerine oturtmalıdır… Bir romanın sanat değerini tayin eden sır, anlatım tekniklerinden zengin ve bilinçli kullanılışında yatmaktadır. [143] *Anayurt* romanı, yazarın yazarlık marifeti ve tecrübede zirveye ulaştığı bir dönemde yazıldığı içindir ki anlatım bakımından zenginlik ve üstünlük kazanmıştır. Çeşitli anlatım teknikleri romanın muhtevası ve yapısına uygun bir şekilde maharetle kullanılmış, eserin edebî güzelliği ve sanat değerini arttırmıştır.

II.2.8.3. Anlatım Teknikleri

Anlatım teknikleri romandaki dilin şu veya bu şekilde kullanılışından başka bir şey değildir. Anlatım teknikleri yalnız yazarı ilgilendiren bir konu değildir, araştırmacılar, eleştirmenler ve okuyucular da bu hususa dikkat ederler. *Anayurt*

[142] Tekin, *age*, s. 190.
[143] Tekin, *age*, s. 201, 203, 204.

romanında neredeyse tüm anlatım teknikleri kullanılmıştır veya anlatım o teknik unsurları kendinde barındırmıştır. *Anayurt* romanının dili, çeşitli anlatım teknikleri vasıtasıyla kendine özgü bir renk ve ıklım yaratmıştır. Eserin diline, anlatım biçimine çok önem veren yazar, eser yapısına göre anlatım tekniklerini ayarlamış ve uygulamıştır, böylece eserini sağlam, güzel, kaliteli bir yapıt durumuna getirmiştir. Yazarın kullandığı anlatım tekniklerini incelerken, sadece esas olarak kullanılan tekniklere kısaca değineceğiz. Eserde çok az kullanıldığı hissedilen, fakat detaylı olarak izah edilmesi güç olan bilinç akımı tekniği, montaj tekniği, ana motif tekniği gibi teknik unsurları ayrı başlık altında incelemeye gerek duymadık

II.2.8.3.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

"Sanat, esas mahiyeti itibariyle dışa vurma, bir anlatma olayıdır… Destandan romana doğru evirilen süreçte anlatıcı, varlığı inkâr ve iptal edilemez bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır."[144].

Gösterme bir olayı ya da durumu, belli bir zaman ve yer içinde, daha çok kişiler arası konuşma ve eylem biçiminde okuyucuya sunmaktır… Gösterme yönteminde okuyucu kendini iyice olayların içinde hisseder; çünkü olaylara sanki geçtikleri sırada tanık olmaktadır. Bu yüzden duyguların yoğun olduğu anlar için kullanılır… Anlatmada okuyucunun yüzü hikâyeye dönüktür, onun sözlerine kulak vermektedir; göstermede ise okuyucunun gözleri hikâyeye çevrilmiş, onu seyretmektedir.[145]

Gerçekçilik akımını, hâkim bakış açısını benimseyen Zordun Sabir, gerçek dünya ve diri (canlı) insanları gereği gibi anlatmaya çalışırken, bu tekniği sıkça kullanmıştır. Anayurt romanında da yazar bir yandan İnkılap sürecindeki olayları anlatırken, bir yandan tarihî kahramanların hareketi ve konuşmalarını tiyatro oyuncularının hareketi ve sözü gibi aktarmaktadır.

Aslında gösterme yöntemi, tiyatroya özgü bir yöntemdir… Bu yöntemi, farklı bir yapıya sahip olan romanda aynen uygulamak mümkün değildir. Roman, özü ve özelliği gereği buna müsait değildir. Ancak gösterme yönteminden zaman içinde yararlanma yoluna gidilmiş ve yapılan uygulamalarla roman sanatının ufku genişletilmiştir… Realistlerden itibaren bilinçli olarak devreye sokulan gösterme

---

[144] Tekin, *age*, s. 206, 207.
[145] Tekin, *age*, s. 208.

yöntemi, roman genelinde a) anlatma yöntemiyle birlikte yan yana, b) bağımsız, c) yine anlatma yöntemiyle birlikte iç-içe kullanılmıştır… Gösterme yönteminin tipik uygulamaları, bir roman içinde yer alan diyalog parçalarıdır. Okuyucu, bu parçalarda yer alan olay, duygu ve düşüncelere doğrudan tanık olur.[146]

Anayurt romanında anlatma-gösterme yöntemi çoğu kez yan yana veya iç içe kullanılmıştır. Anlatmada yazar sadece olup bitenleri tespit etmekle kalmamış, her yerde duygu yoğunluğunu ifade etmiştir, biz ondan yazarın tarih anlayışı, özlemli duygusu, anayurdu ve hemşerilerine olan sevgisini hissedebiliriz. Buna örnek olarak, yazarın en duygusal anlatımından bir pasaj verelim:

> "*Nuri dik doruğa tırmanıp dürbünle doğuya baktı: uçsuz bucaksız ormanlık, dalgalı nehir ona anayurdu İli nehri kıyılarını, Kaş nehri kıyısındaki kalın ormanlıkları hatırlattı. Tasavvuru İli nehrine yöneldi: hamile olan Zeytine'nin güzel gülüşü, Hamit'in gözleri, ömrü boyunca çocuk acısıyla yüreği yanmış babası Ziyavdun'un kırışıklar sarmış sağlam yüzü göz önüne geldi.*
>
> *"Bom!" diye çıkan korkunç sesle o sendeleyip yanındaki çam ağacına yaslandı. Dağlar döndü, yer ile gök yer değiştirdi, onun üniforması kana bulandı, ormanlar döndü, yer zemin kan gibi kızardı, inlemeye bile güç yetiremedi.*
>
> *Ona sık ağaçlı yamaçlar görününce hemen İli nehri kıyısındaki köyünü, babası ve köydeşlerini, Manas nehri kenarındaki orman bahçede alıştırma, okuma ve oyuncu olarak tiyatro oyununa katılmakla günlerini mutlulukla geçirmekte olan kardeşi Bera'yı, sevgili eşi, Gulca güzeli Zeytine'nin yeşil ormanlardan heyecanla söylediği lirik sözlerini hatırladı.*
>
> *Bu hatıralar onun hayatıyla sımsıkı bağlanmıştı ve bundan sonra da daim tekrarlanacağı güzel hatıra sayfalarıydı, hayat işte böyle sayfaların mecmuasıydı.*
>
> *Yakın gelecekte o bu hatıraların sahipleriyle birlikte olacak, birlikte kahkaha atarak gülüşüp hayatın tadını çıkaracaktı ki, daima gamsız galipler, amacına ulaşan gönüllüler, muradına eren âşık maşuklar gibi! ...*
>
> *"Bom!" diye ikinci ateşle birlikte o zeminden kalktı ve aşağıya, çağlayan Kıran nehrine doğru uçtu!*
>
> *İli'nin gökyüzündeki parlak bir yıldız zamansız göçtü. Kalbi arzu armanla dolu bir yiğit-Nuri Ziyavdun nereden geldiği belirsiz iki ateşle yirmi altı yaşında vatanı, milleti, ana toprağıyla ebediyen vedalaştı.*" (*Anayurt*, C.3, s.1752)

---

[146] Tekin, *age*, s. 210, 211, 212.

Yazar yine gösterme yöntemiyle kişilerin hareketi, davranışı, konuşmasını sunarak, okuyucunun dikkatini bu insanların üzerinde yoğunlaştırıp olayın seyrini dramatik yöne çevirmiştir, her bir konuşma adeta olay örgüsünün düğümleri olarak sağlam bir yapı oluşturmuştur. Örneğin, Abduömer Bey ile eşi Asiye arasında iki defa tartışma yaşanır, bu tartışmalar sonradan ortaya çıkan dramatik, daha doğrusu trajik olayların ayrılmaz bir parçasıdır.

"*Etli makarna yendikten sonra eğlence sonlandı. Misafirler fayton, araba, gümüş eyerli yorga atlarla yola çıktı. Sevinçler de sona erdi. Az önce, Bey'e Gulca halkı gülmek için yaratılmış gibi görünmüştü. Bu kadar çok gülmeleri hayatında ilk defa gördü. Arabalar, atlar uzaklaşsa da gülme sesleri yine* geldi...

"Hocam sevmiyor dememe rağmen akordeon çaldırıp, "Adinoçka" oynatıp, sonunda hocam bizden hiç hoşnut olmadı" dedi Asiye, Abduömer Beye gücenip.

"Siz niye kıvranıp ona işveyle kaş göz işareti yapıyorsunuz!" dedi Bey, Asiye'yi kınayıp "Hocam sizin cilvebaz davranışlarınızı beğenmedi!"

"Ne diyorsunuz, kadınların cilvesini beğenmeyen Uyguru ben henüz görmedim!"

"Erkekleri görünce cilve yapmayan Nogay hatunu ben de henüz görmedim! "

"Öyleyse Nogay hatunla niye evlendiniz?"

"Bayları taklit etmek için!"

"Şimdiden olsa size köy yolu açık!"

"Size de Kazan'ın yolu açık!"

"Ben bu evden çıkmam, bana verdiğiniz taahhüt var, Mahkemeye gitsem Tatar kadılar var, işinizi hemen bitirecek."

"Nogay Mollalardan yüz adama karşı koyacağım Muttali Halifem var, Azazil kadınları cehenneme buyurabilir!" (*Anayurt*, C.1, s.172)

Bu tartışmadan sonra çok geçmeden Asiye kızları için bu evi terk eder, ikinci defa Abduömer Bey'e Nilka kasabasında karşılaşır, bu sırada Asiye Nilka'yı işgal eden düşmanların elindedir ve hemen öldürülecektir.

"*Karakol'un önünde şehirden çıkan bir nasihat ekibi duruyordu. Bunların içinde kaymakam Abduömer de vardı. Özel olarak Gani, Ekberlere nasihat etmek için getirilen Gulca büyükleri içinde Hakimbey Hocam'ın yerine geçen oğlu Ekremhan, Çang Bahşi, Hüseyin Taranov, Sabit Kökbaşı, Mensur Şangyo gibilerini Asiye tanıdı. Abduömer Bey daima onları evinde misafir ediyordu. Asiye onları Uygur, Tatar yemekleriyle sevindirmiş, övgüler almıştı. O ümitle:*

"Hiçbir suçum yok, Allah'a yemin ediyorum, suçsuzum!" diye feryat etti. Dört asker ona ölü sığıra yapışan kene gibi yapışmıştı. Onların vahşi elleri kadıncağızın

bilek, ense, saçlarından sıkıca tutmuş, kadının kana bulanan ayakları yağmurdan sonraki çamurlu toprağa iz bırakarak sürünüp gelmekteydi. Asiye nale ederek nasihat ekibi üyelerine umutla baktı. Ekip üyeleri korkunç manzaraya bir baktı, ama yüzlerini hemen çevirip yere baktılar. Ekremhan:

"Asiye hanım değil mi bu Abduömer hâkim[147]?" dedi.

"A...A...siye!..."dedi Abduömer hemen düşecekmiş gibi fena titreyip.

"Onca gönlün varsa kurtar onu Bey!" dedi Hüseyin Taranof dayanamadan, "Hey askerler, işkence etmeyin, vursanız da işkence etmeyin!"

"Doğru, doğru!" dedi bir başkası.

"Bırakın!" dedi jandarma komutanı gibi birisi askerlere emir verip.

"Asiye sen misin?"

"Evet..." zorlukla ayakta durabilen kadın güçsüz inledi.

"Hırsızları beslediğin doğru mu?"

"İnkılâpçıları besledim, yemek verdim."

"Onlar eşkıya, hükümet düşmanı! Sen de hükümet düşmanı mı? "

"Evet, hükümete karşıyım!"

"Hah, elinden ne gelir? Karşı çıkarsan öleceksin!"

"Sen de gebereceksin! İntikamcılar hemen gelecek!"

"Asiye, öyle deme, tövbe et, tövbe edersen vurulmayacaksın! " Abduömer sakallarını titretip yalvardı, "şimdiden her ne kadar olursa..."

"Senin gibi yalakalık yaparak, iftira atarak yaşayacak mıyım? Hayır, öyle yaşamaktansa ölüm yeğdir. Vur, vurmuyor musun?"

Komutan, askerlere işaret verdi. Askerler Asiye'yi öteye-dere kenarına götürdü ve elinde hiçbir şey olmayan kadına üç tane kurşun sıktı.

"Asiye!.." Abduömer elleriyle yere dayanarak hüngür hüngür ağladı. Taranov onu silkeleyerek:

"Neyin erkek senin, hayvan!" dedi. (*Anayurt*, C.2, s.850, 851)

Anayurt romanında bunun gibi gösterme yöntemiyle canlandırılan birçok sahne vardır. Okuyucu zaman zaman onları seyreder, üzerinde durur, odaklanır, etkilenir. "Dramatik metot, başarılı bir şekilde kullanıldığı zaman, okuyucunun hikâyedeki şimdiki zamana, yeni roman dünyasındaki zamanla kaynaşmasını ve onun kendisini sahnede icra edilen bir oyunu seyreden kişinin hissettiği gibi, olayların içinde bulmasını sağlar. Dramatik metot, yorumsuz bir şekilde sahne tekniğini kullanarak bu

[147] Hâkim-Uygurlarda kaymakamlar eskiden beri bu sözcükle ifade edilmiştir.

etkiyi yaratır."[148] *Anayurt* romanında iki, üç veya daha çok insanların konuşmasıyla sık sık karşılaşırız. Her konuşmada hiç eksik olmayan yerel konuşma tarzı, kullandıkları özel ibare ve sözcükler, yaptıkları şakalar söz konusu göstermeleri daha gerçek, daha ilginç, daha zevkli kılmaktadır.

II.2.8.3.2. Tasvir Tekniği

"Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, mekân, zaman, olay gibi unsurları, sanatın sağladığı imkânlardan yararlanarak görünür kılmaktır… Tasvir en geniş anlamıyla, çevreyi, zamanı, insanı ve olayları okuyucunun zihnine taşıyan bir araçtır"[149].

Anayurt romanı tasvirleri çok zengin bir romandır. Romanda Geçmişteki İli'nin dağları, nehirleri, çayırları, vadileri, köyleri, şehirleri, sokakları, evleri, evdeki eşyaları o kadar belirgin, o kadar özgün tasvir edilmiş ki, romanın dünyasına girdiğimiz andan itibaren tam, mükemmel bir manzaranın önünde, hatta onun içinde hissederiz kendimizi. Peki, bu mekânda yaşayan insanlar? Onlar da özel portresi, kılık kıyafetleri, yüz ifadeleri, hareketi, kahramanlıkları, aptallıkları, çapkınlıkları, gülüşleri veya gözyaşlarıyla karşımıza çıkacaktır. Tüm bunlar tasvir yoluyla bize görünür hale gelmiştir.

Sanatta, özel anlamda romanda, tasvirin, bir estetik değer olarak ve bilinçli bir tercihle kullanılması, romantik döneme tesadüf eder… Romantiklerin çabalarıyla, dağın, gölün, çiçeğin, rüzgârın, ağacın, renklerin… Güzellik ve büyüsü edebiyatta taşınır; edebiyat dünyası, alabildiğine zenginleşir… Realistler, anlatılacak olaya, çizilecek kişiye veyahut anlatıya egemen olacak atmosfere gerçekçi bir nitelik kazandırmak için tasvire başvururlar. Onlar için tasvir, bir bakıma araçtır: Tiyatroda dekorun, oyuna katkısı ne ise, tasvirin anlatıya da o yönde katkıda bulunmasını isterler[150].

Anayurt romanında tabiat tasviri öyle romantik, lirik bir hava taşır. Yazarın, doğup büyüdüğü bu mekânı çocukluğundan itibaren sevmesi doğaldır, nitekim İli vadisi gerçekten güzel bir yerdir. Yazarın bu yeri özlemli bir duyguyla, biraz heyecanla tasvir etmesi tesadüf değildir:

---

148 Tekin, *age*, s. 215.
149 Tekin, *age*, s. 218, 243.
150 Tekin, *age*, s. 219, 220.

"...Ancak dağ hayatı bambaşka, buranın rüzgârları, suları, hatta çiçek, bitkileri de canlı, hareketli ve şiir gibi romantiktir. Burada her şey gülüyormuş, her şey egemen, her şey gamsız gibi görünüyor...

Kalın çam ağaçlarıyla kaplanan tepelerden inen kar suları hayat dolu gençler gibi derisine sığmadan oynuyor. Yağmurlarda defalarca yıkanan koyu yeşil yapraklar sevgi sevdasına düşen kızların gözleri gibi parlak. Her yerden misk kokusu geliyor. Buranın kuşları ötmüyor, konuşuyor. Sabah kalkıp da dağ sülünlerinin oynaşlarını görürsen kendini çok eğlenceli bir toyun katılımcısı hissedersin: horozu ortaya çıkıp yeşil çimlik üzerinde kanatlarını gererek, cilalı boyun tüylerini kabartıp hızlı dönüp öttüğünde, onu çevreleyip boyunlarını uzatıp istekli halde duran alaca, sarı, mavi tavuklar sevinçten gurkluyor, mest olan horoz sevgi tutkusunu hareketle ifade ediyor. Dağ canlıları da sevgiye can atan aygırlar gibi yerinden sıçrayarak bağırıyor. Öküzler verimli kara toprağı boynuzlarıyla kazıp sırtına atıyor, kurtlar kancıklarını çağırıp uluyor, porsuklar çimlikleri dilip biçip nesil bırakmak için acele ediyor...

Nuri yumuşak çimlik üzerinde sırtüstü yatıp tabiat dünyasından şiirsel duygularla dolu mısraları aramaya, dağ suyu gibi sona kadar giden yürek arzularını şiirle örtüp özlem ve azap kıvılcımlarından kendini kaçırmaya çalışıyordu. Fakat yemyeşil yapraklar, ince bitkileri öperek uçup dolaşıp duran kelebekler, çiçeğe dağ rüzgârı gibi bir öpücük kondurup ardından uzaklara kaçıyordu. Yüreğini ağrıtan nazik duygular da mısra olarak dizilmeden şu kelebeklere takiben kaçıyordu.

Rüzgârlara katılsın duygularım,
Dağ suyu gibi akar feryatlarım.
Bahtım sanki göğü delen kartal,
Nerelere gizlenmiş güzel aşkım...

Son mısra aşkın azap gücünü yeterince ifade edemedi. Kalbindeki özlem, kat kat dağların ötesinde, uçsuz bucaksız çöllerin öbür tarafında kan yaşlı gözleriyle umut aramakta olan bir nazik kızı kurtaramamaktan sıkılan yüreğin ilticası bu mısralara asla sığmıyordu. (*Anayurt*, C.1 s.387, 388)

Anayurt romanında bir de kapsadığı geniş vaka ve arka planındaki tarihi, siyasî gelişmeler gereği paralel tasvir yöntemi kullanılmıştır. "*Anayurt* romanında yazar eseri çok geniş bir tarihî arka plana yerleştirerek tasvir etmiş, kâh Avrupa'daki savaş durumunu, kâh Çin halkının Japonya işgalcilerine karşı savaşını, kâh Şincan halkının Gomindang'ın şer güçlerine karşı mücadelesini, bunun yanı sıra Gulca, Altay, Çöçek

ve Güney Şincan'daki halkının yaşam durumunu, bunların birbiriyle olan tarihi, sosyal ilişkilerini detaylı ve stereo bir biçimde anlatmıştır."[151]

> "*Dünya işte insanların koşturmalarına, ritimli adımlarına alışmıştı. Şimdi tam beş sene askerlerin ayak seslerinden telaşa düşen Avrupa sakinleşti, adamlar harabe şehirlerini tekrar kurmaya başladı. Fakat Doğu Asya'da bu adımlar zirveye çıktı. Bütün Çin'in deniz kenarındaki şehirleri, tüm Kuzey Doğu, Japonya'nın berisindeki Hiroşima gibi adalar 1945 yılının Mayıs, Haziran aylarında güç yarışmasının ağır, dehşet verici günlerini baştan geçirdi. Gulca'dan sefere çıkan yirmi dokuz bin altı yüz elli silahlı genç bu durumla uyumlu adım atıyordu. İlerde Cing, Şiho ilçelerinde, Çöçek, Altay, Aksu illerinde acayip savaşlar olacak. Uzun süreli askeri eğitim görmemiş genç orduya karşı Doğu, Kuzey ve Güney Şincan'daki Gomindang hükümeti üç kattan fazla, yani yüz bin kişilik büyük ordusu, top tank, uçak, hem de sağlam hendek ve kaleleriyle, tüm kahır gazabıyla hazırlanıp, tehdit edip duruyor.*" (*Anayurt*, C. 2, s. 1032)

Tasvir, özü itibariyle sadece çizme, somutlaştırma (tecessüm ettirme) değildir. Aynı zamanda bir anlatım biçimidir. Bir romancı tasvir yaparken, hem anlatı dünyasını süsleme (dış dünyaya benzeme) amacını taşır, hem de okuyucuya bir şeyler açıklamak ister… Bu bağlamda tasvir sanatı iki şekilde yapılır:1. Nesnel (objektif=realist)tasvir, 2. Öznel (sübjektif=romantik) tasvir. [152]

Zordun Sabir'in diğer eserlerinde olduğu gibi, Anayurt romanında da ağırlıklı olarak öznel tasvir sanatı kullanılmıştır. Bu tasvirler dekor olmaktan çok, vakanın cereyanı için gereklidir ve anlatıya lirik, estetik yönden katkı sağlamaktadır. Yani yazar çoğu zaman tasviri amaç değil, araç olarak kullanmıştır. "Anlatıya renk ve süreklilik kazandıran tasvir uygulaması ise, anlatının genel yapısı içinde yer yer gerçekleştirilen ve olayların akışıyla gündeme getirilen tasvir örnekleridir. Bu tür tasvir örnekleri aynı zamanda psikolojik derinlik taşır ve okuyucu üzerinde etkili olur. Çünkü bu örnekler 'tasvir yapmak için yapılmış tasvir' örnekleri değildir. Genel yapının dışında değil, genel yapıyla bütünleşmiş, anlatım bünyesine sindirilmiş bu uygulamalar, tasvir yönteminde ulaşılan ideal aşamadır."[153] Zordun Sabir, *Anayurt* romanında tarihî manzarayı olduğu gibi göstermeye çalışmıştır, hep bir sevgi, heyecan veya hüzünlerini belirtmiştir. Aradan onca seneler geçtiği bir tarih, mekân ve ona

---

[151] Muhammed Huşur, *age*, s. 116.
[152] Tekin, *age*, s. 226.
[153] Tekin, *age*, s. 233.

katılan kahramanları görünür duruma getirmekle beraber, okuyucuların merakını canlı tutmuştur. Aşağıda örnek vereceğimiz iki pasajda tablolar farklı, duygular da farklıdır.

> "*1942.yılın Ocak ayı çetin bir soğuk ile başladı. Kalın kar İli zeminini kaplamış, yollar kapanmış, evler sanki yere çökmüş, nehir, ırmaklar bir yerlere kaybolmuştu... Sabah güneşine bakarsan güçlü ışığı gözyaşlarını boşaltıyor, geniş kırların orası burasında sadece ucu görünen çalılar, pelinler doğudan esen soğuk rüzgârda titriyor. Hani derin barajlar, tavşanlar topyekûn mahvolacak mı? Zavallı keklikler ne yiyecek şimdi? Harmanlarda saman kovanlar bile kalmamış mı acaba? Her yeri kalın karla örtülen avlusundan dizine kadar kar geçerek kapısı önüne çıkan Ziyavdun, doğuya bakarak kendi kendine sorular sordu. Fakat sorularına ne göz kamaştıran bu kalın kar, ne gözyaşlarını boşaltan rüzgâr, ne bu kalın karda dalları eğilip belleri bükülen ağaçlar cevap verdi. O kürkünün kollarına elini sokup başlığının kulaklığını çenesinin altından bağlamıştı, başlığının sarmaş dolaş yünleri ile geçen seneden beri bırakmış sakalı karışıp kalın "süpürge" olmuştu, o bunun üzerinde hemen oluşan kar-buz tanelerini diliyle yaladı.*" (*Anayurt*, C.1, s. 445)

Şimdi 1944 yılının şubat ayında tamamıyla istiklale kavuşan Gulca şehrinin yaz manzarasına bir bakalım:

> "*Gulca şehri Ağustosta kendi güzelliğini bütünüyle gösteriyor: sokakların iki kenarındaki kavak ağacı sabahın ılık güneşi ve serin rüzgârda yapraklarını gümüş sikke gibi ışıldatıp hafif sallanıyor. Ağaç altındaki derelerde akmakta olan berrak su, çiçek ve elma ağaçlarıyla hüsnünü gösteren hoş kokulu avluların önünden geçtiğinizde fısıldayıp teşekkür ediyor. Su serpilen sokaklar, evlerin önünde gamsız karagöz çocuklar kıs kıs gülerek birbirini kovalıyor, yaşam zevkinden hoşlanan dede, nineler yüzlerindeki kırışıklarını çoğaltarak gülüşüp birbirine bakarak sessizce konuşup yürekten seviniyordu. Sıcak ekmek, süt, kaymak satıcılar koyu ağaçlı serin sokaklarda ritimli bağırarak yavaş yavaş yürüyordu. Pazara veya dükkân açmaya yol alan tüccarlar birbirine alelacele selam veriyor ve şimdiki modaya göre ayakkabılarından ses çıkarıp kızıl takkelerini gâh gözüne, gâh ensesine doğru takıp bir şeyler hesaplayarak yürüyordu. Çocuklar topluca bağırıp, bir şeyleri kapmak yarışına girip okullara gidiyordu. Faytonda okula giden zengin çocukları faytonda savaş atları gibi dik başlı, mağrur oturup kendisine imrenenleri arayıp iki tarafa arada bir bakıyordu.*" (*Anayurt*, C.3, s.1131)

Zordun Sabir'in birçok eserinde tabiat tasviri eserdeki şahısların ruh halleriyle ilişkilidir ve birbiriyle uyum içindedir. Bu tür tabiat tasviri hikâyecilikte/romancılıkta genel bir yöntem olarak kullanılır, bunu fazla izah etmeye gerek yok. Fakat Zordun

Sabir'in bir kısım tabiat tasvirinde tabiat ile eserdeki şahısların ruh durumu birbirine ters düşmekte ve paralel bir zıtlık oluşturmaktadır. Bu tür tabiat tasviri Uygur romancılığında nadir görülür. Bunun özelliği şudur, birbirine zıt olan tasvirler mukayese edilir ve okuyucuda derin bir izlenim bırakır.

"*Karlar eridi, dağ eteklerinde yemyeşil çimlikler güneş ışığında ışıldadı. Çam ağaçları aralarında geyik ceylanlar, tilkiler mest olup bağırmaya çağırmaya başladı, Gulca bağlarında ilkbahar sevinciyle mest olan kuşlar şevkle ötmeye girişti.*

Fakat Şincan'ın gökyüzünü kara bulutlar kaplamış, ne havada, ne adamların yüzünde mutluluktan nişan vardı." (*Anayurt*, C.1, s. 473)

Bu safhada yazar tabiatın güzelliğiyle sosyal ortamın kirliliği, çirkinliğini paralel bir zıtlık içine koyarak, Şeng Şisey'in hâkimiyeti altındaki karanlık zülüm ve bunun insanların ruh hallerine olan olumsuz etkisini tasviri bir şekilde derin ifade etmiştir."[154]

Romancı gerçek dünyaya mensuptur ve kesinlikle romanın dışındadır. Böyle bir konuma sahip olan romancının, bir romanın iç dinamiklerini kurması mümkün olamaz. Bu işi, romancı tarafından seçilen ve görevlendirilen figürler yerine getirir. Dolaysıyla bir romanda yer alan tasvirler de, romancı tarafından değil, onun yerine görevlendirilen elemanlar tarafından yapılır. Bu bağlamda, bir romanda, şu veya bu amaçla yapılan tasvirler iki elemanın tasarrufuyla gerçekleşmektedir: Bunlardan biri, anlatıcı; diğeri ise romanda rol alan her hangi bir kahramandır… Gerçek bir romancı, kahramanlarından birini, görmediği bir yere götürdüğü zaman, kendisi o yeri kendi gözleriyle görecek tasvir etmez, o yer o kahramanın bilgi ve görgü düzeyine, duyuş derecesine göre yavaş yavaş okuyucuya gösterilir.[155]

Anayurt romanında yazar genellikle her yerde hazır ve nazır olan anlatıcı yöntemiyle (hâkim bakış açısıyla) tasvir yapmıştır. Ancak Feriha'nın bakış açısıyla sunduğu tasvirlerde kahramanın bakış açısını (gözlemci bakış açısını) tercih etmiştir:

"*Dağlardan inen bembeyaz, berrak şelaleler, saflara dizilmiş askerler gibi dik duran çam ağaçları, yuvarlak gözüken, her zaman yeşil olan serviler, bizi meleyerek uğurlayan koyunlar, koşup oynayan kuzu, oğlak, taylar, insana hayatın değerini tekrar hatırlatıyor. Dağ kuşları da yaşamın değerini yeni şarkılarıyla anlatıyor. Gece boyunca kemençe, tef, rebaplar çalıp şarkı söyleyen gençlerin mutluluğu da tabiatın söylediklerini tekrarladı. Bugün güzel tabiat kucağında gezerek Karigaytaş* denilen

[154] Muhammed Huşur, *age*, s. 119.
[155] Tekin, *age*, s. 235, 240.

yerde konakladık. Dik kaya doruklar çam ağaçları gibi çok. Doğanın tüm mucizesi bu dağlarda olsa gerek. Ne böyle çok, yüksek doruklar bunlar? Bu yol korkutucu, önümüz açılıyor, arkamız kapanıyor. Heybetli dağ çukurları dehşet verici, şimdi çayırlığı özlüyorum. Fakat hava çok temiz, insan doya doya soluk almak istiyor, doyamıyor. Burası Muzdavan denilen yermiş. İşte huzura veda ettik. Zor günler başladı." (*Anayurt*, C.3, s.1277)

Anayurt romanında tabiat tasvirinin yanı sıra birçok portre tasviri vardır, Şahıs kadrosu başlığı altında incelediğimiz şahısların portresi tümüyle çizilmiştir. İncelemeye gerek duymadığımız birçok karakter veya dekoratif olarak boy gösteren figürlerin hemen hepsi birer portre özelliğiyle görünmektedir. Figürlerin kılık kıyafetleri, giyim kuşamları tasvirinden onların zamanındaki estetik anlayışını, çağın modasını görmüş oluruz:

"*Epriz Büvi bu sefer bambaşka süslenmişti. Britanya'nın yün kumaşından dikilen göğsü açık, uzun kollu, geniş siyah etek, başına yamuk bir biçimde şapka giymişti. Boynundaki kolyenin gül işlenmiş elmas gözü üstü açık memelerinin ortasında, onun altında ise iri, yeşil gözlü altın kolye, dürülen bileklerinde Fransa'da işlenen çift bilezik ile altın saat, parmaklarında ise yakut gözlü yüzükler ışıldıyordu*." (*Anayurt*, C.1, s.133)

Portresi iyi çizilmiş kadınlar arasında Sabiha, Feriha, Zeytine'ler ilk aklımıza gelen isimlerdir. Üç kızın hepsi güzeldir, fakat güzellikleri farklıdır. Zordun Sabir yüz kişiyi yüz çeşit özellikle tasvir edebilen ustalığını bu romanda da sergilemiştir. Yazarın kalemiyle, yakışıklı genç Nuri, güzel kız Zeytine ideal sevgililer konumuna gelmiştir.

Yazar şer güçleri tasvir ederken mizahi bir kişiliğini, duygusal yaklaşımını göstermiştir, Bu da onun yer yerde öznel tasvir yapmasının bir örneğidir:

"*Çu Zongcün isimli, Çin'in kuzey doğu bölgesinden gelen komutan, damadının emrinden başka bir şey bilmeyen, yeme içme, mal toplamaya düşkün, şişman, Japonca bıyık bırakan bu adam şimdi İli silahlı kuvvetin Silingi (tümen komutanı), İli'nin baş valisi olduğundan ne dediyse o olurdu, ne yapmak isterse yapardı. Hocam girdiğinde o yüksek dayanaklı yumuşak sandalyesinde oturup Fransa'dan getirilen elmas gözlü altın yüzüğü parmağına takmakla meşguldü. Onun kısa boyunu üniforma ile apolet takılan omzunun arasına çökmüş, seyrek saçlı, üstü dazlak başı masadan biraz yukarı, tüyleri tam temizlenmeyen hayvan kellesi gibi gözüküyordu*." (*Anayurt*, C.1, s.124)

II.2.8.3.3. Mektup Tekniği

Mektup, özü gereği mahremdir; kişiye özgü duygu ve düşünceleri yansıtır. O, yerine göre samimi itirafları, hatta kişiye özel kalmış muhataba ulaşmamış itirafların tutanağıdır. Bu yönüyle mektup, diğer türlerden ayrılır; şiir gibi 'özel' ve 'özgün' bir nitelik taşır… Günce ve mektup gerçekliğin çok yönlü niteliğini vurguladığı için gerçekçilerin ilkelerine uygundur… Mektup tekniği, roman türünde genellikle iki şekilde kullanılmıştır: Biri, romanın müstakil ve peş peşe gelen mektuplarla şekillenmesidir. Diğeri ise, tekniğin roman genelinde ve gerektiğinde kullanılmasıdır[156].

Anayurt romanında birkaç yerde mektup tekniği kullanılmıştır. Bunlardan Feriha'nın mektubunu daha önce örneklemiştik. Bu uzun mektupta Feriha, hemşire olarak katıldığı millî ordunun güney cepheye gidiş yolundaki tehlikeli serüvenlerini, önce zafer, sonra mağlubiyetle sonuçlandığı savaş olaylarını kendine özgü bir dilde anlatır. Nuri bu mektuptan kızcağızın yazı yazma yeteneğini, duygularını, savaş detaylarını, zafer sevinçlerini, yenilgi ve kayıp ıstıraplarını, dayısı Muhtar Bay ve onun oğlunun şehit olduğunu öğrenir, çok duygulanır ve ağlar.

İkinci mektup Zeytine'den gelen mektuptur, Feriha'nın mektubunu okuyunca ağlayan, kahrolan, uzaklara koşmak isteyen Nuri, Zeytine'den gelen mektubu eline alınca içinden bir sarsıntı geçirir:

> "*O, Zeytine'nin mektubunu eline aldı ve bir koru tutmuş gibi irkildi. Âdemoğullarını celbeden güzel bir kızın cemalini hayal edince hemen Zeytine'nin özelliği öne çıktı: süt gibi beyaz yüzü, iri, simsiyah gözlerini daha çekici gösteren tane tane uzun kirpikleri, oldukça güzel dudaklarındaki gülümseme ve bu gülümsemeyle birlikte kızın gözlerinin mahmurlaşması, yanağında beliren hilal hatlar ve sedef gibi dişleri…*
>
> *O sadece kendini değil bir başkasını, yani kendisine ilk aşkıyla bağlanan Feriha'nı mutlu etmeye karar verdiği günlerde Zeytine'yi unutmak, ondan uzak olmak için de çok çabaladı. Bu yüzden Cing savaşından sonra kızdan kendisini uzaklaştırdı. Şimdi hâlâ o kızı unutmayı düşünüyor. Fakat bu mektup eline değdiğinde sanki koru tutmuş gibi şok oldu. Gerçeği, özellikle kendi duyguları oluşturduğu, kalbine mühürlendiği gerçeği inkâr etmenin çok zor olduğunu şimdi anladı, itiraf etti. Titreyen elleriyle mektubu açtı:*

---

[156] Tekin, *age*, s. 244, 246, 247.

Sizinle görüşmeyeli üç ay olmuş. Biliyor musunuz, üç ayı-doksan gün, doksan geceyi hayal, özlem, yarı uyanık sayıklamak ve korkarak uyanmakla geçirmek ne denli ıstıraptır! Bu mektubum Tatyana'nın Onegin'e yazdığı mektubu değil ya da Anna Karenina'nın Voroniski'ye yönelik bekleyişi de değildir. Ben beni acıtan bir acımasız güçten şikâyet ederek içimi dökmek de istemem. Ben kendimi, kalbimi ifade etmekten acizim. Ben sadece gençlik hatıralarımda yer alan, hayatta yol arayışıma en büyük destek veren bir arkadaşıma hayalim ve arzularımı beyan etmek istiyorum.

Nuri, siz benden kasten uzaklaştınız ve iki cümle not bırakmaya bile zaman ayırmadınız. Sizin aklı fikriniz savaşta, zaferde. Bunu anlıyorum. Fakat savaşlar, toplumun değişmesi ve dünyanın gelişmesi bizim irademizle olmuyor. Sonra pişman olmayalım diyorum. Babam neredeyse büyüklerle her gün beraberdir. Onların konuşmalarından bilgim vardır. Alihan Töre çok kızgındır. Gomindang ile anlaşma yapılacakmış. Büyüklerin çoğu buna karşıdır. Neden Gomindang'ı Şincan'dan sınır dışı etmiyoruz? Zafer yaklaştığında niye anlaşma yapıyoruz? Onca savaşlar, verilen kurbanlar boşa çıkacak mı? diyorlar. Babam beni mutlu etmek istiyor. Nuri ile Moskova'ya gidip okuyacağım dediğimde babam çok sevindi. Moskova'dan ev ve hizmetçileri ayarladım diyor daha. Nuri, ikimizin sevdiği meslek eğitimini birlikte alabilsek, halkımız için daha büyük katkımız olmaz mı? Sırf Gomindang'ın yıkılmasıyla halkımız huzur ve refaha kavuşabilir mi? Fakirlik, okuma yazma bilmezlik, cahillik gibi büyük meseleleri savaşla halletmek mümkün mü? Siz niye bu kadar savaş meraklısı, bunu hiç anlayamadım. Birçok iradeli genç şimdi okumak peşindedir. Milletimizden fazlasıyla ünlü âlimler, doktorlar, mühendisler, yazar şairler çıkarsa onlar savaş kahramanlarından daha büyük rol oynamaz mı? Ben sizin yetenek ve kabiliyetinizi zayi etmemenizi ümit ediyorum. Siz zengin veya büyük idareci olmayı istemem diyorsunuz. Zenginler, makam sahipleri o kadar iğrenç mi yani? Hayır, onlardan da toplum ve halkın sevdiği büyük insanlar meydana gelir. İdarecilerin hepsi Şeng Şisey değil, zenginlerin hepsi Çu Siling değildir. Mesela, babamı örnek verelim, o çok temiz yürekli, halk ve toplum menfaatini ön plana koyan bir zengindir. Bu sefer babamın inkılâba adadığı parası Musabayov, Basbay'lardan hiç eksik değildir. Hüseyin Bay ve başkaları Şincan'da ilkokul kurduğundan buyana birçok aydınlar topluma hizmet ediyor. Onlar daha modern medeniyet ve teknoloji getirdi, toplumun gelişmesinde büyük katkı sağladı. İşte böyle zenginlerden olmanın neresi olumsuzdur peki? Sizin atalarınız da büyük toprak sahipleriymiş, o zaman onlar da kötü mü yani? Beyler de öyle. Halkçı Çoruk Hâkim isimli bey hâlâ dillerde destandır. İshakbek, Ahmetcan, Abdülkerim Abbasof ve diğer başkanlarımız da, hatta siz de (tabur komutanı, süvari bölük komutanı dedikleri de küçük makam değil) halkımızın saydığı idareciler değil mi? sizinle tartışmak istemem, sadece babamın iyi niyetine değer verelim diyorum. Size yalvarıyorum:

cepheden çekilin, babam Alihan Töre'ye söyledi. Törem de kabul etti. Yalnız sizin isteğinize göre babam sizi Moskova'da okutmayı düşünüyor, yoksa Paris, Londralar daha avantajlıydı. Sizden oldukça endişe ediyorum, sizden kazara ayrılmayı aklıma getirdiğim an tüylerim diken diken oluyor. Süleymanov'un küstah davranışlarından bezdim. O daha babasını kullandı. Biliyor musunuz, içler acısı çektiğiniz Feriha isimli o kız işte Süleymanov'un mağduru olmuş. Süleymanov kendisi bana övünerek anlattı bunları..." (*Anayurt*, C.3, s. 1384, 1385, 1386)

Görüldüğü gibi, Nuri bu mektuptan Zeytine'nin aşk duygularını, kendisinin savaştan vazgeçip Avrupa'da eğitim görmesini ve halkı için yararlı bir aydın olmasını istediğinini öğrenir, güzel kızın kalbini, ruh hallerini ve neler düşündüğünü bilir. Şöyle diyebiliriz ki, Feriha ile Zeytine'nin mektubu, Nuri'nin onları daha iyi anlamasına vesile olmakla birlikte, okuyucunun da o iki kızı iyi tanımasına yardımcı olmaktadır.

Romanda bir de Şeng Şisey'in Stalin'e yazdığı mektup vardır, zor günlerde Stalin'e ihanet eden Şeng Şisey, Stalin İkinci Dünya Savaşı'nda zafer kazanınca bu mektubu yazar, sonradan rezil olur. Bu mektuptan cellat Şeng Şisey'in kendi krallığını ayakta tutmak için Stalin'e nasıl yalvardığı, ikiyüzlülüğü, düzenbazlığı ortaya çıkmaktadır:

"*Vang Hongsao, Duben'in yanındaki kanepede oturup uysallıkla dolu gözlerini başkanına dikti. Şeng Şisey mektubu okudu:*

"Sayın Konsol cenapları, Ben Şincan Duben Mahkemesi'nin başkanı Şeng Şisey çok düşündükten ve gerçek durumu kıyasladıktan sonra Stalin'e, Sovyetler Birliği'ne yaptığım vefasızlıktan çok pişman oldum, samimiyetsizliğin ağır sıkıntılarıyla son derece ıstırap çekip, en son mertlikle hatalarımı itiraf edip büyük Marksizm-Leninizm hakikati karşısında boyun eğmeye karar verdim. Avrupa'nın gökyüzünde birden oluşan kara bulutlar bir süre gözümü kapatıp beni yüce gayeden mahrum etti. Her hangi bir büyük adamın da duyarsızlığı ve hatası olur. Mesela, dâhilikte eşsiz olan Stalin cenaplarının da Hitlerin anlaşmaya attığı imzasına kanıp hata yaptığı gibi. Ben üç mesleği kutsayıp onu Marksizm-Leninizm yerine koydum. Hakikat arama yolundaki bu ihmalkârlığım ve hatalarım size büyük zararları getirdi. Bu zararları bundan sonraki katkılarımla telafi etmeye yemin ederim. Ben Şincan'dan Gomindang'ı kovacağım, yakın zamanda kesin tedbir alacağım. Şincan'ın uzak vadeli kaderini yüce atamız Stalin'e, Sovyet hükümetine teslim edeceğim. Çin'de "hata yapmak ayıp değil, arkaya dönüp darbe vurmak kıymetlidir" diye meşhur bir atalar sözü vardır. Ben mızrağımın

ucunu arkaya yöneltim. Bu yılın sonuna kadar Şincan Gomindang'dan tamamıyla temizlenip Stalin ve Sovyet hükümetine teslim edilecek. Ben bu sözü yemin ederek söyledim. Bu benim yeminimdir. Benim siyasî ve askeri yönden destek almaya ihtiyacım vardır. Sizin bu samimi umudumu düşünerek, kısa sürede cevap vermenizi rica ederim. Stalin'e ebedi sadik, sabık Bolşevik Şeng Şisey..." (*Anayurt*, C.2, 784, 785)

II.2.8.3.4. Özetleme Tekniği

Roman kendi yapısı ve mantığı içinde 'eklektik' ve 'teksifi' (seçici ve yoğunlaştırıcı) bir özelliğe sahiptir… Özetleme tekniği, bir zaman süresi içinde çeşitli yerlerde olan bir seri olayı genel çizgileriyle okuyucuya ileten bir tekniktir ve hikâye anlatmanın tabii şeklidir… Özetleme tekniği, gereksiz ayrıntıyı silen, dolaysıyla esere derli toplu bir görünüm kazandıran bir yoldur. Bu yöntemle olaylar ve kişiler bariz yön ve çizgileriyle tanıtılır. Sonuçta sayfalar boyu sürecek-belki de okuyucuya sıkıcı gelecek-tanıtma meselesi, birkaç satır veya paragrafla çözümlenmiş olmaktadır.[157]

Anayurt romanında daha önce belirttiğimiz gibi, yaklaşık on senelik bir inkılap/savaş/mücadele anlatılmıştır, ondan önceki tarihî olaylar özetleme yöntemiyle aktarılmıştır. Nuri'nin Hoca Niyaz hakkında anlattıkları bu özetleme dâhilindedir. Gerek Üç Vilayet İnkılabı, gerek ondan önceki inkılaplar anlatılsın, özetleme yöntemi kullanılmazsa, o kadar uzun soluklu tarihî serüven birkaç ciltli kitaba asla sığmaz. *Anayurt* romanında yazar, özetlemeye çok önem vermiş, özet olarak anlatılması gereken olaylar ile ayrıntılı bir şekilde anlatılması gereken, duygu yoğunluğu gerektiren olayları iyice belirlemiş, seçmiş ve ayarlamıştır. Yazar okuyucularına neler sunacağını, hangisinin daha önemli, hangisinin ikinci sırada olduğunu çok iyi tespit edip, özet ile ayrıntıları ustalıkla ayarlayıp, yapı ile içeriğinin uyumluluğunu sağlamış, böylece romanını kabartmadan, küçültmeden uygun bir şekilde meydana getirmiştir.

"Özetleme tekniği verilecek bilgi ile yapılacak tanıtmanın özet halinde sunulmasıdır"[158]. Anayurt romanında özetleme genel olarak tarihî olayları özetleme şeklinde verilmiştir:

"*İli'nin "hanı" Cang Peyyuan, Şeng Duben'in askerleriyle savaşıp onları Sanduhezi'ya kadar sıkıştırdığında Sovyet askerleri Şeng şisey'e yardım edip, Cang Peyyuan'in askerlerine top, tanklarla saldırıp fena püskürttü. Cang Peyyuan'in*

---

[157] Tekin, *age*, s. 249, 250, 252.
[158] Tekin, *age*, s. 250.

askerleri dağılıp kaçtı, bir kısmı Muzdavan'dan geçme sırasında donarak öldü, bir başka kısmı Nilka'nın yukarısında dağdan aşarak kaçmak istedi. Cang Peyyuan şu seferde uzaktaki yılkı kalabalıklarını görünce onları asker diye düşünüp korkup, kendini vurup intihar etti. O sırada Cang Peyyuan'in Tunganlardan oluşan bir taburu Vang Kadir, Zazaza, Livir, Teysahun gibi Tungan baylarıyla iş birliği yapıp Gulca şehrini işgal edip, Turpan, Toksun, Piçan'i işgal eden, yirmi bin askerin komutanı olan yirmi iki yaşındaki Ga Siling (Ma Congying) ile birleşip, bütün Şincan'da Tungan egemenliğini gerçekleştirmek için ayaklandı. Onlar Gulca Şehrini bir kaç gün yönetti, sonra Sovyetler Birliğinin Tarbagatay ordusu Korgas'tan hücum ettiğinde tanklara karşı balta, toplara karşı dayak tokmak kaldırıp yenildikten sonra ili nehrini takip ederek doğu tarafa kaçtı. İşte bu olay "Tungan kaç kaç" diye adlandırıldı. Bu sefer Tunganlar yol boyunca Rusları vurup at, un, etlere el koydu, özellikle en iyi atları gasp etti." (*Anayurt*, C.1, s.88)

Yukardaki parçada yazar, Muhtar Bay'ın geçmişiyle ilgili bir olayı ana hatlarıyla anlatırken, bu olaya neden olan, Üç Vilayet İnkılabı öncesi yaşanmış bir savaşı özetleyerek sunmaktadır.

Tarihî olaylar genel çizgileriyle, bariz bir şekilde sunulurken, kahramanların hareketi, neler yaptıkları, neler yaşadıkları birkaç cümleyle anlatılmaktadır. Bunlara birkaç örnek verelim:

"Hocam faytonda geliyorken rahatsızlanıp Musa'ya:

"Şerbet iyi gelmedi, Musa!" dedi.

"İçmeseydiniz keşke! Doktor çağırayım mı, hocam!"

"Hayır, eve gidip Epriz Ayim'in sıcak çayını içsem iyi olur."

Fakat evine varırken hiçbir şey içmedi, kustu, doktor geldi, ilaç verdi, o sürekli kustu, en son kan kustu, bir hafta kan kusarak yattı. Sekizinci günü: "...hayvan... Yazık! " dedi ve hayata göz yumdu. Ertesi gün onun muhafızı Musa hapse atıldı. Ona "Hocam'a zehir verdi" suçu yüklendi. Oysa onun suçu, Rus kızı getirmekte olan şerbete birinin sinsice bir şey döktüğünü fark etmesiydi." (*Anayurt*, C.1, s. 279)

"*Aradan çok geçmeden Nazarhan Hocam'ın bu gözde hatunu Dokuztara ilçesinin çok zengin adamı, yaşlanmış yeni kaymakamına küçük hatun oldu. Bir süre sonra hâkimin büyük hatunu öldü. Epriz Ayim, kaymakamın gözde hatunu ve danışmanı oldu.*" (*Anayurt*, C1, s.285)

Yukardaki pasajda Nazarhan Hoca'nın suikastla öldürülmesiyle neler yaşandığı özetleme yöntemiyle anlatılmıştır. Buna benzer birçok örnekler vardır, başkahraman

Nuri'nin Zeytine'yle evlendikten sonra cepheye gitmeden önce yaşadıkları da özetleme şeklinde verilmektedir:

"Beni neler bekliyor, bilmem. Ama…"

"Yeter, konuşmayın!.." Kız Nuri'nin ağzını avucuyla kapadı, "Kahrolası çete, nereden çıktı ki böyle?" Kızın uzun kirpiklerinde hemen yaş damlaları belirdi.

Onlar bir hafta birlikte mutlu yaşadı, sonra vedalaştı." (*Anayurt*, C.3, s.1735)

II.2.8.3.5. Geriye Dönüş Tekniği

"Romanda yer alan her şeyin; insanın, çevrenin, zamanın, eşya ve düşüncenin… bir mazisi vardır. Romancı, bu elemanlara ruh ve can vermek için fırsat buldukça geçmişe döner. O, bu işleri gerçekleştirirken de geriye dönüş tekniğinden yararlanır."[159]

Geriye dönüş, tarihî romanlarda sık sık kullanılan bir yöntemdir. Çünkü geriye dönüş, maziye dönüş, yani daha eski zamanlara gidip şimdiki olayın mazisini, arka planını sunuş demektir. Bu yöntem kullanıldığında tarihî romanlar daha çok tarihî bilgileri içermiş, sonuçta muhteva zenginliği ve değerini arttırmış olur. *Anayurt* romanında Üç Vilayet İnkılabı öncesi veya daha eski çağlara uzanan tarihî olaylar roman kahramanlarının hatırası veya özet olarak tahkiye etmesiyle anlatılmış ve romanın kapsamlı bir tarihî roman olmasına katkı sağlamıştır. Romandaki Muhtar Bay'ın hatırasından, onun dört senelik geçmişini, sevdiği atını kurtarmak için canını tehlikeye attığını, Tunganlar (Müslüman Çinliler) çetesine esir düştükten sonra onların at bakıcısı olarak Güney Şincan'a, ta Hoten'e kadar gittiğini öğreniriz, kendisini daha iyi tanırız, bununla birlikte Tunganların Uygurları ne kıyımlara uğrattığını görmüş oluruz. Aynı şekilde romandaki Nuri, Üç Vilayet İnkılabı öncesi yaşanan olayları Gani Batur'a anlatır, bu da bir geriye dönüş, maziyi anlatarak sonraki gelişmelerin daha iyi anlaşılır olmasını sağlamaktır. Hoca Niyaz Hacı, Şeng Şisey, Ma Congying üçgeni arasındaki çatışmayı, Sovyetler Birliği'nin müdahalesini bilmediğinizde, on sene sonraki Üç Vilayet İnkılabı'nın patlama nedeni ve ikinci defa kurulmuş Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin niçin aynı tarihte (12 Kasim günü) kurulduğunu kavramak güç olacaktır. Bugün ise mazinin devamı ve sonucudur, her hangi bir sonucun bir başlama noktası, bir nedeni, bir arka planı olur. Bu nedenle

---

[159] Tekin, *age*, s. 254.

yazarın kahramanları harekete geçirmesi, bazen kendisi araya girerek ve geriye dönerek geçmişi anlatması çok yerinde olmuştur.

Amaç ve işlevine bakarak geriye dönüş tekniğinin üç şekilde uygulandığını görürüz. a) dar anlamda geriye dönüş, b) yapıcı geriye dönüş, c) çözücü geriye dönüş… Dar anlamda geriye dönüş, olayları veya kişileri tanıtmak için yakın zamana; bir saat, bir gün, iki gün veya birkaç gün öncesine dönüştür. Bu dönüş kısmen açıklayıcı, ama daha çok destekleyici bir özellik taşır… Yapıcı geriye dönüş, bir olay veya bir kahraman hakkında aydınlatmak gerektiğinde başvurulan bir geriye dönüş tarzıdır… Çözücü geriye dönüş, genellikle polisiye romanlarında uygulanan bir yöntemdir.[160]

Anayurt romanında genellikle yapıcı geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. Az önce belirttiğimiz gibi, Muhtar Bay'ın hatırası, Nuri'nin geçmişten uzun hikâye anlatması bunun örnekleridir. Yazar bazen tarihî şahsiyetleri sahneye çıkardığı an onun geçmişinden bahseder. "Geriye dönüş tekniği, hem romanın yapısının kuruluşunda, hem olayların yüzeysel veya ayrıntılı olarak sunulmasında, hem de kahramanların çizilip tanıtılmasında önemli rol oynayan bir yöntemdir."[161] Zordun Sabir, şimdiye bağlı olan maziyi kahramanları vasıtasıyla anlatırken, Muttali Halife, İshakbek, Ahmetcan gibi kahramanların geçmişini bizzat kendisi anlatmış, böylece onların karakteri daha iyi çizilmiştir. Bunlardan İshak Bek'le ilgili bir örnek verelim:

> "*İshakbek, babasıyla birlikte Sovyetler Birliğinde ticaret yaptığı sırada bu devletin rejimini beğendi. Kendi yurdunda da böyle bir toplumun olmasını arzuladı. On altı yaşında Çongbağış kabilesine bey olarak seçildi ve toplumdaki faaliyetini başladı. Yaptığı ilk iş Sovyetler Birliği'ne karşı eşkıyaların Uluçat halkını perişan etmesine karşı savaşmak oldu. O, kaçak eşkıyaları temizlemeye atlanan sınır güvenlik güçlerinin komutanı oldu. Birkaç sene savaşıp cenk maharetini öğrendi. Meşhur bir subay olarak, 1928.yıl, yani Yang Zengşin devrilen yıl eğitim almak için Frunzi'ya gitti. O Sovyetler Birliği'ni beğenip ünlü "Sovyet hayranı" oldu. Sınır güvenlik birliğinin başkanı Ciyek Kadı onu kendi birliğinin sekreteri yaptı. O Ciyek Kadı'nın halka yüklediği ağır angarya, vergileri görüp Cin Şuren hâkimiyetine yürekten nefret duydu. Bu yolsuz hâkimiyeti devirip Sovyetler Birliği gibi adaletli, refah getiren bir hâkimiyet kurma arzusu peyda oldu. Bu sırada 1931.yıl Kumul 'da köylüler ayaklanması oldu. İshakbek yürekten sevinip Cin Şuren hâkimiyetinin devrilmesini diledi ve bu devrimin bütün*

---

[160] Tekin, *age*, s. 255, 256, 257.
[161] Tekin, *age*, s. 263.

Şincan'a yayılmasını, kendisinin bu devrime katılıp halkı için büyük işleri başarma fırsatına kavuşmasını arzuladı..." (*Anayurt*, C1, 479)

II.2.8.3.6. Diyalog Tekniği

Diyalog yöntemi, kurmaca nitelik taşıyan romanın omurgasının vazgeçilmez yapı taşlarından biridir… Diyalogun basit ama temel işlevi, gizli olanı aşikâr kılmak, soyut olanı somutlaştırmaktır… Diyalog yöntemi, Holman'ın tespitiyle: a) olayın gelişmesinde rol oynar, b) kahramanların psikolojik/sosyal konumlarının açıklanmasına yarar, c) anlatıma doğallık izlenimi verir, d) düşünce ve felsefelerin yansıtılmasını, etkileşimini sağlar, e) farklı kişilerin bir araya gelmesine, dolaysıyla farklı kültür ve konuşmaların, üslubundan ortaya çıkmasına vasıta olur, f) metnin muhtemel ağırlığını hafifletir.[162]

Diyalog tekniği, *Anayurt* romanında en çok kullanılan bir yöntemdir. Zordun Sabir kahramanları, onları karakteri, cinsiyeti, yaşı, kültür düzeyine göre konuşturmayı bilen usta yazardır, *Anayurt* romanında yer alan birçok diyalog kahramanların psikolojik, sosyal konumlarını açıklar, kimi anlamlı konuşur, kimi esprili konuşur, kimi sert konuşur, kimisini ağzı bozuk, fakat iyi yüreklidir, kimisinin dili tatlı, fakat kötü niyetlidir… Tüm bunları yazar dikkate alarak, her diyaloğu karakter oluşumunun birer parçası, bilgi ve düşüncenin birer kaynağı, okuyucuya zevk veren birer nükteli söz konumuna getirmiştir. Örnek olarak, inkılap sürecinde Nuri ile babası arasında geçen bir diyaloğu aktaralım:

"Oğlum, susuyorsun, daha var mı bir tehlike?"

"Var, baba."

"Şimdi tutuklama yok, ortalık hayli sakinleşti, daha nasıl bir tehlike olabilir?"

"Bak, her tarafı duman kaplamaya başladı."

"Doğru, Ormanlıklar ve mahalleler de duman içine çökmeye başladı."

"Bizim geleceğimiz de duman içinde kaldı, baba."

"Ne demek bu, İslam devrimi yapacağız diyoruz ya?"

"İslam dediğin geçici bir şiardır. Şincan'da Afganistan gibi bir İslam devletinin kurulmasına Stalin izin vermez. Dış Moğolistan gibi devlet olmasını da kabul etmez. Eyalet olarak kalırsa, Gomindang hükümetinin bir eyaleti olacağız. Gomindang için Şeng Şisey'e ateş açmış oluruz. Peki, Şeng Şisey yok edilirse? Bizi yine Gomindang

[162] Tekin, *age*, s. 278.

yönetecek. Gomindang da, Çan Keyşek de Şeng Şisey gibi bir katildir; hırsızdan kurtulup hayduda yakalanacağız, baba.”

“Ne diyorsun oğlum, Alihan Törem: kâfirleri sınır dışı edip kendimizi kendimiz yöneteceğiz, diyor ya?”

“Olmayacak şey baba, Her şeyi Stalin belirleyecek. Hiç olmazsa Kazakistan gibi bir sosyalist cumhuriyet olabilseydik. Stalin bizim Dış Moğolistan gibi bir devlet olmamızı kabul etmeyecek. Şeng Şisey Şincan'ı bağımsız bir ülke yapacağım dediğinde Stalin kabul etmemiştir, bize gelince elbette kabul etmeyecek, baba.”

“O zaman biz niye silahlanıp devrim yapacağız diye çabalıyoruz?”

“Ben de bilemedim, önce intikam alalım, sonra bakarız.”

“Ben de aynı fikirde oğlum, kardeşinin kan borcu var, kayıplarımızın hesabi, Muhtar ağabeyimin kısası var. Kısas almazsak nasıl adam olacağız. Oğlum, hükümet kurmakla bizim işimiz olmaz. Yeter ki kısas alalım. Silahlananların çoğu böyledir.”

“Doğrudur, baba, devrimi biz yapacağız, biz kan dökeceğiz, devleti başkaları kuracak.” (*Anayurt*, C.3, s.741)

Diyalog tekniği, daha önce incelediğimiz anlatma-gösterme tekniğindeki gösterme tekniğinin bir öğesidir. Diyalog genelde iki kişinin karşılıklı konuşması demektir; gösterme tekniğinde diyalog vardır, ancak iki veya ikiden fazla kişi konuşarak bir sahne, bir atmosfer yaratır. Diyalogda iki kişi birbirinin karşısına geçip fikir alış verişinde bulunur, birbirine tepki verir, bazen birbirine kızar, tartışır, bazen birbirinden zevk alır, sevinir. Aşağıda örnek vereceğimiz diyalogda Nuri ile Sabiha birbirine tepki gösterir, Nuri’nin konuşmasından şu anki duygusal durumu, cinsellik ve aşka yönelik tutumu, Sabiha’nın konuşmasından ise tamamıyla değişmiş kişiliği, ruh hali, aşk ve cinsellik tutkusu, hırs ve kızgınlığı bilinmektedir:

“Şimdi sen benim,” dedi Sabiha ona sımsıkı yapışıp “okşasana, karnımda kıpırdayan senin oğlun, senin gibi güçlü, yakışıklı, bilgin, cesur...

“Nasıl girdin yanıma, salak!

“Ben eğitilmiş bir casusum işte, bu kapı benim için bir oyuncaktır.”

“Hadi defol, yoksa ben gideceğim!”

“Feriha’yı hâlâ seviyor musun? Onun için mi geldin?”

“Evet, o beni gerçekten seviyor, ben de öyle.”

“Demin benimle ne yaptın?”

“Eğlence, düş azması gibi bir şey!”

“Hayır, hayır, aşk işte budur!”

“Öyle sinsi, iğrenç aşk olmaz!”

"Bu çocuğa ne dersin o zaman?"

"Çocuk aşkın sembolü değil!"

"Sen alçaksın, kötüsün!"

"Doğru dersin, bir alçak gönle merhamet etmek için kötülük yaptım."

"Bana acıyarak mı?"

"Yok, teselli etmek için!"

"Ben karnımdaki çocuğu söylerim Feriha'ya, o senden nefret edecek!"

"Hayır, asıl senden nefret edecek!"

"Sen aşağılıksın!"

"Hadi defol, yoksa ben çıkacağım!"

"Çık o zaman!"

Nuri yerinden sıçrayarak kalktı, apar topar giysilerini giyip kendini dışarı attı.

"Nuri!" Sabiha onun arkasından yalın giysisiyle çıktı. Nuri boranlar içinde kayıplara karışmıştı. (*Anayurt*, C.2, s. 743, 744)

II.2.8.3.7. İç Monolog Tekniği

İç monolog (interior monologue) okuyucuyu, kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir… Böyle bir anlatımda dil konuşma dilinden çok farklı değildir. Söylenmiş düşünceler için kullanılan dil, söylenmemiş düşünceler için de kullanılır. Cümle yapısı konuşma cümlesinin yapısına uyar. Kişinin söylenmemiş düşünceleri dilbilgisi kuralına uyan bir düzen içinde araya bir anlatıcı girmeden doğrudan doğruya verilir. Düşünceler mantık sırasını izler.[163]

Anayurt romanında iç monolog tekniği önemli kahramanların ruh halini doğrudan yansıtmak için kullanılmıştır. Yazar bu kahramanları daha derinden karakterize etmek için, dış görünümünü, hareketini, konuşmalarını anlatmakla kalmayıp iç dünyasına kadar girmiştir. Romanın 6.bölümünün hemen başında Nuri'nin düşüncelerine geniş yer verilmektedir:

"*İli nehri öyle geniş, öyle güzel diye düşünüyordum. Şimdi onun daralmakta, kirlenmekte olduğunu öğrendim. Bizim toprağımızda bazen kendi sahiplerine bile yer bulunmuyor. Ana toprağımızda her gün yüzlerce, binlerce adamın kanı dökülüyor. Şanghay sokaklarında zorbalık edenlerden Çan keyşek'in Çin'i yönetmesi yetmemiş gibi, Şeng şisey Şincan'a gelip Duben oldu. Ma Congying, Cang Peyyuan, Liu Venlong gibileri bizim toprağımıza gelip egemenlik yarışmasına girdi. Üç milyondan fazla*

[163] Tekin, *age*, s. 289, 290.

Uygur ve diğer kavimler yaşayan bir yurtta kendi sahipleri, yöneticileri vardır belki diye hiç düşünmedi. Hey Uygur, sen sakin bir otlakta otlamakta olan koyunsun, dışarıdan kurt gelse de, ayı gelse de hepsini kendin gibi koyun diye zannediyorsun, onları otlakta otlasın, yaylasın diyorsun. Onların kastı ot yemde değil, sende. O seni yiyecek, otlağını yok edecek, sen bunu bilmiyorsun, zavallı Hoca Niyaz Hacı kurt ile ayının tuzağına düştü. Vahşi hayvanı koyun diye düşünüp onların yuvasına girdi. Biz şimdi onu hain diye kötülüyoruz, türküler söyledik bile. Bizden çıkmış Nazarhan Hoca dahi İli'nin valisi olmuşken, Hoca Niyaz'a hain diye dil uzatmaya başladı. Hükümet, valiliği ona verip, Turdi Ahun Bay, Siracidin Bay'ları hain yapıp hapse attığına bu hocam o kadar sevinmiş mi acaba? Altı büyük siyaset dediği yalnız kâğıtta, ağızda kalmış laflarmış. Yoksa altı büyük siyasetin[164] biri uluslar eşitliği değil miydi? Nerde o eşitlik? Güç sahiplerinin hepsi Çinli, onları besleyen biziz, hapishanelerde ölmekte, her yerde tutuklanmakta olanlar da biziz!

Tüm günah Tarancıda, çiftçi sabancıda,
Gelen bu dertlere dayan, deme asla elveda!

Bu şiiri kim yazmış acaba? Nesuha damolla mı? O adamı, kurumuş keten sapı üzerinde diz çökerek okuyanları koltuk ve masada oturarak okuyanlar yaptığı için, bizim cahil din adamlarımız: sen yenilikçi diye sopa vurup yürüyemez hale getirdiler. Çaresiz kalan damollam sonunda Gulca'yı terk edip yabancı ülkelere gitti... Bizim adamlarımız ne zamana kadar yol arayacak ki? Şeng Duben'e güvenerek refah bulma yolu, Sabit Damolla'nın yolunu izleyerek İslam Cumhuriyeti kurmak yolu, Sovyetler birliğine dayanarak bayları yok edip fakirler devleti--- sosyalizm kurmak yolu, Gomindang'ı[165] devirip, Şeng Şisey'i yok edip, Yanan'deki Mao'nın askerlerini getirip fakirlere hâkimiyeti vermek yolu... Nazarhan Hocam Şeng Duben'i hep ağzından düşürmüyor, din adamları Sabit Damolla'yı övüp Hoca Niyaz Hacı'yı kötülüyor. Mahmut Sicang adlı kişiden beklentileri var... Ya ben? Şimdiye kadar kendime: senin teşebbüsün ne diye sormadım. O kadar çok kitap okudum, o kadar çok tartışma ve siyasî tahliller duydum, o kadar çok düşündüm, nefret duydum, iradem güçlü, ölmeye yemin ettim, herkesi kötüledim, herkesten nefret ettim, herkesi beğenmedim, her şeyden vazgeçtim... Ben ne yapacağım? Neden bu soruya cevap hazırlamadım? Neden sadece annemin ölümü, babamın aksız yere hapse atılması, küçük kardeşlerimin aşağılanmasıyla ilgileniyorum? Babam ilçe hapishanesinde, ahşap korkuluk içinde şarkı söyleyip oturuyormuş. Büyük kardeşim ise Muhtar Bayın çobanı, iki küçük inim

---

[164] Altı Büyük Siyaset: emperyalizme karşı durmak, Sovyet birliğiyle ittifak olmak, ulusların eşitliğini sağlamak, barışçıl olmak, yeniden inşaat başlatmak, dürüst olmak.

[165] Gomindang: Çince kelime, Çin Halk Partisi, bir diğer adı Çin Milliyetçi Partisi (1911-1949). Çin Komünist Partisi 1949. yılında iktidara gelmeden önce bu Parti Çin'i yönetiyordu.

dayımın evinde, kız kardeşim büyük annemin yanında, ben ise bir sergerdan, başım dönen, ayağım kayan yerlerde dolaşıyorum, Hüseyinbay'ın fabrikasında çalıştım, bu sene kışın tatilinde Piliçi ocağına girip bir ay işçi olup, kömür kırıntıları üzerinde yatıp kalkarak çok çalışıp hayli para kazandım, kardeşlerimi sevindirebilirim. Bu felakete bak! Babam hapse atılmamış olsaydı bu günleri rabbim göstermezdi. Akrabalarım tarlayı sat diyorlar, tarla babamın, babamın baylığıyla gün görsem yeminlerim ve verdiğim söz boşa çıkmaz mı? Ben ağır çalışarak olgunlaştım, ellerim nasırlaştı, tabanlarım ayı tabanı gibi oldu, taş üzerinde uyuyabilirim, üç gün bir şey yemesem de gözlerim kararmıyor. En önemlisi, Tatar kızını eskisi gibi özlemekten kurtuldum. Zavallı kız şimdi Taşkent'e okumaya gitmiş mi yoksa hâlâ ortaokulda okuyor mu? Onun Sabırlı annesi kızının mutluluğu için kendini feda edip neyi elde eder ki?" (*Anayurt*, C.1, s.99,100)

Yazar Nuri'nin düşüncülerini, hayallerini doğrudan aktararak, okuyuculara onun nasıl bir çocuk olduğunu daha iyi anlatmaktadır.

Bu yöntemin uygulandığı bölümlerde yazar aradan çekildiği için, anlatım yeni bir boyut kazanmakta, gerçeklik doğal bir akışla kendisini göstermektedir. Yöntemi uygulamak ve kahramanının içinden geçenleri dışa yansıtmak isteyen bir romancı dikkati elden bırakmamalıdır… Bu yöntemin malzemesi insandır. İnsanın iç âleminde filizlenen duygulardır. Bu duyguların dışa yansıtılması ise, roman için bir zenginliktir. [166]

Görüldüğü gibi, Nuri'nin içinden geçenler onun şu anki durumu, kültürü, karakteriyle uyum sağlamaktadır. Yazar onu nasıl kendine özgün konuşturmaya çabalıyorsa, düşüncelerini de aynı şekilde aktarmaya dikkat etmiştir. Ziyavdun'un oğlu Nuri hakkında düşündükleri de bunun bir örneğidir:

"*Nuri, Nurimuhammed, canım kuzum, neredesin? Baban gücünü kaybetti. Kırık beş yaşa girmeden büküldü, hızlı hızlı soluyor, öksürüyor, terliyor, titriyor... Neden böyle oluyor? Ağır çalışmalar, dayak, hapishane, yoksunluk yüzünden mi yoksa annen ile kardeşinin ölümü neden oldu mu? Gözyaşlarımı kimseye göstermedim, ama ağaran saçlarım ve solmuş vücudumu gizleyemedim. Binecek atım yok, kendim at oldum. Saban sürecek öküzüm yok, kendim öküz oldum. Tarlada erkek, ocak başında kadın olarak dört yılı geçirdim. Kızım da beş yaşına girdi, yüzünü kendisi yıkayıp çayını kendisi içebiliyor. Dizimde oturmaktan utanıyor. Bera ile Dera benim talihsizliğim yüzünden hizmetçi oldu. Bera şehirde ev hizmetçisi, Dera ise mahallede çoban.*

---

[166] Tekin, *age*, s. 291, 294.

Başkalarının sürülerine ot, yem verip çalışıyor. Annen ne diyordu acaba? 'Sen Ziyek dört oğlumu ne halde bıraktın? Ben onları pak sütümle besleyip canımı kundak edip korumuştum. Sen ne yaptın? Hizmetçi olmak, köle olmak demektir, ne denli hakarettir bu, biliyor musun bunu?' diye bana lanet okuyor değil mi? Tarlayı sat diyor, ben hayır diyorum. Tarlayı satmak canı satmak demektir. Yer satmak aşağılıktır..." (*Anayurt,* C.1, s.446)

II.3. Değerlendirme

Anayurt romanı, Zordun Sabir'in en başarılı romanıdır, yayınlandığından itibaren büyük ilgi görmüş, ödüllendirilmiş, yüzbinlerce adet basılmış, fakat yazar bunlara şahit olamamıştır. Yazarın yaklaşık 15 yılını sarf ettiği, hayatının sonuna kadar tüm gayretini gösterdiği, sanat ve tarih açısından büyük emek verdiği bu roman Üç Vilayet İnkılabı konusunda bugüne kadar yazılan eserlerin en güzelidir. Neden bu kadar ilgi gördü, neden bu kadar başarılı oldu sorusuna cevap vermeye çalışalım:

İlk olarak, romana konu olan Üç Vilayet İnkılabı Uygur yakın zaman tarihine damga vuran büyük vakadır, Uygurların kaderini belirlemede etkin rol oynamıştır. Toplumumuzda 80'li yıllardan başlayan tarihî roman gelişimi, Geçmişine büyük ilgi duyan, tarihî bilgilere meraklı olan, iftihar duyduğu kahramanlardan manevî güç alan, özlemli duygulardan teselli arayan okuyucu kitlesini meydana getirir. Üç Vilayet İnkılabı konusunda, Zordun Sabir'den önce Turdi Samsak "Beş Tane Mermi" hikâyesini, *Öbür Dünyadan Gelenler* adlı romanını; Abdülrahman Kahar *İli Dalgaları* adlı iki ciltli romanını yazmıştır. Bunlardan, "Beş Tane Mermi" hikâyesi çok başarılı olur ve tarihî eser hikâyeciliğine yol açar, edebiyat ders kitabına seçilir. Diğer iki roman da okuyucuların tarihî roman ihtiyacını karşılamış olur ve bir şekilde ilgi görür. Fakat okuyucu memnun olamaz. Üç Vilayet İnkılabı daha kapsamlı, daha güzel, daha etkileyici biçimde anlatılması gerekirdi. 2000 yılında yayınlanan *Anayurt* romanı işte bu ihtiyacı karşılamış olur.

İkinci olarak, bu roman geniş tarihî bilgileri içermektedir, hatta romanda tarih kitaplarında yer almayan ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır, bu bilgileri yazar hayatta olan savaşçılardan/tanıklardan almıştır. Yani romanda kayda geçen, bilinen tarih ile kaydedilmemiş bilgiler ve belki ihmal edilen bilgiler, roman açısından değerli olan ayrıntılar tam olarak verilmiştir. Yazar bu tarihî olayları anlatırken basit bir şekilde sıralamamış, tarihî şahıslar ile kurgusal (aslında ilk örneği var olan) şahısları birlikte

devreye sokarak, tarihî olayın arka planındaki yaşam öykülerini dramatik bir şekilde anlatmıştır; Tarihî gerçeklik ile kurgusal olayları o kadar sentezlemiş ki, her şey gerçekmiş gibi bir izlenim verir.

Üçüncü olarak, Romanın yapısı sağlamdır, olay örgüsü mantıklıdır, özetleme ile ayrıntılı anlatma, geçiştirme ile üzerinde durmalar önem sırasına göre güzelce ayarlanmıştır, bununda yazarın tecrübesi, mantık düşüncesi, estetik görüşü belirleyici rol oynamıştır. Romanda olayı kurgulamak, anlatım oranı ve hızını belirlemek, tasvirleri yerli yerinde kullanmak oldukça zordur, ancak bu, okuyucunun dikkatini canlı tutmak bakımından çok önemlidir. Zordun Sabir usta kurgucu, usta ayarlayıcı, usta anlatıcı olduğunu bu eserde bir daha göstermiştir.

Dördüncü olarak, roman estetik açıdan çok etkileyicidir, öncelikle dili güzeldir, tasvir güzeldir, kahramanları güzeldir (Nuri, Zeytine, Sabiha, Feriha), Karakterler (Muhtar Bay, Ziyavdun), mekânlar (Nuri'nin mahallesi) özeldir, insanların konuşmaları doğaldır, esprilidir, köylü ile şehirli, çiftçi ile sığırtmaç, eski idareci ile çağdaş siyasetçi, dindar ile komünist birbirinden farklı konuşur. Zordun Sabir zaten kahramanlarını kendine özgün konuşturmayı bilen yazardır ve bu romanında da en üst yeteneğini sergilemiştir. "O Uygurların temiz, saf, güzel diline sadakat gösteren yazar idi. İli Uygurlarının tatlı, esprili, yumuşak dilini kendinde biriktirip eserlerinde kullanmıştı. O halk diline hâkim olmak için gittiği her yerde çiftçilerle sohbet ederdi. Onların canlı, ilginç, esprili, sembollü sözlerini ezberliyor ya da not alıyordu. Böylece onun eserlerinin dili çok özel, akıcı, esprili, cümleleri veciz bir edebî dil oldu."[167]

Beşinci olarak, bu romanın şiirselliği, yani duygu yoğunluğu vardır. Yazar-anlatıcı sakin, tarafsız durumda olmaya çalışsa da zaman zaman vatan, toprak ve milletine olan derin sevgisini gizleyememiştir. Bu sevgi aslında romanın estetik kaynağıdır, romanın şiirsel güzelliğine baktığımızda da ağırlıklı olarak bu duygunun nüfuz ettiğini anlarız. Yazar kendi kahramanlarını büyük sevgiyle, büyük bir coşkuyla tahkiye ederken, kendisi de sanki onlarla kaynaşmış, hep bu sevgiyi beslemiştir.

Bununla birlikte, kanaatimce romanın bazı eksiklikleri de vardır. Öncelikle her şeyi bilen anlatıcı konumundaki yazar, 19.yüzyıl gerçekçi romancıların yaptığı gibi, bazen olayın seyrini durdurup yorum yapmış, kendi düşüncelerini yalın bir şekilde ortaya koymuştur. "Batı'da 19.yüzyıl sonralarına kadar romancı kendini biraz ahlakçı,

---

[167] Dursun Latif, "Elveda, Sırdaş Dostum", *İli Nehri,* 1998/5, s. 78.

az buçuk filozof sayardı. Onun için de hikâyesini anlatırken araya girerek karakterler hakkındaki düşüncelerini açıklamayı, davranışlarını ahlak açısından değerlendirmeyi, insan tabiatı üzerinde bilgelerini ortaya koymayı yazarlığın bir görevi bilirdi." [168] "Yazarın öğretmen rolünü üstlendiği vakitlerde (özellikle 19.yüzyılda) normal karşılanan bu uygulama, daha sonraları (20.yüzyılın başından itibaren) gerçeklik görünümlerini bozan gereksiz bir çıkış olarak görülmüştür". [169] "Roman sanatı konusunda değerli görüşler ortaya koyan Forster, romancı, kişileriyle ilgili her şeyi sır paylaşır gibi okuyucusuna açıklamalı mıdır? Sorusuna şu karşılığı verir: Yapmasa daha iyi olur. Çünkü böyle bir açıklama, genellikle duygu yoğunluğunun dağılmasına, düşünce ve heyecanın gevşemesine neden olduğu için tehlikelidir".[170]

Romanın ana fikri başlığı altında verdiğimiz örnekleri bu yönden kusurlu bir çıkış olarak görmek mümkündür. Nitekim yazar, 19.yüzyıl ve 20.yüzyıldaki Batı romancılarının eserlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Şunu da belirtmek gerekir, 80'lı yıllardan itibaren resmen başlayan romancılığımız bu tür öğretmenlik çıkışını yadırgamamıştır, edebiyatın eğitici rolünü vurgulayan sosyalist realizm akımı, Çin edebiyatında hâlâ etkisini sürdürüyor.

Bir diğer eksiklik ise, romanda bazı müstehcen tasvirler yer almaktadır. Özellikle Şeng Şisey'in özel yaşamı anlatılırken, seks köleleriyle birlikte olduğu ayrıntılar açık saçık tasvir edilmiştir, gerçekçilik bakımından bunlar romanın sahihliğini korumuş gözükür, fakat romanın estetik havasına uymamaktadır. Nitekim bazı tenkitçilerin görüşü farklıdır. Araştırmacı Muhammed Huşur Şöyle der: "Zordun Sabir eserlerindeki cinselliğe gelince, yazarın bu konudaki tutumu cinselliği sadece amaç edinen bir kısım bayağı yazarlardan farklıdır. O cinsellik içeren tasvirleri sadece şahısların ruh hallerini incelikle ifade etme, şahısların özelliğini açığa çıkarma, insanın manevî dünyasındaki karanlıklara ışık tutma amacıyla kullanmıştır ki onda sınırdan aşan, milletin geleneksel anlayışına aykırı tasvirler yoktur."[171]

Romanın son bölümü genellikle özetleme yöntemiyle hızlı bir şekilde anlatılmıştır. Baştan bu yana normal seyrinde devam eden olaylar sonuna geldiğinde sanki kesintiye uğramış gibi sona erdirilmiştir. Nuri'nin ölümü de aniden gerçekleşir, Üç Vilayet İnkılabı sonundaki önemli gelişmeler, Gomindang ordusu ile Kızıl

[168] Tekin, *age*, s. 26.
[169] Tekin, *age*, s. 37.
[170] Tekin, *age*, s. 37.
[171] Muhammed Huşur, *age*, s. 58.

ordunun Şincan'daki son çatışmaları, Milli ordunun sonraki kaderi, Osman İslam'ın sonraki akıbeti anlatılmamıştır. Bunları yazar dördüncü cilt olarak yazmayı planlamış olabilir, ancak ömrü yetmemiş, romanı tamamladıktan bir buçuk ay sonra vefat etmiştir.

SONUÇ

Anayurt romanı 2000 yılında yayınlandığında büyük yankı uyandırmış ve geniş bir okur kitlesi oluşturmuştu. Ben de aynı yıl bu romanı okumuş ve çok etkilenmiştim. Roman adeta yazarın son çılgınlığı, son haykırışıydı. Ömrünü bu milletin edebiyatına vermiş Zordun Sabir, tüm azim ve gayretiyle çalışmış, birçok başarılı eserlere imza atarak, Uygur edebiyatının gelişmesine büyük katkılar sağlamıştı. Vefatından sonra yayınlanan *Anayurt* romanı onun şöhretini daha fazla arttırdı ve hakkındaki araştırmaları beraberinde getirdi. Zordun Sabir hakkında birkaç kitap yayınlandı, ancak bunlar anı, hatıra şeklindeki edebî metinler oldu. *Anayurt* romanı hakkında makaleler yazıldı, fakat geniş çaplı bilimsel araştırmalar yapılmadı. Zordun Sabir Çin edebiyatı çevrelerine, Uygurlarla ilgili tarih, kültür araştırmalarına önem veren Almanya gibi bazı ülkelere tanıtılmış olsa da Türk dünyası edebiyat çevrelerine yeterince tanıtılmadı. Bunlar beni bu çalışmama iten nedenler oldu.

“Zordun Sabir’in *Anayurt* Romanı Üzerine bir İnceleme” başlığı altındaki bu çalışmamda, “Giriş” bölümünde Uygurların kimliği ve siyasî tarihi, ardından tarihî romancılığı hakkında genel bilgi vermeye çalıştım. Türkiye’de Uygurlarla ilgili yapılan araştırmalar bildiğim kadarıyla, daha çok antik eserler, dil ve kültür ağırlıklıdır; Abdürrahim Ötkür, Zordun Sabir gibi yazarlarımızın eserleri de Çağdaş Uygur dili araştırması yönünden malzeme olarak kullanılmıştır. Edebiyatımız, romancılığımız hakkında verilen bilgiler çok azdır. Bu nedenle Uygur romancılığı, özellikle tarihî romancılık üzerinde kısaca tanıtım yaptım.

Çalışmamın ikinci bölümünde, Zordun Sabir’in hayatı ve edebî şahsiyetini ele aldım, yazarın eserleri hakkında ayrıntılı bilgi vermeye çalıştım. Romanlarına gelince, geçmişlerinin onun romanlarına, özellikle *Anayurt* romanına nasıl yansıdığını belirttim. Yazarın hayatı, geçmişi, karakteri, elde ettiği bilgi ve tecrübeleri, bunların onun eserlerinde nasıl etkili olduğu ayrı bir araştırma konusudur. Ben bu bölümde sadece onun geçmişinin romanlarında, özellikle *Anayurt* romanında mekân ve şahıslarla nasıl özdeşleştiğine değindim. Bu özelliğe açıklık getirmeden *Anayurt* romanındaki mekân ve kahramanları, yazarın yurt sevgisi ve estetik duygularını anlayamayız. Ayrıca bu bölümde Z. Sabir’in eserleri ve hakkında yazılan eserler, makalelerden bilgi verdim. Aslında bununla Z. Sabir üzerinde yapılan araştırmaların

listesini vermiş oldum ve bunun Türkiye'deki araştırmacılara yararlı olacağını düşündüm.

Üçüncü bölümde romanın yapısını oluşturan ana ögeleri, romandaki olay örgüsü, anlatıcı, şahıs kadrosu, zaman, mekânları; ardından muhteva özelliklerini, eserin teması, ana fikirlerini, yazarın dili, anlatım tekniklerini tek tek inceledim ve örneklerini verdim. Romanı incelerken Türkçe kaynaklardan Şerif Aktaş, Mehmet Tekin, Nurullah Çetin'in roman sanatı ve roman incelemesiyle ilgili değerli görüşlerinden yararlandım. İyi bir kuram, iyi bir yöntemle yapılan inceleme kuşkusuz herhangi bir eserin iyice tahlil edilmesine, bilimsel yönden açıklığa kavuşmasına vesile olur. Uygur edebiyatı alanında, özellikle roman incelenmesinde böyle bir kapsamlı ve ayrıntılı araştırma yöntemi ne yazık ki bulunmamaktadır. Bu bizim edebiyatımızdaki kuramsal araştırmaların eksikliği, bilimsel tahlil ve eleştiri yöntemlerinin hâlâ gelişmemiş olduğundan kaynaklanır.

Zordun Sabir'in vefatından sonra başlayan araştırmalar daha çok yazarın kendisi (özgeçmişi, karakteri, alışkanlıkları, mahlas) ve eserleri üzerinde yapılmıştır, Araştırmacılar yazarın yaratıcılık özelliği ve fikrini ortaya koymakla beraber, eserlerinin yapısı, içeriği, edebî dili, üslubu, karakterize ettiği tipleri, eserlerinin Çinceye, Almancaya, Kazakçaya çevrilmesi gibi durumlardan bahsetmiş olsa da birer eserini geniş ölçüde incelememiştir. İnceleme yöntemi de sadece yapı, içerik, bedii özellik gibi geleneksel tanımlamalardan öteye geçmemektedir.

Anayurt romanı hakkında yazılan makalelere baktığımızda, araştırmacılarımız, eleştirmenlerimiz genellikle romandaki vatanseverlik teması, tipler (Nuri, Muhtar Bay), aşk motifleri, folklor unsurları, edebî dil gibi konuları işlemiş, Fakat kapsamlı bir çalışma yapmamıştır. Uygur edebiyatında önemli yeri olan bu eserin birkaç makale veya kısa tanıtımlarla değerlendirilmesini yetersiz bulmak gerekir, çünkü söz konusu roman pek çok unsurun oluşturduğu bir bütün yapıdır ve her yönden incelenmesi gerekir, ben sadece bu roman üzerindeki araştırmalara giriş olsun istedim. Çalışmam en azından bu eseri tanıtabilse bundan memnunluk duyarım.

Büyük hacimli bu romanın Türkçe çevirisini yaparken romanın tüm özelliklerine dikkat ettim, hissettiklerimi bilimsel araştırma yönünden teze sokmaya çalıştım. Teze başlayınca belirlediğim inceleme yöntemi gereği tüm bilgi, alıntı ve düşüncelerimi genel tanıtım planına göre yerleştirdim. Tezin giriş bölümünde

Uygurlar ve Uygur romancılığı hakkında genel bilgi sunarken, birinci bölümde Zordun Sabir'in hayatı, edebî şahsiyeti, eserleri, yazarın geçmişinin romanı üzerindeki etkisini beyan ederken Uygurca, Çince kaynaklardan yararlandım. Özellikle Zordun Sabir ve eserleri hakkında araştırma yapanların makalelerinde rastladığım önemli bilgileri, gereken yerlerde kullandım. Romanın incelemesinde ise, en çok Türkçe eserlerden istifade ettim. Bu roman tahlili yönteminin çok işe yaradığı ve yerinde kullanıldığını söyleyebilirim, bunun bizdeki geleneksel roman değerlendirmesine bir yenilik getireceğinden eminim. Nitekim bizde roman eleştirisi vardır, roman tahlili yoktur. Çalışmamın bu yönden katkı sağlamasını temenni ederim.

Edebiyat yeniliklere açıktır, edebi eserin yeniliklere ihtiyacı olduğu gibi, edebî kuramlar, araştırma yöntemlerinin de yenilenmeye ihtiyacı vardır. *Anayurt* romanı üzerinde inceleme yaparken, yeni edebiyat kuramları ve değerlendirme yöntemlerinin önemli olduğunu hissettim. Yeni yöntemler görüş ufkumuzu açar, dağınık bilgi ve düşüncelerimizi toparlar, konuyla ilgili kavramlar ve örnekleri düzenli bir şekilde yerleştirmemizi sağlar.

Tüm malzemeleri toplama, seçme, kullanma, yapı oluşturma, alıntılar ve örnekleri yerli yerine koyma, tahlil ve görüşlerimi veciz bir şekilde sunma, bunları yaparken tez yazımı kurallarına uyma gibi birçok işlevden sonra çalışmam son noktaya gelmiş oldu. Netice itibariyle, eksikleriyle beraber özellikleri de bulunan bir yüksek lisans tezi hazırlamış oldum. Bu çalışmamın bundan sonraki Uygur romancılığı üzerinde araştırma (veya roman tahlili) yapacak olanlara, Zordun Sabir ve onun *Anayurt* romanına ilgi duyanlara yardımcı olmasını umuyorum.

KAYNAKLAR

Abdulehet Abdulreşit Berki (2013). "Eski Türk Halklarının Destan Geleneği-Uygur Tarihî Romanlarının Destani Özelliği ve Kültürel Kaynağı". *Şincan Üniversitesi Felsefe Toplum Bilimleri Dergisi*, 2013/9. s.72

Abdürrahim Ötkür (2006), *İz* romanı, 4.basım, Ürümçi, Şincan Halk Yayınevi.

Abide İbrahim (2014), "Zordun Sabir'in Tarihî Romanı *Anayurt*taki Folklor Tasvirleri ve Onun Eserdeki Değeri", *Şincan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014/3. s.68.

Abide İbrahim (2015), "*Anayurt* Romanındaki Dil Özelliği Üzerine", *Şincan Üniversitesi Felsefe Toplum bilimleri Dergisi*, 2015/6. s.54.

Ablet Abdullah (2011), "Borçlu Adam ve Büyük Yazar Zordun Sabir", *Tanrıdağ* (iki aylık edebiyat dergisi), 2011/4 (s.5—39), /5 (s.5—35), /6, (s.5-42).

AKTAŞ, Şerif (1998), *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş***,** 3.basım, Ankara, Akçağ Yayınları.

AKTAŞ, Şerif (2013), *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*, Ankara, Kurgan Edebiyat Yayınları

Aliye Abdullah (2011), "Yeni Dönem Uygur Tarihî Romancılığı Üzerine", *Şincan Toplum Bilimleri Dergisi* (Çince), 2011/3, s.128

Aliye Abdullah (2012). "Uygur Romancısı Ubeydullah İbrahim'in Tarihî Görüşü Üzerine", *Milletler Edebiyatı Araştırmaları*. 2012/3, s.72.

Aliye Abdullah (2013) "Çağdaş Uygur Edebiyatındaki Tarihî Romanların Tasnifi ve Bunun Önemi". *Şincan Üniversitesi Felsefe Toplum bilimleri Dergisi.* 2013/6, s.125

AY, Özgür (2007), "Abdurrahim Ötkür ve 'İz' Romanı Üzerine", *Turkish Studies - Türkoloji Araştırmaları,* S. 2/2 İlkbahar 2007, s.54-72.

Azat Sultan, Kerimcan Abdürrahim (2006), *Uygur Edebiyatı Tarihi*, Milletler Yayınevi, C. 4, 2. kitap, s. 588.

Batur Maksut (2014), "Uygur Tarihî Romancılığı ile Çağdaş Romancılığı Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar", *Şincan Toplum Bilimleri Dergisi*, 2014/2. s.23

BOURNEUR, Roland-Real Quellet (1989), *Roman Dünyası ve İncelenmesi,* çev. Gümüş Hüseyin, 1.basım, , Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇANDARLIOĞLU, Gülçin (2012), "Uygurlar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 242-244.

ÇETİN, Nurullah (2009), *Roman Çözümleme Yöntemi*, 9.basım, Ankara, Öncü Kitap Yayınları.

Ehtem Ömer (1998), "Yüreğim Ağlıyor", *Tanrıdağ,* 1998/5, s.70

Ekber Kadir (2015)*, Zordun Sabir ve Onun edebî yaratıcılığı*, 1.basım, Ürümçi, Şincan Üniversitesi Yayınevi.

Güzel Ay (2011), *Zordun Sabir'in Öykücülüğü/Romancılığı Estetiği Üzerine bir İnceleme* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şincan Pedoloji Üniversitesi. Ürümçi.

Habibullah Abdüsselam (2001), "Çağdaş Uygur Edebiyatında Tarihî Konular", *Tanrıdağ,* 2001/4. s.38

HU Changpin-Shi Fenfen (2014), "Ulusal Yaşam Değişiminin Takipçisi: Zordun Sabir'in Romancılığı Üzerine", *Tarım Üniversitesi Dergisi* (Çince), 2014/7. s.45.

KAŞGARLI, Sultan Mahmut (1998), *Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 1.

Mahmutcan Emin Eltekin, (2011), "Uygur Tarihî Romanlarındaki Aşk Motifi Üzerine", *Şincan Toplum Bilimleri Dergisi*, 2011/3. s.35

Mambet Turdi (1997), "Biz Yazara Borçluyuz", *Tarım*, 1997/11. s.152

Meryem Kurban (2009), "Zordun Sabir'in Çağdaş Uygur Hikâyeciliğindeki Yeri ve Etkisi", *Feitian* (Eleştiri Dergisi) (Çince), 2009/12, s.22, 23

Muhammed Huşur (2012), "Zordun Sabir Hikâyeciliğindeki/Romancılığındaki Anlatımın Bakış Açısı Üzerine", *Şincan Üniversitesi Felsefe Toplum Bilimleri Dergisi*, 2012/12, s. 83.

Muhammed Huşur (2014), *Zordun Sabir ve Onun Öykücülüğü/Romancılığı Hakkında,* Ürümçi, Şincan Gençlik Yayınevi.

Nurbanum Nurum (2006), "Babamın Zordun Sabir hakkında söyledikleri ve diğerleri", *İli Nehri* (iki aylık edebiyat dergisi), 2006/6. s.89, 91.

Nurimuhammed Ömer (2009), *20.yüzyıl Uygur Edebiyatı Düşünce Tarzındaki Değişimler* (basılmamış Yüksel Lisans Tezi), Şincan Üniversitesi, Ürümçi.

ÖZAYDIN, Abdülkerim (2012), "Karahanlılar", *TDV İslam Ansiklopedisi,* C.24, s.404-412.

ÖZEKİN, Tülay (2007), *Tarihî Romana Karşılaştırılmalı Bir Bakış: Amin Maalof, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

Talat İbrahim (2014), "Uygur Romancılığı Semeresi ve İstikbali", *Şincan Sosyal Bilimler Dergisi* (Çince), 2014/2, s.34

TEKİN, Mehmet (2014), *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)* , 12.basım, İstanbul, Ötüken Yayınları.

TEZCAN, S (1984), "Uygurlar", *Türk Ansiklopedisi*, C. 33, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, s. 148-155

Zordun Sabir (1989), "Kaybolmaz Gülüş, Unutulmaz Tebessüm", *Tarım* (aylık edebiyat dergisi), 1989/3, s. 75.

Zordun Sabir (2000), *Anayurt*, 3 cilt, 1.basım, Ürümçi, Şincan Halk Yayınevi.

Zordun Sabir (2011), *Yazar Olmak Zordur*, Ürümçi, Şincan Halk Yayınevi.

EKLER

EK 1: Zordun Sabir’in Gençlik Yılları (1965)

Ek 2: Zordun Sabir (1937-1998)

EK 3: *Anayurt* Romanı (1. Baskı, 2000)

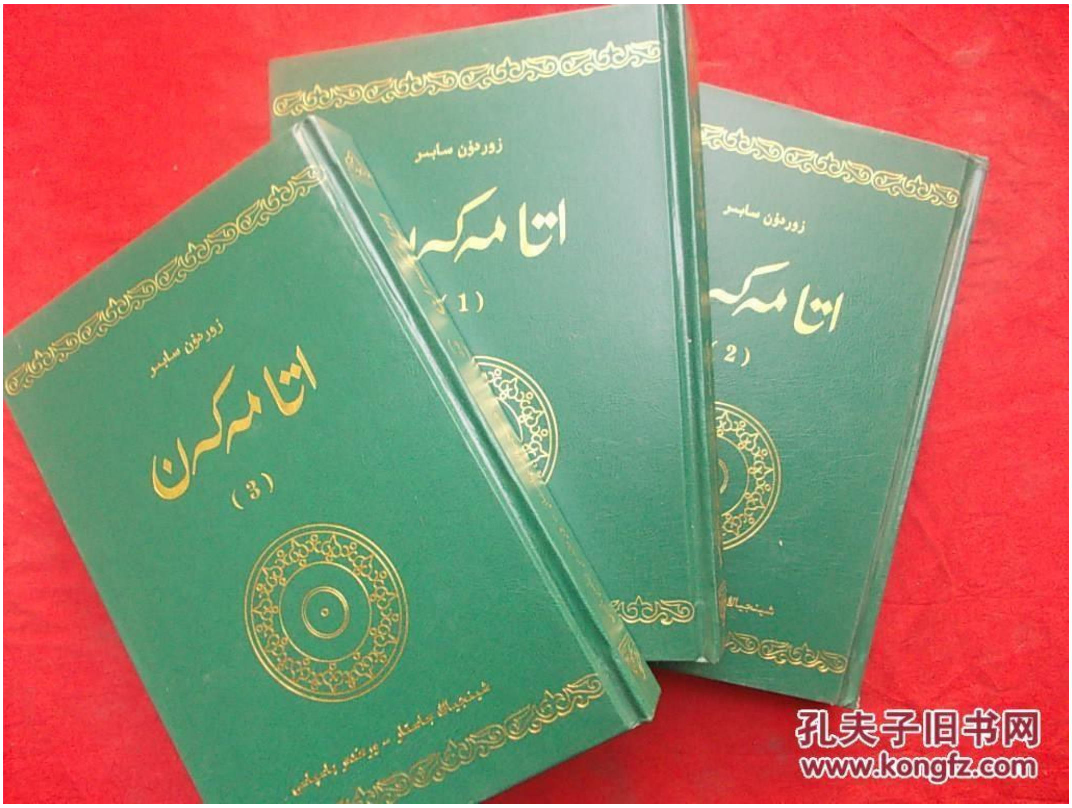

EK 4: *Anayurt* Romanının Kazakça Çevrisi

EK 5: Ahmetcan Kasimi (1914-1949)

EK 6: Alihan Töre (1885-1976)

EK 7: Gani Batur (1902-1981)

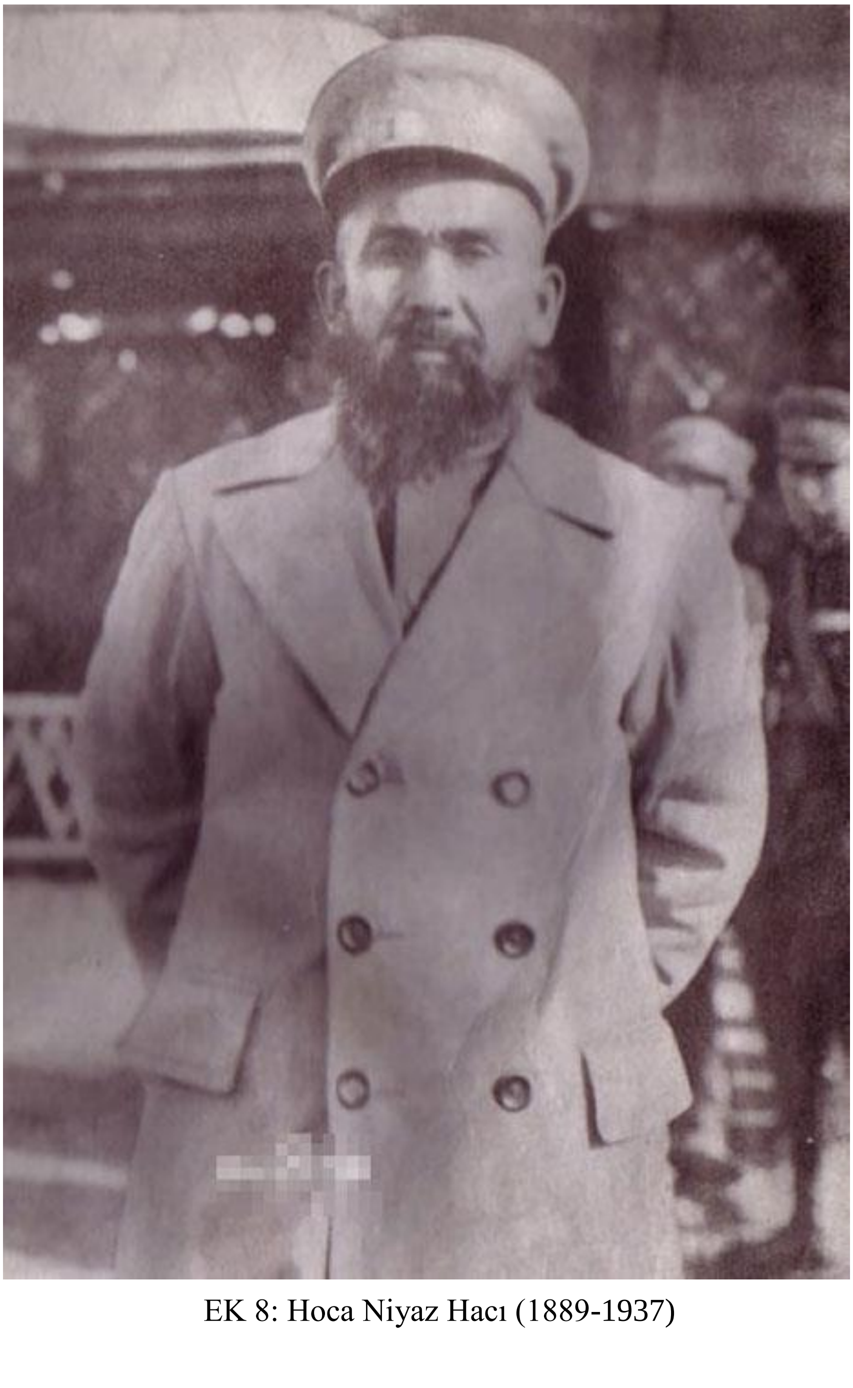

EK 8: Hoca Niyaz Hacı (1889-1937)

EK 9: Abdülkerim Abbasov (1921-1949)

EK 10: İshakbek (1902-1949)

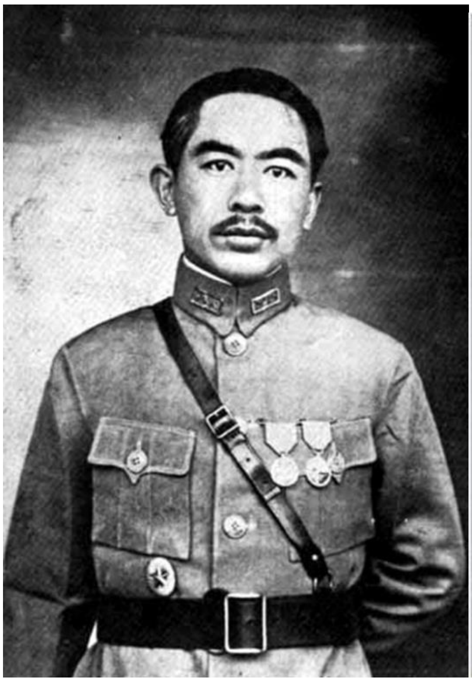

EK 11: Şeng Şisey (1895-1970)

EK 12: Cu Şaoliang (1891-1963)

EK 13: Cang Cicong (1890-1959)

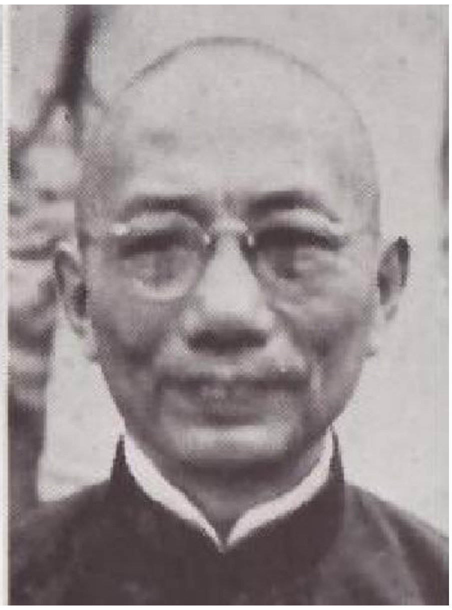

EK 14: Vu Congşin (1884-1959)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Maimaiti ANNIWAN (Enver Mehmet)
Doğum Tarihi	: 10 Nisan 1974
Doğduğu Yer	: Aksu, Doğu Türkistan, Çin
Medeni Hali	: Evli, İki Çocuk Babası
İletişim Bilgileri	: anwar35@live.cn

EĞİTİM

1991 - 1996	Çin Merkezi Milletler Üniversitesi Türk Dilleri Fakültesi Uygur Dil ve Edebiyatı Bölümü
2010 - 2012	Çin Merkezi Milletler Üniversitesi Çağatay Dili Tezli Yüksek Lisans Programı
2014 - 2016	T.C. Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

1996—	Çin İslam Cemiyetinde Görevli *Çinli Müslümanlar* dergisinde editör ve organizatör

YABANCI DİL Çince, İngilizce, Arapça

YAYINLADIĞI KİTAPLAR

Can Ateşi (Hikâye kitabı), Milletler Yayınevi, Pekin, 1998.

Her Kafada Bir Hayal (Yazılar), Şincan Halk Yayınevi, Ürümçi, 2005.

***Köylüle*r** (Hikâye kitabı), Milliyet Yayınevi, Pekin, 2005.

Yeni Hayat (O. Pamuk'un Romanı, Uygurca çeviri), Milletler Yayınevi, Pekin, 2008.

Köpük (Roman), Milletler Yayınevi, Pekin, 2009.

İslam Sanatı Hakkında Soru Cevaplar, (Çinceden çevrilen kitap), Milletler Yayınevi, Pekin, 2014.